125679

GÜNÜMÜZDE DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE KORUMACILIK POLİTİKALARI VE UYGULAMALARI

Aykut EKİNCİ

(Doktora Tezi)

Eskişehir-1997

T.C.
ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

GÜNÜMÜZDE DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE KORUMACILIK POLİTİKALARI VE UYGULAMALARI

Aykut EKİNCİ
(Doktora Tezi)

Danışman: Prof.Dr. Nüvit OKTAY

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
MERKEZ KÜTÜPHANESİ

Eskişehir-1997

ÖZET

Genel anlamda dış ticaret politikasının başlamasıyla birlikte bir taraftan korumacılığın azaltılması için çaba harcanırken, diğer taraftan koruma önlemleri genellikle artarak ve yeni biçimler kazanarak günümüze kadar gelmiştir.

Dünyada ve Türkiye'de uygulanan bu tür önlemlerin belirlenmesi amacını güden araştırmanın ilk bölümünde korumacılığı doğuran sebepler ortaya konularak, gelişimi ve yöntemleri ayrıntılı olarak incelenmiştir. Ayrıca koruyucu ve serbest dış ticaret politikası yaklaşımlarının bir karşılaştırması yapılmıştır. İkinci bölümde,çok taraflı ticaret roundları ele alınarak, çeşitli ülkelerde korumacılık uygulamaları üzerinde durulmuştur.

Ülkemizde, Cumhuriyet'in kuruluşundan bugüne kadar sanayileşme ve dış ticaret politikalarının geçirdiği aşamaların incelendiği son bölümde ayrıca, ithalat ve ihracat rejimi kapsamında Türkiye'de korumacılık politikaları ve uygulamaları ele alınmıştır. Çalışmanın son kısmında Türkiye'de korumacılık kapsamında uygulanan ihracat ve yatırım teşviklerinin, ihracat, yatırım ve makro değişkenler üzerine etkilerinin modeller çerçevesinde genel bir değerlendirilmesi yapılmıştır.

ABSTRACT

In general with the beginning of foreign trade policy either the efforts have been made reducing the protectiveness on the protection measures have generally increased and it has developed until today gaining the new shapes at the same time.

In the first chapter of the research pursuing the target of determining such precautions applied in the world and Türkiye the reasons forming the protectiveness have been explained and its development and its methods have been studied in detail. And a comparison of the apprauchments of protective and free foreign trade policies have been made. In the second chapter by considering the multi-sided trade rounds the applications of protectiveness have been studied in different countries.

In the last chapter in which the stages of industralisation and of foreign trade policies have been studied in our country since the establishment of republic. The protective policies and its applications included by export-import regime have been considered, in Türkiye.

In the last part of the study the effects in export, investment and macro variables of the encouragement's of export and import applied in protectiveness policies in Türkiye have been evaluated in the models in general.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

TABLOLAR XIV

ŞEKİLLER XVII

KISALTMALAR VXIII

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

KORUMACILIK POLİTİKASININ TEORİK TEMELLERİ VE YÖNTEMLERİ

I. KLASİK KORUMACILIK 4

A. KORUMACILIĞIN TANIMI VE KAPSAMI 4

B. KORUMACILIK POLİTİKASININ TARİHSEL GELİŞİMİ 6

C. KORUMACILIĞA İLİŞKİN GÖRÜŞLER 11

1. Ekonomik Görüşler 11

2. Ekonomik Olmayan Görüşler 15

3. Yanlış ve Şüpheli Korumaya İlişkin Görüşler..... 16

D. KLASİK KORUMACILIK YÖNTEMLERİ 18

1. Gümrük Tarifeleri..... 18

2. Miktar Kısıtlamaları (KOTALAR)..... 21

2.1.Genel Açıklama 21

2.2. İthalat Kotaları 23

3. İthalat Yasakları..... 27

4.Dış Ticaretin Devlet Tarafından Yapılması 28

II. YENİ KORUMACILIK 28
A. YENİ KORUMACILIĞIN DOĞUŞU VE YÜKSELİŞİ 30
B. YENİ KORUMACILIĞIN DAYANDIĞI GEREKÇELER 36
C. YENİ KORUMACILIĞIN NİTELİĞİ 38
D. YENİ KORUMACILIK YÖNTEMLERİ 44
1. Tarife Dışı Engeller 44
2. Sübvansiyon 45
2.1. İhracat Sübvansiyonları 46
2.2. Üretim Sübvansiyonu 49
3. İhracat Kotası 51
4. Gönüllü İhracat Kısıtlaması 54
5. İthalat Lisansları 55
6. Damping (Uluslararası Fiyat Farklılıştırması) 56
7. Anti-Damping ve Telafi Edici Vergi Uygulaması 58
8. Uluslararası Karteller 60
9. Hükümetin Tedarik Politikaları (Kamu Satınalmalarında Ayırımcılık) 61
10. İdari ve Teknik Engeller 62
11. Araştırma-Geliştirme Destekleri 63
12. Kambiyo Denetimi 63
13. Yerli Girdi Kullanma Şartı 63

III. KORUMACILIK KARŞISINDA SERBEST TİCARET 64
A. SERBEST DIŞ TİCARET POLİTİKASI 64
B. KORUMACILIK VE SERBEST TİCARETİN KARŞILAŞTIRILMASI 68

İKİNCİ BÖLÜM

ÇOK TARAFLI TİCARET GÖRÜŞMELERİ VE DÜNYADA KORUMACILIK UYGULAMALARI

I. ÇOK TARAFLI TİCARET GÖRÜŞMELERİ VE KORUMACILIK 70

A. GÜMRÜK TARİFELERİ VE TİCARET GENEL ANLAŞMASI (GATT) 70

1. GATT'ın Doğuşu 70
2. GATT'ın Amaçları ve İlkeleri 71

B. GATT ÇERÇEVESİNDE ÇOK TARAFLI TİCARET GÖRÜŞMELERİ 73

1. Kennedy Roundu Öncesi: 1947-1961 73
2. 1962 Ticaret Genişletme Yasası ve Kennedy Round.... 74
3. Tokyo Round: 1973-1979 77
4. 1984 ve 1988 Ticaret Yasaları 81
5. Uruguay Round 84
   5.1. Uruguay Round Ticaret Görüşmelerinin Başlangıcı... 84
   5.2. Uruguay Round Sonucunda Getirilen Düzenlemeler. 87
   5.3. Uruguay Round'un Muhtemel Etkileri 101

C. DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ(WTO) 108

1. Dünya Ticaret Örgütü'nün (WTO) Kuruluşu ve Yapısı..... 108
2. Dünya Ticaret Örgütü'nün Fonksiyonları ve Amaçları..... 112
3. Dünya Ticaret Örgütü Birinci Bakanlar Konferansı Sonuçları 114

II. DÜNYADA KORUMACILIK UYGULAMALARI..... 121

A. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ 123

B. AVRUPA BİRLİĞİ 137

1. Avrupa Birliği İçi Korumacılık.....137
2. Üçüncü Ülkelere Karşı Korumacılık..... 143
3. Avrupa Birliği ülke Örnekleri..... 152

3.1 Almanya 152
3.2. İngiltere 158
3.3. Fransa 163
3.4. İtalya 168
3.5. İspanya 172
3.6. Hollanda 175
3.7. Yunanistan 177
C. KANADA 181
D. JAPONYA 185
E. GÜNEY KORE 191
F. BREZİLYA 195
G. ÇİN HALK CUMHURİYETİ 198

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE KORUMACILIK POLİTİKALARI VE UYGULAMALARI

I. TÜRKİYE'DE UYGULANAN SANAYİLEŞME VE DIŞ TİCARET POLİTİKALARI 204
A.PLANLI DÖNEM ÖNCESİ SANAYİLEŞME VE DIŞ TİCARET POLİTİKASI 204
B.PLANLI DÖNEMDE SANAYİLEŞME VE DIŞ TİCARET POLİTİKASI..... 210
C.1980'Lİ YILLARDA SANAYİLEŞME VE DIŞ TİCARET POLİTİKASI 214

II. TÜKİYE'DE KORUMACILIK KAPSAMINDAKİ UYGULAMALAR 220
A.İTHALAT REJİMİ VE İTHALAT REJİMİ KAPSAMINDAKİ UYGULAMALAR 220
1. İthalat Rejimi 221
1.1. Türkiye'de İthalat Rejiminin Gelişimi 221

1.2. 1996 Yılı İthalat Rejimi 226
2. İthalat Rejimi Kapsamındaki Uygulamalar 233
2.1. Gümrük Vergisi Uygulaması 233
2.2 İthalatta Gözetim ve Korunma Önlemleri Uygulaması 239
2.2.1. Belirli Ülkeler Menşeli Malların İthalatında Gözetim ve Korunma Önlemleri Uygulamaları 244
2.2.2. Belirli Tekstil Ürünleri İthalatında Gözetim ve Korunma Önlemleri Uygulamaları 249
2.2.3. İkili Anlaşmalar, Protokoller veya Diğer Düzenlemeler Kapsamı Dışında, Belirli Ülkeler Menşeli Tekstil Ürünleri İthalatında Gözetim ve Korunma Uygulamaları 253
2.3. Türkiye'de Anti-Damping ve Telafi Edici Vergi Uygulamaları (İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi) 254
2.3.1. Anti-Damping ve Anti Sübvansiyon Uygulamalarına İlişkin Mevzuat Hükümleri.... 254
2.3.2. Uygulamaya İlişkin Esas ve Usuller 256
2.3.2.1. Başvuru ve İnceleme..... 256
2.3.2.2.Soruşturmanın Açılması, Yürütülmesi ve Sonuçlandırılması..... 256
2.3.3. Türkiyede Anti-Damping Uygulamaları 258
2.3.4. Türkiye'de Telafi Edici Vergi Uygulaması 265
2.4.Türkiyenin Ticari Haklarının Korunması..... 266
2.5. Belli Kamu Kurumlarına Belli Ürünler İthal Etme Ayrıcalığı 268
2.6. İthalat İzin İşlemleri (Belge Alma,Belli Bir Harç Yatırma Zorunluluğu)..... 268
2.7. İthalatta Uygulanan standartlar..... 269

B.İHRACAT REJİMİ VE İHRACAT REJİMİ KAPSAMINDAKİ UYGULAMALAR 272
1. İhracat Rejimi 272
1.1.- Türkiye'de İhracat Rejiminin Gelişimi 272
1.2.- 1996 Yılı İhracat Rejimi 275
2. İhracat Rejimi Kapsamındaki Uygulamalar 277
2.1 İhracat Kotası 277
2.2. İhracat Teşvikleri 280
2.2.1. Vergi, Resim ve Harç istisnası 280
2.2.2. Gümrük Muafiyetli İthalat İçin Döviz Kullanımı 281
2.2.3. Enerji İndirimi ve/veya Muafiyeti 282
2.2.4. Gümrük Vergisi ve Fon Muafiyeti 283
2.2.5. Geçici Kabul Rejimi ile Mal İthali 284
2.2.6. İhracat Sayılan Satış ve Teslimler ile Hizmet ve Faaliyetlerde Tanınan Gümrük Muaiyetle İthalat ile Vergi, Resim ve Harç istisnası 285
2.2.7. İhracat Dövizlerinden Mahsup 286
2.2.8. Konut Fonu Muafiyeti 286
2.3. İhracata Yönelik Devlet Yardımları 287
2.3.1. Araştırma,Geliştirme (AR-GE) Yardımları 287
2.3.2. Çevre Maliyetlerinin Desteklenmesi 290
2.3.3. Pazar Araştırma Desteği 291
2.3.4. Yurt Dışi Ofis-Mağaza İşletme ve Tanıtım Faaliyetlerinin Desteklenmesi 293
2.3.5. Yurt Dışında Düzenlenen Fuar ve Sergilere Milli Düzeyde veya Bireysel Katılımın Desteklenmesi 295
2.3.6. Uluslararası Nitelikteki Yurtiçi İhtisas Fuarlarının Desteklenmesi 296
2.3.7. Eğitim Yardımına İlişkin Karar Tasarısı 298
2.3.8. İstihdama Yol Açma Karar Tasarısı 299

2.3.9. Pazar Araştırma Desteğine ilişkin Karar Tasarısı 300
2.3.10. Çevre Maliyetlerinin Desteklenmesine İlişkin Karar Tasarısı 300
2.4. İhracat Kredileri (Eximbank Tarafından Uygulanan Kredi ve Sigorta Programları) 300
2.4.1. İhracat Kredileri 300
2.4.1.1. Sevk Öncesi İhracat Kredisi 300
2.4.1.1.1. Sevk Öncesi Türk Lirası İhracatKredisi 302
2.4.1.1.2. Sevk Öncesi Döviz İhracat Kredisi (SÖİK-DVZ)..... 304
2.4.1.2. Dış Ticaret Şirketleri Kredileri 306
2.4.1.2.1.Dış Ticaret Şirketi Kısa Vadeli İhracat Kredisi 306
2.4.1.2.2.Dış Ticaret Şirketleri Kısa Vadeli Döviz ihracat Kredisi 307
2.4.1.3. Performans Kredileri 308
2.4.1.3.1. Performans Türk Lirası Kredisi 308
2.4.1.3.2. Performans Döviz Kredisi 309
2.4.1.4. İslam Kalkınma Bankası Orta Vadeli Ticaretin Finansman Fonu 310
2.4.2. Ülke Kredileri Sigortası / Garanti Programları 311
2.4.2.1. Kısa Vadeli İhracat Kredi Sigortası... 311
2.4.2.2. Spesifik İhracat Kredi Sigortası 312
3. Türkiye'de İhracatı Teşvik Uygulamaları ve Etkileri 312
3.1. Türkiye'de İhracatı Teşvik Uygulamaları 312
3.2. Türkiye'de İhracat Teşviklerinin Etkileri 314
3.2.1. Toplam Parasal İhracat Teşviklerinin Toplam İhracat Üzerindeki Etkisi 314

3.2.2. Vergi İadesinin Toplam İhracat Üzerindeki Etkisi 316
3.2.3. Döviz Kurunun Toplam İhracat Üzerindeki Etkisi 319
3.2.4.İhracat Kredilerinin Toplam İhracat Üzerindeki Etkisi 321
3.2.5.Toplam İhracat ile Vergi İadesi, Döviz Kuru ve İhracat Kredileri İlişkisi 330
3.3. İhracat Teşviklerinin Makro Değişkenlere Etkisi 332

C. TÜRKİYE'DE YATIRIMLARA SAĞLANAN SÜBVANSİYONLAR 334
1. Türkiye'de Yatırım Teşvikleri 334
1.1. Gümrük Vergisi ve Fon Muafiyeti 334
1.2. Yatırım İndirimi 335
1.3. Finansman Fonu 336
1.4. Vergi, Resim ve Harç İstisnası 336
1.5. Bina, İnşaat Harcı İstisnası 337
1.6. Makina ve Teçhizat Alımında KDV Desteği 337
1.7. Katma Değer Vergisi Ertelemesi 338
1.8. Teşvik Kredileri 338
1.9. Teşvik Primi 338
1.10. Enerji Teşviki 338
1.11. Arsa Sağlanması 339
1.12. Dış Kredi Teminat Mektubu Masraflarına Katkı 339
1.13.Taşınma Desteği 339
1.14. Kalite-Standart Sağlama 339
2.Türkiye'de Yatırım Teşvik Uygulamaları ve Etkileri 340
2.1. Türkiye'de Yatırım Teşvik Uygulamaları 340
2.2. Türkiye'de Yatırım Teşviklerinin Yatırımlara Etkisi .. 341
2.3. Yatırım Teşviklerinin Makro Değişkenlere Etkisi 346

SONUÇ 349
YARARLANILAN KAYNAKLAR 355
EKLER 375

TABLOLAR

NO	TABLONUN ADI	SAYFA NO
2.1	Tokyo Round Öncesi ve Sonrasında Tarife Ortalamaları ve Önde Gelen Sanayileşmiş Ülkelerde Tarife Değişimi	78
2.2	Anlaşmazlıkların Halli Organına (AHO) Yapılan Şikayetler (4 Ekim 1996 Tarihi İtibariyle)	97
2.3	Gelişmiş Ülkelerde Uruguay Round Öncesi ve Sonrasında, Sanayi Ürünlerindeki (Petrol Hariç) Ağırlıklı Tarife Ortalamaları (%)	102
2.4	Gelişmekte Olan Ülkelerin Uruguay Round Öncesi ve Sonrasında, Sanayi Ürünlerindeki (Petrol Hariç) Ağırlıklı Tarife Ortalamaları (%)	103
2.5	2002 Yılında Uruguay Round'dan Kazançlar	105
2.6	2002 Yılıyla Ticaret Liberalizasyonunda Yıllık Kazançlar (1992 Milyar Dolar)	106
2.7	Uruguay Round'da Öngörülen Tarife Değişiklikleriyle Azgelişmiş Ülkelerin Bazı Pazarlara Olan İhracatına Etkileri	108
2.8	Gönüllü İhracat Kısıtlamaları	127
2.9	Anti-Damping Uygulamaları ve Fark Giderici Vergiler (1981-1990)	131
2.10	Anti-Damping Önlemlerini En Fazla Uygulayan Ülkeler (30 Haziran 1996 İtibariyle)	132
2.11	Eski Doğu Bloku Ülkelerine 1990-1994 Yılları arasında dampinge Karşı Önlem Uygulayan Ülkeler	132
2.12	AB Üye Ülkelerde Uygulanan Yatırım ve İhracat Teşvikleri	138

2.13 1988-1990 Yıllarında yardım türüne Göre İmalat Sanayine Verilen Devlet Yardımları (%) 139
2.14 1995 Yılında Kaydedilen Ticaret Engelleri ile İlgili Şikayetler 142
2.15 Avrupa Ülkelerinde 1988-1990 Yılları Arasında AR-GE Teşvikleri (Milyon ECU) 143
2.16 Almanya İçin Nominal ve Efektif Koruma Oranları 153
3.1 1995 İthalat Rejimine Göre Türkiye'de AB Ülkeleri ve Diğer Ülkelere Uygulanan Gümrük Vergileri (GV) ve Fonlar 237
3.2 Gözetime Tabi Çin Halk Cumhuriyeti Menşeli Ürünler Listesi 246
3.3 İthalinde Kota Uygulanacak Çin halk Cumhuriyeti Menşeli Ürünler Listesi 247
3.4 Türkiye Tarafından Çift Taraflı ve Tek Taraflı Kontrol Sistemi Kapsamındaki Kota ve Gözetime Tabi Ülkeler 251
3.5 Türkiye'de Dampinge Karşı Uygulamaların Ülkelere Göre Dağılımı 259
3.6 Türkiye Tarafından Açılan Anti-Damping Soruşturmaları. 261
3.7 Türkiye'nin Dampinge Karşı Vergi Uyguladığı AB Menşeli Maddeler 265
3.8 Avrupa Birliği'nin Dampinge Karşı Vergi Uyguladığı Türkiye Menşeli Maddeler 265
3.9 Türkiye'de İhracı Ön İzne Bağlı Mallar 279
3.10 Kısa Vadeli İhracat Kredileri Faiz Oranları Türk Lirası Krediler 303
3.11 Kısa Vadeli TL ve Döviz Kredilerinin Vade Yapısı 304
3.12 Döviz Kredileri Faiz Oranları 306
3.13 Toplam Parasal İhracat Teşvikleri (1982-1992) 315
3.14 İhracatta Vergi İadesi Tutarları ve Vergi İade Oranları 318

3.15 T.C. Merkez Bankası'nca Açılan İhracat Kredilerinin Yıllara ve Kredi Çeşitlerine Göre Dağılımı (1980-1990) 323
3.16 Mevduat Bankalarınca Verilen İhracat Kredileri ve Toplam Banka Kredileri İçindeki Payı (1980-1993) 324
3.17 Türk Eximbank Kredileri (1990-1995) 325
3.18 Türk Eximbank İhracat Kredileri (1989-1995) 326
3.19 Türk Eximbank Alıcı Kredileri (Milyon ABD $) 328
3.20 Türkiye'de İhracata yönelik Kredilerin Gelişimi 330
3.21 Türkiye'de Yatırım Teşvik Belgeleri Gelişimi 342
3.22 1983-1996 Yılları Arasında Yatırım Teşviklerinin Sektörel Dağılımı (Milyon TL) 343
3.23 Türkiye'de Yatırım Teşvik Araçlarının Gelişimi (Milyar TL) 343

ŞEKİLLER

NO	ŞEKİL ADI	SAYFA NO
1.1	Gümrük Tarifelerinin Ekonomik Etkileri	19
1.2	Kotaların Ekonomik Etkileri	24
1.3	İhracat Sübvansiyonlarının Ekonomik Etkileri	48
1.4	Üretim Sübvasiyonlarının Ekonomik Etkileri	50
1.5	İhracat Kotasının Etkisi	52
2.1	Dünya Ticaret Örgütü Kuruluş Anlaşması (Marakeş Anlaşması)	110

KISALTMALAR

GATT : Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GYÜ : Gelişme Yolundaki Ülkeler
AT : Avrupa Topluluğu
MFN : Çok Elyaflılar Anlaşması
İTO : Uluslararası Ticaret Örgütü
IMF : Uluslararası Para Fonu
AET : Avrupa Ekonomik Topluluğu
TDE : Tarife Dışı Engeller
WTO : World Trade Organization
GATS : Genel Hizmetler Ticareti
TRIMs : Ticaret ile İlgili Yatırım Tedbirleri
TRIPs : Ticaret ile İlgili Mülkiyet Hakları
AHO : Anlaşmazlıkları Halletme Organı
VER : Gönüllü İhracat Kısıtlaması
BTA : Bilgi Teknoloji Anlaşması
İLO : Uluslararası Çalışma Örgütü
UNCTAD : Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı
AB : Avrupa Birliği
KDV : Katma Değer Vergisi
KOBİ : Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
AR-GE : Araştırma-Geliştirme
OGT : Ortak Gümrük Tarifesi
NKO : Nominal Koruma Oranı
EFK : Efektif Koruma Oranı
TKT : Toplu Konut Oranı
DTM : Dış Ticaret Müsteşarlığı
TSE : Türk Standartları Enstitüsü
TTGT : Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı
SÖİK : Sevk Öncesi İhracat Kredisi
DTSŞ : Dış Ticaret Sermaye Şirketleri
SDTŞ : Sektörel Dış Ticaret Şirketleri
İKB : İslam Kalkınma Bankası
DFİF : Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu
KKDP : Kaynak Kullanımı Destekleme Primi

GİRİŞ

Serbest dış ticaret politikası ve onun karşıtı olarak korumacılığı savunanlar arasındaki tartışmalar 18 yy. inecek kadar eskidir. Serbest ticareti savunanların görüşleri uluslararası uzmanlaşmanın yararları üzerinde toplanmıştır. Dış ticarette korumacılığı savunanlar ise görüşlerini ulusal savunma, iktisadi kalkınma, dampingin önlenmesi gibi literatürde haklı görülen nedenlere dayandırmışlardır. Adam Smith ve David Ricardo'dan beri iktisatçılar serbest ticaretin faydalarını vurgulamışlarsa da korumacılık her zaman tüm ülkelerde uygulanmış, ancak korumacılığın derecesi ve araçları zamana ve ülkelere bağlı olarak değişmiş, bazen artmış bazen de azalmıştır.

Birinci Dünya Savaşı ile birlikte uluslararası ticaretin daralması sonucu, yurtiçi üretimi artırma çabalarını sürdüren ülkeler savaşa sonunda sanayilerini korumaya devam etmişlerdir. Böylece, korumacılık hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde büyük önem kazanmıştır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünya ticaretinin canlanacağı yönündeki beklentiler 1929 Büyük Ekonomik Buhranı ile sona erdi. ABD'de büyük boyutlara ulaşan bu kriz tüm dünya ekonomisini olumsuz yönde etkiledi. Ülkeler, işsizlik, ödemeler dengesi sorunları ile başedebilmek için gümrük vergisi oranlarını yükselttiler. Bu önlemlerin de yetersiz olduğu anlaşılınca, ülkeler kotalar koyarak ithalatı sınırlamaya ve döviz kontrolleri uygulayarak ödemeler dengesi açıklarını asgari düzeye indirmeye çalıştılar. Ülkelerin korumacı politikaları İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar devam etti.

1947 yılında Batılı ülkelerin gümrük engellerini ve ticareti daraltıcı diğer kısıtlamaları kaldırma düşüncesinden hareketle GATT'I imzalamaları sonucu bu dönem sona erdi. Gümrük tarifelerinin kademeli olarak indirilmesi, tarife dışı engellerin ise kaldırılarak dünya ticaretinin serbestleşmesini amaçlayan GATT çerçevesinde yapılan çok taraflı ticaret müzakereleri sonucunda önemli oranda tarife indirimlerinin gerçekleştirilmesine rağmen korumacılık çeşitli alanlarda kapsamlı olarak devam etmiştir. Avrupa Topluluğu uyguladığı ortak tarım politikası ile tarım sektöründe, gelişmiş ülkeler ise Çok Taraflı Elyaflar Anlaşması çerçevesinde korumacılığa devam etmişlerdir.

Batılı gelişmiş ülkeler, 1974 yılından itibaren uyguladıkları liberal dış ticaret politikalarını değiştirmeye, dış ticaretlerinde yeniden tarife dışı engeller olarak isimlendirilen "yeni korumacılık" yöntemlerini uygulamaya başlamaları üzerine korumacılık dünya ticaretinde yeniden eğilim kazanmıştır. Bundan Uzakdoğu ülkelerinin dünya ticaretindeki paylarını artırmaları ve gelişmiş ülke sanayilerini zorlamaları önemli bir rol oynamıştır. Bu tablo karşısında sanayileşmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkeleri gerçek rakipler olarak görmeye başlamışlar ve bir yandan Avrupa örneğinden olduğu gibi, kendi aralarındaki ticareti liberalleştirirken, diğer yandan gelişmekte olan ülkelere karşı tarife dışı engellerden oluşan yeni korumacılık önlemlerine belli ölçülerde yeniden başvurmuşlardır.

Sanayileşme çabalarının oldukça eskiye dayandığı ülkemizde, bilindiği üzere 1980 yılına kadar izlenen politika ithal ikameci ve içe dönük bir sanayileşme politikasıdır. 1980 ile birlikte Türkiye'nin dış ticaret politikası yön değiştirmiş, iç pazara dönük ithal ikamesi modeli yerine, ihracata yönelik sanayileşme modeline geçilmiştir. Bu çerçevede, ithalatın liberalizasyonu, ihracatın teşvik edilmesi ilkesi benimsenmiştir.

Bu çalışmada genel olarak Dünyada ve Türkiye'de korumacılık politikaları ve uygulamaları ele alınmıştır.

Üç bölümden oluşan çalışmanın Birinci Bölümünde korumacılık politikasının teorik temelleri üzerinde durularak, korumacılığın ortaya çıkışı, gelişimi ve yöntemleri teorik açıdan geniş bir şekilde incelenmiştir.

İkinci Bölümde, çok taraflı ticaret sisteminin iskeletini oluşturan GATT'ın kuruluşu, ilkeleri ve roundları ele alınmakta ve ticareti düzenleyen ilkeler ve kurallar bütününe ilişkin genel bir çerçeve çizilmektedir. Uruguay Round ile getirilen yeni düzenlemeler ve Round sonucunda kurulan Dünya Ticaret Örgütü ayrıntılı olarak incelenmiştir. Ayrıca, Dünyadaki korumacılık uygulamaları ülke bazında değerlendirilmiştir.

Üçüncü Bölümde, Türkiye'de korumacılık politikaları ve uygulamaları, ithalat ve ihracat rejimi kapsamında değerlendirilerek, mevcut uygulamalar belirlenmeye çalışılmıştır. Sonra da korumacılık kapsamında uygulanan ihracat ve yatırım teşviklerinin, ihracat, yatırım ve makro değişkenlere olan etkileri analiz edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KORUMACILIK POLİTİKASININ TEORİK TEMELLERİ VE YÖNTEMLERİ

I. KLASİK KORUMACILIK

A. KORUMACILIĞIN TANIMI VE KAPSAMI

Korumacılık olgusunun ortaya çıkması, XIX. yüzyılda ulusal devlet olgusunun doğuşu ile eş anlamlıdır. Korumacılık, en geniş anlamıyla coğrafi olarak belirlenmiş siyasi egemenlik sınırları içinde yer alan ulusun mensuplarına dış dünyaya karşı bazı ayrıcalıklar tanıyan ekonomik önlemlerin oluşturulmasını ifade eder[1]. Diğer bir ifadeyle korumacılık; bir ülkenin sanayini geliştirmek ve iç pazarı yerli sanayinin pazarı haline getirmek veya halkın sağlığını ve kamu düzenini korumak amacıyla, yabancı ülke mallarına ülkeye girişte çeşitli zorluklar çıkarmaktır[2]. Tanımlardan da anlaşılacağı üzere koruma politikaları ile iç pazarı yerli mallara açmak ve yeni sanayilerin kurulmasına ve geliştirilmesine imkan sağlanmış olur. Bu

---

1 Erdal TÜRKKAN, **Ekonomi ve Demokrasi**, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar:2, Ankara, 1996, s.41-42.

2 Emin ERTÜRK, **Ekonomik Entegrasyon Teorisi ve Türkiye'nin İçinde Bulunduğu Entegrasyonlar**, Mart 1993, s.159.

koruma çeşitli şekillerde yapılabilir. Yabancı malların fiyatını artıran tarifeler, yada ithalatı kısıtlayan kotalar, ihracat sübvansiyonları, gönüllü ihracat kısıtlamaları, anti-damping, idari ve teknik düzenlemeler gibi tarife dışı önlemlerle de yapılabilir.

Korumacılığın; yerli ekonomiye dış dünyadan gelecek rekabetin sınırlandırılması ve yerli ekonomi içinde faaliyet gösteren firmalara, dış dünya ile rekabet edebilmeleri ve rakiplerine üstünlük sağlamaları amacıyla verilen teşvik ve ayrıcalıklar olmak üzere iki önemli boyutu vardır. Ulusal ekonominin dış rekabete karşı korunması; ithalat yasakları, kambiyo yasakları gibi çeşitli yollarla yapılabilir. Dış dünyadan gelecek haksız rekabetin engellenmesi, her zaman korumacılık olmadığı gibi, yerli sanayide faaliyet gösteren kişi ve kurumlara sağlanan her türlü teşvik ve ayrıcalıklar da korumacılık kapsamına dahil değildir.

O halde korumacılığı, bir ülkenin belli bir yada birkaç sanayi dalını, ekonomik yada mali gerekler yüzünden, belirli bir süre için dıştan gelecek rekabete bütünüyle ya da kısmen kapaması demektir. Bu tanımdan hareketle, korumanın önce geçerli bir nedene dayanması, bu nedenin ekonomik yada mali olması, dış ticarette geçerli yasal araçlarla yapılması ve belirli bir süreyle sınırlandırılması gerektiğini söyleyebiliriz.

B. KORUMACILIK POLİTİKASININ TARİHSEL GELİŞİMİ

Dış ticarette korumacılığın kökleri 17 ve 18. yüzyılın Merkantalist düşünürlerine kadar iner. Merkantalizm, ulusun gücü ve zenginliğini, o ulusun sahip olduğu değerli madenlerin (altın, gümüş gibi) stoklarına bağlı gören bir iktisadi doktrindir.

Merkantalizm; çeşitli ülkelerde uygulanan değişik şekilleri ile ülke ekonomisini dış rekabete karşı korumayı ve ülkeye daha fazla değerli maden ve döviz kazandırmayı ana hedef olarak benimsemiştir. Böylece korumacılık pragmatik bir iktisat politikası olarak ortaya çıkmış ve gelişmiştir[3]. 18 yüzyılda Merkantalizmden tamamen farklı olarak, Fransa'da ortaya çıkan Fizyokrat düşünce "Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" doktirini ile Merkantalizmin korumacılık tezine sert tepki göstermişlerdir.

18. yüzyılda yeni kurulan endüstrilerin gümrükler yoluyla korunması fikrini savunan A. Hamilton'a göre bağımsızlığını yeni kazanan Amerika'nın sanayi üretiminde güçlenmesi, Amerikan sanayi mallarının İngiliz sanayi mallarına karşı korunması ile mümkün olacaktı[4]. Hamilton 1791'de ABD Temsilciler Meclisine sunduğu "Report on the Subject of Manufactures" isimli raporunda "Bir ulus, yalnızca zenginleşmek için değil, bağımsızlığı ve güvenliği için de sanayileşmek zorundadır" demiştir. Her ulus, bu büyük hedefleri dikkate alarak, kendi içinde, ulusal arzın temel ihtiyaçlarına sahip olmalıdır[5]. Hamilton 18. yy merkantalist tezi modernize etmiş ve

---

3 Selahattin TUNCER, "Geleneksel Korumacılık Uygulaması II", **Dünya Gazetesi**, 21 Şubat 1994, s.6.

4 Cem ALPAR, M. Tuba ONGUN, **Dünya Ekonomisi ve Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar**, İstanbul, 1988, s.173.

5 R. GİLPİN, **The Political Economy of International Relations**, Prenceton Universty Press, 1987, s.180.

sanayinin tarım üzerinde üstünlüğe dayanan bir dinamik kalkınma teorisi geliştirmiştir. Hamilton ve sonraki ekonomik korumacılığın takipçilerine göre, hükümetler ekonomilerinin yapısını ve dolayısıyla uluslararası ekonomideki pozisyonunu sınai politikalar yoluyla değiştirebilir. Bu çerçevede belli endüstrileri desteklemek için gelişmiş ülkelerden üretim faktörlerinin transferi teşvik edilebilir. Kısaca Hamilton'un raporu, hükümetlerin ekonomik kalkınma politikalarına dayanan dinamik bir karşılaştırmalı üstünlük teorisi geliştirmektedir. Hamilton kendinden önce merkantalistler gibi ulusal gücü sınai gelişme ile özdeş tutmuş ve ekonomiyi asıl misyon olan devletin inşaasına göre ikincil saymıştır. Bu görüşler iç savaştan sonra Amerika'da ve sonraları gelişmekte olan ülkelerde korumacılık, sanayileşme ve devlet müdahalesini savunan çevreler için esin kaynağı olmuştur[6]. ABD anayasasının kabulünden sonra Temsilciler Meclisine sunulan ilk kanun tasarısı, gümrük tarifesi olmuştur. İç üretimi koruma amacı sınırlı olan bu tarife 1816 yılında değiştirilmiş ve korumacılığa daha çok ağırlık verilmiştir[7].

19. yüzyılda bu görüşün uzantasını Freidrich List'in Alman Tarih Ekolünde görmek mümkündür. Geleneksel Alman sanayi dalları; düşük maliyetli, ucuz İngiliz mallarının tehdidi altına girince optimum tarife ve bebek sanayi tartışmaları klasik korumacılık teorilerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır[8].

---

6 M.Emin EKER, **Çok Taraflı Tarihli Sistemi, Yeni Korumacılık ve Türkiye**, DPT Ya.No:2330-İPGM:436, Ankara, Ekim 1993. s.62.

7 Erhan IŞIL, "Gümrük Vergisi ve Korumacılık", **Dünya Gazetesi**, 16 Şubat 1993, s.4.

8 Arye L. HİLLMAN, **The Political Economy of Protection**, Harwood Akademic Publisher, Switzerland, 1989, s.36.

List'e, yeni kurulan sanayi dallarının karşılaştırmalı üstünlük kazanana kadar, gümrük tarifeleri yoluyla dıştan gelecek rekabete karşı korunması gerektiğini savunmaktadır. Yeni kurulan genç endüstrilerin başlangıçta, deneyim, teknolojik eksiklik, teknik bilgi yetersizliği ve küçük ölçekten kaynaklanan dezavantajlara sahip oldukları için, bunları belirli bir süre korumacılık ile giderebileceklerdir. Bu nedenle başlangıç aşamasında yeni kurulan sanayilerin korunması gerekir.

List ve arkadaşlarının ekonomik görüşleri; Almanya'da siyasal birliği, ekonominin fiziksel olarak birleşebilmesi için demiryollarının geliştirilmesini, iktisadi bütünleşmeyi hızlandırmak, Alman sanayinin kalkınmasını sağlamak ve böylelikle güçlü bir Alman devleti kurmak için yüksek tarife engellerinin korumasını savunuyordu[9].

1870-1913 dönemi, gelişmiş ülkelerde liberalizmin etkinliğinin azaldığı ve serbest ticaret uygulamalarının zayıfladığı bir dönemdir. 1873'de Avrupa tarımında başgösteren buhran, 1870'lerde Almanya ve Fransa gibi ülkelerde tarifelerin yükseltilmesine yol açmıştır. Ancak bundan çok daha önemli bir etken, sanayileşmenin geç başladığı Almanya, İtalya ve ABD gibi ülkelerde, yerli sanayilerin baskılarıyla korumacı politikaların gündeme gelmesidir. Aynı dönemde tarifelerin yükseltilmesinin yanında, farklılaştırılmış tarife uygulamaları, ihracata sağlanan sübvansiyonlar, yabancı mallara uygulanan ambargolar, korumacılığın birer parçası haline gelmiştir[10]. Birinci Dünya Savaşı ile İkinci dünya Savaşı arasındaki dönemde, özellikle 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı sonucunda korumacılık eğilimleri güç kazanmıştır.

9 EKER, s.63.

10 M. TubaONGUN, **Sanayileşme ve Uluslararası Ekonomik İlişkiler**, Ankara, 1991, s.22.

Dünya ekonomik buhranının 1929 yılında belirmesinden sonra üretim hızla düşmüş, işsizlik artmış ve ülkeler milli gelir ve istihdam düzeylerindeki gerilemeleri önlemek amacıyla, müdahaleci devlet politikaları uygulamaya başlamışlardı. Bu çerçevede ülkeler devalüasyonları yüksek tarifeler, ithalatta miktar kısıtlamaları, döviz kontrolleri ve ihracat sübvansiyonları gibi ithalatı kısıtlayıcı ve ihracatı artırıcı politikalar uygulamaya başlamışlardır[11].

İkinci Dünya Savaşından sonraki yıllarda özellikle 1950-1960 arası on yıllık dönemde, gelişmekte olan ülkelerin kalkınmalarını hızlandırmak ve hayat standardını yükseltmek için iktisatçılar büyük çaba harcamışlar ve korumacılığı savunan iktisadi görüşler ve düşüncelere yeni eklentiler yapmışlardır. Bu görüş ve düşünceler daha çok gelişmekte olan ülkelerde yeni kurulan sanayilerin korunmasında odaklaşmıştır. Levis (1954), Myrdal (1956), Hagen (1958) ve Prebisch (1959) gibi iktisatçılar bu açıdan korumacılığı hararetle savunmuşlardır[12].

1960'larda Singer ve Prebisch tarafından ortaya konulan bir görüş; gelişmekte olan ve genellikle tarım ürünleri ve maden gibi doğal hammadde ihracatçısı konumundaki ülkelerin uzun vadede dış ticaretten zarar gördükleri, anılan zararın, dış ticaret hadlerinin bu ülkeler aleyhine gelişmesi şeklinde ortaya çıktığı, bu nedenle korumacılığın GYÜ için kaçınılmaz olduğu tezine dayanmaktadır. Prebische göre; geleneksel tarım ürünü ve hammadde ihracatçısı ülkeler dış ticaretten zarar göreceklerdir. Bu nedenle, sanayileşmek

11 DPT, **Küreselleşme ve Bölgesel Entegrasyonlar ve Türkiye (Değerlendirme Raporu)** Kitap 1, DPT Ya.No:2374-ÖİK:439, Ocak 1995, s.15.

12 Selahattin TUNCER, "Korumacılığa Karşı Serbest Ticaret Tartışması", **Dünya Gazetesi**, 15 Şubat 1994, s.9.

zorundadırlar ve bu amaca ulaşmak için kullanacakları başlıca araç korumacılık olmalıdır. Prebisch'in tezinde, azgelişmiş ülkelerin faktör donanımlarını korumacılıkla değiştirebilecekleri fikri hakimdir[13]. 1960'larda gümrük tarifeleri, 1970'lerde tarife dışı kısıtlamalar ile ihracat sübvansiyonları dış ticarette serbestleşmeyi engelleyen temel faktörler olarak görülürken, 1980'li yıllarda ülkelerin dış ticaretinde korumacılık önlemlerinin arttığı, yatırım ve sanayide rekabet durumunu doğrudan etkileyen sektörel müdahalelerin çoğaldığı gözlemlenmektedir[14]. 1980'li yıllarda bazı iktisatçılar hassas endüstrilerin korunması yolunda argümanlar ortaya atmışlardır. Bu iktisatçılara göre; ilk olmanın dezavantajları, karşılaştırmalı üstünlüklerde global değişikliklerin hız kazanması ile artış kaydetmiştir.

Bazı korumacılar; hızlı değişim ve belirsizliğe karşı çözümün, ülkenin uzmanlaşmasının yarattığı maliyet ve belirsizliklere karşı, bir "endüstriler fortfolyosu" ve korumacı tarifeler geliştirmesi olduğunu savunmaktadır[15]. Günümüzde korumacılık, GYÜ tarafından uygulandığı gibi sanayileşmesini tamamlamış batı ülkelerince de yoğun bir şekilde uygulanmaktadır. Bununla beraber, ülkeler arasında, uygulama nedenleri, dönemleri ve süresi bakımından önemli farklılıklar olduğu göze çarpmaktadır.

---

13 M. Süreyya SUNER, "Uluslararası Ticarette Yeni Korumacılık Yöntemleri", **1980-1990 Döneminde Türkiye'de Ekonomik Politika ve Uygulamalar Tebliğleri**, HDTM Eko. Araş. ve Değ.Gen.Müd., Mayıs 1991, s.158.

14 Canan BALKIR, Muzaffer DEMİRCİ, **Uluslararası Ekonomik Bütünleşme ve Avrupa, Topluluğu**, İstanbul, 1989, s.6.

15 GİLPİN, s.189.

C. KORUMACILIĞA İLİŞKİN GÖRÜŞLER

Dış ticaret teorisi; dış ticaretin serbest olarak yapılması halinde, etkin bir kaynak dağılımının sağlanacağını varsaydığı halde, gelişmekte olan ülkelerde devletler dış ticarete çeşitli nedenlerle ve çeşitli şekillerde müdahale etmektedir. Dünyadaki bütün devletlerin hemen hepsi, ülkelerine giren ithal mallardan gümrük tarifeleri almaktadır. Serbest dış ticareti savunan, "Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisini" tamamen kabul eden ve "Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" doktrini savunanlara göre; gümrük vergileri ve diğer ticaret kısıtlamaları, ülkeler arasındaki ticareti azaltarak ticaretin taraflara sağladığı yararlardan ülkelerin tam olarak istifade etmelerine engel olur. Bu görüşü savunanlara göre korumacılık; rekabet fikrini engeller, monopolü besler ve kaynakların etkin dağılımını bozar. Serbest ticareti savunanların bu görüşleri yanında, dış ticarette koruyucu politikaları savunanlar tarafından korumacılık lehine çeşitli görüşler ileri sürülmektedir. Bu bölümde korumacılığa ilişkin çeşitli görüşleri inceleyeceğiz. Bu görüşler arasında açıkça yanlış görüşlerden, ekonomik görüşlere kadar pek çok görüş bulunmaktadır.

1. Ekonomik Görüşler

Dış ticarette çeşitli yöntemler ve dış ticaret işlemleri ile getirilen kısıtlamaları ifade eden korumacılık politikaları lehine ileri sürülen ekonomik tezler birkaç noktada toplanabilir.

-Genç Endüstri Görüşü: (Ulusal Sanayi Koruma) Genç endüstriler tezinin ortaya çıkışı 18. yy sonları ve 19. yy başlarına kadar inmektedir. ABD ilk maliye bakanı olan A. Hamilton, Report

on The Subject Manufactures adıyla tanınan raporu nedeniyle bebek endüstriler argümanının ilk savunucusu olarak tanınır. Onu, yine Amerikalı Daniel Raymond, Henrey C. Carcy ve Almanya'da da Friedrich List izlemiştir[16].

List'e göre; serbet ticaret yalnızca, eski sanayi ülkelerinin sahip olduğu monopolü devam ettirmelerini sağlayacaktır. Sanayileşmiş ülkeler varken serbest ticaret koşulları altında genç ülkelerde sanayinin gelişmesine olanak yoktur. İşte bu nedenle List, genç sanayilerin korunmasını önerir. List'in koruyuculuğu geçici ve seçici bir koruyuculuktur. Herhangi bir yapısal yada doğal üstünlükten değilde, sırf daha önce kurulmuş olmanın verdiği üstünlük nedeniyle yeni doğan yerli sanayilerin gözünü korkutan dallarda, genç sanayinin yabancılarla rekabet edebilecek düzeye gelinceye kadar, gümrük resimleri ile korunmasını önermektedir[17]. Genç endüstri tezinde önemli bir nokta; ulusal sanayiye getirilen koruyuculuğun sürekli değil geçici olmasıdır. Koruma, sanayiye çocukluk çağını atlatıncaya kadar zaman kazandırır. Yeni kurulan sanayi dalları optimum üretim hacmine ulaştıklarında, sağlanacak içsel ve dışsal ekonomiler sebebiyle yabancı üreticilerle rekabet edebilecek düzeye geleceklerdir.

- **Dış Ticaret Hadlerinin İyileştirilmesi:** Dış ticaret hadlerinin iyileştirilmesi ve bu yolla ülke refahının artırılması, korumacı politikaların savunulmasında en önemli nedenlerden birisidir.

16 Aykut KİBRİTÇİOĞLU, "Bebek Endüstrilerinin Korunmasıyla İlgili Argümanlar: Friedrich List'inki ve Diğerleri", **Hazine ve Dış Ticaret Dergisi**, Mart 1993/1, S.16, s.68.

17 Şiir Erkök YILMAZ, **Dış Ticaret Kurallarının Evrimi**, Gazi Üni. Ya.No:178, İ.İ.B.F. Ya.No:57, Ankara, 1992, s.103.

İktisadi açıdan dayanağı en sağlam görüş olduğunu söyleyebileceğimiz bu görüş, iktisat yazınında "optimum tarife" diye bilinen bir kavram yardımıyla açıklanmaktadır. Optimum tarife, yalnızca iktisadi açıdan "büyük" ülkeler tarafından uygulanabilmesi sözkonusu olan bir tarife oranıdır. Eğer bir ülke, dış ticaret hadlerini etkileyebilecek kadar "büyük" ise, bu ülke ithalatını kısıtlayarak diğer ülkeleri fiyatlarını düşürmeye zorlayabilir ve bu yolla dış ticaret hadlerini iyileştirerek refahını artırabilir[18].

Dış ticaret hadlerinin iyileştirilmesi, gerçekleşme olanağı sınırlı olan bir önlemdir. Diğer ülkelerin misillemede bulunabileceğini de unutmamak gerekir. Böyle bir uygulama sonucunda dünya ticaret hacminde azalma meydana gelecek ve sonuçta tüm ülkeler bu uygulamadan zararlı çıkacaklardır.

-Yerli İşgücüne İstihdam Sağlama ve Ödemeler Bilançosu Açıklarının Kapatılması: Yabancı ülkelerden ithal edilen malların, gümrük vergisi, çeşitli ithalat kısıtlamaları yöntemleri ile ithalatının engellenmesi sonucu, bu malların yurtiçinde üretilmesine başlanması, bir yandan yurtiçinde istihdamın artmasına, yani işsizliğin azalmasına yol açarken, diğer yandan da ödemeler bilançosu açıklarının giderilmesine yardımcı olacaktır. Dolayısıyla ulusal sanayinin korunması yararlıdır.

İthalat üzerine konulan kısıtlamalar ithalat hacmini daralttığı ölçüde dış aleme yapılan ödemelerin azalmasına, böylece de ödemeler bilançosundaki açığın giderilmesine katkıda bulunur. Diğer yandan ithalatın daralması, toplam harcamaları yerli mallara (ithata-rakip

18 Nazım ENGİN, **Uluslararası Ticarette Korumacı Eğilimler**, İTO Ya.No: 1992-4, s.11.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

endüstrilere) doğru kaydıracağı için yurtiçi üretimin, dolayısıyla çalışma düzeyinin yükselmesine katkıda bulunacaktır. O nedenle işsizlik içinde bulunan ülkeler çalışma düzeylerini yükseltmek için gümrük tarifelerini artırma yoluna başvurabilirler[19].

- **Dışsal Ekonomiler Yaratılması:** Sanayi kesiminde yaratılan değerlerin yalnızca yurt içi hasılaya olan doğrudan katkısı ile değil, fakat dinamik dışsal ekonomilerinde değerlendirilmesi sonucu ölçülmesi gerektiği görüşünden kaynaklanmaktadır. Dinamik dışsal ekonomiler, üretim sürecinde firmanın elde ettiği bilgilerin, teknolojinin, eğittiği işgücünün, sağladığı bazı altyapı yatırımlarının, ekonominin başka kesimleri tarafından da kullanılması sonucu ortaya çıkmaktadır. Eğer endüstri dinamik dışsal ekonomiler yaratıyorsa; yatırımın sosyal faydası, özel faydasını aşacağından bu endüstrinin korunması gerekmektedir[20]. Dışsal ekonomilerin gelişmekte olan ülkelerde tarımsal kesimden çok sanayi kesiminde ortaya çıkacağı ileri sürülmüştür. Ayrıca dinamik dışsal ekonomiler birkaç endüstri birlikte kurulduğunda ortaya çıkabileceğinden, tek başına karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olmayan bir endüstri, diğerleri ile birlikte kurulduğunda karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olabilir[21].

- **Dampinge Karşı Koruma:** Damping; bir malın dış piyasada iç piyasadan daha düşük bir fiyatla satılmasıdır. Bu durum gelişmekte olan saniyelere büyük zarar verebilir. Hemen hemen her ülkede çıkarılan yasal düzenlemelerle, dampingin önlenmesi için anti-damping vergilerinin uygulamaya konulması sözkonusudur.

---

19 Halil SEYİDOĞLU, **Uluslararası İktisat**, A.Ü. Ya. No: 961, AÖF Ya.No:530, Eskişehir, Kasım 1996, s.68.

20 Cem ALPAR, **Azgelişmiş Ülkelerin Dış Ticaret Sorunları ve Sanayileşme**, Ankara, 1982, s.77.

21 ALPAR, M. ONGUN, s.174.

- **Üretim Maliyetlerini Eşitleme:** Bu görüşe göre normal olmayan rekabet sonucunda, yabancı ülke maliyetleri düşük görünmekte ülkenin ise yüksek görünmektedir. Bunu ortadan kaldırmak için de tarife konulması gerektiğini savunurlar. Yabancı ülkede düşük maliyetlere neden olan faktörler; düşük ücretler, vergi imtiyazları yada devlet sübvansiyonları olabilirki, bu da yabancı satıcıların yerli satıcılara göre bir üstünlük kurmasını sağlar. Bu görüşe göre maliyet farklılıkları, eşit oranda tarifeler uygulanmalı ve rekabet eşit düzeye getirilmelidir[22]. Fakat böyle bir uygulama uluslararası düzeyde fiyat farklılıklarını ortadan kaldıracağı ve dolayısıyla da ulusların birbirleri ile ticaret yapmaları için bir neden kalmayacağı için bu görüşün çelişkiler içerdiği ileri sürülür. Aynı zamanda karşılaştırmalı üstünlük teorisi ve uluslararası uzmanlaşmanın yararları ile de çeliştiği söylenebilir.

2. Ekonomik Olmayan Görüşler

Korumacılıkta ekonomik olmayan delillerden maksat, ulusal gelirin yapısında ve oluştuğu mal ve hizmetlerde arzu olunan belirli amaçları elde etmeye yönelmedir. Amaç ulusal gelirin artırılması değildir. Özellikle azgelişmiş ülkelerde saniyinin gelişmesi amacı ile ileri sürelen delillerin büyük kısmı bu çeşit delillerdir. Sanayileşme ulusal bir gurur ve kendi kendine itimadın bir aracı olarak kabul edilmekte, sözkonusu ülkenin dünyadaki politik ve askeri öneminin bir ölçüsü olarak görülmektedir. Bu bakımdan gerçek gelirin artması değil, fakat sanayileşme, iktisadi gelişme olarak kabul edilmektedir. Veya iktisadi gelişme kendi kendine yeter olma şeklinde

22 M. Erol İYİBOZKURT, **Uluslararası İktisat Teorisi**, Uludağ Üni. Ya.No:3-043-0117, Bursa, 1985, s.211.

düşünülebilir. Yani bir ülkenin kendi için gerekli bütün malları üretebilmesi iktisadi gelişme olarak kabul edilmektedir[23].

Dış ticarette korumacılık politikaları, bazen ülkede tüketimi belli bir seviyede tutmak, ülke için lüks sayılan malların yurtiçine girmesi, halk sağlığı için zararlı malların tüketiminin, korumacılık yolu ile kısıtlanmasında bir araç olarak kullanılabilir. Bu tür malların ithalatına gümrük vergileri koyarak ithalatın kısıtlanması ve böylece tüketimin azalması sağlanabilir.

Koruyucu bir politikaya ulusal güvenlik gerekçesi ile de gerek duyulabilir. Ulusal savunma ile ilgili endüstrilerin kurulması ya da geliştirilmesinde dış korumaya gerek vardır. Bu durumlarda ekonomik maliyet dikkate alınmaz[24].

3. Yanlış ve Şüpheli Korumaya İlişkin Görüşler

Korumacılığa ilişkin birinci yanlış görüş; ticari sınırlamaların yurtiçi işgücünü, yabancı ucuz işgücüne karşı korumak için gerekli olduğu görüşüdür. Bu görüşün yanlış olmasının nedeni şudur: Yurtiçi ücretler yurtdışı ücretlerden yüksek bile olsa, yurtiçi işgücü verimliliğinin yırtdışı işgücü verimliliğinden yüksek olması sebebiyle, yurtiçi işgücü maliyeti yurtdışı işgücü maliyetinden düşüktür. Şayet işgücü verimliliği için bu durum geçerli olmasa bile (yani yurtiçi işgücü verimliliği yurtdışına göre yüksek olmasa dahi), uluslararası karşılıklı ticaret karşılaştırmalı üstünlük esasına dayanmakta, ucuz

---

23 Zeyyat HATİPOĞLU, **Temel Uluslararası iktisat**, Yeni İktisat ve İşletme Yönetim Dizisi No:4, İstanbul, Ağustos 1993, s.79.

24 Mehmet TOMANBAY, **Dış Ticaret Rejimi ve İhracatın Finansmanı**, Ankara, 1995, s.20.

işgücüne sahip ülkeler emek-yoğun ürünlerin üretim ve ihracatında uzmanlaşmakta, pahalı işgücüne sahip ülkeler sermaye-yoğun malların üretim ve ihracatında uzmanlaşmaktadır[25].

Korumaya ilişkin bir başka yanlış görüş, "kesin tarife" uygulamasıdır. Bu tarife oranının uygulanması ile ithal edilen ürünün fiyatı yurtiçi ürün fiyatına eşitlenmekte ve bu görüşe göre yurtiçi üreticiler yabancı rekabetten korunmaktadır. Halbuki bu uygulamayla, uluslararası fiyat farklılaşması ortadan kalkmakta ve bütün ürünlerin ticareti tek bir "kesin tarife'ye tabi olmaktadır.

Korumaya ilişkin iki tartışmalı görüş şöyledir[26]:

i- Koruma, yurtiçi işsizliği azaltmak için gereklidir.

ii- Koruma ödemeler dengesi açığını kapatmak için bir çaredir.

(Ödemeler dengesi açığı bir ülkenin harcamalarının yurtdışı kazançlarından çok olması durumudur). Bu görüşler uyarınca ithalatta yurtiçi üretim yer değiştirmekte, yurtiçi üretim özendirilip ithalat caydırılmakta; yani yerli üretim korunmaktadır. Böylece yurtiçi işsizlik ve ödemeler dengesi açığı azaltılmaktadır. Bu görüşe "Komşuyu Yoksullaştıran Görüşler" denmektedir. Çünkü korumaya ilişkin bu görüşlerin uygulanması diğer ülkelerin zararınadır.

Öte yandan bu görüşler uyarınca, ülkenin ödemeler dengesi açığını düşürmek ve yurtiçi işsizliği azaltmak üzere, koruma uygulandığında; daha büyük işsizlik ve daha fazla ödemeler dengesi açığı oluşmaktadır. Çünkü, diğer ülkelerde misilleme olarak koruma uygulamakta ve sonuçta bütün ülkeler kaybetmektedir. Zira, yurtiçi işsizlik ve ülkenin ödemeler dengesi açığı ancak moneter, fiskal ve ticari politikalarla azaltılabilir, ticari kısıtlamlarla değil.

---

25 Dominick SALVATORE, **International Economics** (Third Edition), Macmillan Publishing Company, NewYork, 1990, s.259.

26 SALVATORE, s.259.

D. KLASİK KORUMACILIK YÖNTEMLERİ

1. Gümrük Tarifeleri

Dış ticaret politikasının en eski ve en yaygın araçlarından birisi gümrük vergileridir. Gümrük tarifeleri; hangi maldan ne kadar gümrük vergisi alınacağını gösteren cetveller anlamına gelir[27]. Gümrük vergileri genelde ithalattan alınır, ihraç edilen mallar üzerinden gümrük vergisi alınması daha az yaygın bir uygulamadır. Bu yola daha çok hammadde ihracatçısı gelişmekte olan ülkeler, devlet hazinesine gelir sağlamak ya da dünya pazarlarında kıtlık yaratarak fiyatları artırmak gibi amaçlar sebebiyle başvururlar.

Tarifelerle ilgili vergiler spesifik, advalorem yada advolerem ve spesifik verginin karması bir nitelik taşır. Advolerem vergiler, ithal edilen malın değeri üzerinden yüzde olarak alınır[28]. Örneğin, ithal edilen bir otomobilin değeri üzerinden yüzde 20 oranında vergi alınırsa, bu advolerem bir vergidir. Spesifik vergiler, adet ve ağırlık gibi malların fiziki birimleri üzerinden alınan vergilerdir[29]. Örneğin, otomobil ithalatçısının ithal ettiği her otomobil başına 1500 dolar vergi ödemesi durumunda, spesifik vergi sözkonusudur. Gümrük vergileri bazende, her iki vergi türünün karması bir nitelik taşır. Sözgelişi, otomobil ithalatçısı otomobil başına 1500 dolar ve ayrıca otomobilin değerinin yüzde 2'si oranında vergi ödemek zorunda kalabilir.

---

27 A. GÖKDERE, Ç. İÇÖZ, E. OKTAY ve diğerleri, **İktisadın İlkeleri**, Ankara, 1996, s.632.

28 Rıdvan KARLUK, **Uluslararası Ekonomi**, İstanbul, Kasım 1991, s.165.

29 Halil SEYİDOĞLU, **Uluslararası İktisat Teori, Politika ve Uygulama**, İstanbul, 1988, s.284.

Korumacı bir dış ticaret politikasında, gümrük tarifeleri bir yandan yerli sanayini dış rekabetten korurken diğer yandan da devlet hazinesine gelir sağlar. Bunların yanısıra bir malın ithaline konulan verginin, üretim, tüketim, gelir ve yeniden dağıtım olmak üzere dört adet ekonomik etkisi vardır. Kısaca bu etkileri aşağıda şekil yardımıyla şöyle açıklayabiliriz:

Şekil: 1.1

Gümrük Tarifelerinin Ekonomik Etkileri

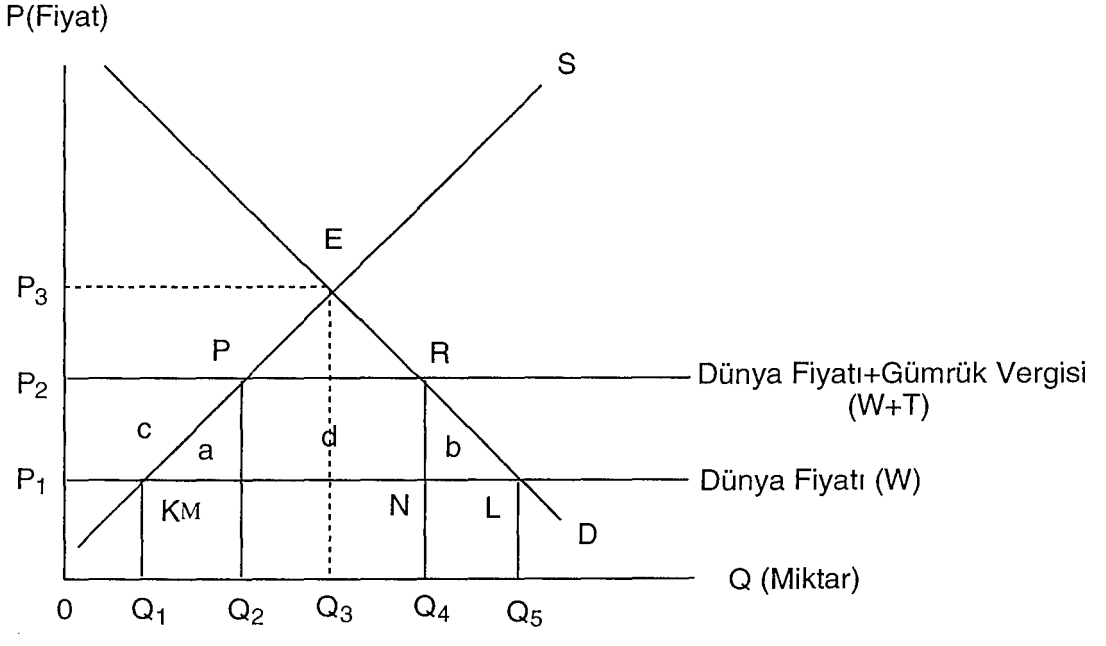

Dış ticaretin olmadığı bir durumda, arz ve talep dengesi E noktasında oluşacak ve mal OP_3 fiyatından alınıp satılacak, arz edilen miktar talep edilen miktara eşit olacaktır. Ticaretin başlaması durumunda ise, malın yurtiçi fiyatı, dünya fiyatı OP_1 seviyesine inecektir. Dünya Fiyatları (W) OP_1 düzeyinde iken, sözkonusu X malına yönelik yurtiçi talep OQ_5 kadardır. Bu toplam talebin OQ_1

kadarı yurtiçi (ulusal) üretim tarafından, Q_1Q_5 kadarı ise ithalat yoluyla karşılanmaktadır. X malının piyasa arz fiyatını, ithalatçının doğal olarak vergiyi tüketiciye yansıtması sonucunda bu vergi kadar artırılır. Malın piyasa fiyatının vergi oranında artması malın talebini düşürür.

Diyelim ki; Hükümet X malını ithaline P_1-P_2 kadar gümrük vergisi koysun. İthalat üzerine, tarife konulması, yurtiçi fiyatın P_2 düzeyine yükselmesine yol açacak, tarifeyi de içeren dünya arz eğrisi yukarı doğru kayarak (W+T) ile gösterilen yere gelecektir. Böylece daha önce Q_1 kadar olan yerli arz miktarı da üretimin artması sonucunda OQ_2 düzeyine yükselir. Bu durumda, yurtiçi fiyatın yükselmesi sebebiyle yurtiçi talep QQ_5'den QQ_4'e düşerken, yurtiçi üretim OQ_1'den OQ_2 yükselecektir. Arada kalan Q_2Q_4 kadar talep fazlası ithalatla karşılanır. Gümrük vergisinin üretimi artırıcı etkisi üretim etkisi olarak tanımlanır ve şekilde a üçgeni ile gösterilir. Verginin talebi kısıtlayıcı etkisi ise tüketim etkisi olarak tanımlanır ve b üçgeni ile gösterilir.

Mala koyulan vergi nedeniyle eskiden malı daha ucuza satın alabilecek olan bir takım tüketiciler artık mala daha fazla ödemede bulunarak malı tüketmeye başlarlar. Bu durumda bu tüketicilerin gelirlerinden vergi öncesinde ceplerinde kalan paranın bir kısmı vergi sonrasında ceplerinden çıkar. Bu durum üretici açısından ise farklıdır. Daha önce X malını belirli bir maliyetle üretip OP_1 fiyatına satan üreticiler, gümrük tarifesi sonrasında aynı maliyetle ürettikleri malı piyasada OP2 gibi daha yüksek fiyattan satarak daha fazla kâr elde etmeye başlarlar. İşte bu gelişme sonrasında gümrük vergisinin gelir dağılımı etkisi ortaya çıkar. Bu etki şekilde c alanı ile gösterilmektedir.

Gümrük vergisinin diğer bir ekonomik etkisi ise gelir etkisidir. Hükümet X malına koyulan gümrük vergisi sonrası MN kadar malı P1-P2 kadar vergi alarak ithal eder. Dolayısıyla d ile gösterilen PRMN alanı kadar gelir elde eder. Bu da gümrük vergilerinin gelir etkisidir.

İthalattan alınan gümrük vergileri; esas olarak yerli sanayinin dış rekabetten korunarak üretimini artırmasını sağlarken, birtakım farklı ekonomik etkilere neden olmaktadır. Bu özellikleri açısından gümrük vergileri gerek GATT çerçevesinde sürdürülen küresel liberalleşme çabaları, gerek çok yaygın olan bölgesel entegrasyon girişimleri sonucu gümrük vergilerinin ve bunlarla sağlanan korumanın önemi hayli azalmıştır.

2. Miktar Kısıtlamaları (KOTALAR)

2.1.Genel Açıklama

Geleneksel korumacılık yöntemleri arasında yer alan ve yaygın olarak kullanılan araçlardan bir diğeri de kotalardır. Kotalar; ülkeye ithal edilecek malların miktar ve değerlerinin o ülke otoriteleri tarafından belirlenmesi olarak tanımlanabilir.

Kotalar, global ya da tahsili olabilir. Global kota da, hükümetler sadece ithal edilecek malın hacmini ve miktarını belirler. Gümrük İdaresi sınır kapılarında, ülkeye giren malın miktarını sürekli olarak denetler. Kota oranı dolunca ithalat kesilir. Tahsisli kota da ise belirli ihracatçılar arasında belirli ölçütlere göre ithal hakkının dağıtımı sözkonusudur[30]. Tahsisli kota sisteminde, kotaya tabi

30 GÖKDERE, İÇÖZ, OKTAY, s.636.

Kota sistemi kanun çıkartılmasına gerek göstermeden yönetimsel kararlarla yürütülebildiği için, dış ticaret politikasının uygulanmasında büyük kolaylıklar sağlar. Ayrıca üreticiler yurt içine girecek ithal malların miktarını kesinlikle bilebilirler. Tarife ayarlamasının güç olduğu durumlarda kotalar, etkin bir korumacılık önlemi olarak kullanılabilir[33].

2.2. İthalat Kotaları

İthalat kotası; serbest ticaret şartlarında bir ulusun ithalatını, mevcut seviyenin altına indirmek için tertiplenen miktara dayalı bir koruma önlemidir[34]. İthal kotaları, yerli endüstriyi ve yerli (yurtiçi) tarım sektörünü korumak ve/veya ödemeler dengesini sağlamak gibi nedenlerle uygulanabilir. İthalat kotaları Batı Avrupa'da özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra çok yaygınlaştı. Günümüzde ise ithalat kotaları endüstrileşmiş ülkelerde tarım kesimini korumak için, gelişmekte olan ülkelerde ise endüstriyel ürünlerin ithal ikamesini teşvik etmek ve ödemeler dengesini sağlamak gibi nedenlerle uygulanmaktadır[35].

Kotaların etkisi gümrük tarifelerine göre daha kesindir. Şimdi, kısaca kotaların ekonomik etkilerine değinelim.

---

33 Erdoğan ALKİN, **Uluslararası Ekonomik İlişkiler**, İstanbul, 1990, s.136.

34 Robert J. CARBOUGH, **International Economics**, 1992, s.138.

35 SALVATORE, s.247.

Şekil 1.2

Kotaların Ekonomik Etkileri

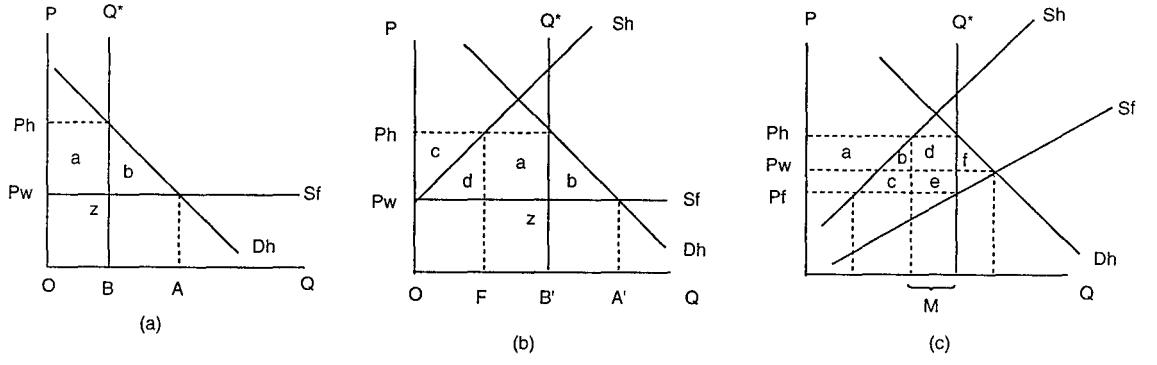

Kaynak: David GREENAWAY, International **Trade Policy-From Tariffs to the New Protectionism**, 1983, s.133.

Şekil 1.2.'de bir ekonomide (küçük ve açık bir ekonomi) kotanın ekonomiye etkisi açıklanmıştır. İki ülkeli iki malın olduğu, iki faktörlü Heckscher-Ohlin-Samuelson modelinin geçerli olduğu varsayılmıştır. Ayrıca her ülke görece üstün olduğu faktör üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Kotaların ekonomik etkilerini, önce "küçük bir ülke" daha sonra da "büyük bir ülke" açısından inceleyeceğiz. Şekil 1.2. (a)'da yerli üretim kapasitesinin olmadığı şartlarda kota konulması durumu incelenmektedir. Dh ithalata yönelik yerli talebi, Sf ithalata yönelik yabancı arzı gösterir. Serbest ticaret şartlarında, AO iç piyasada ithal edilip Pw birim fiyatından satılan mal miktarını gösterir. Şimdi varsayalım ki ithalat hacmi fiziki olarak sınırlansın ve maksimum OB olsun. Bu durumda yabancı arz eğrisinin esnekliği azalarak, z noktasında inelastik hale gelir ve şimdi PWzQ* ile gösterilir. Kota ile sınırlanmış ithalat hacmi öncekine göre daha düşük olacaktır.

İthalat hacminin OB kadar sınırlandırılması, yurtiçi fiyatın, dünya fiyatını gösteren Pw den, yurtiçi fiyat düzeyini gösteren Fh yükselmesine neden olacaktır. Bu fiyat yükselişi sonucu, tüketici artığı (a+b) alanı kadardır. Yerli tüketicilerden ithalatçılara aktarılan tutarı (a) göstermektedir. a alanı, dünyada geçerli fiyat (yani ithalatçının malı satın alırken ödediği gerçek fiyat) ile malın iç piyasada satıldığı fiyat arasındaki fark kadardır. b alanı ise ithalat lisansına sahip ithalatçıların elde ettiği normal üstü kârı ve aynı zamanda tüketicilerin net refah kaybını göstermektedir.

Şekil 1.2. (b)'de ise yerli üreticilerin, ithal edilen malları yurtiçinde de üretebildiği durum incelenmiştir. Analizi basitleştirmek için yerli arz eğrisinin başlangıç noktasının dünya fiyat düzeyini gösteren (Pw) düzeyinden başladığı varsayılmıştır. Burada serbest ticaret şartlarında yurtiçi üretim sıfırdır, fakat fiyat Pw üzerine çıkarsa diğer sektörlerden ithalatın yerine geçen sektöre kaynak aktarılır. Hükümetin, evvelce OA' kadar olan ithalatı OB' kadar olan bir kota ile sınırlandığını varsayalım. Bu kota uygulaması sonucu (a)'da olduğu gibi yabancı arz eğrisi PwzQ* olur. Sonuçta ithalat sınırlanır, maksimum FB' olur ve refah etkisi sözkonusu olur. Tüketici artığı c+d+a+b alanı kadar azalacaktır. a alanı tüketicelerden ithalatçılara yeniden dağılan geliri gösterir. Yerli üreticilerden tüketicilere aktarılan bir tutar sözkonusudur. Üretici artığı c alanı kadar artar. (c alanı tüketicilerden yeril üreticilere yeniden dağılan geliri gösterir) Net refah etkisi d+b alanı kadardır. burada d üretim kaybını, b ise tüketim kaybını gösterir.

Kendi ticaret şartlarını etkileyebilen bir ülke için yapılacak analizde aynıdır. Bu durum şekil 1.2. (c)'de gösterilmiştir. ülkenin "Büyük" ülke olması, o ülkeye yönelik ihracat arz eğrisinin yukarıya

doğru eğimli bir eğri olmasına yol açacaktır. Yani yabancı arz eğrisi pozitif eğimlidir. Bu kez yabancı arz esnekliği daha düşüktür, yabancı arz eğrisi yatay eksene paralel değildir. Bu analizde en önemli farklılık, kotanın etkin olmasıdır. Sadece ithalatın, yurtiçi fiyatı artmamakta (Pw den Ph a yükselir) aynı zamanda yabancı ihracatın fiyatı düşmektedir. (Pw den Pf'ye düşer) Kota konmasıyla elde edilen kazanç daha büyüktür. (d+e) şayet yabancı arz (d) sonsuz esnek ise-üretim kaybı daha büyüktür (b+c+f). Kendi ticaret şartlarını etkileyebilen bir ülkedeki ithalat lisansına sahip ithalatçıların kazancı ise e alanı kadardır.

Özetlersek; ithalatın hacmini sınırladığı için kotalar, tarifeler gibi ithal edilen malın fiyatını yükseltir. Fiyattaki yükselmeden ötürü, ithal malının tüketimi düşerken tüketiciler yerli ikame mallara yönelirler. Ancak, tarifenin aksine, kotalardan hükümete bir gelir sağlanması sözkonusu değildir. Bu durumda gelir elde etme; kısıtlanmış olan ithal malına yüksek bir fiyat biçme imkanına sahip, ithal izni kullanıcıların eline geçer. Bu gelire "kota rantı" denir. İthal kotaların bir diğer ekonomik etkisi; iç fiyatlarla dünya fiyatları arasındaki farkın, hiç bir sınıra tabi olmayışıdır. Tarife sisteminde iç fiyatlarla dünya fiyatları arasındaki, fark gümrük vergisinden daha fazla olmazken ve talepteki bir artışın karşılanması mümkün olmadığından, iç fiyatlarda olabilecek yükselme dünya fiyatlarından büyük farklılık arzedebilecektir. Bu da kaynakların yanlış tahsisine ve arzulanmayan tüketim kalıplarına yol açarak, korunmanın üretim ve tüketim maliyetlerini artıracaktır[36].

---

36 M.E. KREININ, **International Economics: A Policy Approcah**, Harcourt Brace Jovanovich, NewYork, 1991, s.349.

3. İthalat Yasakları

Bazen yerli sanayinin korunması, lüks sayılan malların yurda ithalinin önlenmesi, kıt döviz kaynaklarından tasarruf sağlanması, halk sağlığının korunması, kamu düzeni ve genel ahlaka zararlı maddelerin ülkeye girişlerinin önlenmesi gibi iktisadi, sosyal ve diğer nedenlerle bazı malların ithalatında yasaklanmaya başvurulur. Bu halde ithalat miktarı sıfırlanmakta, yani ithalat yapılmamaktadır[37].

Ekonomik yönden ithalat yasaklamaları; genç endüstrileri ve yerli sanayii dış rekabetten korumanın, en etkin ve dolaysız yoludur. İthal yasaklarının doğuracağı ilk etki, ithali yasaklanan malın fiyatının kotalardan daha da şiddetli olarak yükselmesidir. Bu durumda koruyucu ve tüketimi kısıcı etkiler ve fiyat artışı dolayısıyla gelir dağılımı etkileri de çok daha şiddetlidir. İthalat sıfıra indiğinde devlet ithal yasağı koyduğu bir maldan gümrük geliride sağlayamamaktadır. Doğal olarak, yanlış bir endüstrinin yasaklamalarla korunması durumunda ortaya çıkacak kaynak ısrafıda o ölçüde büyük olacaktır. Bununla birlikte, ithalat yasakları kota rantlarının elde edilmesine yönelik rekabetin doğurduğu kaynak israfını ortadan kaldırır[38].

---

37 Selahattin TUNCER, "Geleneksel Korumacılık", **İSO**, Nisan 1994, s.337, s.52.

38 SEYİDOĞLU, **Uluslararası İktisat Teori...**, s.305-306.

4.Dış Ticaretin Devlet Tarafından Yapılması

Devletler; normal piyasa koşullarına uyarak, üretilmekte olan malların dışsatımını yapmak ve kıtlık rantını kamuya mal etmek, iktisadi kalkınma planlarının gerçekleştirilmesini kolaylaştırmak, pazarlık gücünü artırarak ticaret hadlerini lehte değiştirmek, fiyat destekleme programı sonucunda biriken aşırı stokların tasfiyesi ve belirli dış politika amaçlarını gerçekleştirebilmek için dış ticarete girişirler. Bu sistem de gerek ithalat gerekse ihracat, devletin kurduğu özel örgüt veya ofisler tarafından yürütülür. Özel kesime dış ticaret ile ilgili işlemler yapması yasaklanır. Bu modelde devlet ihracat ve ithalatı bütünü ile elinde tutuğu için dış ticaret politikasını istediği biçimde yönlendirir ve korumacılık uygulamasını kolaylaştırır.

II. YENİ KORUMACILIK

Eski korumacılığın birçok yönü, özellikle 1930'ların ekonomik çöküşünden arta kalan yüksek tarifeler, birbirini izleyen GATT müzarekeleri toplantılarıyla ortadan kaldırdı. Fakat tarife dışı engelleri ve diğer engellerin hızla çoğalan bir tanzimi dünya ticaretinin daha fazla liberalleşmesine büyük bir mani olan bir "Yeni Korumacılık" meydana getirdi. Bu, yerli muhteva yasaması gibi tarife dışı engellerin yükseltilmesinden ve diğer kısıtlayıcı ölçülerin çoğalmasından ibarettir. Bu faaliyetleri ihracat yardımları, kredi teminatları ve belirli endüstrilere vergi teşviki gibi politikalan aracı ile ihracatı genişletecek ve özel endüstriyel sektörleri destekleyecek hükümet teşebbüsleri eşlik etti. Kısacası yeni korumacılık; ticaret kuralları ve ekonomik faaliyetlerin, küresel yerleşimini etkileyeck hükümetsel ihtiyari kabiliyetlerini içerir[39].

39 GILPIN, s. 148.

"Yeni Korumacılık" olarak adlandırılan ve esas olarak 1970'lerden sonra ivme kazanan korumacılık, Friedrich List'in savunduğu yavru sanayilerin korunmasına yönelik korumacılıktan tamamen farklıdır. List'in savunduğu korumacılıkta; ulusal sanayinin dış rekabete karşı korunabilmesi için, ekonominin dünya ekonomik sisteminden geçici olarak kopması sözkonusu iken, yeni korumacılıkta, koruma araçları uluslararası ticaret sisteminin entegre bir parçası haline gelmiştir ve bu araçları kullanan ülkenin dünya sisteminden kopması sözkonusu değildir[40].

Yeni korumacılığın önde gelen şekli, gönüllü ihracat sınırlaması ve düzgün piyasa düzenlemeleri veya Fransızların adlandırdıkları gibi "organize, serbest ticaret"tir. Bir tahminle imal edilmiş mallardaki Amerikan piyasalarının yaklaşık üçte biri ve bazı Avrupa Piyasaları 1980'lerin başlarında tarife dışı engellerle donatılmıştı[41]. Son yıllarda bazı ülkeler arasında isteğe bağlı sınırlama programları veya bir grup ülke arasında belirli malları kapsayan anlaşmalar yoluyla korumacılık yapılmaktadır. GATT genel direktörü, A. Dunkel bu tür uygulamalara "Yeni Korumacılık" adını vermiştir. Buna göre:[42] "Bu uygulamalar tümüyle (gemi inşası, çelik, otomobil, sentetik iplik vb.deki) uluslararası ticareti düzenleyen GATT kurallarına tam anlamıyla riayet etmek ile bu kurallara hiç uymamak arasında kalmaktadır. Yani bu tür korumacılık (yeni korumacılık) siyah ile beyaz arasında kalan tonlar gibidir."

---

40 Makbule KÜÇÜKSÖZEN, esen EDREMİTLİOĞLU, "Ticarette Teknik Engeller (GATT Sisteminde ve AB'de)", **HDTM Dış Ticarette Standardizasyon Genel Müd, Eskişehir**, Ekim 1994, s.1

41 R. William CLINE, ed., Trade **Policy in the 1980** s; Washington: Institute For International Economics, 1983, s. 16'dan R. GILPIN, s.148

42 John HEİN, "Origins of the New Protectinism", **Economic Impact**, 1983/3, s.36

Sanayileşmiş ülkelerin son dönemlerde uyguladığı ve "Yeni Korumacılık" olarak bilinen politika gümrük vergileriyle yapılan geleneksel korumadan farklı olarak, büyük ölçüde gümrük dışı engellere dayanmaktadır. Gönüllü ihracat kısıtlamaları, düzenli piyasa anlaşmaları, çevre ve sağlıkla ilgili standartlar, anti-damping önlemleri, tekstil mal anlaşmaları, kur politikaları, devlet ihalelerinde yerli üreticiye kayıran kurallar, sübvansiyonlar vb.ri, iç pazarı dış pazara karşı koruyan önlemlerden bazılarıdır. Ayrıca gümrük kapılarında çıkarılan güçlükler, bürokratik işlemlerin arttırılması gibi yöntemlerle ulusal pazarlar bilinçli bir caydırıcılıkla korunmaktadır. Son on yılda yaygınlaşan yeni korumacılık, genel olarak tarife dışı engellerle uygulanmaktadır. Kuşkusuz buna bağlı olarak yeni korumacılık, dünya ticaretinin giderek daha büyük bir bölümünü etkilemektedir.

Kısaca yeni korumacılığın, eski korumacılıktan farklı bir niteliğe sahip olduğunu belirttik. Şimdi yeni korumacılığın ortaya çıkışına ve boyutlarına göz atalım.

A. YENİ KORUMACILIĞIN DOĞUŞU VE YÜKSELİŞİ

Yeni korumacılık sanayileşmiş ülkelerde; özellikle geleneksel sanayi dallarında uluslararası rekabet gücünün zayıflamasına ve sözkonusu sanayi dallarında işsizlik oranının yükselmesine, bir tepki olarak doğmuştur. Ayrıca, yeni korumacılığın ortaya çıkışını ve giderek yayılmasını döviz kurlarında yaşanan dalgalanmalar petrol krizleri, borç krizleri, dünya ekonomisindeki durgunluk gibi bir dizi iktisadi bunalım hızlandırmıştır.

1950'lerde dünya ticareti için yapılan tahminler, beklendiği gibi gelişmemiştir. 1960'lı yılların sonuna doğru batı ekonomilerinde ortaya çıkan yapısal sorunlar, uluslararası ticarete de yansımaya başlamıştır. Bu dönemde en önemli gelişmelerden biri de, Japonya'nın teknoloji yoğun mallarda sıkı bir rekabet üstünlüğü ile, ABD ve daha sonra Avrupa pazarlarında hakimiyet kurmaya başlaması idi. GATT görüşmelerinin, başlangıçta sağladığı önemli başarılardan sonra, 1960'lı yıllarda batı ekonomilerinde ortaya çıkan yapısal bozulmalar ve Japonya gibi yüksek teknoloji rekabeti, başarılı gidişi tersine döndüren gelişmelerin sebebini teşkil etmiştir. Gönüllü ihracat sınırlamalarını ve düzenli pazarlama anlaşmaları diye adlandırılan ve tümüyle GATT kuralları dışında yer alan uygulamalar, ayakkabı, çelik, TV cihazları gibi ürünlerin ticaretinde egemen olmaya başlamış; yurtiçi üretimine verilen sübvansiyonlar, yurtiçi üreticileri koruyan devlet satınalma politikaları ve gerçek anlamda bir ticari temele dayanmayan ve devlet eliyle yürütülen "ticari" ilişkiler son yıllarda gittikçe artan uygulama alanı buluyordu[43]. Diğer taraftan Batı ülkelerinde devletin değişen sosyal refah alanındaki rolleri ve dalgalı kur ayarlamasının beklenen korumayı sağlayamaması, yeni korumacılık denilen tarife dışı engellerin doğmasına yol açıyordu[44]. İkinci Dünya Savaşı sonrası GATT çerçevesinde başlayan çok taraflı ticaret müzakereleri, endüstrileşmiş ülkelerin mamul mallarındaki gümrük tarifeleri yüzde 40'lardan, 1970'lerde ortalama yüzde 4 seviyesine düşürdü[45]. 1947'de ilk kez Cenevre'de yapılan toplantıdan sonra birçok toplantı yapılmıştır. Anılan müzakereler de "En Fazla

43 ENGİN, S.19

44 Gülten KAZGAN, **Ekonomide Dışa Açık Büyüme**, 1988, s.121

45 Refik ERZAN, "Korumacılık Eğilimleri ve Sanayi Politikaları", **Görüş Dergisi**, Ocak 1993, S.7, s.74

Musaadeye Mazhar Ülke" kaydının GYÜ ile yapılan ticaret anlaşmaları ile ilgili olarak kullanılmaması prensibi ortaya çıkmıştır. 1967'de sona eren Kennedy Round müzakerelerinden sonra birçok ülkede, tarife dışı engellerle korumacılık uylgulamalarına ve diğer ülkelerle tercihli ticaret anlaşmaları yapan ekonomik bloklaşmalara yönelme eğilimlerinde artış görülmüştür. ABD ve AT örnek gösterilebilir. 1974'de başlayan Tokyo Round müzakerelerininde başlıca üç maddesini tarifelerde daha fazla indirim yapılması, tarife dışı engeller ve GYÜ'lere ekonomik yardım konuları oluşturmuştur[46]. GATT müzakerelerinde, yeni korumacılığın üstünde önemle durduğu anti-damping ve sübvansiyonlarla ilgili anlaşmalar imzalanmıştır. Ayrıca, gelişmekte olan ülkelerin dış ticaretini ilgilendiren "tarife dışı engeller"le ilgili düzenlemelerde yapılmıştır. Bu gelişmeler, önce Japonya'nın sonra da yeni sanayileşen uzakdoğu ülkelerinin çok hızlı ihracat artışlarına hedef olan Batılı sanayileşmiş ülkeler tarife dışı engelleri yaygın olarak kullanmaya başladı. Dünya ticaretinde genelde libarelleşme yönünde adımlar atılırken, bir yandan da -özellikle ABD'de- gizli korumacılık eğilimleri ortaya çıkmıştır. ABD'de Reagen dönemi savaş sonrası yılların yönetimleri içinde en çok korumacı eğilimlerin egemen olduğu dönemdir. ABD, gizli korumacılığı ilk uygulayan ve tarife dışı engelleri yaygın olarak kullanan bir ülke durumundadır.

Sonraki dönemde, yeni korumacılık, ilerlemiş ülkelerin hem stratejik sektörleri ve hem de gelecekte gelişme endüstrileri olduğu inanılan hizmet sektörleri ve yüksek teknoloji endüstrilerine yayıldı. Asya'lı NIC'lar inşaat gibi hizmetlerin önemli ihracatçıları oldular. Ayrıca, Doğu Asya, bilgisayar ve bilgi endüstrilerinde bağımsızlaşmaya başlamış ve dikkat çeken bir merkez olmuştur. Hem yaşlı hemde daha

46 SÜNER, s. 157

ilerlemiş sektörlerin ekonomik ve politik önemi yüzünden başlıca endüstriyel güçler bu alandaki nispi piyasa paylarını, korumak veya artırmak için hareketli müzakereleri ve tek taraflı faaliyetlerle meşgul oldular[47]. Sektörel korumacılığa doğru bu eğilim gelişen ticaret rejiminin başlıca bir özelliği olmuştur.

Dünya pazarını taksim edecek ve payları parselleyecek ilk ve en önemli çaba daha sonra 1973 Multifibres Antlaşması olarak genişletilen Pamuklu teksilde uzun vadeli anlaşma idi. Kartel benzeri anlaşmalar, otomobil, çelik ve diğer alanlarda yayıldılar. Birleşik Devletler ve Batı Avrupa, Japonya ve NIC'leri ihracatlarını belirli mallara "gönüllü" olarak sınırlamaya zorladılar. Japonya, Asya'lı NIC'lere benzer doğrultuda davrandı. Bundan başka gelişmiş ülkeler "Yerli Muhteva" yasalarını yerli mahalli olarak üretilen unsurların yabancı mallarda birleştirilmesi gereklerini, harekete geçirmeyi başlıyorlar[48].

1974 yılı korumacı eğilimlerde bir dönüm noktası olmaktadır. Birçok değişik önlemler ve işlemler bu yıldan itibaren daha yaygın bir şekilde uygulamaya konmuştur. Uluslararası Para Fonuna göre ithalatta koruma tedbirleri uygulayan ülke sayısı 1974'de 40 iken 1979'da 60'a çıkmıştır. Tokyo Roundu görüşmelerinin sonucunda görülen durum serbest ticaret ruhunun zimmen yok olduğu şeklindedir[49]. 1970-1979 yılları arasında sanayileşmiş ülkelerde GSMH artışı, yılda ortalama yüzde 2.5 seviyesinde gerçekleşmiştir. Bu seviyede 1960'lı yıllarda kaydettikleri ortalama yüzde 4 büyümeye

47 J. Brian HINLEY, "Valuntary Export Restraint and the GATT'S Main Escape Clause" **The Word Economy**, 1980, ?,den R. GILPIN, s.149

48 GILPIN , s.150

49 HEİN, s.37

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
MERKEZ KÜTÜPHANESİ

oranla oldukça düşüktür. Gelişmiş ülkelerde büyümenin, yavaşlamasında enflasyon ile işsizliğin birlikte görülmesinin önemli etkisi olmuştur. Bu gelişme korumacılık eğilimlerinin artmasında rol oynamıştır.

1970'li yıllarda petrol fiyatlarının yükselmeye başlaması ile birlikte birçok ülke resesyon dönemine girmiş, sonraki yıllarda bunalım aralıklarla tekrarlanmıştır. Bu dönemde bütün dünyada üretim artışı önemli ölçüde yavaşlamış ve hatta bazı yıllarda negatif büyüme hızları yaşanmıştır[50]. Sonuçta dünya ekonomisinin serbest ticaretten giderek uzaklaştığı ve pekçok ülkede korumacı eğilimlerin ağırlık kazandığı görülmektedir.

1970'lerin ikinci yarısından itibaren, yüksek faiz oranları, artan enflasyon, daralan dünya ticaret hacmi ve gelişmekte olan ülkelerin artan dış borçları sonucu ülkelerin döviz gereksinmeleri artmış ve uluslararası ticarette yoğun bir rekabet ortamına itilmişlerdir. Bu rekabet ortamında serbest ticarete aykırı kural dışı uygulamalar da giderek yoğunlaşmıştır.

1980'lerde ortaya çıkan korumacılık biçimleri, giderek uluslararası toplumun ciddi bir sorunu haline gelmiştir. Uzun vadeli Tekstil Anlaşması gibi müzakere ile tespit edilen ticaret engelleri yanında, kapsamı elektronik eşya, ayakkabı, otomobil, metal ve kimya ürünlerini kapsayacak kadar geniş olan gönüllü ihracat kısıtlamaları çıkmaya başlamıştır. Çokelyaflılar Sözleşmesi (MFA), Uzun Vadeli Tekstil Anlaşmasının ürün ve ülke kapsamını ciddi biçimde genişletmiştir. Bir diğer gelişme, AT'nın üye sayısının artması

50 Halime OYGUR, "Yeni Korumacılık", **Ankara Sanayi Odası Dergisi**, Eylül- Ekim 1989,Y.13, S.100, s.32.

ile beraber, Topluluğun uyguladığı Ortak Tarım Politikasının kapsamındaki ürün miktarının ve çeşidinin önemli ölçüde artış göstermiş olmasıdır. 1970'lerde sanayileşmiş ülkeler tarım sektörlerini korumak için değişken ithalat vergileri, anti-damping ve telafi edici vergi araçları ithalatı dizginlemek için kullanmaya başladılar[51].

Aynı dönemde bölgesel bazda Avusturalya ve Yeni Zelanda arasındaki serbest ticaret anlaşması, ABD, Kanada serbest ticaret anlaşmaları yapılarak liberalizasyon yönünde adımlar atılıyordu. Öte yandan Avrupa ülkeleri 1992'ye dek bütün ticari engelleri kaldırma amacıyla kendi aralarındaki ekonomik entegrasyon yönünde önemli adımlar atıyorlardı[52]. Ancak bu gelişmelere rağmen sanayileşmiş batılı ülkeler bazı alanlarda koruma eğilimlerin varlığını devam ettirdiği izlenimi görülmektedir. Japonyadaki endüstriyel hedeflere ilişkin politikalar, ABD de savunma sanayi ihaleleri, Avrupa da iç piyasayı, yabancı otomotiv rekabetinden korumak için yüksek teknoloji gerektiren sektörlerin sübvansiyonu örnek verebilir.

Şüphesiz, son dönemlerde pekçok ülke, tarife dışı önlemler adıyla anılan, çok sayıda yeni korumacılık, politikaların yaygın olarak kullanmaya devam etmektedir.

---

51 S. LAIRD and A. JEATS, "Trends in Non-tariff Barriers of Developed Countries: 19661986", **Working Papers**, WP/137, Washington, Dc.C. The Word Bank, 1988, s.10-11'den M. Metin EKER, s.30

52 Richard G. HARRIS, "The New Protectionnism Revisited", **Canadian Journal of Economics**, V. 22, Number:4, November 1989, s.751-752

B. YENİ KORUMACILIĞIN DAYANDIĞI GEREKÇELER

Gelişmiş ülkelerde korumacılık; özellikle 1980'lerden sonra artmıştır, artışın boyutlarını tesbit etmek oldukça zordur. Geride bıraktımız 15 yıllık dönem içinde sanayileşmiş ülkelerin serbest ticaretten uzaklaşarak korumacı önlemlere yönelmesinin çeşitli nedenleri vardır. "Yeni Korumacılık" diyebileceğimiz bu uygulamaların ortaya çıkış nedenlerini şöyle özetleyebiliriz:

i.Ulusal Ekonomi Açısından Önemli Olan Sektörlerin Korunması: Ülke ekonomisi açısından, stratejik öneme sahip oldukları gerekçesiyle, tarım, çelik, otomotiv gibi sektörler sübvansiyon vb. korumacılık araçları ile korunmaktadır. Sektörel bazda korumanın gerekçelerini konjonktürel sebeblerle birlikte, bu sektörlerin niteliğinde aramak gerekmektedir. Bunlar uzun bir geçmişi olan yerleşmiş faaliyet alanlarıdır. Bu nedenle bu sanayi dallarında politik gücü yüksek baskı grupları oluşmaktadır. İşte bu baskı gruplarının hükümetler üzerindeki etkileriyle ticaret politikalarını, kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmektedir. Böylece ulusal sanayinin zorlandığı durumlarda yerli üreticiyi dışa karşı koruyacak düzenlemeler getirilmektedir.

ii.Ticaretin Yapısında Meydana Gelen Değişiklikler: Dünya ekonomisinin içinde bulunduğu, yüksek enflasyon, yüksek ücret, global borç problemi (özellikle L. Amerika ülkeleri ve son yıllarda ABD'nın dünyanın en borçlu ülkesi olması), ithal enerjiye yakın olan ihtiyaçların devam etesi gibi ekonomik sorunlar, birçok ülkelerin ahracata dayalı ve ihracatı artırmaya yönelik politikaları, korumacılık eğilimlerinin artmasını hızlandırmıştır.

Japonya ve yeni sanayileşmiş ülkelerdeki gelişmeler ayrıca korumacılık eğilimlerini hızlanmıştır. Japon ticaretininyapısı ve karşılaştırmalı üstünlüğündeki değişiklikler, diğer ülkelerin rekabet gücünün görece azalmasına neden olmuştur. Çünkü, Japonya ve yeni sanayileşmiş ülkelerin sahip oldukları yüksek teknoloji diğer ülkelerde yüksek maliyetlerin ortaya çıkmasına neden olmuş ve ülkelerde korumacılık taleplerinin artması sonucunu doğurmuştur[53].

iii. Yerli İstihdam Düzeyinin Korunması: İthalatın yurtiçi istihdam düzeyini düşürmesi karşısında başvurulacak bir yoldur. Japonya'nın teknolojik gelişimi sonucunda rekabet gücünün yükselmesi ve Asya'nın NIC'lerinin ihracatının artması karşısında rekabet etme durumuna maruz kalan Batılı Sanayileşmiş ülkeler, yapısal bir sorun olan işgücünün hareketsizliği karşısında zor durumda kaldılar. Gelişme düzeyi düşük ülke ekonomileri, hızla büyüyenlere göre yeni şartlara uyum göstermede zorlukla karşılaştıklarından, işsizlik sorunu ile yüzyüze gelmektedir. Sonuçta, bu ülkeler ithalata karşı kendi sanayilerini koruyucu bazı önlemler devreye sokmaktadır. Bu görüş korumanın yol açacağı fiyat aratışlarının olumsuz etkisini gözardı etmektedir. Korunan sanayinin, başka sanayilere girdi temin etmesi durumunda, ithalat kısıtlamaları, girdi maliyetlerini yükselterek rekabet olanaklarını azaltacak ve işsizliğin büyümesine yol açacaktır.

iv. Belli Sosyal Grupların Gelir Düzeyini Korumak: Sanayileşmiş ülkelerde daha çok tarım sektörünü korumak amacıyla ileri sürülmektedir.

---

53 Cengiz BAHÇEKAPILI, "Küreselleşme Bölgeselleşmeyi Geride Bıraktı", **İktisat Dergisi**, Y.30, Temmuz 1994, s.68

v. Yüksek Teknolojilere Dayanan Sanayi Dallarının Korunması: Geleneksel korumacılık görüşlerinden "Bebek Sanayi Görüşü"nün bir uzantısı olup, yerli sanayinin yabancı sanayi ile rekabet gücünün olmadığı zamanlarda bu sanayi dallarının korunması gerektiğini savunmaktadır.

vi. Yabancı Pazarları Açmak İçin Korumacılığı Kullanmak: Son yıllarda bazı sanayileşmiş ülkeler, korumacılığı, diğer ülkelerin piyasalarını ithalata açmak amacıyla bir baskı ve tehdit unsuru olarak kullanmışlardır. Bu gerekçeye karşı çıkanlar sözkonusu tutumun GATT'ın kurallarına zarar verdiğini öne sürmektedir[54].

vii. Adil Olmayan Ticaretle Mücadele: Sanayileşmeş ülkeler son on yılda serbest ticaretten çok adil ticareti talep eder olmuşlardır. Bu ülkelere göre adil olmayan ticaret uygulamaları, tarife dışı tedbirler, ithalatı kısıtlayıcı gizli araçlar, hükümetlerin ihracat sübvansiyonları ve dampingdir. Ancak adil ticaret talepleri bazen karşılaştırmalı üstünlüklerden kaynaklanan ticari ilişkileri de hedef almaktadır.

C. YENİ KORUMACILIĞIN NİTELİĞİ

Geneksel korumacılık (tarife ve kota yoluyla) halen sürsede ve dünya ekonomisinde genişleme devam etse de, dünya ticaretini engelleyen pekçok önlem halihazırda yürütülmektedir ve sorun yaratmaya devam etmektedir. Kınleberger[55] bir makalesinde şöyle yazmaktadır: "Ulusal düzeyde, hükümetlerden, yüksek düzeyde istihdam, istikrarlı döviz kurları ve sürekli artan hayat standartları sağlaması talep edilmektedir. Bu hedefleri gerçekleştirmek için

54 M.Tuba ONGUN, **Sanayileşme ve Uluslararası .....**, s.126

55 HEİN, s. 36

hükümetlere baskı yapılmakta, hükümetlerin ekonomik sorunları çözmek yerine ihraç etmelerinin yolu açılmaktadır. Böylece hükümetler sorunlarla kendileri başa çıkmak yerine, başka ülkelere sorunlarını çözmeden havale etme yolunu seçmektedirler."

Son yillarda ortaya çıkan bu tür "yeni korumacılık", eskiden uygulanan ve kısmen uygulama alanı daralan "eski korumacılık"tan gerek amaç gerekse köken itibariyle farklıdır.

Yeni korumacılık; 1) Fiyat destekleri; 2) Sınai politika 3) Devlet satınalmaları; 4) Teknik standartlar gibi geneksel korumacılıktan farklı bir çerçevede yürütülmektedir. Bunlara GATT anlaşmasında korumaya dönük olan maddelerin "suistimal"i eklenmelidir[56].

Yeni korumacılıkta, bazı endüstrilerin (çelik, otomativ) daha ziyade prestij nedeniyle korunmaya ihtiyacı olduğuna inanılmaktadır. Bu sektörlerdeki korumacılığın nedenlerini M.Camps şöyle belirtmektedir[57]: "Bu sektördeki gelişme ile ulusal güç sağlanacağı inancı, yurtiçi refaha bu sektörlerin katkı yapacağının düşünülmesi ve bu sektördeki beklentilerin karşılanmaması halında seçimlerde başarılı olamayacağı kaygısıdır."

Bu nedenle, günümüzde pekçok korumacı uygulama; yerli üreticileri, toplumsal açıdan istenilen veya ulusal yarara hizmet ettiğine inanılan alanlarda, faaliyet göstermek için teşvik etmektedir. Bu tür faaliyet alanları hükümetlerce açılan yüksek teknoloji

56 D.R. NELSON , "The Politicial Structure of The New Protectionsm", **Word Bank StaffWorking Paper**, No: 471, Temmuz 1981, s.15'den KAZGAN, s.110

57 HEİN, s.36

gerektiren sanayi dalları ile ilgili ihaleler belirli bir bölge ya da alanda tesis kurmayı özendiren vergi teşvikleri ve her çeşit sübvansiyondur. Bu süreçte, hükümetlerce uygulanan politikaların diğer ülkelerede önemli etkileri olmaktadır ve çoğu kez bunlar korumacı politikalar olarak nitelenmektedir.

Yeni korumacılığın diğer bir önemli tarafı, uluslararası ticaret yapısı ve dünya endüstrisinin yerleşimine olan etkisi olmuştur. Tarife dışı engeller ve gönüllü ihracat kısıtlamalarının temel hedefleri Japonya ve Asyalı NIC'lar olmuştur. Japonya'nın, ABD ve Batı Avrupa'ya olan ihraçların yüzde 25 ila 40'ı çeşitli tiplerde ihracat sınırlamalarına tabidir.

Bu sınırlamalar bir ölçüde pazar yapısında ticaret ve uluslararası endüstrinin yerleşiminde tezat teşkil edici üç etkiye sahiptir. Birincisi; piyasa sektörlerinin kartelleşmesi. İkincisi; hedef ülkeler bir üretim hattı dahil olarak teknoloji aşamaların yukarıya, daha yüksek katma değer ihraçlara hareket etmeye zorlamasıdır. Mesela, Japon otomobillerinde gönüllü ihracat kısıtlamaları, Japonların ihracatını lüks modeller yönünde değiştirmeye yol açmıştır. Üçüncü etki; endüstrinin özellikle çokuluslu anonim şirketlerince, yapılan direkt yatırım vasıtası ile henüz gönüllü ihracat sınırlamalarına veya düzenli pazarlama anlaşmalarına maruz kalmamış, gelişmekte olan ülkelerdeki yeni alanlara olan dağılımıdır. Mesela Japonlardaki kısıtlamalar elektronik, çelik ve diğer ürünlerdeki üretimi Asya'lı NIC'lere ve bu ülkeler kendi kendilerine gönüllü ihracat kısıtlamalarına maruz olduklarından dolayı hala diğer daha azgelişmiş ülkelere doğru yer değiştirmeye zorlamıştır. Bu gelişme sonucu gönüllü ihracat sınırlamalarının daha yüksek teknoloji seviyelerine ve artan sayıda ihracatçı ülkelere yayılma ve

teşvik etme eğilimine sahip olmalarıdır. Sonuçta yeni korumacılık politikalarının çeşitli üretim alanlarına ve ihracatçı ülkelere yayılması ilerlemiştir[58].

Günümüzde yeni korumacılığa talep ve tarife dışı engellere maruz kalan ticaretin miktarı artmış olmakla beraber, bunların ticaret üzerindeki etkisini ölçmek oldukça zordur. Yeni korumacılık ticaret yapanı, dışarıda bırakılanı, ticaret yapılanı etkilemiştir. Yeni korumacılığın toplam dünya ticaret hacmini etkilediği derece, hala net olmayan bir şekilde kalmaktadır.

Ölçümü ve değerlendirilmesi, gerekli verilerin elde edilmesinin zorluğu sebebiyle oldukça güç olan tarife dışı engellerle ilgili bir çalışmanın sonuçlarını burada vermek faydalı olacaktır. EK I'de ve rilen Tablo 1.1'de ülke tarafından olan korumanın bir özeti verilmiştir. Tabloyu incelediğimizde çarpıcı olarak gelişmekte olan ülkelerde, gelişmiş ülkelere oranla daha yüksek olan koruma seviyesini açığa vurmaktadır. Diğer taraftan çoğu gelişmiş ülkelerde tarife oranları oldukça düşükken, bu ülkeler daha yüksek oranlarda tarife dışı engel koruması seviyesini kullanırlar. Bu tarife dışı engellerin, değişik GATT Round'ların da müzakere edilen azaltılmış tarifeleri denkleştirmek için kullanıldığı Marvel ve Ray (1983) ve Dick (1994)'ın bulgularıyla uyumludur[59]. Gelişmekte olan ülkelerdeki daha yüksek tarife seviyeleri muhtelemen ayrıca hükümet maliyesinde nispeten daha kolay toplanan bu gelirin daha büyük önemini yansıtır.

---

58 GILPIN, s.151

59 John-Wha LEE, Phillips SWAGEL, "Trade Barries and Trade Flows Across Countries and Industries", **NBER Working Paper Series**, No:4799, National Bureau of Economic Research, Cambridge, July 1994, s.14

Marvel ve Ray'ın çalışmaları (1981, 1983, 1985, 1987) endüstriler boyunca koruma yapısının her bir endüstrinin özel politik ve ekonomik özelliklerine bağlı olduğunun, değişik olduğunu inceler. Ray, Birleşik Devletler'deki ithalatın ve ticaret engellerinin (hem tarife hem de tarife dışı) eş anlamlı belirlenmesi için eşitlikler tahmın etmiştir. İthal denklem Heckscher Ohlin modeli üzerine kurulur, ticaret engelleri ana para yoğunluğunun bir ölçüsü, usta işgücünün oranı, yerli arz esnekliği ve yoğunlaşma oranı gibi endüstri özellikleri tarafından belirlenir. U.S'deki tarife dışı engellerin başlıca ana para-yoğunluklu düşük yetenekli endüstrilere düştüğünü bulur. Ray, hem U.S. hem de yabancı ülkelerin bir bölümü için ticaret ve koruma denklemlerini tahmin edip, tarife ve tarife dışı engellerin tamamlayıcıları olarak kullanıldıklarını bulmakla beraber, U.S ithalatında ticaret korumasının hiçbir etkisi olmadığı sonucuna ulaşmıştır[60].

Marvel-Ray (1983), U.S tarifelerinin ve tarife dışı engellerin (TDE) tek başına tespiti için denklemler tahmın edip, korumanın politik olarak önemli endüstrilere ve tehdit altındaki endüstrilere verildiğini ve sağlam endüstrilerin daha az koruma aldıklarını ileri sürmüşlerdir.

Son olarak Ray ve Marvel (1985), tek başına tarife ve tarife dışı engellerin denklemlerini bir bütün olarak U.S, Kanada, Japonya ve AT için tahmin edip, bu ülkelerdeki koruma yapısında açık benzerlikler bulmuşlardır. Tarife onları genellikle düşük olmasına rağmen, tarife dışı engellerin bilhassa AT'da açık liberalliğinin altını oymak için kullanıldığına işaret etmişlerdir[61].

60 John-Wha LEE, Phillips SWAGEL, s.4

61 John-Wha LEE, Phillips SWAGEL, s.5

Treffler (1993), U.S. için tarife ve tarife dışı engellerin denklemlerin tahmin eder ve ithalat ve ticaret korumasının eş zamanlı tespitini hesaba katmanın önemini gösterir. Treffler, ayrıca birlik yoğunluğu ve endüstri toplanması gibi endüstriyel yapı için olan politik komisyoncular ve vekillerin U.S.'teki koruma seviyesindeki beklenen olumlu tesire sahip olduğunu işaret eder. Dick (1994) ise tarife dışı engellerin indirilmiş tarifelerden etkilenen endüstrilere tanzim etmek için kullanıldığını tespit etmiştir.

Ek.1'de verilen Tablo 1.2 ise endüstrilere olan korumayı özetler. Korumanın, bilhassa tarife dışı engellerin dikkate değer şekilde gıda, giyim, çelik ve nakliye ekipmanı olmak üzere belli endüstrilerde yoğunlaştığını göstermektedir. Şüphesiz, bunlar endüstriye özgü idare edilen ticaret düzenlemeleriyle açıklanan kısımlar içindir. Tekstil ve giyim için çoklu fiber düzenlemesi ve çelik-otomobil ticaretini yöneten çift taraflı nicel kısıtlamalar gibi.

Tablo1.1 ve 1.2'deki, belli endüstrilerdeki belirli ülkeler tarafından olan geniş korumanın etkileri olduğu dikkat edilmelidir. Mesela, Venezuella mobilya endüstirisi 1988'de yüzde 85'lik bir tarife ve yüzde 93'lük bir tarife dışı engel koveryansı ile korudu ki, bu Tablo 1.1'deki bulunan Venezuella'nın korumasının geniş standart sapmalarını cevap verir. Benzer şekilde Mısır, meşrubat endüstrisini lüks bir tarife oranıyla koruduki, bu Tablo 1.2'deki meşrubat endüstrisinin geniş standart sapması kadar Tablo1.1.'deki Mısır'ın tarife oranının geniş standart sapmasına cevap verir.

D. YENİ KORUMACILIK YÖNTEMLERİ

1. Tarife Dışı Engeller

Tarife dışı engeller, gümrük tarifeleri dışında uluslararası mal ve hizmet akımlarının normal gelişimini etkileyen her türlü politika ve uygulamaları ifade etmektedir. Tarife dışı engellerin en belirgin özelligi, tespit edilmelerin son derece güç olmalıdır. Bu araçlar, miktar kısıtlamalarından, gönüllü ihracat sınırlamalarına, üretim ve ihracat sübvansiyonlarından, sayı ve türlerinin belirlenmesinin mümkün olmadığını çeşitli idari ve teknik engellere kadar çok çeşitli türleri içermektedir.

Tarife dışı engeller, uzun zamandan beri uygulanmakla beraber tarife engellerinin azaltılmasından sonra görece önemleri artmıştır. Ayrıca hafif sanayi dallarından ağır sanayi dallarına kadar uzanan bir çizginin tüm noktalarında görülmeye başladığından beri, etki ve önemi yaygınlık kazanmıştır[62]. GATT Sekretaryası 800 tip tarife dışı engel sınıflandırması yapmış olup bunların çoğu bürokratik ve teknik düzenlemelerdir.

UNCTAD tarafından, ticarette tarife dışı engeller olarak kullanılan araçların geniş bir sınıflandırılması Ek. II'de verilmiştir. David Greenaway ise, Ek. III'de görülebileciği gibi, tarife dışı engelleri sınıflandırmada daha farklı bir yol izlemiş ve bu amaçla, kullanılabilecek politika araçlarını, etkilerin "doğrudan" veya "dolaylı" olmasına göre sınıflandırmıştır. Tarife dışı engellerin; dış ticaretin sınıflandırılması amacı ile uygulamaya konulması "doğrudan", başka

62 GILPIN, s.206

bir iktisat politikası hedefinin gerçekleştirilmesi amacıyla ve ulusal düzeyde uygulamaya konulduğunda "dolaylı" bir etkisinin olduğu anlatılmak istenmiştir.

Ülkeler, ithalata bir takım standartlar koyarak kısıtlama yoluna gitmektedir. Mesala, gida maddeleri, otomobil, elektronik eşya v.b. zorunlu standartlar getirerek bu malların ithalatını zorlaştırmaktadır. Böylece, yeni korumacılık yöntemleri arasında standart, ithalatta önemli bir yer tutmaya başlamıştır. Ayrıca devlet; yüksek teknoloji gerektiren sanayi alanları için açtığı büyük ihalelerde getirdiği bazı kurallarla ithalatı engelemekte ve yerli ürünler lehine korumacılık yapmaktadır. Bunun yanında, bazı idari tedbirlerle ithalatı kısıtlaması da sözkonusudur. İşte ülkeler, bu tür çeşitli tarife dışı engellere başvurarak ithalatı miktarsal olarak engelleyerek, yerli ürünleri korumaktadır.

2. Sübvansiyonlar

Sübvansiyon; hükümetler tarafından firmalara dolaylı veya dolaysız olarak parasal birimlerle belirtilen ve ölçülebilen belirli bir faydanın sağlanmasıdır[63]. Diğer bir ifadeyle, kamu otoritelerince verilen, belli bir ekonomik avantaj getiren ve belli bazı sektörlere sağlanan bir takım kolaylıklardır.

Sübvansiyonları çeşitli şekilde sınıflandırabiliriz. İlk olarak sübvansiyonları, önlemin türüne göre sınıflandırmak mümkündür.

63 Ahmet YAKICI, "Türkiye'de ithalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkında Kanun ve Uygulaması", **Damping Anti dampıng ve Telafi Edici Vergi Uygulamaları**, UluslararasıSempozyum (25 Mayıs 1992), İSO-Marmara Ünv. AT-Enstitüsü, İstanbul, 1992

Yani bir süsvansiyon herhangi bir sektör ya da girişime bir ekonomik imkan temin etmek için uygulanıyor olabilir. Şekil olarak sübvansiyonlar; nakit ödemeler, düşük faizli kredi yoluyla borç sağlama şeklinde, vergi faydaları sağlaması, muafiyet, ekstra hizmetler veya benzeri yollarla olabilir. İkinci olarak sübvansiyonları yürütülen faaliyeti göre de sınıflandırmak mümkündür. Mesela, bölgesel kalkınma için sağlanan sübvansiyonlar, araştırma-geliştirme ve çevre ile ilgili yapılan yatırımlara sağlanan sübvansiyonlar gibi.

Sübvansiyonların ekonomik açıdan iki avantaji söz konusudur[64]: Birincisi fiyatları göreceli olarak etkileyerek kaynakların dağılımını sübvansiyonları alan firmaların lehine değiştirmektedir. Bu sermaye, enerji vs. olabilir ve sektörler arasında ya da aynı sektördeki farklı firmalar arasında dağılmaktadır. İkincisi, sübvansiyonların kamu bütçesi açısından bir takım sonuçları sözkonusudur.

2.1. İhracat Sübvansiyonları

Hükümetler ithalatı ve ticareti kısıtlayıcı tedbirler yanında ihracatı artırmak için de sübvansiyonları kullanır. İhracat sübvansiyonu; hükümet tarafından bir firmaya, dışarıya gönderilen her birim mal için yapılan ödemedir[65]. İhracat sübvansiyonları her bir ülkedeki ihracatçılara ya da potansiyel ihracatçılardan yapılan direkt ödemeler veya vergi kolaylıkları, sağlanan kredi sübvansiyonları ve yabancı ülkedeki alıcılara (ithalatçı) verilen düşük faizli kredilerdir[66].

---

64 İSO-M.Ü. AT. Enst., **Sanayide Devlet Yardımları ve Teşvikler** (GATT kodu, AT ve EFTA Kuralları ve Uygulama), Uluslararası Sempozyum (20-21 mayıs 1992), İstanbul, 1992, s. 13

65 M.E.KREININ, s.368

66 SALVATÖRE, s.253

İhracat sübvansiyonları aslında bir nevi damping uygulaması olarak değerlendirilebilir. İhracat sübvansiyonları uluslararası anlaşmalarla yasadışı sayılmasına karşın, pek çok ülke gizli ya da açık şekilde bu sübvansiyonları yapmaktadır. Pek çok önemli sanayi ülkesi -ABD'de- ihracat -ithalat Bankası gibi, acenteler vasıtasıyla yabancı ülkelerdeki alıcıların (ithalatçı) satınalma gücünü düşük faizli kredi vermek süretiyle artırma yoluna gitmektedir. Bu tür bankaların sağladığı düşük faizli krediler, ABD ihracatının yaklaşık yüzde 10'u, Japonya ve Fransa'nın ihracatının ise yaklaşık yüzde 40'nı finanse etmektedir[67]. Gerçekten ABD'nin uluslararası ticarete ilişkin en önemli şikayetlerinden biri bu durumdur. İhracat sübvansiyonunun tutarı, normal şartlarda bir ticari krediye ne kadar faiz uygulanıyorsa, o faiz haddi ile sübvanse edilmiş faiz haddi arasındaki farktır. 1980'de ABD, Japonya, Fransa, İngiltere, Almanya, İtalya ve Kanada tarafından yapılan sübvansiyonların toplam değeri 1.5 milyar dolarla 3 milyar dolar arasında değişmektedir.

İhracat sübvansiyonları ulusal ekonomi üzerinde başlıca iki etki doğurur. Bunlar ticaret hadleri etkisi ve döviz kazandırıcı etkidir. Eğer sübvansiyonlar; ihraç mallarını yabancı para cinsinden ucuzlaştırmak ise, dış ticaret hadleri ülke aleyhine değiştirir. Ancak, ihraç mallari dış talep esnekliğinin yeterince yüksek olması durumunda, ticaret hadlerindeki düşüşe rağmen ülkenin toplam döviz gelirleri artar. Çünkü bu durumda ihracat hacmi ihracat fiyatlarındaki düşüş oranından daha yüksek oranda artmaktadır[68]. İhracat sübvansiyonlarının etkilerini şekil yardımıyla açıklayabiliriz.

---

67 ENGİN, s.97

68 SEYİDOĞLU, **Uluslararası iktisat Teori.....**, s.322-323

Şekil 1.3.

İhracat Sübvansiyonlarının Ekonomik Etkileri

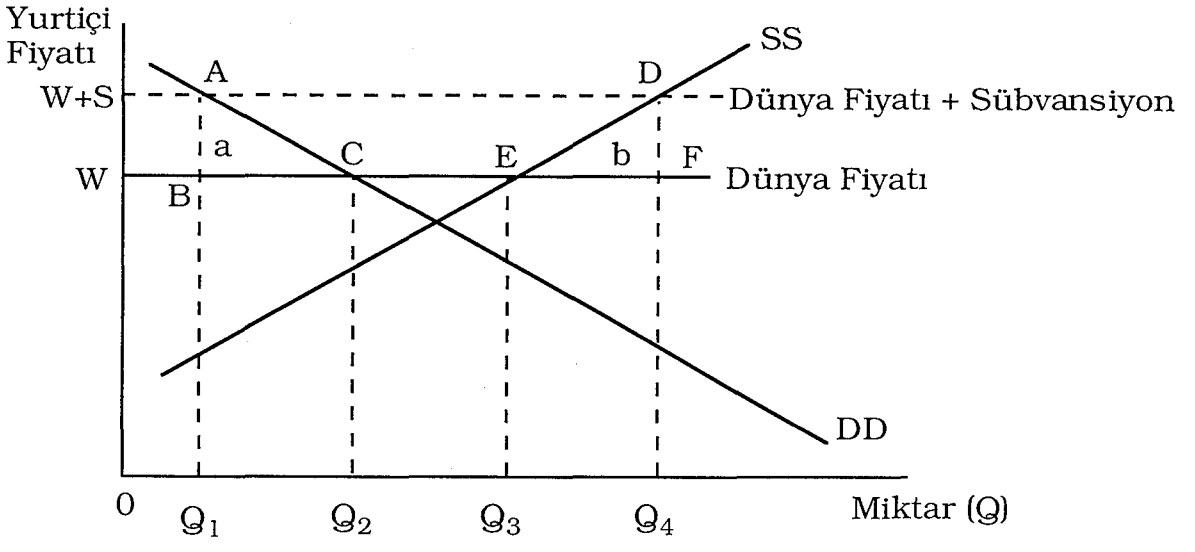

Kaynak: A. GÖKDERE, Ç.İÇÖZ. E. OKTAY ve diğerleri, İktisadın İlkeleri, Ankara 1996, s.638

Şekilde DD veSS, A ülkesinin X malı arz ve talep eğrilerini göstersin. Dünya fiyatlarının (W) olması durumunda yerli tüketiciler $0Q_2$ kadar mal alırken, Q_2Q_3 kadar ihracat yapacaklardır. (CE kadar) A ülkesi X malı ihracatını artırmak için, S kadar sübvansiyon uyguladığında sübvansiyona bağli olarak dünya fiyatı W+S düzeyine yükselecektir. Bu yeni fiyat düzeyinde üreticiler ürettikleri $0Q_4$ kadar X malının $0Q_1$ kadarını iç piyasaya verirken, Q_1Q_4 kadarını ihraç edeceklerdir. Böylece, ihracat sübvansiyonu uygulaması sonucunda A ülkesinin ihracatçıları üretimlerini serbest ticaret seviyesinin ötesinde arttırabilirler. Yurtiçi ihracatçılara ve yabancı tüketicilere potansiyel yararlarına rağmen, ihracat sübvansiyonları yurtiçi tüketicilerin refahını olumsuz yönde etkiler. İlk olarak, yurtiçi

tüketiciler sübvansiyon uygulanan X malı için yabancı tüketicilere göre daha yüksek fiyat öderler. Ayrıca yurtiçi tüketiciler, vergi ödeyicisi olarakta yerli üreticilere verilen ihracat sübvansiyonlarının finansman maliyetlerinin en az bir kısmına katlanmak zorunda kalırlar.(Şekilde ihracat sübvansiyonunun, a+b alanlarındaki toplamı kadar bir sosyal maliyeti olmaktadır. a alanı tüketimi $0Q_2$'den $0Q_1$ gerilemesi sonucu tüketici rantındaki azalmayı, b alanı ise yurtiçi üretimin $0Q_3$'ten $0Q_4$'e artması sonucu artan üretimin neden olduğu sosyal maliyeti gösterir.)

İhracat sübvansiyonları değişik biçimlerde uygulanabilir. İhraç edilen birim mala uygulanan üretim sübvansiyonu şeklinde yapılabilir veya dolaylı yöntemlerle yapılabilir. Örneğin, piyasada geçerli olan faiz haddinden daha düşük faiz haddiyle verilen ihracat kredisi şeklinde veya daha çok ihracata yönelik üretim yapan firmalara sağlanan vergi muafiyeti şeklinde de olabilir. Birincisi yani ihracat kredisi, sübvansiyon uygulamasında kullanılan en yaygın yöntemlerden biridir. İngiltere'de ki "İhracat Kredisi ve Garanti Fonu"nun işlevlerinden biri ihracatı böyle bir kolaylık sağlamaktadır[69].

2.2. Üretim Sübvansiyonu

Yerli üretimi teşvik etmek ve yerli sanayiyi dış rekabetten korumak için başvurulan yollardan birisi de devletin bu sektörlere yaptığı sübvansiyon ödemesidir. Üretim sübvansiyonu, bir tarife uygulamasından daha dolaysız bir politika aracıdır. Üretim sübvansiyonunun etkileri Şekil 1.4'de gösterilmiştir.

69 GREENAWAY, s.147

Şekil: 1.4

Üretim Sübvansiyonlarının Ekonomik Etkileri

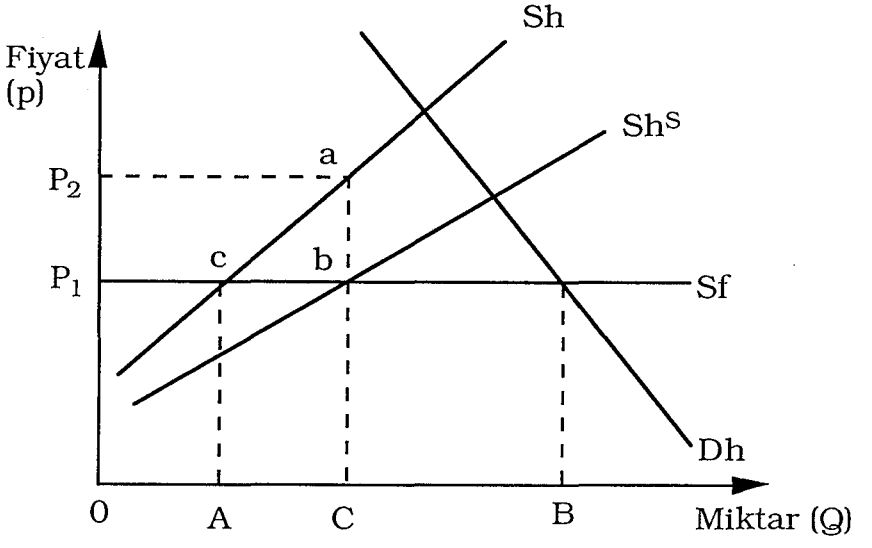

Kaynak: David GREENAWAY, s.144

Serbest ticaret şartlarında yapılan ithalat AB kadardır. Sübvansiyon aslında negatif bir vergidir. Üretime bir sübvansiyon verilmesi, yurtiçi arz eğrisinin Sh'nin aşağıya kaymasına yol açar ve Sh^S durumuna gelir. Veri bir üretim düzeyinde, sübvansiyon uygulaması sonucu üreticilerin ürünlerini sattığı fiyat, tüketicilere yansıyan fiyatın üzerindedir. Dünya fiyatı olan P_1 fiyatında, yerli üreticiler 0A yerine 0C kadar ürün arzedebilmektedir. Tüketiciler her birim için $0P_1$ fiyatını ödeyecektir, fakat üreticiler için PQ_2 fiyatı sözkonusudur. Sübvansiyon nedeniyle üreticilerin eline geçen fiyat yükseldiği ve bu nedenle de yerli üretim miktari AC'ye çıktığı için, ithalat miktarında AB'den CB'ye düşürülecektir.

Üretim sübvansiyonu uygulaması; yalnızca ulusal üretimin artırılması yönünde bir etki yapmakta, tüketicilerin ödediği fiyatı etkilemediği için, yurtiçi toplam tüketim miktarını etkilemektedir[70].

70 ENGİN, s.94

Sübvansiyon devlet hazinesi tarafından finanse edilir. Yani hazineden yerli üreticilere P_1baP_2 alanı kadar aktarma olur. Bu alan gelirin hazineden üreticilere yeniden dağılan kısmını göstermektedir. Tarifeden farklı olarak üretim sübvansiyonunda sadece üretim kaybı sözkonusudur. Üretim kaybı şekilde abc üçgeni ile gösterilmiştir. Bu alan yurtiçi üretimin artması nedeniyle katılan ekstra yurtiçi üretim maliyetlerini göstermektedir. Sübvansiyon uygulaması, tarife uygulamasına göre, tüketici refahında daha az bir kayba yol açtığı için, sübvansiyonun iktisadi açıdan tarifelerden daha üstün bir araç olduğunu söyleyebiliriz. Tüketiciler üretim sübvansiyonunu ödeyebiliyorsa ve ödedikten sonra (eşdeğer bir tarifenin konmasına nazaran) daha iyi durumda oluyorsa üretim sübvansiyonu yoluyla müdahale tercih edilmelidir.

3. İhracat Kotası

İhracatı gümrüklerle azaltmak yerine; ihracat doğrudan doğruya sınırlanabilir, kota uygulanabilir. Kota uygulaması miktar, parça, ağırlık ile ilgili olabilir (miktar kotası) ya da para birimi ile ölçülebilir (değer kotası). İki taraflı ilişkilerde ihracat kotası; ithalatçı ülkenin çıkarlarına uygun olabileceği gibi, doğrudan doğruya yabancı ülkenin koymuş olduğu bir ithal kotasına karşı bir reaksiyonda olabilir. İkili anlaşmalarla da bir ülkenin ithalatı, öteki ülkenin ihracat miktarlarıyla ilişkilendirilebilir. İhracat yasaklamalarının ekonomik nedenleri şu şekilde belirtebiliriz;

- Yerli sanayinin ihtiyacı olan kıt hammaddelerin ihracının engellenerek iç ekonomik istikrarın bozulmaması,
- Geniş halk kitlelerinin tükettiği gıda maddelerinde kıtlık çekilmemesi için bunların ihracı yasaklanabilir.

- Belirli bir hammadde üzerinde monopolcü olan ülkelerin, dış fiyatları yükseltmek amacıyla bunların ihracını sınırlandırmaları.

Bir ihracat vergisi gibi, bir ihracat kotası; kısıtlanan malın fiyatının yabancı pazarlarda yükselmesine ve yurtiçi piyasada düşmesine sebeb olur. Yerli ve yabancı fiyatlar arasındaki marjın, kısıtlama yapan ülkenin hükümetine ihracat lisans ücretleri olarak tahakkuk edebilir veya yerli üreticilere, aracılara, yabancı tüketicilere, hatta lisansları veren hükümet memurlarına tahakkuk edebilir[71].

İhracat engellerinin analizi ithalat engellerinin analizinin bir aynası gibidir. Şekil 1.5'de ihracat kotalarının etkisi incelenmiştir.

Şekil: 1.5

İhracat Kotasının Etkileri

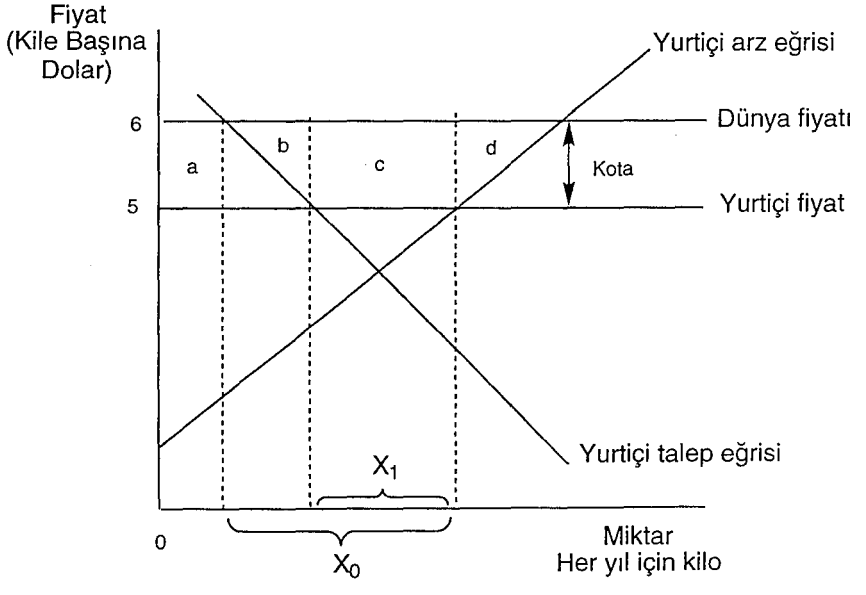

Kaynak: Peter H. Lindert ve Charles D. Kindleberger, International Economics, Sevent Edition, 1982, s.160.

71 Miltiades CHACHOIADES, **International Economics**, McGraw-Hill Publishing Company, 1990, s.200.

Şekilde, X ülkesinin buğday ihracatına uyguladığı kotanın etkileri gösterilmektedir. Burada X ülkesinin bu politakısının dünya buğday fiyatlarını etkilemediği varsayılmıştır. İhraç edilen her bir kiloluk buğdaya getirilen bir dolarlık kota ihracatçıların getirisini azaltır ve onları iç pazara yönlendirir. Bu durum sonucunda X ülkesinde iç piyasadaki yurtiçi buğday fiyatı 5 Dolar'a iner; yani bir kile buğdayın 6 dolar olduğu dünya fiyatlarının altına düşer. Yeni durumda buğday üreticileri; buğday üretimine tahsis ettikleri kaynakların bir kısmını başka ürünlere ayırır, buğday tüketicileri ise buğday tüketimini bir parça artırır. İhracata uygulanan kotanın refah etkisi ölçülebilir durumdadır. Buğday üreticileri 6 dolar yerine 5 dolar kazanmaya başlamışlardır. Yurtiçindeki tüketiciler, buğday fiyatlarının düşmesi sebebiyle a alanı kadar kazanç sağlamıştır. İhracata konan vergiye rağmen devam eden X1 kadarlık ihracattan hükümet c alanı kadar kazanç sağlamaktadır. Bu uygulama sonucu ülke toplam olarak b+d alanları kadar kayba uğrar. Çünkü b ve d alanları kadar buğday ihracatçısı kayba uğramakta fakat hiç kimse bu kayıplardan kazanç elde edememektedir.

Devlete gelir sağlayan gümrüğün aksine, ihracat kotası uygulamasında devlet gelirleri azalır. Çünkü bu uygulamada satışlar ve girişimci gelirleri düşer, bununda ötesinde önemli ölçüde yönetim masrafları ortaya çıkar. Buna karşılık ihracat kotası genelde bir yönetim eylemi olması nedeniyle, çok hızlı bir biçimde uygulanabildiği halde, gümrük vergilerinde yapılacak bir değişiklik ancak yeni bir yasa çıkarılarak yada yasalarda bir değişiklik yapılarak yaşama geçirilebilir[72]. İhracat engelleri ABD'de değişik biçimde uygulanmaktadır. ABD anayasası ihracatın vergilenmesini

72 Ergül HAN, **İktisada Giriş 2**, Eskişehir, 1994, s. 168.

yasaklamaktadır. Bu durumda ihracat sınırlaması, ihracat kotası ve miktar denetimi şeklinde yapılmaktadır. Çifçiler ürün rekoltesinin düşük olduğu yıllarda, istedikleri kadar ihracat yapmak için baskı yaparken, çiftçiler dışındaki baskı grupları gıda fiyatlarındaki artışın durması için bu tür ihracat kotalarını desteklemektedir[73].

4. Gönüllü İhracat Kısıtlaması

Gönüllü ihracat kısıtlamaları; ithalatçı ile ihracatçı arasında varılan resmi ya da gayriresmi bir anlaşma olup, ihracatçının belli bir süre için ithalatçının piyasasına belli malın ihracını sınırlandırmayı kabulünü öngörür[74].Yapıları itibarıyle kotalara oldukça benzeyen gönüllü ihracat kısıtlamaları ihracatçı ve ithalatçı iki ülke arasında azami ticaret miktarını, belirli bir süre içerisinde değer veya miktar bazında kısıtlayıcı bir anlaşmadır. Diğer bir deyişle karşı ülkenin talebi üzerine bir hükümetin belli malların talepte bulunan, ülkeye ihracatı üzerine getirdiği kısıtlamalar gönüllü ihracat kısıtlamaları olarak nitelendirilmektedir.

1950'lerden itibaren ABD ve diğer gelişmiş ülkeler Japonya'dan yaptıkları tekstil ithalatını isteğe bağlı ihracat sınırlamaları ile kısıtlamışlardır. Son zamanlarda ABD'ye fazla miktarda Japon otomobilinin ithalatı Amerika otomobil endüstrisini büyük ölçüde zarara soktuğu için Amerika Japonya'yı kendi ihracatçılarının ABD'ye satacakları otomobilleri sınırlamaya ikna etmiştir. Bazen " Düzenli Piyasa Oluşturma Düzenlemeleri"de denilen gönüllü ihracat kısıtlamaları ABD ve diğer ülkelerde serbest ticaret ilkesinin sürekli

---

73 Peter, H. LİNDERT and Charles P. KINDLEBERGER, **International Economics**, Sevent Edition, 1982, s.160.

74 ONGUN, **Sanayileşme ve Uluslararası**....., s.136

desteklenmesi hakkında kararın en azından görünüşte de olsa muhafaza edilmesi için kullanılmaktadır.

Gönüllü ihracat kısıtlamaları eşdeğer bir kota uygulamasıyla aynı genel etkilere sahiptir. İthalat miktarını düşürerek iç pazardaki fiyatların yükselmesine yol açar. Ekonomi dünya pazarlarını etkileyebilecek kadar büyükse; bu uygulama sonucunda dış pazardaki fiyatlar düşer. Yüksek iç pazar fiyatları yerli üreticileri desteklerken, tüketiciyi olumsuz yönde etkiler. İç ve dış pazarlar arasındaki fiyat farkı genellikle dış ülkedeki ihracatı firmalar tarafından kazanılmış olan bir pirimdir. Bu sonuç, gönüllü ihracatçı kısıtlamalarının ithalatçı ülkenin tüketicilerinden ihracatçı ülkenin üreticilerine geçen kısmı bir yeniden dağılım olarak nitelendirilebilir[75].

5. İthalat Lisansları

Ülkelerin dış ticaret rejimlerinde, döviz kıtlığı ve ulusal endüstrilerin korunması gibi nedenlerle bütün sektörlerde ithalatın lisansa bağlanabileceği ve lisans prosedürünün idari organlarca yürütüleceği şeklinde hükümler yer almaktadır. Politik baskı gruplarınında etkisiyle lisansa tabi malların listesi ve lisans alabilmek için yerine getirmesi gereken koşullar sık sık değiştirilmektedir. Lisans zorunluluğu bir anlamda miktar kısıtlaması etkisi yaratmaktadır ve ayırımcı uygulamalara en fazla yatkın olan tarife dışı engel tipidir[76]. Diğer taraftan, ithalat lisansı sisteminin sıkı bir kambiyo rejimi ile birlikte uygulandığı ülkelerde lisans alınsa bile döviz izni temin edilmesi sözkonusu olmayabilmektedir.

---

75 DTP, **Küreselleşme, Bölgesel Entegrasyonlar ve Türkiye**, Ocak 1995, s.25

76 SÜNER, s.181

İthalatı kısıtlamak amacıyla ithal lisanslarının kullanılmayacağı, taraf devletlerin lisans işlemlerini birleştirmeleri ve tarafsız bir şekilde uygulamaları gerektiği, GATT çerçevesinde yapılan bir anlaşmada belirtilmiştir. Bu anlaşmaya göre, taraflar lisans sistemlerinde yaptıkları usul değişikliklerini GATT'a bildirmikle yükümlüdürler.

6. Damping (Uluslararası Fiyat Farklılıştırması)

Hükümetlerin ticaret politikalarının bir diğeri, ihracat sübvansiyonu politikalarına benzerlik gösteren dampingtir. Damping, ihracatçı firmanın dış piyasada iç piyasaya nazaran düşük fiyatla mal satması şeklinde uyguladığı uluslararası fiyat farklılaştırmasıdır[77]. Ükeleri damping yapmaya iten sebepler arasında yeni bir pazar elde etmek, ürün fazlasının dış pazarda gerçek maliyetin altına satarak iç piyasadaki fiyatı yüksek tutmak ve belli bir pazardaki payı arttırmak ya da korumaktır.

GATT'ın anti-damping kodunda ise bir mal bir ülkeden diğerine ihraç edildiğinde bu malın ihraç fiyatı ihracatçı ülkede tüketime tahsis edilen benzer bir mal için normal, ticari işlemler esnasında uygulanan karşılaştırılabilir fiyat altında ise iş bu kod çerçevesinde bu mal dampinge konu olmuş, başka ülkenin pazarına normal değerin altında bir fiyatla satılmış gibi kabul edilir şeklinde açıklanmıştır[78].

---

77 LINDERT KINDLEBERGER, s.164

78 YAKICI, s.125

Damping; sürekli damping, yıkıcı dampig ve arasıra yapılan damping olarak sınıflanabilir. Sürekli damping veya uluslararası fiyat farklılaştırması; toplam karını maksimize etmek isteyen bir yerli tekelcinin, ulaşım maliyetleri ve ticaret engellerinin çok az olduğu yurtiçi piyasada yüksek fiyat uygulaması, buna karşın yabancı üreticilerin rekabetiyle karşılaşacağı uluslararası piyasada daha yüksek fiyatlama yapmasıdır. Yıkıcı damping; dış piyasadaki rakiplerini ortadan kaldırmak için, fiyatları rekabet edilemeyecek kadar düşük düzeye kadar indirip, rakipleri pazardan çıktıktan sonra, tekel gücünü fiyatı önemli derecede yükselterek kullanır. Bu yüzden damping geçici fiyat farklılaştırmasıdır. Üreticinin esas hedefi kısa vadeli kayıpları içerse bile tekel gücünü arttırarak uzun vadeli kazançları maksimize etmektir. Ara sıra yapılan damping ise, bir üreticinin ürettiği malın geçici ve beklenmedik atıl üretimini (üretim fazlasını) yurtiçi fiyatlarda bir düşüşe meydan vermemek maksadıyla yurtdışında ara sıra, maliyetinin altında veya düşük bir fiyatla satmasıdır.

Yıkıcı dampingi önlemek için yapılan ticaret sınırlamaları haklı bir gerekçeyle yapılmaktadır ve yerli endüstrileri haksız dış rekabetten korumak amacıyla uygulanmaktadır. Bu tür sınırlamalar genellikle fiyat farklılıklarını gidermek için yapılmış "anti-damping" yasaları şeklinde uygulamaya konmaktadır[79].

Damping türünü belirlemek oldukça zordur ve yerli üreticiler sürekli olarak her ne çeşit olursa olsun dampinge karşı korunma talep etmektedir. Böylece yerli üreteciler ithalatı zayıflatmakta ve kendi üretimlerini ve karlarını arttırmaktadır. Bazı durumlarda

79 SALVATORE, s.252

sürekli damping ve arasıra yapılan dampingin tüketicilere sağladığı düşük fiyat avantajı, yerli üreticilerin üretim kayıplarının üzerine çıkmaktadır. Japonya çelik ve televizyon setlerinin ABD ihracında, Avrupa ülkeleri ise ABD'ye otomobil, çelik ve diğer malların ihracında damping yapmakta suçlanmıştır. Çok sayıda gelişmiş ülke, özellikle Avrupa Topluluğu ülkeleri tarımsal destekleme programlarının bir sonucu olarak tarımsal ürünlerde sürekli damping uygulamak eğilimindedirler. Günümüzde de damping uygulamaları çoğu gelişmiş ülke tarafından yaygın bir biçimde kullanılmaktadır.

7. Anti-Damping ve Telafi Edici Vergi Uygulaması

Anti-damping vergisi, dampingli ithalattan zarar gören ülkenin kendi üreticisi korumak amacıyla uyguladığı tarife dışı bir vergidir.

GATT kurallarına göre, bir ülke diğer üyelere karşı damping yapıp bir malı kendi iç pazar değerinin altında bir fiyatla ihraç eder, ithalatçı ülkedeki üreticiler aleyhine o ülkedeki pazar payını arttırır veya iç pazardaki fiyat seviyesini düşürmemek amacıylaülke içinde satılmayan malları dış pazarlara ucuz fiyatlar ile satarsa, bundan zarar gören ülkenin "anti-damping vergisi" koyma hakkı doğar. Sadece dampingli ithal mallarına karşı koruyucu tedbir olarak, soruşturma sonucunda uygulanabilir[80].

GATT kuralları uyarınca anti-damping önlemlerinin uygulanabilmesi için[81];

---

80 S.Rıdvan KARLUK, **Küreselleşen Dünyada Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar ve Entegrasyonlar**, Tütünbank Ya. Eskişehir. 1995. s.132

81 Haluk NURAY, "AT Ortak Ticaret Politikasının Korumacı Hükümleri ile Ağırlıklı Olarak Anti-Dampıng Mevzuatı ve Uygulamaları Hakkında Not", **Damping Anti-Damping veTelafi Edici Vergi Uygulamaları,** Uluslararası Sempozyum (25 Mayıs 1992) İSO-M.Ü. A.T ENST, İstanbul, 1992, s.86

- Dampingli satışın yapılmış ya da halen yapılıyor olması,
- İthalatçı ülkenin yerli sanayine yönelik maddi zarar ya da maddi zarar, tehdidi oluşması,
-Zararın dampingten kaynaklanması, şartları aranmaktadır. AT mevzuatında bu şartlara ilaveten,
-Anti-damping önlemin uygulamasında "Topluluk menfati" olması şartıda aranmaktadır.

GATT'ın Anti-damping kod'unda bu hususlarda ayrıntılı bir inceleme yapılması gerektiği açıkça belirtilmesine rağmen, son zamanlarda, sanayileşmiş ülkelerdeki Anti-damping soruşturmalarının objektif esaslara dayandırıldığı şüphelidir. Diğer yandan imalat sanayı ihracatının maruz kaldığı, gelişmekte olan ülkelerde; bu soruşturmaların sanayileşmiş ülkeler tarafından, ulusal pazarlarında oluştuğu pazar bozulmasının telafi edilmesinden ziyade yurtiçi sanayiyi korumak amacıyla geleneksel koruma araçları yerine ikame edildikleri görülmektedir. Anti-damping soruşturmasının sonunda; ihracatçının damping yaparak pazar bozulmasına neden olduğu ve yurtiçi sanayide maddi zarar oluşturduğu kanıtlanmasa dahi, soruşturmanın başlatılması, kısıtlayıcı bir tedbir etkisi yaratmaktadır. Anti-damping uygulamaları; amaç ve yöntemleri yasallaştırılmış olmasına rağmen, serbest ticareti engelleyici bir koruma aracı sayılırlar.

Telafi edici vergiler; Anti-dampingde olduğu gibi, serbest ticarete engel olarak görülmekle birlikte uygulamada önlenemez nitelikleri nedeniyle yasallaştırılmış ve uluslararası bir mutabakat ile disiplin altına alınmıştır. Telafi edici vergi uygulaması, belli bir ithal malının, ihracatçı ülke hükümetlerinin sağladığı sübvansiyonlar sonucu

düşük fiyattan satıldığını ve bu nedenle yerli üreticiyi zarara uğrattığını kanıtlamaya çalışır. Bu zararın kanıtlanması halinde zararı gidermek amacıyla telafi edici bir vergi konulmasıdır. Bu konu ile ilgili olmak üzere GATT anlaşmasında özel hükümler bulunmaktadır. Tokyo Round müzakerelerinde sübvansiyona karşı telafi edici vergiler kodu benimsenmiştir. Uygulamada bu tür vergiler olması gerektiğinden daha yüksek oranda konulmamakta ve bu şekilde sürdürülmektedir.

8. Uluslararası Karteller

Uluslararsı kartel deyimi, değişik ülkelerden bir malın üreticilerinin (veya çeşitli ülkelerin hükümetlerinin) bir araya gelerek bir organizasyon oluşturmaları ve bu organisazyonun toplam karını maksimize etmek veya arttırmak için sözkonusu malın üretimini ve ihracatını sınırlamalarıdır.

Yurtiçinde kartelleri ABD yasayla yasaklamış, Avrupa'da sınırlanmış olmasına karşın uluslararası kartellerin gücü, hiçbir ülkenin tek başına bu kartellere karşı hukuki işlem yapma yetkisi olmadığı için engellenememektedir[82]. Uluslararası kartelin başarılı olabilmesi için iki koşul gereklidir. Bunlar; 1) Üretilen malın temel bir mal olması; 2) O malı ikame edecek başka malın olmaması ve o malın üreticinin az olması. Bu koşulları en iyi yerine getiren kartel örneği OPEC'dir. Bir diğer uluslararası kartel örneği ise uluslararası Hava Taşımacılığı Birliğidir. Bu kartel büyük uluslararası havayolu şirketlerinin biraraya gelmesiyle oluşmuştur. Uluslararası havayolu taşımacılığı politikalarını ve uçak bileti fiyatlarını saptar. Petrol yanında teneke, şeker, kahve, kakao ve lastik uluslararası kartelleri bir ölçüde başarılı olabilmiştir.

82 SALVATORE, s.251

Ekonomi teorisinde görüldüğü gibi karteller doğası gereği istikrarsızdır ve çabuk dağılmakta ya da başarısızlığa uğramaktadır. Şayet başarıya ulaşırsa kartel toplam karı maksimize etmede tekel gibi davranmaktadır.

9. Hükümetin Tedarik Politikaları (Kamu Satınalmalarında Ayırımcılık)

Çoğu gelişmiş ülke ekonomisinde kamu kesimi mal ve hizmetlerin büyük bir alıcısıdır, Hükümetler genellikle ulusal satınalma (ulusal malı alma) politikaları çerçevesinde ulusal üreticileri tercih etmektedir.1991'de ABD de kamu kesimi ABD üretilen mal ve hizmetlerin yüzde 22'sinin alıcısı konumundaydı[83]. ABD yasaları açık bir şekilde yabancı üreticilere karşı satınalmalarda ayırıcımcılık yapılmaktadır. Diğer ülkelerin yasalarında yerli üreticiler açıkça tercih edilmemektedir. Fakat yabancı üreticilere karşı ayrımcılık yönetsel kural ve uygulamalar içinde gizlenmektedir. Bu tür hükümetler kapalı ihale (artırma-eksiltme) sistemleri kullanarak ihaleye giren firma sayısını sınırlamakta kamu sözleşmelerini kamuoyuna ilan ederek yabancı firmaların ihaleleri kazanmasını zorlaştırmaktadır.

Yerli üreticileri, koruma isteği yanında bir hükümetin alış-verişi içeride yapmasını isteyebileceği bir kaç sebep vardır[84]. İlk olarak hükümet hiçbir tarife ödemez. Bu yüzden yerli aracılara verilen küçük bir fiyat avantajı yalnızca ulusun tarife programında onlar için kastedilen koruma derecesini düzenler. İkincisi, politik ve askeri

83 CARBOUGH, s.169

84 CHACHOLİADES, s.209

sebepler. Son olarak milli prestij sebebiyle, bir hükümet yerli üretilmiş malları kullanmayı tercih edebilir. Ancak böyle yaparak hükümet daha yüksek bir fiyat ödemek zorunda kalabilir. Ayrımcı uygulama her ne şekilde yapılırsa yapılsın, sonuç ulusal firmaların sübvanse edilmesi anlamına gelir. Bu tür bir uygulamanın finansman yükü, hazinenin üzerinde olacaktır. Bu da ya tüketicilerin ödediği fiyatın yüksek olmasına ya da vergilerin yüksek olması sonucunu doğuracaktır.

10. İdari ve Teknik Engeller

Ülkeler; uluslararası ticareti çeşitli bürokratik, teknik ve diğer düzenlemelerle de engellemektedirler.Bu yasal düzenlemelerin hepsi uluslararası ticareti sınırlamayı amaçlamasada sonuçta etkileri bu yönde olmaktadır. Bu düzenlemeler, otomobil ve elektrilki aletler için emniyet amaçlı düzenlemeler sağlık düzenlemeleri, ithal gıdalar için sağlık düzenlemeleri, pazarlama ve ambalaj standartları v.b ilgili düzenlemeler olarak sıralanabilir.

Bazı ülkeler belirli standarları içermediği ve bazı kimyasal maddeler belirli bir miktar olmadığı zaman bir ürünün pazarlanmasına izin vermemektedir. Kanada'da hükümet konserve gıdalarının ithalinde taşıyıcıların belirli bir büyüklükte olmasına şart koşmaktadır. Hükümetlerce konan sağlık ve güvenlik standartları uluslararası ticaret modellerini değiştirebilmektedir[85].1970'lerde ABD, ABD kirlilik kontrolü standartlarına uymayan ithal ürünlerine sınırlama getirdi. İngiliz-Fransiz ortak yapımı Concerde uçaklarına ABD havaalanlarına iniş hakkı, uçağın gürültüsünün gürültü sınırlarını aştığından dolayı tartışma yarattı. Ayrıca, zorunlu kirliliğe karşı denetim cihazları yabancı otolar için uygulandı.

85 CARBOUGH, s.170

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
MERKEZ KÜTÜPHANESİ

Bu düzenlemeler ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Bunlar daha çok belirli malların ticaretini engellemek veya ticaret hacmini daraltmak için kullanılmaktadır.

11. Araştırma-Geliştirme Destekleri

Araştırma-Geliştirme şeklinde ifade edilen ve firmaların bütçelerinde önemli bir yer tutan giderlerin devlet tarafından karşılanması veya bu tür giderlerin vergi matrahından indirilmesi yeni korumacılık yöntemleri arasında yer almaya başlamıştır. Ülkelerin Araştırma-Geliştirme için bütçeden ayırdıkları paylarda günümüzde bir artış sözkonusudur.

12. Kambiyo Denetimi

Kambiyo denetimi sistemi genellikle kotalarla birlikte uygulanır. Kotalar mal alımlarının, kambiyo denetimi ise, dış ödeme akımlarının kısıtlanmasına dayanır. Siyası otorite, ülkenin sahip olduğu döviz rezervlerine göre ithalat kotalarını belirler ve her mala ne kadar döviz tahsis edileceğine karar verirler.

13. Yerli Girdi Kullanma Şartı

Ticaretin kontrolü ile ilgili bir yaygın uygulama da bir nihai mamulün belli bir parçasının dahilde üretilmesi konusunda getirilen kurallardır. Bu tür kurallar yerli üretim faktörlerine ve kullanılan parçaların yerli üreticilere koruma sağlamakta ve nihai ürünün üreticisinin kullandığı girdi fiyatlarını yükseltmektedir. Örneğin Brezilya, Meksika, Arjantin ya da G. Kore gibi ülkelerde otomobil,

traktör ve diğer sermaye mallarını satmak isteyen bir yabancı, imalatçı yerli montaj tesisleri kurmak ve nihai ürünün tesbit edilmiş asgari bir bölümünün yerli olarak imalini garanti etmek zorundadır.

III. KORUMACILIK KARŞISINDA SERBEST TİCARET

A. SERBEST DIŞ TİCARET POLİTİKASI

Literatürde başlıca iki tür dış ticaret politikasına rastlanmaktadır. Bunlar, "Serbest Dış Ticaret Politikası" ve "Koruyucu Dış Ticaret Politikası"dır. Yukarıdaki açıklamalarımızda koruyucu dış ticaret politikası geniş bir şekilde ele alınmıştır. Konumuzla asıl ilgili olan koruyucu dış ticaret politikası olduğundan, serbest dış ticaret politikasına kısaca değinilmiştir.

Serbest Dış Ticaret görüşü David Ricardo'nun "Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi" ile açıklanabilir. Bu görüşü savunanlara göre ülkeler; rekabetçi piyasa ortamında sahip oldukları karşılaştırmalı üstünlüklere göre belirli malların üretiminde uzmanlaşacaklar ve üstünlüğe sahip oldukları bu malları üreteceklerdir. Sonra da her ülke üretiminde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu malları satarak dış ticareti gerçekleştirecek ve bu ticaretten yarar sağlayacaktır.

Serbet Dış Ticaret görüşünü savunanların en önemli gerekçesi karşılaştırmalı üstünlüğe dayalı uzmanlaşmanın rasyonel kaynak dağılımı sağlayacağı ve böylelikle de uluslararası ticarette optimum yararın sağlanacağıdır[86].Serbest ticaret savunucularına göre, korumacılık, kaynakların etkin dağılımını bozar, rekabet fikrini

86 TOMANBAY, s.18

engeller ve tekelleri besler. Ayrıca korumacılık yoğun bir bürokrasiyi gerektirdiği için kaynakların israfına ve etkin olarak kullanılmasına yol açar. Kısacası, serbest dış ticaret politikasında ana ilke hükümetlerin dış ticarete olabildiğince, hatta hiç müdahale etmemeleridir.

Serbest Dış Ticaret politikası 1960'lardan sonra iktisat literatürüne giren ihracata dönük sanayileşme stratejisinin önemli bir aracıdır. Bu nedenle ihracata dayalı sanayileşme stratejisinin ana hatlarını belirtmekte kısaca yarar vardır.

İhracata dayalı dış ticaret, dinamik karşılaştırmalı, üstünlüklere uygun bir sanayileşme modelidir. İthal ikamesinin tersine tüm sanayi dallarının değil, ancak gelişme potansiyeline sahip sanayi dallarının özendirilip desteklenmesine çalışılır.

İhracata yönelik sanayileşme politikası, ihracat için üretime ağırlık veren ve üretilmiş olan ürünlerin ihracatını kolaylaştırmak için teşvik tedbirlerini kapsayan bir dış ekonomi politikasıdır[87].Bu politika, gelişmekte olan ülkelerin serbest ticaret koşullarında dinamik mukayeseli üstünlüğe sahip oldukları koşullarda üretim yapmaları öngörülmektedir. Bunu sağlamak için kurulan ve kurulacak olan endüstri dış piyasasının rekabetine hazırlamak, ülke ekonomisini uluslararası, yapıyla bütünleştirecek bir dış ticaret rejimi uygulamasının ve kaynak tahsisinin uluslararası talep tarafından belirlenmesine izin verilmesinin zorunlu olduğu öne sürülmektedir. Böylece stratejilerinin temel öğesi; sanayileşme ve büyüme için gerekli dinamizmin iç talepten çok dış talepten geldiği

87 KARLUK, **Uluslararası Ekonomi** ....., s.210

bir iktisadi yapılanma olmaktadır. Bu şekilde gerçekleştirilen üretim, kurumsal açıdan bakıldığında uluslararası düzeyde rekabet edilebilecek ve üretilen ürünlerin dış piyasalarda pazarlama olanağı bulacaktır. Uygulamada gösterdiği farklılıklara ve sapmalara rağmen ihracata yönelik dış ticaret politikasının esası budur[88].

İhracata dönük sanayileşmede birinci amaç dünya pazarları için üretim ve ihracatın artırılması, ikinci amaç ise, sanayi ürünlerinin genel ihracat içindeki payının yükseltilmesidir. Yani ihracat artışı ile birlikte ihracat yapısı da sanayi mallarına doğru kaydırılmak istenir. Çünkü ihracat artışı ile endüstriyel gelişim arasında iki yönlü bir ilişki vardır. İhracat artışı oluşturduğu talep nedeniyle imalat sanayinin büyümesini sağlayacak sanayileşmeyi hızlandırırken, gelişen imalat sanayi, ihracatın daha hızlı arttırılabilmesi için potansiyel sağlar[89].

İhracata yönelik sanayileşme politikasında, dış rekabet sebebiyle üretici davranışlarında ve üretimin yapısında önemli değişmeler gerçekleşebilir. Monopolleşme önlenirken kalitede iyileşme, fiyatlarda düşme gözlenebilir. Sonuçta bu da ekonomide gelişmeyi hızlandırır ve bir dinamizm getirir. Dış rekabet sebebiyle teknolojik gelişme artacaktır. İhracata yönelik politikaların dolaysız etkisi dış ödemeler bilançosu üzerinde görülmektedir. İhracat hacmindeki gelişme döviz rezervlerini arttırıp böylece ithalat giderlerinin daha kolaylıkla karşılanmasını sağlamaktadır.

---

88 Işın ÇELEBİ, **Dışa Açık Büyüme ve Türkiye**, İstanbul, Aralık 1991, s.33

89 P.C.Y. CHOW, "Causality Between Export Growth and Industrial Developtment", **Journal of Development Economics,** 26 (1987), s. 55den Kamil AYANOĞLU, **Türkiye İhracat Performansının Ekonomik Büyüme ve Üretkenliğe Etkisi**, DYT Ya. No: 2344 Mayıs 1994, s. 10

İhracata yönelik sanayileşme politikasında alınabilecek tedbirler üç grupta toplanabilir[90]:

Birinci grup tedbirler; esnek kur politikası ile birlikte, dış ticaret sektörlerinde üretim ve verimliliği arttırıcı önlemlere ağırlık vermek gerekir. Uygun teknoloji seçimi, iş gücünün eğitimi, altyapının tamamlanması, optimum kapasite kullanımı ve kurumsal düzenlemelerin yapılması bunlar arasındadır.

İkinci grup tedbirler; ihracat endüstrileri ile ithal ikamesi endüstrilere sağlana teşvikler arasında dengesizliği gidermeye yönelik politikaları kapsar. Kotalar, tarifeler, yasaklamalar, kambiyo kısıtlamaları gibi ithal ikamesi politikalarında, iç piyasaya dönük üretim yapan endüstrinin yararlandığı teşviklerin ihracattaki olumsuz etkilerini gidermek için, genellikle ihracat endüstrilerine de vergi iadesi, vergi, resim ve harç istisnası, ithal girdilerden gümrük alınmaması, döviz tahsisi, ucuz kredi gibi bazı kolaylıklar sağlamaktadır. Ancak ihracatın bu yoldan özendirilmeye çalışılması devlet için önemli bir gelir kaybına neden olacağı ve ülkelerarası rekabet eşitliğini bozduğu gerekçesiyle GATT gibi uluslararası kuruluşlarda bu uygulamalara karşı çıkmaktadır. Bu sebeple ihracatı özendirmenin bir temel koşulu olarak ithalatta liberasyona gidilmesi gündeme gelmektedir. Miktar kısıtlamalarının kaldırılması, efektif koruma oranlarının düşürülmesi yoluyla, ulusal endüstriler eşit oranda dış rekabete açılarak dinamik karşılaştırmalı üstünlüklere uygun bir yapısal değişmeye olanak verilmiş olur.

Üçüncü grup tedbirler ise ihracata yönelik politikalar, mal, fatör ve döviz piyasalarına hükümet müdahalelerinin azaltılmasını

90 SEYİDOĞLU, **Uluslararası İktisat .....**, s. 143-432

gerektirmekle birlikte bu müdahalelerin bütünüyle kaldırılmasını da ifade etmektedir. Aksine, başarılı bir ihracat atılımı, ancak hükümetin desteği altında gerçekleşebilir. İhracatın arttırılması için gereken hükümet müdahaleleri arasında ihracatçıların eğitilmesi ekonomide bir ihracat bilincinin yaratılmasını, malların dış piyasalarda tanıtılması, yabancı piyasalara çıkış konularında ihracatçılara yardım edilmesi vb. önlemler belirtilebilir.

B. KORUMACILIK VE SERBEST TİCARETİN KARŞILAŞTIRILMASI

Uluslararası ticaretin 1850'lerde artış kaydetmeye başlamasından beri serbest ticareti savunan liberallerle koumacılar arasındaki münakaşalar devam etmektedir. Korumacılığı savunanlar, liberallere üç noktada muhalefet etmektedir[91]. Bunlar;

i. Serbest ticaretin ekonomik kalkınma ve uluslararası işbölümüne etkisi,

ii. Mutlak kazançtan çok ticaretin sağladığı nisbi kazançlar,

iii. Serbest ticaretin ulusal özerklik ve dahili toplumsal refaha etkisi.

Ekonomide korumacılığı savunanlar, karşılaştırmalı üstünlüğe dayanan liberal faraziyeleri statik bularak karşı çıkmaktadır. Bu görüşü savunanlara göre karşılaştırmalı üstünlükler, mevcut uluslararası işbölümünün rasyonalize edilmesinden başka birşey değildir. İçe dönük sanayileştirmeyi geliştiren bu ticaret politikasını savunan görüş etkisini iki şekilde göstermiştir. Sanayiyi geliştirmek için azgelişmiş ülkelerde ithal ikameci politikalar izlenmiştir. Japonya'nın gelişim potansiyelinden etkilenen bazı gelişmiş ülkeler belli sanayi dallarının geliştirilmesini hedef alan politikalar kabul etmiştir.

---

91 EKER, s.64

Diğer bir fark; serbest ticaret sisteminde küresel refahta mutlak kazançları vurgularken, korumacılar ticaretten elde edilen kazançların uluslararası bölüşümüne dikkat çekmektedir.

Korumacılığın savunduğu bir diğer nokta, serbest ticaretin ülke ekonomisini dünya ekonomisinin belirsizlik ve istikrarsızlıklarına ve güçlü ülkelerin sömürgesine maruz bırakarak ulusal otoriteyi zayıflattığı şeklindedir. Bunlara göre; belli ihraç ürünlerinde uzmanlaşma, esnekliği azaltmakta, ekonominin dış etkilere karşı hassasiyetini arttırmakta, ulusal ekonomiyi uluslararası ekonomiye göre ikinci plana itmekte ve ulusal güvenliğin, istihdamın ve diğer değerlerin dayandığı dahili endüstrileri tehdit etmektedir.

Hem serbest ticaret hem de korumacılığı savunanlar prensip olarak yeni kurulan genç endüstrilerin belirli bir süre korunması gerçeğini kabul ediyorlar. Ayrıldıkları asıl nokta korumacılığın spesifik amacı oluyor. Serbest ticareti savunanlara göre korumacılık geçici bir araç ve serbest ticaret sistemine geçmek için bir aşamadır. Korumacılık taraftarları ise korumacılığı kendi başına bir amaç olarak görürler. Çünkü önemli olan devletin inşaası ve sınai yapının kurulmasıdır.

Eskiden beri devam eden serbest ticaret koruyucu ticaret tartışması günümüzde de devam etmektedir. Uluslararası Ticaret teorisinde meydana gelen gelişmeler bazen koruyucu, bazen de serbest ticaret politikalarının ön plana çıkmasına ve gündeme gelmesine neden olmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

ÇOK TARAFLI TİCARET GÖRÜŞMELERİ VE DÜNYADA KORUMACILIK UYGULAMALARI

I. ÇOK TARAFLI TİCARET GÖRÜŞMELERİ VE KORUMACILIK

A. GÜMRÜK TARİFELERİ VE TİCARET GENEL ANLAŞMASI (GATT)

1. GATT'ın Doğuşu

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yeni bir uluslararası ticaret düzeni oluşturmak isteyen Amerika Birleşik Devletleri, bu amaç doğrultusunda 1947 yılında Havana Konferansı görüşmelerini başlatmıştır. Bu görüşmeler sonucunda, uluslararası parasal politikalara yön veren Uluslararararası Para Fonu (IMF), ülkelerin kalkınmalara için gerekli altyapı yatırımlarına kaynak sağlayan Dünya Bankası (IBRD) ve dünya ticaretinin liberalleştirilmesini sağlayacak olan Uluslararası Ticaret Örgütü (ITO)'nun kurulması kararlaştırılmıştır. Uluslararası Ticaret Örgütü'nün amaçladığı, dünya ticaretinin serbestleştirilmesine yönelik ilkeler GATT adı altında ayrı bir anlaşma ile belirlenmiştir. GATT'ın uluslararası ticaretin düzenlenmesi için oluşturulan ITO'nun bir parçası olduğu söylenebilir. Amerika Birleşik Devletleri ve diğerr ülkelerin

hükümetlerinin itirazları sonucu ITO hayata geçirilemeyince, GATT kurulmuş ve yürürlüğe girmiştir.

1948 yılında yürürlüğe giren GATT, bütün sektörlerde uluslararası ticareti kurala bağlayan tek çok taraflı anlaşmadır[92]. Başlangıçta 23 üye ülkesi bulunan GATT'ın Uruguay Round Müzakerelerinin sonuçlanmasıyla üye sayısı 117'ye çıkmıştır. Türkiye GATT'a 1950 yılında Torquay tarife müzakereleri sonucunda katılmıştır. Kurulduğu tarihten günümüze kadar gerçekleştirdiği 7 çok taraflı ticaret müzakereleri sonucu GATT, dünya ticaretinin liberalleştirilmesinde engel oluşturan gümrük tarife oranlarının indirilmesi konusunda önemli ölçüde başarı sağlamıştır. Başlangıçta, yaklaşık yüzde 40 olan işlenmiş sanayi ürünlerinin tarife oranları yüzde 4.7 düzeyine indirilebilmiştir.

2. GATT'ın Amaçları ve İlkeleri

GATT'ın amaçları, Genel Anlaşma'nın önsözünde belirtilmiştir. Burada genel ve özel olanlar arasında bir ayırım yapılmıştır. Genel amaçlar, diğer bütün uluslararası ekonomik kuruluşların gerçekleştirmek istedikleri ile aynıdır. Bunlar üyelerinin hayat seviyelerini yükseltmek, reel gelir ve efektif talepte istikrarlı bir büyüme ile dünya kaynaklarında tam kullanımı sağlamak, üretimin ve uluslararası ticaretin gelişmesine yardımcı olmaktır. Genel amaçlara ulaşmak için tarifeler ile ticarete konan diğer ayırımcı engelleri zamanla azaltmak, GATT'ın özel amaçları arasındadır. Genel Anlaşma'nın Dördüncü Bölümü, genel amaçları gerçekleştirmede, GYÜ'lerin durumlarının gözönünde bulundurulmasını öngörmüştür.

92 Hülya ÖZDEMİR, "Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması ve Son Gelişmeler", İzmir Ticaret Odası, **Ekonomik Vizyon Dergisi**, Y. 66, S.6, Aralık 1993, s. 26

Bu nedenle mal fiyatlarında istikrar saağlanması ile gelişmiş ülkelerin pazarlarına GYÜ'lerin sinai ürünlerinin daha kolay girmesinin gerçekleştirilmesi de GATT'ın özel amaçlarıdır[93].

GATT, anlaşmayla belirlenen amaçlara ulaşabilmek için başlıca dört temel ilkeden hareket etmektedir[94].

i-Ticaretin ülkeler arasında ayırım yapılmaksızın yürütülmesini öngören "en çok kayırılan ülke kuralı",

ii-Üye ülkelerin, sanayilerini sadece gümrük tarifeleri yoluyla korumaları ve miktar kısıtlamalarından kaçınmaları kuralı,

iii-GATT üyelerinin ticarete zarar vermekten kaçınmaları ve ortaya çıkabilecek sorunların öncelikle danışmalar yoluyla çözümlenmesi kuralı,

iv- GATT çerçevesinde üye ülkelerin ticareti serbestleştirmek amacıyla zaman zaman tarife indirimleri yapmaların ve diğer ticareti kısıtlayıcı tedbirleri azaltmak için kendi aralarında görüşmelerde bulunmalarını öngörmektedir.

---

93 S. Rıdvan KARLUK, **Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar ve Birleşmeler,** Mayıs 1990,s. 111.

94 TOBB, **Ekonomik Rapor 1993**, 49. Genel Kurul, TOBB Genel Ya. No:285, AYDB:140, Mayıs 1994, s. 24

B. GATT ÇERÇEVESİNDE ÇOK TARAFLI TİCARET GÖRÜŞMELERİ

GATT'ın temel amacı, ülkeler arasındaki ticarette uygulanan tarife dışı engellerin tümüyle kaldırılması, tarifelerin ise giderek dereceli olarak azaltılmasıdır. Bu amaca "mütekabiliyet ve karşılıklı yarar" ile " uluslararası ticarette fark gözetici uygulamaların kaldırılması" esasından hareketle ulaşılmasına yönelik çabalar "Çok Taraflı Ticaret Müzakereleri"nin dayanağını oluşturmaktadır[95]. GATT çerçevesinde gerçekleştirilen çok taraflı ticaret müzakerelerinin ilki 1947 Cenevre Görüşmeleri ile başlamış ve sonuncusu, 15 Nisan 1994'te 123 ülkenin Fas'ın Marakesh kentinde imzaladığı Uruguay Round Anlaşmaları ile tamamlanmıştır. Kısaca bunlara değinelim:

1. Kennedy Roundu Öncesi: 1947-1961

GATT'a taraf ülkeler arasında çeşitli tarihlerde tarife indirim turları yapılmıştır. GATT'ın tarihindeki en önemli müzakerelerden biri anlaşmanın kesin kimliğini kazandığı 1947 Cenevre görüşmeleridir. 1947'de Cenevre'de biraraya gelen 23 ülke, 45000 kalem malın gümrük tarifelerine ilişkin GATT'ın maddelerine imza koymuştur.

Amerika Birleşik Devletleri'nin "ticaretin serbestleşmesinin" Batı Avrupa'nın yeniden imarında önemli bir rol oynayacağı düşüncesi ve bu yüzden bir an önce serbestleşme sürecini başlatma kaygısı nedeniyle görüşmelerde ilerleme kaydedilmiş ve sonuca ulaşılmıştır. Cenevre Roundunun imzalanmasıyla başlayan süreç daha sonraki 1949 Annecy ve 1951 Torquay Roundları ile sürdürüldü[96].

---

95 Deniz ŞENYURT, "GATT-Uruguay Round Sübvansiyonlar ve Karşı Tedbirler Anlaşması", **Hazine dergisi,** S.1, Ocak 1996. s.57

96 GREENWAY, s.90

Daha fazla ülkenin katılımını teşvik etmesi amacı ile 1949'da 11 ülke temsilcisi Annecy'de toplanmıştır. Bu toplantı, OEEC üyesi ülkelere, yaklaşan OEEC toplantısında görüşülecek tarife indirimleri için bir öngörüşme olanağı vermiştir. Tüm üyeler ve yeni katılımlarla ikinci toplantı 1950-1951 yılları arasında Torquay'da yapılmıştır[97]. Torquay Roundu sonucunda yapılan pazarlıklar 58.000 kalem malın gümrük tarifelerine ilişkin anlaşma sağlandı ve imza atıldı.

1951 ve 1964 yılları arası GATT süreci oldukça sınırlı gelişti. Bu dönemde 1966 Cenevre ve 1960-61 Dillion Roundu olmak üzere iki round toplandı. Fakat liberalizasyon yolunda çok az ilerleme kaydedildi. Beşinci tur olan Dillion'da ilk defa bütün tarifelerde yüzde 20 oranında bir indirime teşebbüs edilmiş, fakat ancak yüzde 7-8'lik bir indirim yapılabilmiştir[98]. Önceki roundlarla, gümrük tarifelerinde yapılacak indirimler, her gümrük pozisyonu için ayrı ayrı görüşülmüştür.

2. 1962 Ticaret Genişletme Yasası ve Kennedy Round

GATT kapsamındaki gümrük indirimlerinin altıncısı, 1964-1967 yılları arasında gerçekleştirilen Kennedy Round'dur. Kennedy Round'un başlatılmasında Amerika Birleşik Devletleri ve AET ilişkileri önemli bir rol oynamıştır.

AET ya da Ortak Pazarın oluşmasının yarattığı yeni durum üzerine Amerika Birleşik Devletlerin'de Kongre 1962'de Ticareti Genişletme yasasına kabul etti. Yasanın temel amacı, Amerika Birleşik Devletleri ekonomik büyümesinin devamlılığını garanti altına almak için dış ticaretin ve dış piyasaların genişletilmesini sağlamaktı.

---

97 Sema KAYCIOĞLU, **Dış Ticarette Korumacılık ve Liberasyon,** İstanbul, Kasım 1991, s.93

98 KARLUK, **Uluslararası Ekonomi**..., s.276

1962 Ticareti Genişletme Yasası, başkana gümrük tarifelerindeki indirimleri 1962'deki seviyelerinin en çok yüzde 50'si kadar artırma yetkisi veriyordu. (Ayrıca 1962'de yüzde 5 ya da daha az oranda olan gümrük vergilerini kaldırma yetkisini de başkana tanıyordu.) Böylece daha önceki Ticari Anlaşmalar Yasası'ndaki her malı tek tek ele alma yaklaşımı terkedilmiştir. Buna ilaveten 1962'deki yasa tarife indiriminden zarar gören firmalara ve işini kaybeden işçilere "düzeltme yardımı" sağlanmasını öngörüyordu. Böylece zarar görmeme varsayımı terkedilerek işsiz kalan işçilere yeniden iş bulmak için eğitim görme olanağı ve geçici yardım sağlıyor. Zarar gören firmalara ise vergi kolaylıkları, düşük faizli kredi olanağı ve teknik yardım sağlanıyordu. 1962 Ticareti Genişletme Yasasının en önemli hükmü "düzeltme yardımı" idi. Çünkü önemli bir toplumsal kesime sağlanan yardımın maliyetine katlanma ya da paylaşma yükümlülüğü getiriyordu[99].

Ticareti Genişletme Yasasına göre Amerika Birleşik Devletleri 1964'ten 1967 yılına kadar sanayileşmiş ülkelerle Kennedy Round görüşmeleri diye anılan tarife görüşmelerine girdi[100]. 1967'de imzalanan Kennedy Round'da 60.000 malın gümrük vergisinde yüzde 35 oranında indirime gidilmesi ve antidamping kodunun çıkartılması adeta bir dönüm noktası teşkil etmiştir. Tarife dışı engeller ve tarım ticareti konusunda bir yenilik getirmemekle beraber katılan ülkelerin sayısı ve kapsanan ticaret hacmi bakımından bu anlaşma yeni bir serbest ticaret döneminin başlangıcı olarak kabul edildi[101]. Kennedy Round'un en büyük başarısı, endüstriyel ürünlerde ulaşılan tarife indiriminin önceki müzakerelere göre büyüklüğü idi. Bu indirimin bir diğer ayırıcı özelliği, ürün bazında müzakere yerine, bütün ürünlerin

99 SALVATORE, s.267

100 İYİBOZKURT, s.195

101 GILPIN, s.192

tarifelerinin belli bir oranda indirileceği şeklindeki formülün kabulu olmuştur[102].

Kennedy Round'da katılan taraflar dünya ticaretinin yaklaşık olarak yüzde 75'ini oluşturan maddelerde indirime gitmişlerdir. Önemli gelişmiş ülkeler, hububat, et ve süt ürünleri dışında vergiye tabi ithalatta yüzde 70'e yakın tarife indirimi gerçekleştirdiler. Bu indirimin ortalama üçte ikisi 50 ve daha fazla, beşte biri de yüzde 25 ile 50 arasında olup yapılan ortalama indirim yüzde 35 dolayındadır.

Kennedy Round'da tarım sektörü ticaretine uygulanan tarifelerde önemli indirimler yapılmamış, sadece et gibi spesifik ürünlerde vergiler azaltılmıştır. Bunun sebebi, AET'nun ortak tarım politikaları dolayısıyla daha fazla indirim yapmaya yanaşmamasıdır. Topluluk sadece zaman içinde tarım sektörüne yaptığı sübvansiyonlarda azalma yapılabileceğini belirtmekle yetinmiştir. Tur sonunda, GYÜ'lerin ihracatçılarının ortalama yüzde 80'ni kapsayan ürünlerde indirim sağlanmıştır. Buna karşılık sanayileşmiş ülkeler bazı önemli ihraç mallarını görüşme dışında bırakarak istisna listesini yükseltmişlerdir. Ayrıca, yeni bir Anti-Damping Kodu kabul edilmiştir[103].

Kennedy Round'unun az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından olumlu sonuçlar doğurduğu söylenemez. Gelişmekte olan ülkelerin önemli ihraç ürünlerinin ortalama yüzde 80'ini kapsayan bir bölümü tarife indirimlerine konu olmuştur. İndirime konu olan bazı ürünler, bu ülkelerin ihraç potansiyeli olabilecek ürünleri kapsadığı halde, mamul malları içeren indirimler, genel ortalamanın altında kalmıştır. Round'un gelişmekte olan ülkeler açısından önemli

102 GREENWAY, s.3

103 KARLUK, **Küreselleşen Dünyada....** s.151

bir yanı, ülkelerin birbirlerine tanıdıkları tavizleri, herhangi bir karşılık beklemeksizin gelişmekte olan ülkelere de uygulamak durumunda olmalarıdır.

3. Tokyo Round: 1973-1979

Tokyo Round'u ulusal ekonomilerin artan ekonomik bağımsızlılıkları ve hükümetlerin ekonomik amaçları ve iç refahı artırmak için ekonomilerine müdahele yönünde artan eğilimleri arasında gelişen uyuşmazlığı çözmek için yapılan ilk sistematik teşebbüstü. Tokyo Round'u ayrıca, Birleşik Devletlerin temel ticaret ortaklarına karşı gelişen şikayet gündemiyle de ilgilendi. U.S. bilhassa çok taraflı bir ticaret sistemine erken savaş sonrası bağlantıya dönüşü, iç politikaları, yönetmek için uluslararası kuralların bir sisteme göre düzenlemesini ve AT ve Japonlar tarafından U.S. ihraçlarına karşı olan ayrımcılığın yok edilmesini istedi[104]. Tokyo Round görüşmeleri 1979'da imzalanan ve 1980 yılı başında yürürlüğe giren anlaşma ile sonuçlanmıştır. Değişik ekonomik rejime tabi 99 ülke bu görüşmelere katılmıştır.

Tokyo Round'da sanayieşmiş ülkeler önemli ölçüde tarife tavizleri vermişler, gelişme yolundaki ülkelerde tarifelerini düşürmeye hazırlıklı olduklarını açıklamışlardır. Daha önceki GATT görüşmelerinde tarife oranların nispeten düşük seviyeye çekilmesinde başarı sağlanması nedeniyle, tarife serbestleşmesi sorunu Tokyo Round'a en az tartışmalı konulardan biri olmuştur. Tablo:2.1'de görüldüğü üzere Tokyo Round öncesi ortalamalar nispeten düşüktür.

---

104 R. G. GİLPİN, "The Implications of the Changing Trade Regime for U.S.-Japanese Relations", Edited by Takashi Inoquchi and Daniel I. Okimato, **The Political Economy of Japan**, Stanford University Press, Stanford, California, 1988 s. 113

Tokyo Round'da mamul mallarla ilgili kabul edilen indirimler sonucu ortalama tarife oranları, AT için yüzdü 6.0, Japonya için 5.4, Amerika Birleşik Devletleri için ise yüzde 4.9 olmuştur.

Tablo 2.1- Tokyo Round Öncesi ve Sonrasında Tarife Ortalamaları ve Önde Gelen Sanayileşmiş Ülkelerde Tarife Değişimi

Ülke ya da Ülke grubu	Mamul ve yarımamul malların toplam ithalatında Uygulanan tarifeler			GYÜ'lerden ithal edilen mamül ve yarı mamül malların ithalatında uygulanan tarifeler		
	Tokyo ön.	Tokyo Son.	Değ (%)	Tokyo ön.	Tokyo Son.	Değ (%)
AVRUPA TOPLULUĞU						
Ağırlıklı	8.3	6.0	28.0	8.9	6.7	25.0
Basit	9.4	6.6	30.0	8.5	5.8	32.0
JAPONYA						
Ağırlıklı	10.0	5.4	46.0	10.0	6.8	32.0
Basit	10.8	6.4	41.0	11.0	6.7	39.0
ABD						
Ağırlıklı	7.0	4.9	30.0	11.4	8.7	24.0
Basit	11.6	6.6	43.0	12.0	6.7	44.0

Kaynak: Dünya Bankası, Word Development Report, 1987

Tokyo Round'da görüşülen başlıca konular şunlardır[105]:

i-Tercihli ticaret düzenlemeleri yoluyla, ayırım yapmama ilkesinin ihlaller (AET ve belli LDC'ler arasındaki Lome Konvansiyonu gibi) ve bunun yol açtığı dünya ekonomisinin parçalanması ve bölgeselleştirilmesindeki artış;

ii-Yerli endüstriye ciddi zarar (madde 19 veya GATT'ın "koruma" şartı) ve "düzgün pazarlama düzenlemeleri" veya "gönüllü" ihracat kısıtlamaların artan kullanımı durumlarındaki tek taraflı ithal kısıtlamalarını empozesiyle ilgili sorunların çözülmesi,

105 GILPIN, s.196

iii-Kapsamlı tarife indirimleri ve tarife dışı engellerin kaldırılması;

iv-Tarımda serbest ticaret ve Amerikan tarım ürünlerinin Ortak Pazar ve Japonya'ya artan girişi;

v-Buğday, işlenmemiş tohum, mandıra ürünleri ve et'teki mal anlaşmalarının gözönüne alınması;

vi-Kamu alımları, ihracat yardımları ve değişik hükümet standartları gibi idari kodların kurulması.

Tokyo Round görüşmelerinin cereyan ettiği yukarıda açıklanan ortam gereği, esas olarak OECD ülkeleri arasındaki ticareti istikrara kavuşturmaya yönelikti. Bu sebeple GATT Anlaşmasının XIX. maddesi, ihracat sübvansiyonları için yeni kodlar, telafi edici vergilerin düzenlenmesi, kamu alımları ve tarife dışı engeller ele alındı. GYÜ'lerin Yeni Uluslararası Ekonomimk Düzen olarak tanımladıkları "özel ve farklılaştırılabilen" muamele talepleri ancak bir ölçüde tanındı. Bu talepler arasında genelleştirilmiş preferansların artırılması, gelişmiş ülkelere mamul madde ihracatının daha kolay hale getirilmesi, mal anlaşmaları yapması vb. idi[106].

Tokyo Round görüşmelerine katılan ülkeler 1979 yılında, binlerce sanayi ürününde yüzde 34 oranına ulaşan gümrük indirimlerini, 8 yıllık bir dönemde (1 Ocak 1987) gerçekleştirmeyi uygun bulmuşlardır. 1981 yılı için en çok kayırılan ülke prensibine göre Tokyo Turunda yapılan indirimler 300 milyar dolar civarında bir ithal hacmini kapsamıştır. İndirimler sonucunda sinai mallar üzerindeki ortalama ağırlıklı tarifeler, dünyanın 9 önemli pazarında yüzde 7'den yüzde 4.7'ye kadar inmiştir[107].

---

106 GILPIN, s.197

107 KARLUK, **Küreselleşen Dünyada** s.152.153

Tokyo Round'un da tarife dışı engeller alanında uluslararası ticareti düzenleyen altı kod üzerinde anlaşma sağlanmıştır.

i- Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Vergiler Kodu: Tokyo Round sonucunda yürürlüge giren ve ülkemizin de 1985 yılında taraf olduğu, Genel Anlaşmanın sübvansiyonlar ve telafi edici vergilere ilişkin VI, XVI ve XXIII. maddelerin tefsiri ve uygulanması hakkındaki anlaşma ile sübvansiyonların Kod'a taraf diğer ülkelerin uluslararası ticareti haksız yere engellemesinin önlenmesi amaçlanmıştır. Telafi edici tedbirler sadece sübvansiyona konu ithalatın yerli sanayiide maddi zarara neden olması veya zarar tehdidinin mevcudiyeti halende alınabilmektedir. Kod'da gelişme yolunda ülkeler için de özel hükümler mevcuttur[108].

ii- Ticarette Teknik Engeller Kodu: Standartların gereksiz engelleme oluşturmasını önler.

iii- Anti-Damping Kodu: Genel Anlaşmanın dampinge ilişkin VI maddesinin tefsiri amacıyla düzenlenen Anti-Damping kodu ile, normal değerinin altında bir fiyatla ihraç edilen mallar, ithalatçı ülkenin mevcut yerli sanayiini veya böyle bir sanayinin kurulmasını engellediği takdirde, anti-damping vergisi uygulamasına imkan tanınmıştır.

iv- İthalat Lisansları Kodu: Kod'a taraf ülkeler, dış ticarete engel olan ithal lisans uygulamalarına başvurmayacaklar ve bu konuda basit, açık ve tarafsız ithal lisans usullerini kabul edeceklerdir. İthal lisansları, hiçbir zaman ayırımcı bir işleme yol açmayacaktır. Ayrıca imzalayıcı ülkeler, bu konu ile ilgili ayrıntılı milli mevzuatlarını GATT'a bildireceklerdir[109].

---

108 Ahmet GÜNKUT, **GATT Kuralları ve Çok Taraflı Ticaret Müzakereleri**, TOBB, EM:1, Ankara, 1993, s.12

109 KARLUK, **Küreselleşen Dünyada** s.153

v- Gümrük Değerleme Kodu: GATT anlaşmasının VII. maddesine ek olarak çıkarılan gümrük değerleme kodu fiili değerlerin değerlemeye esas alınmasını öngörmektedir. Bu, dünyanın birçok ülkesinde geçerli olan değerlendirme sisteminin yerine geçmeyi, adil, tek ve merkezi bir sistem geliştirerek keyfi uygulamaları ortadan kaldırmayı amaçlamıştır. Ayrıca, yürürlükteki birçok gümrük işleminin tek başına ticaret engeli olabileceği düşünülerek ithalat işlemlerinin ve lisanslarının yeniden düzenlenmesi, başvuru formlarının basitleştirilmesi, reddetmelerin keyfilikten çok kurallara bağlanması gibi hükümler XXII ve XXIII maddelere ek olarak hükme bağlanmıştır[110].

vi- Devlet Alımları Kodu: Devlet ihalelerinin uluslararası rekabete daha açık olmasını sağlar.

Ayrıca, Tokyo Round görüşmelerinde tarım sektörü ile ilgili iki sözleşme imzalanmıştır. Bunlar, sığır eti düzenlenmesi ve uluslararası süt mamülleri anlaşmasıdır.

Yukarıda değinildiği gibi, Tokyo Round görüşmelerinde tarife dışı engeller ile ilgili pek çok anlaşma imzalanmıştır. Türkiye bunlardan sadece sübvansiyonlar ve Gümrük Değerleme Anlaşmalarını kabul etmiş olup diğer anlaşmalara gözlemci statüsü ile katılmıştır[111].

4. 1984 ve 1988 Ticaret Yasaları

Amerika Birleşik Devletleri'nde 1984 yılında kabul edilen Ticaret ve Tarife Yasası'nın üç önemli hükmü mevcuttur. Birincisi entellektüel mülkiyet hakları (fikri haklar) ile ilgili korumaya ilişkin

110 KALAYCIOĞLU, s.106

111 İSO, **Türkiye İçin Rekabet Politikaları,** İSO Ya:9, İstanbul, 1993, s.109

ve hizmet sektörü, yüksek teknoloji ürünleri ve doğrudan yatırımlara ilişkin ticari sınırlamaların azaltılması hususunda, başkana uluslararası anlaşmaları imzalama yetki veriyordu. İkincisi; gelişmekte olan ülkelerden Amerika Birleşik Devletleri'ne olan ihracatta tercihli girişi kabul eden Genelleştirilmiş Tercihler Sisteminin kapsamı 8.5 yıllığına, yani 1993'e kadar genişletiliyordu. Gelişmekte olan ülkelerde en ileri olanların (Kore ve Tayvan gibi) ihracatlarının Amerika Birleşik Devletleri'ne tercihli girişine sınırlama konuyor ya da tercihli girişine son veriyordu. Üçüncüsü, başkana İsrail ile Serbest Ticaret Anlaşması yapması yetkisi veriyordu. Bu yasanın hükümlerine dayanarak Amerika Birleşik Devletleri, yeni uluslararası ticaret görüşmeleri icin talepte bulundu[112].

1970'lerde Amerika Birleşik Devletleri'nin dış ticaret açığının büyümesi koruyuculuk eğilimlerini yoğunlaştırdı. Koruyucu eğilimler yalnızca Amerika Birleşik Devletleri ile sınırlı kalmadı. 1979'da ikinci petrol şokundan sonra Batılı Endüstrileşmiş ülkeler ekonomik durgunluk içine girdi. Sonuçta, dünya genelinde işsizlik arttı, dünya ticaret hacmi düştü. Tokyo Round'un da daha serbest ticaret ilişkilerine doğru yönelmeyi taahhüt eden ülkelerde korumacılık başgösterdi. Amerika Birleşik Devletleri, Japonya, Güney Kore ve Tayvan ve diğer Asya ülkelerinin korumacı ve haksız ticaret uygulamalarına işaret ederek, adil ticaret talebinde bulundu. Ağustos 1988'de Amerika Birleşik Devletleri Kongresi Ticaret ve Rekabet Yasası'nı kabul etti.

1988 Ticaret Tasarısı'nın önemli sonuçlarını şu şekilde belirtebiliriz[113]:

112 SALVATORE, s. 268-269

113 CHACHOLİAEDS, s. 215-216

- Tasarı, tutarlı haksız ticaret uygulamaları örnekleri olan ülkelere karşı başkanlık faaliyetini gerektirir. Yönetim haksız ticaret yapan ülkeleri belirleyecek ve misilleme yapıp yapmamaya karar verme yetkisi olacaktır.

-Tasarı, Başkan'a U.S. patentleri ve kopya haklarının, dış korsancılığın belli durumlarında kolaylaştırılan haksız ticaret faaliyetlerini başlatmasını emreder.

-Tasarı Başkan'ın ticaret konuşmaları ile meşgul olma yetkisin genişletir. Bilhassa, tasarı Başkana 1986 da başlayan Uruguay Round'unu tamamlamayla muhtemelen yetkilendirir.

-Tasarı, ithalde zarar gören yerli endüstrilere yardım için başkanlık seçme hakkını artırır. İthalat yardımı kazanmak için, bir şirket böyle bir yardımın düzeltmeye ve daha mücadeleci olmaya yardım ettiğini göstermesi lazımdır.

-Yıllık 980 milyon dolar maliyetinde yeni değiştirilen işçilerin yeniden eğitimi için yeni bir programa izin verir.

- -Tarım ürünleri için 2 milyon dolardan fazla toplam maliyetin de ek ihraç yardımlarını sağlar.

-U.S. menşei olmayan ürünlerin düzinelerindeki U.S. gümrük resmini indirir veya hariç tutar.

-Tasarı, uygulamadaki U.S. ekonomik politikaları koordine etme uypgulaması ve döviz oranı stratejileri için yasal bir vekalet verir.

5. Uruguay Round

5.1. Uruguay Round Ticaret Görüşmelerinin Başlangıcı

Tokyo Round görüşmeleri, istirak eden ülkelerin ticari engellerini serbestleştirmesine karşın, pekçok konuyu çözümsüz bıraktı. 1980'lerin ortasına gelindiğinde, GATT ticaret sistemi uluslararası düzeyde ticaret yapanlar için geçersiz hale gelmişti. Gözlemciler, GATT'ın pekçok kuralının ihlal edildiğini, sistemin çiğnendiğini ve uluslararası ticaretin geniş ve büyüyen bir kesiminin GATT düzenlemelerinin dışında kaldığını belirtiyorlardı[114]. GATT'ın geleceğinin tehlikeye düşmesinin önlemenin ve hızla gelişen korumacılık akımının önüne set çekmenin, GATT'ın bugünkü şartlara uydurulması ve kapsamının genişletilmesi yoluyla olabileceği görüşünden hareketle yeni bir çok taraflı ticaret Round'unun başlatılması kararlaştırıldı. GATT'a taraf ülkelerin Ticaret Bakanlarının katıldığı ve Uruguay'da 15-21 Eylül 1986 tarihleri arasında düzenlenen özel bir konferans sonunda yayınlanan bir deklerasyon ile GATT çerçevesindeki 8. ticaret roundu başlatıldı[115].

Deklerasyonda Uruguay Round'un amaçları şu şekilde açıklanmaktaydı[116]:

i- Dünya ticaretinin daha liberal hale getirilmesi ve genişletilmesi,

---

114 CARBOUGH, s. 188

115 Ömer BOLAT, "GATT-Uruguay Round Görüşmelerinde Son Durum", **İSO Dergisi,** Y.28, S. 331, Ekim 1993, s.41

116 M. Sait AKMAN, "Uluslararası Ticarette GATT Sisteminin Yeniden Yapılanması ve Dünya Ticaret Örgütü", **Gümrük Birliği Sürecinde Türkiye Dergisi,** S.24, Temmuz-Ağustos 1996, s.27

ii- GATT'ın rolünün arttırılması ve güçlendirimesi,

iii- GATT'ın duyarlılığının arttırılması ve güçlendirilmesi,

iv- Ticaret ve diğer ekonomi politikaları arasındaki ilişkinin geliştirilmesi için işbirliği,

v- Kalkınmakta olan ülkelerin rolünün büyütülmesi,

Ayrıca, Uruguay Round görüşmelerinin amacını hızla çoğalan yeni korumacılığı kontrol altına almak ve eğilimi tersine çevirmek için kurallar belirlemek, hizmet sektörü, tarım ve yabancı sermaye konularını görüşme masasına getirmek, fikri hakların korunması için uluslararsı genel geçerlilik taşıyan kurallar belirlemek ve GATT kurallarına uygun bir şekilde problem çözme mekanizmasını geliştirmek olarak sağlanabilir.

15 Aralık 1993 günü 117 ülkenin delegeleri tarihin en kapsamlı ticaret anlaşması olan Uruguay Round Nihai Senedini imzaladılar. 1986 yılının Eylül ayında Uruguay'un Punta Del Este şehrinde yapılan Ticaret Bakanları Toplantısı ile başlayan müzakereler yedi sene sonunda tamamlandı ve anlaşmanın imza töreni Nisan 1994'te Fas'ın Marrakesh kentinde yapıldı[117]. Uruguay Round Nihai Senedi, Türkiye dahil 121 ülke temsilcisi tarafından imzalandı. Senedi imzalayan ülke sayısı Mart 1995'te 128'e çıkmıştır[118].

---

117 Sübidey TOGAN, Ercüment A. ENÇ, "Uruguay Round: Dünya Ekonomisinde Öngörülen Gelişmeler ve Türkiye'ye Sağlayacağı Yararlar", **İşletme Finans Dergisi**, S.100,Temmuz 1994, s.90

118 Emin ÇARIKÇI, **Türkiye'de İç ve Dış Ekonomik Gelişmeler,** Ankara, Şubat 1996, s..231

Çok kapsamlı Uruguay Round Müzakereleri sonucunda muhtelif konularda 19 Anlaşma, 24 karar, 8 mütabakat ve 3 deklerasyon imzalanmış, 500 sayfalık bu belgelere ek olarak toplam 24.000 sayfadan oluşan, üye ülkelerin "pazara giriş" (tarife ve tarife dışı engellerle ilgili) taahhütleri yürürlüğe girmiştir[119]. Uruguay Round sürecinin Punte Del Este Bildirgesi ile belirlenen, Ticaret Müzakereleri Komitesi, Mal Müzakere Grubu ve Hizmet Müzakere Grubu şeklinde üç ana organı vardır. Bu üç grubu ve alt grubu gösteren bir şema Ek. IV'de sunulmuştur.

Uruguay Round'u şimdiye kadar girişilen GATT görüşmelerinin en etraflısı ve bu yüzden en karmaşığı olmuştur. Tarımdan tekstile, anti-dampingten sübvansiyonlara, teknik engellerden fikri mülkiyet haklarına kadar geniş bir alanda dünya ticaretinin ve giderek ekonomisinin bütünleşmesi, küreselleşmesi yolunda bugüne kadarki en önemli adım atılmıştır. Uruguay Round görüşmeleri ile varılan sonuçlarla uluslararası ticarette ciddi bir serbestlik ve genişleme sağlanmakta, sübvansiyonlar, anti-damping, gümrük kıymeti, ticarette teknik engeller ve koruma tedbirleri alanlarında çok taraflı ilke ve kurallar geliştirilmiştir. Bununla birlikte, tekstil. tarım ve hizmet sektörlerindeki ticari faaliyetler GATT çerçevesine alınmakta, bunlara ilaveten ticaretle bağlantılı fikri mülkiyet hakları ve yatırım tedbirleri için yeni kurallar oluşturulmuştur. En önemlisi, Uruguay Round sonunda sonuçların uygulanmasını yönetmek ve gözetmek için Dünya Ticaret Örgütü'nün kurulmasıdır.

---

119 Mehmet S. ONANER, "Dünya Ticaret Örgütü, Yeni Gündem ve AB Endeksi", **Diş Ticaret Dergisi,** S.2, Temmuz 1996, s.75

5.2. Uruguay Round Sonucunda Getirilen Düzenlemeler

GATT Uruguay Round sonucunda imzalanan Nihai Senet ile getirilen yeni düzenlemeler ana hatları ile incelenmiştir.

Tarım:

Uruguay Round tarım görüşmelerinde. tarım sektöründe bir reform süreci başlatılarak, bu sektördeki ticaretin piyasa kurallarına göre işlemesini sağlamak amaçlanmıştır[120]. Tarımın GATT'a entegrasyon süreci, pazar açılması, devlet yardımları ve ihracat teşvikleri ile gümrük tarife indirimleri konusunda bir takım yeni düzenlemeler ve kurallar getirmektir.

Tarım ürünleri ithalatında uygulanan bütün miktar kısıtlamaları ve tarife dışı engeller kaldırılarak tarifeye dönüştürülecek ve bu tarifeler sanayileşmiş ülkeler için 1995'de başlayan 6 yıllık bir süre zarfında ortalama yüzde 36 oranında, gelişme yolunda ülkeler içinde 10 yıllık bir süre zarfında ortalama yüzde 24 oranında azaltılacaktır. İç destekleme olarak üreticiye yapılan sübvansiyonlar, üretimi teşvik etmeyen direkt desteklemeler, araştırma, altyapı imkanları v.s. gibi kapsam dışı bırakılanlar hariç, anlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihten 6 yıl içinde sanayileşmiş ülkeler için yüzde 13.3 oranında azaltılacaktır. Tarım ürünleri ihracatı için yapılan sübvansiyonlar yine 1995-2001 yılları arasında bütçe harcamalarında yüzde 36, miktar olarak da yüzde 21 oranında düşürülecek, ancak gelişme yolundaki ülkeler için bu indirimler 2/3 oranında ve 10 yıllık bir süre içinde gerçekleşecektir[121].

---

120 KARLUK, **Küreselleşen Dünyada** s.159

121 Yener DİNÇMEN, "GATT veUruguay Round Müzakereleri", **Hazine ve Dış Ticaret Dergisi**, 1994/1, S.20, s.26

Gümrük Vergisi İndirimleri:

Gelişmiş ülkeler sanayi malları üzerindeki tarifeleri yüzde 40 dolayında indireceklerdir. Böylece gelişmiş ülkelerde sanayi ürünleri üzerindeki ağırlıklı tarife oranı yüzde 6'lardan yüzde 4'lerin altına inmiş olacaktır[122]. Tarifeler birçok sanayi malında azalırken, ilaç tıbbı malzeme, çelik, tarım makinaları, bira, kağıt, mobilya, inşaat malzemesi ve oyuncaklarda tarife oranları sıfırlanacaktır. Elektronik mallarda ise gümrük vergisi oranları yüzde 50-100 civarında indirilmektedir.

Tekstil:

Uruguay Round Anlaşması, on yıllık süre sonunda tekstil ve giyim sektörü ticaretinin GATT kurallarına göre yürütülmesini öngörmektedir. Bu sürenin sonunda kota ve gönüllü ihracat kısıtlamaları uygulamalarına son verilmiş ve MFA sona ermiş olacaktır.

Geçiş döneminde kotalar tedricen azaltılacaktır. 1 Haziran 1995 tarihinde MFA tipi ithalatın yüzde 16'sı anlaşma kapsamı dışına çıkarılacak, bu oran 1998 tarihi sonunda yüzde 3.3'e, 2002 tarihinde ise yüzde 51'e çıkartılacaktır. 1 Haziran 2005 tarihine kadar kota uygulaması tamamen ortadan kalkmış olacaktır. Anlaşma ayrıca tekstil mallarına uygulanan tarife oranlarının azaltılmasını ve böylece tekstil ticaretinde piyasaya girişin kolaylaştırılmasını öngörmektedir. Bu çerçevede Amerika Birleşik Devletleri tarife oranlarını yüzde 12 oranında azaltmayı taahhüt etmiş bulunmaktadır[123]. Uruguay Round 'un Tekstil Anlaşması, GATT bünyesinde Textille Monitoring Body (Tekstil Gözetim Organı)nın kurulmasını öngörmektedir. Tüm üye ülkeler anlaşmanın yürürlüğe

122 Halil SEYİTOĞLU, **Uluslararası İktisat**, İstanbul, 1994, s.423

123 TOGAN ve ENÇ, s.93.

girmesinden itibaren 60 gün içinde yürürlükteki miktar kısıtlamalarını TMB'ya bildireceklerdir. Geçiş döneminde kotaların yönetimi ihracatçı ülkeye bırakılmıştır. Ancak, sözkonusu yönetime ilişkin düzenlemeler ihracatçı ülkeler arasında karşılıklı danışmalar yoluyla yapılacaktır[124].

Teşvikler ve Fark Giderici Vergiler:

Uruguay Round Anlaşması teşvikleri üç grupta toplamıştır. Bunlar;

i- Yasaklanmış teşvikler

ii- Dava edilebilir teşvikler

iii- Dava edilemeyen teşvikler

Birincisi, tek başına ya da birkaç koşuldan biri olarak ihracat performansına göre, yasa ile ya da diğer birkaç koşuuldan biri olarak ithal mal yerine yerli mal kullanımına bağlı olarak verilen koşullu teşviklerdir. İkinci kategori, dava edilebilen teşviklerdir. Dava edilebilen teşvikler üç başlık altında toplanmıştır. Diğer üye ülkelerin yerli sanayiine zarar veren veya GATT çerçevesinde elde edilmiş tarife tercihlerini geçersiz kılmak amacıyla kullanılan teşviklerdir.

Anlaşma bir ürünün toplam değerine göre (ad valorem) sübvansiyonu yüzde 5 aşması dahil bazı teşviklerde, ciddi zararların ortaya çıkacağını varsaymaktadır. Böyle bir durumda, sözkonusu teşviklerin şikayeti yapan tarafa ciddi zararlara yol açmadığını kanıtlama sorumluluğu teşvik uygulayan tarafa aittir[125]. Üçüncü kategori dava edilemeyen teşvikleri kapsamaktadır; bunlar ya özel (spesifik) olmayan teşvikler ya da sinai araştırmalara ve zarara

124 Serdar Yaşar BASKIN, "Uruguay Round ve Türk Tekstil Sektörü", **Dış Ticaret Dergisi**, S.1, Nisan 1996, s.38

125 DPT, **Küreselleşme, Bölgesel Entegrasyonlar....** s.49

uğramış bölgelere yapılan rekabeti geliştirme yardımları, ya da mevcut tesisleri yasa ve/veya yönetmeliklerle getirilen yeni çevresel hükümlere adepte etmek için yapılan yardımlar gibi özel teşviklerdir[126].

Anlaşma'da ayrıca, tüm teşvik türleri için şikayetçi Üye Devletlerin alabilecekleri karşı tedbirlere ilişkin kıstaslar da belirtilmiştir. Bütün bunların dışında, üye devletler her yıl 30 Haziran'a kadar uygulamakta oldukları teşvikleri, birim başına düşen teşvik miktarını, amacını ve süresini WTO sekretaryasına bildirmek durumundadır.

Telafi edici vergi uygulamaya başlayan Üye Devletler, bunu gecikmeden Komite'ye bildireceklerdir. Ayrıca üye devletler 6 ayda bir geçmiş altı ayda uyguladıkları telafi edici vergileri gösteren raporları komiteye vermekle yükümlü kılınmıştır.

Genel Hizmetler Ticareti (GATS):

Nihai senette yer alan hizmet sektörü ile ilgili anlaşmanın üç temeli vardır[127]. Bunlardan birincisi, en fazla müsadeye mazhar ülke (MFN), milli muamele, saydamlık gibi GATT'ın temel prensiplerinin bu sektöre de -bazı istisnalarla- uygulanmasını öngören bir çerçeve anlaşmasından oluşmaktadır. İkinci temel, tıpkı GATT'ın 1948'den beri mal ticareti için yaptığı gibi ülkelerin pazara giriş konusunda tanıdıkları ve"konsolide" etmeyi -yani partnerleri ile müzakere etmeye oturmadan geri çekmemeyi üstlendikleri- tavizleri içeren listelerden oluşmaktadır. Ancak mal ticaretinden farklı olarak hizmet ticaretinde koruma gümrük vergisi yoluyla değil, milli tedbirlerle sağlandığı için bu listeler tarife indirimlerini değil konsolide edilen tedbirleri

126 TOGAN ve ENÇ, s.93

127 DİNÇMEN, s.27

belirtmektedir. Üçüncü temel ise, işgücü, mali hizmetler, telekomünikasyon, hava ulaşımı gibi sektörlerle ilgili bazı özel hükümler içeren eklerden oluşmaktadır.

Hizmetler sektörü ile ilgili olarak Uruguay Round'da alınan kararlar sonucunda, anti-damping tedbirleri ve milli ayrıcalık gözetmeme prensiplerinin bu sökterlere de uygulanması konusunda anlaşmaya varmıştır. Amerika Birleşik Devletleri ve AB arasında bir uzlaşma oluşamadığı için, mali hizmetler ve deniz taşımacılığı hakkında bir anlaşmaya varılamamıştır. Ayrıca, başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere dünyada hızla büyüyen film, müzik ve diğer eğelence sektörleri konusunda da bir uzlaşma sağlanamamıştır. Uruguay Round konusunda hizmet ticareti TRIP's ve TRIM'ler, uluslararası kurallara baağlanmış ve uluslararası denetim altına alınmıştır[128].

Ticaret İle İlgili Yatırım Tedbirleri ($TRIM_S$):

TRIM'ler, idarelerin bölgesel yatırımcılara uyguladıkları tedbirlere işaret ederler. Bunlar, bölgesel materyelleri, randımanın belirli bir oranını ihraç etme yükümlülüğünü, yatırımcıların belli bir ülke veya bölgelere ihraç etme yükümlülüğünü, ticaret dengelemesini veya ithalatı ödemek için ihraç kazançlarının kullanımını, verimliliğini belli bir bölümünü yerel pazara sağlama taahhüdünü v.s. içerir. Birçok ülke, özellikle DC'ler TRIM'leri korumanın bir çeşidi olarak görürler. Çünkü bu tedbirler, pazar güçlerini bastırır, ticareti saptırır ve verimsiz üretimi teşvik eder. Diğer taraftan birçok ülke, TRIM'lerin ekonomik gelişim için gerekli olduklarını belirtir. Anlaşma, GATT ulusal muamele ve miktar kısıtlamaların yasaklanması prensiplerini bozan belli kısıtlayıcı ölçülerin ortadan kaldırılmasını gerektirir[129].

128 S. Rıdvan KARLUK, **Küreselleşen Dünyada ....** s.161.

129 Syed Naweb Haider NAGVİ, "Developing Countries and The Uruguay Round Agreement", **Journal of Economic Cooperation Among İslamic Coutries**, 15, 1-2 (1995), s.100-101

Bu anlaşma yerli girdi kullanma mecburiyetini, ticareti ve döviz kullanımını dengeleme taleplerini ve ihracatta bulunma gibi taahhütleri yasaklamıştır,

Anlaşma, bazı yatırım tedbirlerinin ticareti kısıtladığını kabul etmiştir. Anlaşmada hiçbir akit tarafın GATT'ın III. maddesi (ulusal anlaşma) ve IX. maddesi (miktar kısıtlamalarının yasaklanması) ile çelişen herhangi bir TRIM'ı uygulamamasını sağlar. Bu amaçla, bu maddelerle tutarlı olmadığına karar verilen $TRIM_S$ 'ları gösteren bir liste anlaşmaya eklenmiştir. Anlaşma, tüm çelişkili TRIM'lerin GATT'a bildirilmesini zorunlu kılmakta ve bunların, gelişmiş ülkelerin iki yıl, gelişmekte olan ülkelerde beş yıl ve az gelişmiş ülkelerde ise yedi yıl içinde uygulamadan kaldırılmalarını hükme bağlamıştır[130].

Ticaret ile ilgili Mülkiyet Hakları ($TRIP_S$):

Taklit ürünlerin engellenmesi konusunda uluslararası kural ve düzenlemelerin yetersiz oluşu ve fikri mülkiyet hakları ile ilgili standart koruma hükümlerinin bulunmaması, Uruguay Round görüşmelerinde fikri ve sinai mülkiyet hakları konusunda uluslararası bir anlaşmanın düzenlenmesini gerekli kılınmıştır. Ayrıca Uruguay Round Nihai Senedi ile yürürlükte bulunan GATT kurallarının, fikri mülkiyet haklarının korunmasına imkan verecek şekilde değiştirilmesi amaçlanırken, bu hakların uluslararası ticarete engel teşkil etmemesi gerektiği de vurgulanmıştır.

Uruguay Round'da göre fikri mülkiyet anlaşması iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, GATT'dan kaynaklanan en fazla müsadeye mazhar ülke ve ulusal muamele gibi bazı temel ilkeler yer almaktadır. Anlaşmanın ikinci bölümünde ise telif hakkı, ticari

130 TOGAN ve ENÇ, s.94.

markalar, patentler vs gibi tüm fikri mülkiyet haklarının bütün GATT üyesi ülkelerce belli kurallar içinde milli mevzuatlarını değiştirerek tanınması öngörülmekte ve uyuşmazlık halinde izlenecek çözüm mekanizmaları belirtilmektedir. Buna göre telif haklarında 50 yıl koruma getirilirken, bu süre patent hakkında ve televizyon radyo yapımlarında 20 yıl olarak belirlenmiştir.

Fikri ve sinai mülkiyet hakları, bilgisayar programları, veri tabanları, ses alıcıları ve filmleri, ticari markalar, hizmetlerle ilgili markalar, coğrafik özellikler (menşe beyanları dahil), patent, endüstriyel dizayn ve ticari sırlar konusunu kapsamaktadır[131]. Gelişmekte olan ülkelere bu alanda hazırlık yapabilmeleri için ek süre tanınmıştır[132].

TRIPs bağlayıcı bir özellik taşımakta ve GATT 'ın yerini alacak Dünya Ticaret Örgütü'nü (WTO) kuran anlaşmanın haline ilişkin mekanizması, $TRIP_S$ içinde geçerli olmaktadır. Anlaşmayla bilgisayar programları da bilgi tabanlarıyla birlikte telif haklarının koruma güvencesi altına girmekte ve bunlara 50 yıllık bir koruma süresi sağlanmaktadır. Ticari markalar ile ilgili hükümler, AT'nun 1988 tarihli direktifini yakından izlemekte, fiilen sözkonusu faaliyeti (üretimi) gerçekleştirmeksizin markaları elde tutma ve transfer etme hakkın da içermektedir. Markaların tescili 7 yıl içinde yapılmakta, ancak süresiz olarak yenilenebilmektedir. Sinai tasarımlar için tanınan korunma süresi en az 10, entegre devrelerin tasarımları için yine 10 yıldır. Coğrafi endikasyonlara ilişkin olarak, $TRIP_S$, ürünün

131 H. ÖZDEMİR, "Dünya Ticaret Örgütü ve Uluslararası Ticaret Konusundaki Düzenlemeleri". İzm. Tic. Oda., **Ekonomik Vizyon**, Y.67, S.16, Tem.Ağustos 1995, s.53

132 Herve BONNAZ,"Uluslararası Ticarette Stratejik Konular- GATT Çıkmazda mı?-", **1994 Ekonomisi**, Cep Üniversitesi iletişim Yayınları, Mart 1994, İstanbul, s.68

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
MERKEZ KÜTÜPHANESİ

coğrafi kökeni konusunda tüketiciyi yanıltan ve haksız rekabete yol açan bilginin kullanımını yasaklamaktadır[133].

$TRIP_S$, Anlaşma hükümlerinin yaşama geçirilmesi için gelişme yönündeki ülkelere 5, en az gelişmiş ülkelere de 15 yıllık bir hazırlık dönemi tanımakta, ecza ile tarımla bağlantılı kimya sektörleri, pratikte bu sürelerin dışında tutulmaktadır. Ayrıca anlaşmazlıkların çözülmesi konusunda da $TRIP_S$, önemli değişiklikler getirmektedir. Anlaşma, WTO'nü kuran anlaşmanın ayrılmaz bir parçası sayıldığından fikri mülkiyet haklarına ilişkin hükümlere uyulmaması durumunda, karşı misilleme mümkün olacaktır. Yeni fikri mülkiyet hakları ihlal edilen ülke, buna mal ticareti gibi alanlarda alacağı karşı önlemlerle misillemede bulunabilecektir. Anlaşma, ayrıca Fikri Mülkiyet Hakları Konseyi kurmaktadır. $TRIP_S$, Konseyi Fikri Mülkiyet hakları konusunda ülkelerin yükümlülüklerini ve faaliyetlerini denetleyecektir.

Anti-Damping:

Anlaşma, damping ve haksız rekabete karar verme metoduyla ilgili daha açık ve detaylı kuralları, anti-damping incelemelerinde izlenecek prosedürleri ve anti-damping ölçülerinin süresini açıklar. Ayrıca ulusal otoriteler tarafından alınan anti-damping faaliyetleri ile ilgili olan anlaşmazlıklardaki, anlaşma halletme panellerinin rolünü belirler. Aydınlatılamayan bir takım konular çözüm için Anti-damping Komitesi'ne verilmiştir.[134]

---

133 M. Tuba ONGUN, "Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları ($TRIP_S$) Anlaşması ve Gelişmekte Olan Ülkeler", **Ekonomik Yaklaşım**, Cilt:7, S.22,1996, s.70

134 NAGVİ, s.99.

Teknik Engeller:

Anlaşma, teknik görüşmeler ve standartların test etme ve sertifikasyon prosedürleri gibi gereksiz engeller oluşturmayacağını garanti etmeyi amaçlar. Bunu yapmak için ülkeleri uluslararası standartları kullanmaya teşvik eder. Aynı zamanda ülkelerin, uygun gördükleri seviyelerde koruma tesis etme (mesela, insan, hayvan veya bitki yaşamı için, sağlık, çevre için) haklarını kabul eder ve arzulanan standartların karşılandığını garanti etmelerinin önlenmesini kesinlikle belirtir.

Ticaretle Teknik Engeller Anlaşması şunları kapsar[135]

i- Akit tarafları uluslararası kabul edilen standartların ulusal düzenlemelerini geliştirmekle yükümlüdür.

ii-Teknik düzenleme ve standartların kurallarına uygunluklarının hazırlanması ve karşılaştırılmasında, prensip yabancı ve yerli üreticilerin eşit muameleleridir.

iii-İşlem ve prosedürleri hakkındaki normlar da ayrıca anlaşma tarafından kapsanır. Bu normlar mezbahalarda hijyenik koşulların uygulanması ve büyüme hormonlarının uygulanması hususundaki düzenlemeleri içerir.

iv-Uruguay Round Nihai Kanunu bir başlangıç kuralları anlaşması ihtiva eder; ki bu anlaşma bu kuralların yeni korumacılığın bir aracı olarak rastgele kullanımını sınırlandırmayı amaç edinmiştir.

---

135 M. Tuba ONGUN, "Uruguay Round Agreement: An Evalutaion" **Journal of Economic Cooperation Among Islamic Countries**, 15, 1-2 (1994), s.131-132

v- Üye ülkelerce uygulanan özerk başlangıç kuralları üç yıl bir iş programından sonra harmoniza edilecektir.

vi- Yeni program başlangıç kurallarının nesnel, anlaşılabilir ve önceden tahmin edilebilir olması gereken prensiplere dayanır.

vii- Program görevi bir Teknik Komite tarafından icra edilecektir.

Anlaşmazlıkların Giderilmesi:

Dünya Ticaret Örgütü (WTO) Anlaşmazlıkların halli mekanizması, Nihai Senet'in 2 nolu ekinde yer alan "Anlaşmazlıkların Halline İlişkin Kural ve Yöntemleri içeren Mutabakat Metni" ile ortaya konulmuştur.

Uruguay Round'un uyuşmazlıkları giderme kuralları, jürilerin oluşturulmasını ve "Appellate Body" bulgularını genişleterek, mevcut sistemi daha da güçlendirecektir. Ayrıca "çapraz-misilleme"ye (bir sektördeki kazaçların bir başka sektördeki kuralların ihlal edilmesi için geri çekilmesi) destek sağlar. Dünya ticaretinin anlaşma ve tek bir anlaşmazlık halletme sistemi WTO güvenirliliği, bu sistemin önemini önemli ölçüde artıracaktır. Anlaşma, ayrıca ticaret kurallarının ihlal edilmiş olduğu (üyelerin kendi kendilerine anlaşmanın bir ihlalin ortaya çıktığını karar vermeyeceklerini tasvip ederek) tek taraflı hükmü sınırlamaya çalışır ve yerini düzeltmeye çabalamak için WTO anlaşmazlık halletme kuralları ve işlemlerin kullanımını artırır. Son olarak, herhangi bir direkt yükümlülüklerin ihlali olmamasına rağmen, uluslararası ticaretten olan gelirlerinin etkisizleştiğini ve azaldığını hisseten üyelere müracat izni verir[136].

136 NAGVİ, s.101

Dünya Ticaret Örgütü'nün hayata geçirilmesinden bugün kadar (4 Ekim 1996) 36 konuda toplam 56 istişare talebi AHO'ya iletilmiştir. Toplam 6 panel devam etmekte olup 2 panel tamamlanmıştır. Ayrıca, 12 anlaşmazlık çözümlenmiştir. (Bkz. Tablo:2.2) AHO'ya yapılan başvurulara ilişkin bilgileri içeren Tablo 2.2 incelendiğinde; WTO üyelerinin en fazla Amerika Birleşik Devletleri, AB ve Japonya'nın uygulamalarından şikayetçi olduğu görülmektedir. Buna göre,Amerika Birleşik Devletleri 8 konuda istişare talebiyle karşı karşıya kalmıştır. Brezilya ve Güney Kore ülkeleri de 4 konuda istişari talebine maruz kalmışlardır[137].

Tablo:2.2. Anlaşmazlıkların Halli Organına (AHO) Yapılan Şikayetler (4 Ekim 1996 Tarihi İtibariyle)

İstişare Talebi	56
Anlaşmazlık Konusu	39
Devam Eden Panel	6
Tamamlanan Panel	2
Gözümlenen Anlaşmazlık	12

137 Kadir BAL, "Dünya Ticaret Örgütü Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması," **Dış Ticaret Dergisi**, S.4, Y.2, Ocak 1997, s.22

(4 Ekim 1996 Tarihi İtibariyle)

Şikayet Edilen Ülke	Şikayetçi Ülke(ler)	Anlaşmazlık/Şikayet Konusu	Şikayet Sayısı
A.B.D.	Japonya	Otomobiller	1
A.B.D.	AB	Küba Anlaşması	1
A.B.D.	AB	Hormonlar	1
A.B.D.	Venezuella, Brezilya	Gazolin	2
A.B.D.	Kosta rika	İç Giyim	1
A.B.D.	Hindistan	Yün Kabanlar	1
A.B.D.	Hindistan	Yün Tişörtler	1
A.B.D.	Meksika	Anti-damping soruşturması	1
A.B.	A.B.D., Kanada	Hormonlar	2
A.B.	Kanada, Peru, Şili	Danteller-Oyalar	3
A.B.	Kanada, A.B.D., Tayland, Uruguay	Pirinç	4
A.B.	Ekvator, Guetemala, Honduras, Meksika, A.B.D.		2
Arjantin	A.B.D.	Tekstil	1
Avustralya	Kanada	Som Balığı	2
Brezilya	A.B.D.	Uçak	1
Brezilya	Japonya, A.B.D.	Otomobiller	2
Brezilya	Filipinler	Kokonat	1
Brezilya	Sri Lanka	Kokonat	1
Endonezya	AB, Japonya,	Otomobiller	2
Hindistan	A.B.D.	Patent	1
Japonya	AB, Kanada, A.B.D.	Alkollu İçecekler	3
Japonya	AB	Telekomünikasyon	1
Japonya	A.B.D.	Ses Kaydedidler	2
Japonya	AB	Fotoğraf Filmi ve Kağıdı	1
Japonya	A.B.D.	Dağıtım Servisi	1
Kanada	A.B.D.	Periyodik Yayınlar	1
Kore	A.B.D., A.B.D.	Tarım Ürünleri Kontrolü	2
Kore	A.B.D.	Ürünlerin Raf Ömrü	1
Kore	Kanada	Şişelenmiş su	1
Kore	AB	Telekomünikasyon	1
Macaristan	Arjantin, Avustralya, Kanada, Y. Zelanda, Tayland, A.B.D.	Sübvansiyon	1
Malezya	Singapur	Polietilen ve Polipropilen	1
Meksika	AB	Gümrük Kıymetlendirmesi	1
Pakistan	A.B.D.	Patent	1
Polonya	Hindistan	Otomobiller	1
Portekiz	A.B.D.	Patent	1
Türkiye	Honkong, Hindistan, Tayland	Tekstil	3
Türkiye	A.B.D.	Yabancı film gelirlerinin vergilendirilmesi	1
Venezuella	Meksika	Anti-damping Soruşturması	1

Kaynak : BAL,s.22-24.

AHO'ya Türkiye Hakkında 2 konuda 4 şikayette bulunulmuştur. Ülkemizin tekstil ve hazırgiyim ithalatına karşı başlattığı kota uygulamasının GATT'ın I, II,XI, III ve XII maddelerine aykırı olduğunu ileri süren Hong Kong, Hindistan ve Tayland, Türkiye'yi 20.6.1996 tarihinde AHO'ya şikayet ederek istişare talebinde bulunmuşlardır. Ayrıca, yabancı film gösteriminden elde edilen gelirleri vergilendirmesinin GATT'ın III. maddesine aykırı olduğunu iddia eden A.B.D., 12.06.1996 tarihinde Türkiye'yi AHO'ya şikayet ederek istişareye girmek istediğini bildirmiştir. Her iki konuyla ilgili 60 günlük istişare süresi sona erdiği halde taraflar henüz hanel talebinde bulunmamışlardır.

Korunma Tedbirleri:

GATT'ın 19. maddesi üyelerin koruma faaliyetleri almalarına müsaade eder. Eğer yerli endüstri ciddi bir zararla tehdit ediliyorsa, bu yerli endüstriye önceden bilinmeyen ithalattaki artışın olumsuz etkilerinden korumak için ithalat kısıtlanabilir.

Fakat yeni anlaşma, böylesi faaliyetlerin VER (Gönüllü İhracat Kısıtlamalarını)'leri içeren "gri-alan" ölçülerini teşkil ettikleri ya da kullanımını veya ya ihracat ya da ithalatta uygulanan diğer benzer tedbirleri yasaklar. Hala etkili olan gri-alan ölçüleri WTO'nun kurulmasından sonra 4 yıl dahilinde aşama aşama azaltılacaktır. Buna ilaveten anlaşma zaman sınırlarını koruma da denetleme gerektirir. ve arz kaynakları arasında ayırım yapmaması ihtiva eden koruma ölçülerinin kullanımını disipline etmeye çalışır[138].

Korunma tedbirleri ile ilgili olarak Uruguay Round'da yer alan anlaşma iradi kısıtlama düzenlemelerini GATT disiplini altına almakta, mevcutlarının azami 8 yıl içinde sona erdirilmesi gereğini ve bu tür tedbirlere başvuru için açık kıstaslar getirmektedir. Amaç keyfiliğe son vermek, saydamlığı arttırmak, buna karşılık da ciddi sorunlarla karşılaşacak üreticilere başvuracakları bir imkan sağlamaktır.

Menşe Kuralları:

Dünya ticaretinde malların kökenini belirlemeye yönelik ve bütün üye ülkeleri bağlayan bir çerçeve düzenleme, ilk kez Uruguay Round Nihai Senet'inde yer alan "Menşe Kuralları Anlaşması" ile yaratılmış bulunmaktadır.

---

138 NAGVİ, s. 101

Üretimin uluslararasılaşması ve ticarette ayrımcılığın sürmesi koşullarında, anlaşma, teknik açıdan önem taşımanın ötesinde ticaret politikasında keyfiliğin sınırlandırılmasını ve menşe kurallarının, korumacılığın amacı haline gelmesini önlemeyi amaçlamaktadır. Buna göre[139]:

- Dünya Ticaret Örgütü üyeleri arasında uygulanan otonom menşe kuralları, üç yıllık bir çalışmadan sonra uyumlaştırılacaktır,
- Program çalışmaları GATT'ın Menşe Kuralları Komitesi ve Brüksel'deki Gümrük İşbirliği Konseyi'nin desteği altındaki bir Teknik Komite tarafından yürütülecektir.

Anlaşma, tercihli ticaret anlaşmaları ve tek yanlı olarak sağlanmış ticari kolaylıklar çerçevesinde uygulanan menşe kurallarıyla ilgilenmemektedir. Ancak bir başka bölümde, gümrük birlikleri ve serbest ticaret bölgeleriyle ilgili GATT kuralları kısmen yeniden tanımlanmaktadır.

Gümrükte Mal Değirinin Tespiti:

İthal malların beyan edilen değerinin doğruluğundan kuşku duyulduğunda ithalatçılardan ek bilgi isteme hakkı, bu konudaki yeni düzenlemeyle verilmektedir. Bu bilgilere karşın, makul kuşkular varsa, ithal mallarının gümrük değerinin esas alınmaması kararlaştırılabilir ve değer, Anlaşmanın ilgili hükümleri uyarınca yeniden tespit edilebilir.

Uruguay Round'da imzalanan anlaşmalarla dünya ticaretinde en genel ifadelerle aşağıdaki düzenlemeler yapılmıştır[140].

---

139 Tuğrul ÇUBUKÇU, **GATT "Uruguay Round" Müzakerelerini Sonuçları ve Etkileri**, TUİSAV, Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Merkezi, Ankara, 1994, s.33

140 İGEME, **Dünya Ticaretindeki Gelişmeler**, Kasım 1996, s.23.

Gümrük tarifeleri 10 yıl içerisinde global olarak 1/3 oranında azaltılacak, tarım sektöründe uygulanan koruma azaltılacak; tarife dışı engeller gümrük tarifesine dönüştürülecek, gelişmiş ülkeler 5 yıl içerisinde ortalama yüzde 36, gelişme yolundaki ülkeler 10 yıl içerisinde ortalama yüzde 24 oranlarında tarife indirimi yapılacak aynı oranlarda ihracat sübvansiyonlarında da indirime gidilecek, iç desteklemeleri ise; Gelişmiş ülkeler 6 yılda yüzde 20, gelişme yolundaki ülkeler ise 10 yılda yüzde 13.3 azaltacaklar ancak tarım kesimini güçlendirici girdi yardımı, teşvik gibi konularda destekleme sürdürülebilecektir. Çok elyaflılar anlaşması (MFA) ile kotalara v.b. kısıtlamalara tabi olan tekstil ve giyim sektörü 2005 yılına kadar GATT sistemine aşamalı olarak dahil olacak ve dünya tekstil ticareti GATT kuralları çerçevesinde gerçekleştirilecektir.

Ayrıca; devlet yardımları için yeni kısıtlamalar getirilerek, ticareti engelleyici yardımların önüne geçilmiştir. "Anlaşmazlıkların Halli" Organı kurularak bu konuda GATT'ın yetkileri arttırılmıştır. Hizmet ticaretinin serbestleştirilmesi için ticari kurallar oluşturularak, fikri mülkiyet hakları konusunda yeni standartlar gündeme getirilmiş ve mevcut olanlar daha güçlü hale sokulmuştur. Bunlara ilaveten, GATT ve Uruguay Round kapsamındaki imzalanan diğer anlaşmaları yürütmek için "Dünya Ticaret Örgütü" kurulmuştur.

5.3. Uruguay Round'un Muhtemel Etkileri

Uruguay Round ticaret görüşmelerinin, uluslararası ticaretin başarılı bir şekilde entegrasyonunda büyük katkıları olmuştur. Uruguay Round ile tarifelerde indirimler, çok elyaflılara ilişkin düzenlemeler ve gönüllü ihracat kısıtlamalarının ortadan kalkması, mal ticareti lehine gelişmeler doğurmuştur. Gelişmekte olan ülkelerde tarifeler yüzde 28, sanayileşmiş ülkelerde ise ortalama tarifeler yüzde

40 oranında anlaşmanın uygulanması sonunda düşecektir. Aşağıda Tablo:2.3 ve Tablo :2.4.de gelişmiş ülkelerde ve gelişmekte olan ülkelerde Uruguay Round öncesi ve sonrası sanayi ürünlerindeki ağırlıklı tarife ortalamaları gösterilmiştir.

Tablo:2.3. Gelişmiş Ülkelerde Uruguay Round Öncesi ve Sonrasında, Sanayi Ürünlerindeki (Petrol Hariç) Ağırlıklı Tarife Ortalamaları (%)

Gelişmiş Ülke	Ağırlıklı Tarife Ortalamaları	
	Uruguay Round Öncesi	Uruguay Round Sonrası
Gelişmiş Ülkeler	6.3	3.8
Avustralya	20.1	12.2
Avusturya	10.5	7.1
Kanada	9	4.8
Avrupa Birliği	5.7	3.6
Finlandiya	5.5	3.8
İzlanda	18.2	11.5
Japonya	3.6	1.7
Yeni Zelanda	23.9	11.3
Norveç	3.6	2
G. Afrika	24.5	17.2
İsveç	4.6	3.1
İsviçre	2.2	1.5
ABD	5.4	3.5

Kaynak:Dünya Ticaret Örgütü'den İGEME- GATT-Uruguay Round (Uluslararası Ticarete ve İş Çevrelerine Etkileri), Kasım 1996, s. 21.

Tablo:2.4- Gelişmekte Olan Ülkelerin Uruguay Round Öncesi ve Sonrasında, Sanayi Ürünlerindeki (Petrol Hariç) Ağırlıklı Tarife Ortalamaları (%)

Gelişmekte Olan Ülkeler	Ağırlıklı Tarife Ortalamaları	
	Uruguay Round Öncesi	Uruguay Round Sonrası
Gelişmekte Olan Ülkeler	15.3	12.8
Arjantin	38.2	30.9
Brezilya	40.6	27
Şili	34.9	24.9
Kolombiya	44.3	35.1
Kostarika	54.9	44.1
El Salvador	34.5	30.6
Hindistan	71.4	32.4
G. Kore	18	8.3
Malezya	10.2	9.1
Meksika	46.1	33.7
Peru	34.8	29.4
Filipinler	23.9	22.2
Romanya	11.7	33.9
Singapur	12.4	5.1
Srilanka	28.6	28.1
Tayland	37.3	28
Türkiye	25.1	22.3
Venezuela	50	30.9
Zimbabve	4.8	4.6

Kaynak: DTÖ'den İGEME, Kasım 1996, s. 21

Tarım ticaretini çok taraflı disiplin altına almak ve tarife dışı engelleri tarifeler haline dönüştürmek, Uruguay Round'un önemli başarılarıdır. Fakat ulaşılmış olan liberalizasyon oranı yetersizdir ve beklentilerin altında kalmıştır. Bu sebepten dolayı, Uruguay Round'da öngörülen liberalizasyonunun getirisi tahmin edilenden düşük gerçekleşmiştir.Gelişmiş pazarların artmasından elde edilen kazançlar, bölgeler ve ülkeler arası eşit olmayan bir dağılım arzetmektedir.

Ülkelerin, liberalizasyondan elde edecekleri kazançların daha çok ülkelerin uyguladığı politikaların tutarlılığı ile ilişkili olduğu bilinmektedir[141].

Dünya Bankası ve OECD tarafından yapılan, yalnızca ticaret liberalizasyonunu gözönüne alan bir çalışma, Uruguay Round'un başarıyla tamamlanmasının dünya gelirine 2002 yılıyla birlikte yılda 213 milyar dolar ekleyeceğini hesapladı[142]. Bu çalışma başarılı ticaret gelişmelerini kabaca hem tarım hem de endüstrideki etkili korumada yüzde 30'luk kesintiye eşdeğer olacağını farzeder. Bununla birlikte tarımsal engellerin endüstriyel tarifelerden çok daha yüksek olması yüzünden kazanç veya kayıbın çoğu tarımsal ticari liberalleştirmeden geçecektir. En büyük öncelikli etki tahıl ve diğer temel ürünlerin dünya fiyatlarındaki azalmalarından artmalarla birleştirilecektir. Bu yardımlar ve diğer çarpıklıkların özellikle gelişmiş ülkelerde uluslararası pazarda fiyatları düşürmelerinden dolayıdır.

Başlangıç kazançlarının çoğu, tüketicileri gelirlerini uluslararası pazarlarda kendilerine açık fırsatları yansıtan bir yolda harcamalarını engelleyen böylesi fiyat çarpıklıklarını bertaraf etmekten gelecektir. Başlıca sektörde olan bu kazancın analizi aşağıda Tablo:2.5'de gösterilmiştir.

---

141 İSO, **1996 Yılı Başında Türkiye Ekonomisi**, İSO Ya. No:1996/1, Nisan 1994, s.25

142 SESTRCIC and ICDT, "The Uruguay Round of Trade Negations: A Preliminary Assesment", **Journal of Economic Cooperation Among Islamic Countries** 15, 1-2 (1994), s.43

TABLO:2.5- 2002 Yılında Uruguay Round'dan Kazançlar (Milyar $)

Korumacılık Sebebiyle Olan Bozuklukların Küresel Maliyeti	447
Uruguay Round'unun bir sonucu olarak kısmi liberalizasyonun kazançları:	
Tarım için tarifeler ve yardımların yüzde 30'unun kaldırılması:	
OECD ülkeleri için kazançlar	120
LDC'ler ve önceki Planlı Ekonomiler İçin Kazançlar	70
Tarım Ticaret reformu vasıtasıyla toplam kazançlar	190
İmal Mallarda yüzde 30'luk tarifeler konulması	
OECD ülkeleri için kazançlar	14.7
LDC'ler ve önceki Planlı Ekonomiler İçin Kazançlar	8.3
End üstri Ticaret Reformu vasıtasıyla toplam kazançlar	23
Uruguay Round liberalizzasyonundan toplam kazançlar	213
Geri kalan bozuklukların Maliyeti	264

Kaynak: Trade Liberalisation: What is the Stake? Published by World Bank and OECD Development Centre, 1993'den SESTRIC and ICDT, "The Uruguay Round of Trade Negations: A Preliminary Assesment, Journal of Economic Cooperation Among Islamic Countries 15, 1-2 (1994), s.44

Çalışma, bulguların ticaret reformalarından olan potansiyel kazançların muhafazakar tahminleri sunduğunda israr eder. Hizmetler ve diğer alanlardaki ticaretin liberalizasyonunu gözönüne almazlar. Eğer yardımlar ve tarifelerden çıkan bütün ticaret bozuklukları bütün bölgelerde tamamen kaldırılsaydı; 2002 yılında toplam kazançlar 447 milyar doları bulacaktı.

Aşağıdaki Tablo2.6'da bölgesel ve bazı bireysel ülke seviyelerindeki ticaret liberalizasyonunun etkisi özetlenmektedir. Bu çalışmaya göre en geniş kazanç, en geniş bozukluklar Avrupa Birliği, EFTA ve Asya Ülkeleriyle olan gruplamalardan oluşacaktır. Çalışmada dikkate alınmayan hizmetler ticareti de gözönüne alınırsa bu ülkelerin kazancı beklenenden daha büyük olacaktır. Buna karşılık kaybedenler en fazla net gıda ithalatçıları, bilhassa Alt-Sahra Afrika ülkeleri olacaktır. Bununla birlikte açık olmayan taraf, ticaret

görüşmeleri Uruguay Round'unun onaylanmasının toplam etkilerinin gelişmekte olan ülkelerin endüstrileşme ve istihdam seviyesine orta ve uzun vadede etkisinin ne olacağıdır.

Tablo:2.6- 2002 Yılıyla Ticaret Liberalizasyonunda Yıllık Kazançlar (1992 Milyar Dolar)

Düşük Gelirli Asya	1.8
Çin	37
Hindistan	4.6
Aratoplam	43.4
Daha Üst Gelirli Asya	20.6
Endonezya	-1.9
Aratoplam	18.8
Diğer Afrika	-0.6
Nijerya	-1
Güney Afrika	-0.4
Mughreb	-0.6
Aratoplam	-2.6
Akdeniz	-1.6
Körfez Bölgesi	3.1
Aratoplam	1.5
Diğer Latin Amerika	4.4
Brezilya	3.4
Meksika	0.3
Aratoplam	8
U.S.	18.8
Kanada	2.5
Avustralya / Yeni Zelanda	1.1
Japonya	25.9
AT	80.9
EFTA	12.8
Aratoplam	141.8
Doğu Avrupa	1.4
Önceki Sovyet Birliği	0.8
Aratoplam	2.1
TOPLAM	213

Kaynak: Ien Golding , Odlin Knudsen and D. Van der Mens Brugghe, Trade Liberalization: Global Economics Implication, The Word Bank and OECD, Paris 1993'den SESTRIC and ICDT, s.46.

OECD tarafından yapılan yeni bir çalışma yukarıdaki çalışmalara uygunluk arzeder. Çalışma sonuçları gösterir ki 2002 yılında, Uruguay Round Nihai Sened'ine koyulan bütün tarife ve tarife dışı engellerin tamamıyla uygulandığı ve bireysel ekonomilerdeki ayarlama işleminin tamamladığı farzedilerek net dünya refahı şimdiki fiyatlarla ve şimdiki koruma seviyelerinin değişmeden kaldığında olacağından yaklaşık 270 milyar dolar daha yüksek olabilir. Bir araştırmaya göre Uruguay Round Müzakerelerinin sonuçları mal ticaretinin 2005 yılında, 1980-1991 arasındaki büyüme oranına göre meydana gelecek artıştan yüzde 12 fazla büyümesini sağlayacaktır. En büyük artışın hazır giyim sektöründe (yüzde 60) meydana gelmesi beklenmektedir. Bunu tekstil sektörü (yüzde 34), tarım-balıkçılık ürünleri ticareti (yüzde 29) ile gıda ve sebze ticareti (yüzde 19) izleyecektir[143].

Uruguay Round'un önemli bir özelliği de gelişmekte olan ülkelerin oynamış olduğu belirgin roldur. İlk defa çok taraflı ticaret müzakerelerine gelişmekte olan ülkeler bu kadar yüksek oranlı katılımda bulunmuşlardır. Uruguay Round sonucunda Dünya ticaretindeki liberalizasyondan endüstrileşmiş ülkeler kadar, azgelişmiş ülkelerinde yararlanacakları belirtilebilebilir. Bununla birlikte, gelişmenin başlangıç düzeyindeki bazı azgelişmiş ülkelerin, ticaretteki liberalizasyondan olumsuz yönde etkilenebilecekleri beklenebilir.

143 SESTRIC and ICDT, s.46

Tablo: 2.7.Uruguay Round'da Öngörülen Tarife Değişiklikleriyle Azgelişmiş Ülkelerin Bazı Pazarlara Olan İhracatına Etkileri

	ABD		AB		Japonya		Toplam	
Azgelişmiş Bölgeler	Milyon $	Toplam ihracatın Oranı	Milyon $	Toplam ihracatın Oranı	Milyon $	Toplam ihracatın Oranı	Milyon $	Toplam ihracatın Oranı
Asya	36.41	6.41	-0.82	-0.1	2.84	1.4	38.43	2.37
Afrika	4.21	0.38	-5.47	-0.1	-6.45	-0.64	-7.71	-0.1
Diğer	11.4	2.79	0.02	0.02	0.17	0.51	11.59	2.19
Toplam	52.03	2.51	-6.28	-0.1	-3.44	-0.28	42.31	0.44

Kaynak: Global Economic Prospectstand the Developing Countries 1993, World Bank'dan İSO, s.25.

Not: 1988 İhracat Yapısı ve Fiyatları kullanılmıştır.

Uruguay Round Anlaşması ile dünya ticareti önümüzdeki senelerde önemli oranlarda artacak ve bu artıştan Türkiye gibi ülkeler dünya ticaretindeki payları oranında ve liberal dış ticaret politikaları uyguladıkları sürece yararlanabileceklerdir. Bu çerçevede Türkiye genel teşvik sistemini GATT sistemine uyumlaştırmak, özel firmaların ve kamu iktisadi teşebbüslerinin rekabet kurallarına uymasını sağlama durumundadır. Bu koşulların sağlanması durumunda ülkede rekabet artacak, kaynaklar etkin dağılacak ve uzun dönemde fert başına reel gelir artacak, ülkedeki refah düzeyi yükselecektir[144].

C. DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ(WTO)

1. Dünya Ticaret Örgütü'nün (WTO) Kuruluşu ve Yapısı

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Klasik sistemin savunduğu tam rekabet koşullarının sağlayacağı ideal üretim ve bölüşüm mekanizmasını kendiliğinden gerçekleştirecek ortamı oluşturma

144 TOGAN ve ENÇ, s.101

kaygısıyla yola çıkmış ve bu amaçla 1944 Bretton Woods Konferansı sonucunda IMF ve Dünya Bankası kurulmuştur. 1947 yılında GATT kurulurken, ticaretteki korumacı eğilimleri ortadan kaldırmak ve dünya ticaretini tekrar düzenlemek amacıyla güçlü bir Uluslararası Ticaret Örgütü (İTO) kurulması öngörülmüş, ama çok çeşitli çıkar çatışmaları nedeniyle gerçekleştirelememiştir. İşte, yedi yıldan fazla süren Uruguay Round görüşmeleri ile bu amaç gerçekleştirilmiştir.

Nihai Senet ile 1947 yılından bu yana geçici statü ile faaliyet gösteren GATT'ın yerine, Bretton Woods kurumlarının Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası ile birlikte üçüncü ayağını oluşturan Dünya Ticaret Örgütü (World Trade Organization) kurulmuştur. Böylece uluslararası ticaretin işleyişinde uygulanacak ilkeler ve kurallar ile anlaşmazlıkların çözüm mekanizmaları hukuki temellere oturtulmuştur[145].

Dünya Ticaret Örgütü'nü kuran anlaşma Şekil :2.1'de gösterilmiştir. Ana metin esas olarak WTO'yu kuran anlaşma ve eklerinden oluşmaktadır. Anlaşmanın 4 eki bulunmaktadır[146].

145 S. Rıdvan KARLUK, **Türkiye Ekonomisi- Tarihsel Gelişim Yapısal Değişim**, Eskişehir, 1995, s.403

146 Bakınız Ek V

Şekil 2.1.

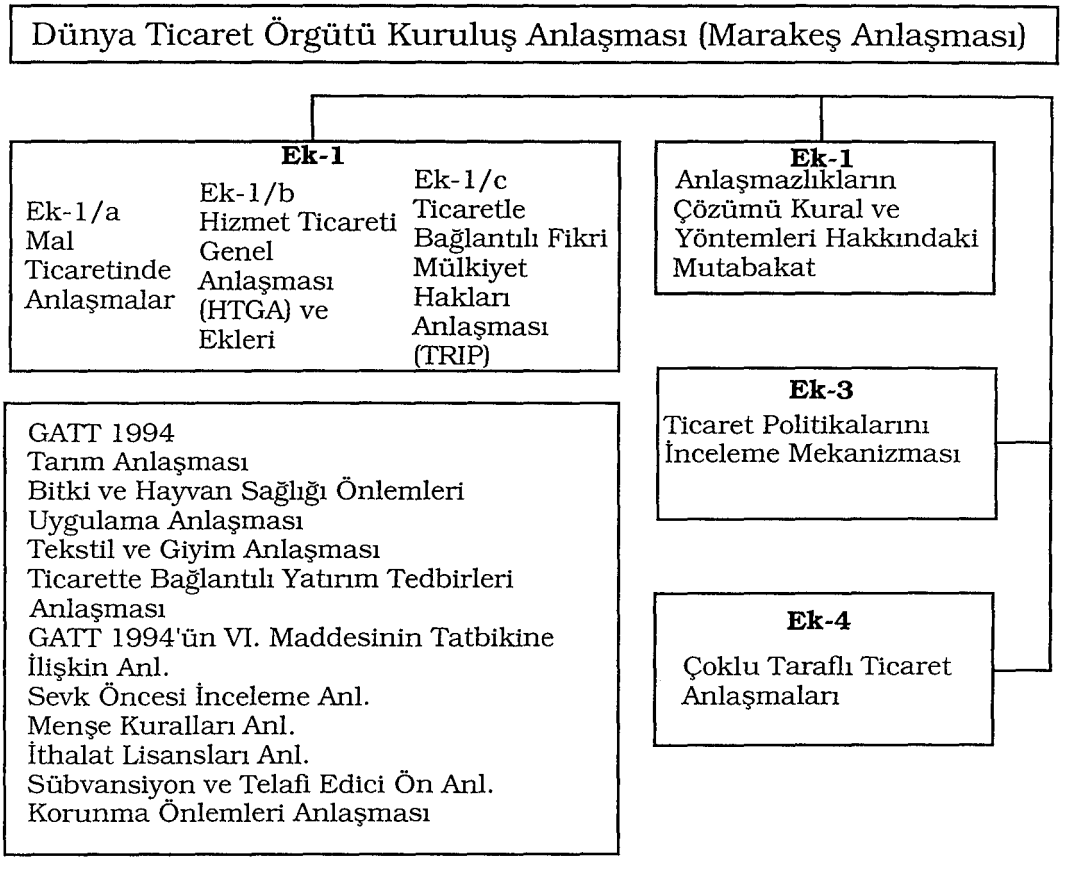

Kaynak: M. Sait AKMAN, s.31

Dünya Ticareti Örgütü, çok taraflı ticaret sisteminin yasal çerçevesini oluşturan ve GATT'ı kapsayan uluslararası bir kuruluştur. Dünya ticaretinin serbest bir yapıya kavuşturulması için üye ülke hükümetlerinin ticaret ile ilgili kanun ve düzenlemelerinin anlaşma hükümlerine ters düşmemesini gözetmektedir. Aynı zamanda ülkelerarası ticari ilişkilerin geliştirilmesi için karşılıklı görüş alışverişinin yapıldığı bir platform oluşturmaktadır.

WTO, Uruguay Round Anlaşması'nın yürütülmesini ve yönetimini kolaylaştıracak, gelecek çok taraflı ticaret görüşmeleri için bir forum sağlayacak, üye ülke ticaret politikalarının periyodik

incelemelerini yürütecek ve küresel politika yapmakta daha büyük uyumluluğa ulaşma doğrultusunda Dünya Bankası ve IMF ile işbirliğinde bulunacaktır[147].

Dünya Ticaret Örgütü'nün, en üst organı niteliğindeki Bakanlar Konferansı tüm üye ülkelerin temsilcilerinden oluşur ve yılda en az birkere bakanlık seviyesinde toplanmak durumundadır. Geçici zaman dilimlerinde WTO, üyelerinin temsilcilerinden oluşan genellikle ayda bir kez toplanan bir Genel Kurula sahip olacaktır. Genel Kurul anlaşmazlık halletme organının çalışmasını ve altında bireysel WTO üyelerinin ticaret politikalarının periyodik olarak gözetildiği ticaret politikası inceleme mekanizmasını idare edecektir. Dünya Ticaret Örgütü'nün yapısını gösteren Ek VI'da ki şekilde görüldüğü gibi Genel Konseye bağlı olarak çalışan Mal Ticareti, Hizmet Ticareti ve Fikri Haklar ($TRIP_S$)konseyleri bulunmaktadır. Bakanlar Konferansı tarafından kurulan ve Genel Konseyi'nde kendilerine vereceği görevden sorumlu olan 4 ayrı komite bulunmaktadır. Ticaret ve çevre, Ticaret ve Kalkınma Komitesi, gelişmekte olan ülkelerin dış ödemeler konusunda karşılaştıkları güçlükleri inceleyen Dış Ödemeler Komitesi ile Bütçe, Mali ve İdari İşler Komitesi'dir. Ayrıca, ihtilaf durumunda devreye girecek bir uyuşmazlıkların çözümü organı (Dispute Settlement Body) mevcuttur.

Dünya Ticaret Örgütü'nün uluslararası karektere sahip ve üye ülkelerden bağımsız bir sekreteryası bulunmaktadır. Sekreteryanın başında Bakanlar Konferansı tarafından atanan WTO Genel Direktörü bulunur.

147 SESTRIC and ICDT, s.35

2. Dünya Ticaret Örgütü'nün Fonksiyonları ve Amaçları

Dünya Ticaret Örgütü'nün beş temel fonksiyonu vardır[148]. Bunlar;

i- 1994 GATT'ı içeren Uruguay Round anlaşmalarının idaresini, işlemlerini , bundan başka amaçlarını kolaylaştıracak iskeleti temin etmek,
ii- Üyeleri arasındaki çok taraflı ticaret ilişkileri hakkındaki görüşmeler için forum temin etmek,
iii- Kuralları anlama ve anlaşmazlıkların çözümünü yöneten mekanizmaları idare etmek,
iv- Ticaret politikasını gözetim mekanizmasını yürütmek
v- Küresel bazda ekonomi politikaları oluşumuna katkıda bulunmak için IMF ve IBRD ve bağlı kuruluşlarla işbirliğinde bulunmaktır.

Dünya Ticaret Örgütü'nün bu temel fonksiyonları yanında Uruguay Round müzakerelerinde görüşülen çeşitli konularda yeni düzenlemeler getirilmiştir.

1995 yılında yürürlüğe giren WTO Anlaşması kapsamında "GATT'ın VI. Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Anlaşma" çerçevesinde damping hususu düzenlenmektedir. Ayrıca, WTO Anlaşması'nda yeralan Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Tedbirler Anlaşması, taraf ülkelerin verdiği sübvansiyonlar ve buna karşı alınabilecek telafi edici tedbirler konusunda bir düzenleme getirmektedir.

148 WTO. "The Results of The Uruguay Round of Multialtreral Trade Negations", **Journal of Economics Cooperation Among Islamıc Countries** 16, 3-4 (1995), s.152

WTO çerçevesinde Korunma Tedbirleri Anlaşması, koruma tedbirleri üzerindeki yeniden çok taraflı bir kontrol kurmayı ve bu kontrolden kaçan tedbirleri, ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, GATT 1994'ün disiplinlerinin ve özellikle GATT 1994'ün XIX. maddesinde yer alan disiplinlerin açıklığa kavuşturulması ve takviye edilmesi ihtiyacı üzerinde durulmaktadır. Bu anlaşmada, WTO Anlaşmasının yürürlüğe giriş tarihinde mevcut olan GATT 1947 XIX. madde çerçevesinde ele alınmış bütün koruma tedbirlerinin, ilk uyguladıkları tarihten sonra en geç sekiz yıl içerisinde veya WTO Anlaşması'nın yürürlüğe giriş tarihinden itibaren en geç beş yıl içinde ortadan kaldırılması gerekmektedir[149].

WTO'nun anlaşmazlıkların giderilmesine ilişkin olarak getirdiği mekanizma, çok taraflı ticaret sistemine güvenirlilik ve tahmin edilebilirlik kazandırmak bakımından merkezi bir önem taşımaktadır. Nihai senetle WTO'ya üye ülkeler ticaret kurallarının ihlaline karşı tek taraflı olarak tedbir almayacaklarını taahhüt etmişlerdir. Buna göre ülkeler, anlaşmazlıkların halli için yeni getirilen sisteme ve bu sistemin öngördüğü kural ve prosedürlere başvuracaklardır. WTO çerçevesinde, Nihai Senette yeralan herhangi bir anlaşmadan doğan anlaşmazlıkların çözümü için tek bir organ vardır. Anlaşmazlık Çözüm Organı (Dispute Settlement Body). Böylece panelleri kuran, panel ve temyiz raporları kabul eden, hüküm ve tavsiyelerin uygulanmasının gözetimini yürüten ve gereğinde karşı önlem alma yetkisi veren tek organ olmaktadır[150].

---

149 Haluk NURAY-Şirin ÇALIŞ, **Avrupa Birliği'nde Tarife Dışı Engeller ve Bu Çerçevede Türkiye- AB Gümrük Birliği'nin Değerlendirilmesi**, İKV. 140 İstanbul, 1996, s.43

150 Koray KURAL, Feridun KARAKEÇİLİ, Aylin SAKIZLIOĞLU, **GATT Normları ve Uluslararası Bütünleşmeler Açısından Devlet Yardımları (Mukayeseli bir inceleme)** AB ile İlişkiler Gen. Müd. Pol ve Uyum Dairesi Başkanlığı, DPT, Ankara, Mart 1995, s. 17-18

Anlaşma uluslararası ticarette uygunluk incelemesiyle ilgili teknik mevzuat, standartlar ve işlemlerin gereksiz engeller oluşturmamasını sağlamanın yollarını aramaktadır[151]. Anlaşma ile ihracatın kalitesi, insan sağlığı ve emniyetinin korunması, hayvan ve bitki yaşam veya türünün korunması, çevrenin korunması, aldatıcı işlemlerin engellenmesi, gerekli güvenlik çıkarlarının korunması, tedbirlerin alınmasını sağlamada hiçbir ülkenin engellenmemesi gerektiği kabul edilmektedir.

Dünya Ticaret Örgütü'nü kuran anlaşmanın başlangıcında GATT'ın amaçları tekrarlanmaktadır. Bu amaçlar; gelir ve yaşam standartlarının yükselmesi, tam istihdamın sağlanması, üretim ve ticaretin genişlemesi ve dünya kaynaklarının en iyi şekilde kullanılmasıdır. Anlaşmanın başlangıcında bu amaçlar daha açık hale getirilmekte ve hizmetlere kadar uzanmaktadır[152].

-Anlaşma, dünya kaynaklarının en iyi şekilde kullanımı ve ulusal ekonomik kalkınmanın çeşitli seviyelerine uyumlu bir tarzda çevrenin korunması ve sürdürülmesi ihtiyacı ile ilgili sürdürülebilir kalkınma fikrini ortaya çıkarmaktadır.

- Gelişmekte olan ülkeler ve özellikle bunların içinde az gelişmiş olanlarının uluslararası ticaretteki gelişmelerinden daha iyi bir pay almalarının teminine garanti sağlamak için gerçek çabalara gerek olduğunu kabul etmektedir.

---

151 Musa GÜLKAYA, Ayper SÖNMEZ, **Tek Pazar Oluşumunda Avrupa Birliği ve Teknik Mavzuatın Uyumu**, İGEME. Ankara, 1996, s. III.1

152 İGEME- **GATT-Uruguay Round, Uluslararası Ticaret ve İş Çevrelerine Etkileri**, Kasım 1993, s.5

3. Dünya Ticaret Örgütü Birinci Bakanlar Konferansı Sonuçları

1 Ocak 1995 tarihinde kurulan Dünya Ticaret Örgütü'nün iki yılda bir yapılması öngörülen Bakanlar Konferansı'nın ilki 9-13 Aralık 1996 tarihlerinde Singapur'da gerçekleştirilmiştir. Konferansta Uruguay Round sonuçlarının uygulanması ve Dünya Ticaret Örgütü bünyesinde ele alınacak konular olmak üzere iki ana gündem maddesi görüşülmüştür. Yapılan görüşme ve müzakereler sonucunda üzerinde anlaşma sağlanamayan "ticaret ve temel işgücü standartları", "ticaret ve yatırım", "ticaret ve rekabet" ve "kamu alımları" ile bu konulara bağlı ve şartlı olarak tekstil ticareti Konferans'ın temel müzakere konuları olmuştur. Diğer yandan, Amerika Birleşik Devletleri'nin girişimleri sonucu Konferans gündemine sokulan Bilgi Teknolojisi Anlaşması (BTA) da Konferansta ele alınmıştır.

Konferans sonunda üzerinde anlaşma sağlanan bir Bakanlar Deklerasyonu yayınlanmıştır. WTO üyesi ülkeler Deklerasyon ile[153];

- Adil, daha açık ve kurallara dayalı bir sistem
- Tedrici serbestleşme ve mal ticaretinde tarife ve tarife dışı engellerin kaldırılması
- Hizmet ticaretinde tedrici serbestleştirme
- Uluslararası ticarette ayrımcı muamelelerin kaldırılması
- Azgelişmiş, gelişmekte olan ve geçiş sürecindeki ekonomilerin çok taraflı ticaret sistemine entegrasyonu
- Mümkün olduğu ölçüde şeffaflığı öngörmektedir.

Bakanlar Deklerasyonunda yer alan önemli konulardan bazıları şunlardır:

153 World Trade Organization, **Draft Singapore Ministerial Congference,** Singapore, 9-13 December, 1996, s.2

i- **Temel İşgücü Standartları:** Avrupa Birliği ülkeleri tarafından Konferans gündemine sokulan ticaret ve işgücü standartları ilişkisi üzerinde en fazla görüşme yapılan konulardan birisi olmuştur. Bakanlar Deklerasyonu'nda işgücü standartları konusunda yetkili organın Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) olduğu, işgücü standartlarının hiçbir zaman bir koruma önlemi olarak kullanılamayacağı, GYÜ'lerin ucuz işgücü sayesinde sahip oldukları karşılaştırmalı avantajlarının korunacağı teyid edilmekte, bu konuda WTO bünyesinde herhangi bir çalışma yapılmayacağı ve WTO ile diğer uluslararası kuruluşlar arasındaki mevzuat işbirliğinin ve eşgüdümün sürdürüleceği kaydedilmektedir.

ii- **Tekstil ve Giyim:** Tekstil ihracatçısı GYÜ'ler tekstil sektörünün GYÜ'lerin ekonomik ve kalkınma süreçlerindeki yeri ve öneminin vurgulanmasını istemişler ve ilk entegrasyon listelerinde kendileri için anlamlı olan ürünlere yeterince yer verilmediğini, kendileri için önemli olan ürünlerde geçici koruma önlemlerinin uygulandığını ve Tekstil Gözetim Organı'nın gelişmiş ithalatçı ülkeler lehine çalıştığını savunmuşlar ve Bakanlar Deklarasyonu metninde bu yönde bir ifadeye yer verilmesini istemişlerdir. Deklarasyonda tekstil ihracatçısı ülkelerin lehine, ticareti engelleyici durumların gözden geçirileceği, tekstil ve giyim anlaşmasının tam anlamıyla uygulanacağı, uygulamada özellikle küçük üreticiler, yeni üyeler, en az gelişmişler ve pamuk üreticisi ve ihracatcısı ülkelere önem verileceği, Tekstil Gözetim Organı'nın daha şeffaf calışması gibi ifadelere yer verilmiştir.

iii- **Hizmet müzakereleri:** Deklerasyonda hizmetler konusundaki yükümlülüklerin yerine getirilmesinin zor olduğu kabul edilmiş, bugüne kadar elde edilen sonuçların beklentilerin altında olduğu

kaydedilmiş ve hizmet ticaretinde de tedrici bir serbestleştirilmeye gidilmesinin önemi vurgulanmıştır. Temel telekomünikasyon müzakerelerinin Şubat 1997'de, Mali hizmetler müzakerelerinin Nisan 1997'de tamamlanması ve deniz taşımacılığı hizmetlerine ilişkin müzakerelerin bundan sonraki ilk müzakerelerde sonuçlandırılması öngörülmüştür. Mesleki hizmetler alanında muhasebeciliğe ilişkin müzakerelerinde 1997 yılı sonu itibariyle sonuçlandırılmasının amaçlandığı kaydedilmiştir. Ayrıca Deklerasyon'da hizmetlere ilişkin acil olarak korunma önlemleri ve kamu alımları ile sübvansiyonlara ilişkin olarak analitik bir çalışmaya ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir[154].

Dünya Ticaret Örgütü'nün de (WTO) taraf olduğu telekom hizmeti sektöründe liberalizasyon müzakereleri 30 Nisan 1996 tarihinde tamamlanamayarak 15 Şubat 1997'ye ertelenmişti. Başlangıçta 53 ülkenin müzakereci ve 24 ülkeninin dinleyici olduğu anlaşmalar, sonunda Meksika ve Kore gibi 15 gelişen ülkenin de katılımı ile 69 ülke tarafından imzalandı. Anlaşmanın bazı hükümleri 1998'den itibaren yürürlüğe girmekle beraber, anlaşmanın tümü 2003 yılından itibaren tam olarak uygulanacak. Bu anlaşma telekom hizmetlerinde devlet monopolü olan telekom şirketlerinin monopol gücünü sıfırlıyor ve telekom hizmet ticareti de rekabete açılıyor.

iv- **Gelişmekte Olan Ülkeler ve En Az Gelişmiş Ülkeler:** Gelişmekte olan ülkelerin Dünya Ticaret Örgütü'ne yükümlülüklerini yerine getirebilmeleri için teknik yardımın artırılması öngörülmüştür.

En az gelişmiş ülkelerin sorunlarıyla ilgili olarak gümrük muafiyetiyle pazara giriş imkanları yaratılması ve en az gelişmiş

154 WTO, s. 6

ülkelerin gelişmiş ülke pazarlarına sundukları ihraç ürünlerinin artırılması ve çeşitlendirilmesine yönelik olarak Bakanlar Konferansı'nda kabul edilen Eylem Planı'nın önemi vurgulanmıştır. Öte yandan, 1997 yılı içerisinde en az gelişmiş ülkelerin ticaret fırsatlarının arttırlması amacıyla Dünya Ticaret Örgütü bünyesinde bir toplantı düzenlenmesi kararlaştırılmıştır[155].

v- **Ticaret ve Çevre:** Ticaretin serbestleştirilmesi, ekonomik gelişme ve çevrenini korunması arasındaki tamalayıcılıkları ve ilişkileri incelediği ve bu incelemeye devam etmesinin uygun olacağı belirtilmektedir.

vi- **Bölgesel Anlaşmalar:** Çok taraflı ticaret sisteminin önceliği vurgulanmakta ve bölgesel ticaret anlaşmalarının çok taraflı ticaret sistemini tamamlayıcı olduğu ve çok taraflı ticaret sistemi kuralları ile uyumlu olacağı ifade edelmiştir.

vii- **Katılımlar:** Üyelik görüşmeleri devam eden 28 ülkenin katılım prosedürlerini WTO kurallarına uymak ve pazara giriş taahhütlerini yerine getirmek süretiyle tamamlamalarının önemi vurgulanmıştır[156].

viii- **Anlaşmazlıkların Çözümü:** Anlaşmazlıkların Çözümü Organı'nın tarafsız ve şeffaf çalışmasının önemi vurgulanmış ve Organ'ın kural ve işleyişi ile WTO anlaşmalarına uyulacağı taahhüt edilmiştir.

ix- **Çalışma Programı:** WTO Anlaşmalarında öngörüldüğü şekilde tarımdan hizmetlere, sağlık önlemlerinden ticaret bağlantılı

155 WTO, s.4

156 WTO, s.3

yatırım önlemlerine kadar birçok konuda ki analitiki çalışmanın sürdürülmesi, bu konuda Anlaşmalar'da belirtilen zaman koşullarına uyulması ve mevcut çalışmaların yeni konularda yapılacak müzakereleri sınırlandırmaması kararlaştırılmıştır.

x- **Ticaretin Kolaylaştırılması:** Mal Ticareti Konseyi'nin ticari prosedürlerin kolaylaştırılması ve basitleştirilmesine yönelik olarak analitik bir araştırma yapması gereği Deklerasyon'da vurgulanmıştır[157].

xi- **Yatırım ve Rekabet:** Konferansta üzerinde en çok durulan konulardan biridir. GYÜ'lerin olumsuz tavrına rağmen, ticaret-yatırım ilişkisinin incelenmesi amacıyla bir çalışma grubunun oluşturulmasının kabul edildiği deklerasyonda belirtilmiştir. Ticaret ve rekabet politikası arasındaki ilişkinin incelenmesi ve çok taraflı bir rekabet politikası üzerinde durulması konusu GYÜ'lerce red edilmiş ve Deklerasyon'da sadece üye ülkelerce gündeme getirilecek ticaret ve rekabet politikası ile ilgili konuları incelemek amacıyla bir çalışma grubu oluşturulmasının kararlaştırıldığı ifade edilmiştir.

Öte yandan oluştrulacak bu iki çalışma grubu ile Birleşmiş MilletlerTicaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD) arasında ilişki ve işbirliği olması gerektiği vurgulanmış ve WTO Genel Konseyi'nin bu grupların çalışmalarını izleyeceği ve iki yılın sonunda yapılacak yeni çalışmaları belirleyeceği de Deklarasyon'da belirtilmiştir[158].

xii- **Bilgi Teknoloji Anlaşması:** Konferans öncesinde Amerika Birleşik Devletleri, AB ve Japonya tarafından üzerinde çalışılan ve Konferansta 14 ülke (Avusturalya, Kanada, Tayvan, Hong Kong,

157 WTO, s.8

158 WTO, s.8

İzlanda, Endonezya, Japonya, Güney Kore, Norveç, Filipinler, Singapur, İsviçre, Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri) ve AB tarafından kabul gören Bilgi Teknolojisi Anlaşması sonuçlandırılmıştır.

Anlaşma uyarınca, ayrıntılı görüşmelerin en geç Haziran 1997'de başlaması ve 2000 yılında tüm gümrük tarifelerinin kaldırılması kararlaştırılmıştır.

Dünya Ticaret Örgütü, Birinci Bakanlar Konferansı'nda Türkiye, WTO Anlaşmaları ile öngörülen yükümlülükleri üstlenmeyi kabul edebilecek bütün ülkelerin bir an önce WTO'ya üye olmasının sağlanmasını, en az gelişmiş ve gelişme yolundaki ülkelere yönelik çeşitli kolaylık ve teknik yardımın gerçekleştirilmesinin ve bu ülkelerin çok taraflı ticaret sistemine entegrasyonunun kolaylaştırılmasına yönelik Eylem Planı'nın desteklenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Anlaşmazlıkların çözümü Organı'nda ülkelerin üyesi bulundukları ve WTO ile uyumlu GATT kuralları ile istisna tanınmış gümrük birliği ve serbest ticaret anlaşması gibi ekonomik bütünleşme anlaşmalarının dikkate alınması gerektiğini, bildirimlerin zamanında ve uygun olarak yapılmasının çok taraflı ticaret sisteminin başarısı açısından önemli olduğunu belirtimştir.

Hizmetler alanında serbestleşmenin prensip olarak engellenmemesi gerektiğini, ticaret ve çevre konusunda ilgili Komite çalışmasının devam etmesini, Uruguay Round sonucunda kararlaştırılan tekstile ilişkin anlaşma ve kurallarda değişiklik yapılmaksızın tekstil konusundaki serbestleşmenin sürdürülmesini ve Tekstil Gözetim Organı'nın daha şeffaf olması gerektiğini belirtmiştir.

Ticaret ve yatırımlar, ticaret ve rekabet konusunda başlatılan çalışma gruplarının yararlı olacağını, kamu alımlarında şeffaflık ve ileri de bu alanda çok taraflı bir anlaşma hazırlanması konusundaki çalışmalara olumlu yaklaşılmasını ve çok taraflı ticaret sistemi ile çelişmeyen bölgesel bütünleşme anlaşmalarının desteklenmesi gerektiğini savunmuştur. Ticaret ve işgücü standartları konusunda ülkemiz, bu konunun yetkili organının ILO olduğunu, işçi ücretleri açısından karşılaştırmalı avantaja sahip ülkeler aleyhine gizli bir koruma önlemi olarak kullanılmaması gerektiğini ifade etmiştir.

Gümrük Birliği'ne dahil ürünlerde. AB'nin Ortak Gümrük Tarifesine uyum mükellefiyetimiz nedeniyle, AB'nin bu ürünlerde üstleneceği yeni WTO taahhütleri, ülkemiz için de bağlayıcı olacağından, bu konudaki müzakere sürecinde yer almamız gerektiği düşünülmüştür. Nitekim, ülkemiz Uruguay Round'da kabul edilen, bazı sektörlerde gümrük vergilerinin sıfıra indirilmesi taahhüdünde bulunmamış olmasına rağmen, Gümrük Birliği nedeniyle, AB'nin indirim taahhütlerini üstlenmiştir.

II. DÜNYADA KORUMACILIK UYGULAMALARI

Geleneksel dış ticaret teorisinin temel öğesi, ülkeler liberal dış ticaret politikaları uygularlarsa bütün ülkelerin bundan bir yarar sağlayacağıdır. Teori tam rekabet koşullarını varsaymıştır ve dış ticaretin karşılaştırmalı üstünlüklere göre olacağını söylemektedir. Teori, optimum tarife ve yavru sanayi durumunda dış ticarette korumacı politikaların yararlı olabileceği, onun haricindeki dış ticaretin serbest olması gerektiğini savunmuştur. Fakat, günümüzde gerek gelişmiş, gerekse gelişmekte olan ülkeler klasik koruma tedbirlerini uygulamakla beraber, çeşitli yollarla sanayilerini korumaktadırlar. Dünya genelinde korumacılık eğilimlerinin arttığı gözlenmektedir.

1970'lerden sonra ivme kazanan yeni korumacılık sanayilerin korunmasına yönelik korumacılıktan tamamen farklıdır. Yeni korumacılıkta, koruma araçlara uluslararası ticaret sisteminin entegre bir parçası haline gelmiştir. Klasik korumacılıkta, ekonominin dünya ekonomik sisteminden geçici olarak kopması sözkonusu iken, yeni korumacılık araçlarını kullanan ülkenin dünya ticaret sisteminden kopması sözkonusu olmamaktadır.

Yeni korumacılık akımı, özellikle tarife dışı engellerin yükseltilmesi şeklinde kendini göstermiştir. Esasen, gümrük tarifeleri yukarıda incelendiği gibi, çok taraflı GATT müzakereleri sonunda önemli ölçüde indirilmiştir. Aynı şeyi tarife dışı engeller konusunda söylemek mümkün değildir. Tarife dışı engeller arasında, iç piyasa payını koruma anlaşmaları, anti-damping vergileri, telafi edici vergi uygulamaları, gönüllü ihracat kısıtlamaları idari, teknik, sağlık ve güvenlik standartları gibi önlemler sayılabilir. Bu uygulamaların çoğu ülkelerin GATT'a karşı olan yükümlülükleriyle ya hiç bağdaşmaz ya da belirsiz bir durumdadır.

Yeni korumacılık araçları, her ne kadar, mallar uluslararası ticareti etkilemek amacı ile konulmamışlarsa da uluslararası ticarete giren mallar üzerinde etkili olmaktadırlar. Zira farklı ülkelerde mevcut bulunan farklı kurallar sonuçta uluslararası ticarette engelleyici olabilmektedir.

Çeşitli ülkelerde yer alan bu tür yeni korumacılık uygulamalarına değinelim.

A. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

Amerika Birleşik Devletleri'nin dünya ticaret hacminde büyük bir pazar payına sahip olması, ithalat, ihracat ve diğer uygulamalarla ilgili kararları uluslararası ticaret sisteminde yer alan diğer ülkeleri de etkilemektedir. Amerika Birleşik Devletleri, dünya ticaretine ortak olan diğer ülkelere gerek GATT, gerekse ikili ticaret anlaşmaları yoluyla tarife indirimleri uygulamakta ise de, ödemeler bilançosunda ortaya çıkan sürekli açıklar, işsizlik ve sendikalar ve yerel baskı grupları sonucu çeşitli korumacılık yöntemlerini yoğun bir şekilde uygulamaktadır.

Amerika Birleşik Devletlerin'de genellikle koruma, ithalat rekabetine karşı duyarlı işgücü yoğun sanayi dallarına sağlanan özel koruma niteliğindedir. Liberal bir ticaret politikası benimsemiş olan Amerika Birleşik Devletleri, kriz içinde olan sanayi dallarını tarife ve tarife dışı engellerle de her türlü korumayı sağlamaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'inde ortalama tarife oranları yüzde 5 olmakla beraber, tekstil ve giyim, cam, ayakkabı, elektronik, otomobil, makina, tarım gibi duyarlı alanlarda yüzde 15 ve daha yüksek oranda gerçekleşebilmektedir.

Amerika Birleşik Devletlerin'de uygulanan korumacı politikalar açısından 1930 yılında yürürlüğe konan Smoot-Hawley Tarife Yasası'nın özel bir yeri vardır. Bu yasa başlangıçtan ABD tarımına koruma amacı güdüyordu. Fakat o dönemde yaşanan dünya krizinin de etkisiyle, imalat sanayi ürünlerinin de bu yasa kapsamına alındığını ve bu ürünlerin ithalatı üzerine de büyük oranlı tarifeler konulduğunu görüyoruz. Diğer ülkelerin bu yüksek oranlı tarifelere misillemede bulunması üzerine Amerika Birleşik Devletleri yönetimi,

1934 yılında "1934 Yılı Ticaret Anlaşması Yasası"nı çıkarmıştır. Bu yasada yer alan genel ilkeler, Amerika Birleşik Devletlerin'de daha sonra çıkarılan tüm ticaret yasalarının temelini oluşmuştur[159]. Ticaret Anlaşmaları Kanunu iki önemli prensip üzerine kuruldu: Birincisi; herhangi bir tarife indirimi karşılıklı olmalı; ve ikincisi çift taraflı üzerinde anlaşılan tarife indirimleri bütün ticaret yapan ülkelere yayılmalıdır[160]. 1934 Yasası, 1962 Ticareti Genişletme Yasası tarafından değiştirilene kadar on bir kez değişikliğe uğramıştır.

1962 tarihli Ticareti Genişletme Yasası, 1934 Tarihli Ticaret Anlaşmaları Yasası'nın yerini almak ve AET'nin kurulması ile ortaya çıkan duruma uyum sağlamak amacıyla çıkarılmıştır. Bu yasa, Amerika Birleşik Devletleri Başkanını, tarife oranlarının 1962 yılı seviyelerinin yüzde 50'sine kadar indirilebilmesi konusunda yetkilendirmiştir. Ticaret Anlaşmaları Yasası'ndaki ürün bazındaki yaklaşım da bu yasa ile terkedilmiştir. Bu yasanın en önemli özelliklerinden birisi de değişikliklere uyum sağlama yardımına olanak sağlamasıdır[161].

GATT'ın çok taraflı ticaret görüşmelerinde Kennedy Round'u bu dönemde yapılmıştır. Sinai ürünler üzerindeki ortalama tarife oranları beş yıl içinde yüzde 35'in altına düşürülmesi kararlaştırılmıştır. Özellikle, tarımsal alanlarda görüşmelere rağmen tarife dışı engellerin varlığını sürdürdüğü görülmektedir. 1974 yılında yeni Ticaret Reformu Yasası çıkarılmıştır. Bu yasanın ilginç bir yanı, başkana tarife dışı dış ticaret engellerini kaldırma görüşmeleri yapabilme yetkisini tanımış olmasıdır. Daha sonra 1988 yılında

159 ENGİN, s. 55-56

160 CHACHOLİADES, s. 210

161 ENGİN, s. 67

çıkarılan Ticaret Yasası ithalatı doğrudan kısıtlamakta ve ülkeler arasında ayırımcı bir politika izlemeyi yasallaştırmaktadır. Kısaca değindiğimiz Ticaret Yasaları kapsamında çeşitli korumacı düzenlemeler sözkonusudur. Örneğin Amerika Birleşik Devletlerin'de 97. Kongre döneminde Temsilciler Meclisince kabul edilen ve yerli otomotiv üreticileri lehine düzenlenen bir yasa, korumacı önlemlere ilişkin güncel bir örnek teşkil etmektedir. (Her 100.000 otomobil satışı için üretici firma bu otomobillerde kullanılan parçaların yüzde 10'nun Amerikan malı olduğunu ispatlamak zorundaydı.) Bu yasa sonucu, Japon Toyota General Motors ile ortak yatırım kararı aldı. Diğer bir korumacı yasal düzenleme ise "Amerikan Malı Satın Alınmasını Öngören Yasa"dır. Bu düzenlemeyle ABD'de bütçenin ek ödeneği ile finanse edilen Korayolu ve Transit geçiş yollarının yapımı esnasında yerli malı "çelik, çimento, ve diğer ürünler" kullanılması öngörülmekteydi.

Amerika Birleşik Devletleri genellikle dünyada en düşük tarife uygulayan ülkelerden birisi olmasına karşın yabancı rekabet karşısında gerileyen yerli erdüstrilerini korumak için bir dizi tarife dışı önlem almaktanda çekinmemektedir. Bunlardan bazılarında Amerika Birleşik Devletleri hükümetleri diğer ülkelerde ABD'ye yönelik ihracatlarını gönüllü olarak kısmaları için baskı yapmakta ve bazande tek taraflı olarak bunu empoze etmektedir.

1950'lerden itibaren Amerika Birleşik Devletleri, Japonya'dan yaptıkları tekstil ithalatını isteğe bağlı ihracat sınırlamaları ile kısıtlamışlardır. Son yıllarda, Amerika Birleşik Devletleri Japonya'dan ve diğer ülkelerden otomobil, çelik, ayakkabı v.b. ürenlerin ihracatını engellemeye tabi tutulmuştur. Gönüllü ihracat sınırlamalarının bir örneği 1981'de Amerika Birleşik Devletleri'ye otomobil ihracatı yapan Japonya'nın, bu ihracatı kendi isteği ile

sınırlamasıdır. 1984'de yine Amerika Birleşik Devletleri, çelik ithalatını çelik piyasasının yüzde 20'si ile sınırlamış, büyük çelik ihracatçılarıyla kendi istekleriyle ihracatlarını sınırlama konusunda görüşmeler yapmıştır. Bu düzenleme sayesinde Amerika Birleşik Devletleri Çelik Endüstrisinde çalışan 30-40 bin işçinin işini kaybetmesi önlenmiş, fakat çelik fiyatları yüzde 20-30 seviyesinde artmıştır[162]. Aynı zamanda ABD, Japonya ile AT'dan makina aletleri ithalatını sınırlandırmak için gönüllü ihracat kısıtlamalarından yararlanmıştır. Tablo 2.8'de 1989 yılı itibariyle çeşitli ülkeler tarafından değişik sektörlerde uygulanan gönüllü ihracat kısıtlamaları hakkında bilgi vermektedir. Gönüllü ihracat kısıtlamaları daha ziyade ABD ve AT tarafından kullanılmaktadır. Tablo incelendiğinde gönüllü ihracat kısıtlamalarından en çok etkilenen ülkelerin Japonya, Güney Kore ve D. Avrupa olduğu görülecektir. Tekstil ve giyim eşyası, gıda ve çelik sektörleri bu anlaşmalardan en çok etkilenen sektörlerdir.

162 SALVATORE, s. 250

TABLO: 2.8- Gönüllü İhracat Kısıtlamaları

İHRACATIN YAPILDIĞI ÜLKELERE GÖRE DAĞILIMI

Sektör	EFTA	KANADA	AT	JAPONYA	G.KORE	ÇİN	TAYVAN	ABD	D. AVRUPA	DİĞER	TOPLAM
Çelik	7	2	5	3	5	1	2	-	12	13	50
Makina Aletleri	2	-	5	-	1	-	1	-	-	5	14
Elektronik	-	-	-	13	8	-	4	-	-	3	28
Ayakkabı	-	-	-	4	7	1	3	-	3	-	18
Tekstil	-	-	1	2	4	1	2	-	19	37	66
Yarım	6	1	3	2	4	1	-	3	6	25	51
Otomobil	-	-	-	18	-	-	-	-	-	2	20
Diğer	3	2	-	23	9	1	-	-	1	3	42
Toplam	18	5	9	70	38	5	12	3	41	88	289

İTHALATIN YAPILDIĞI ÜLKELERE GÖRE DAĞILIMI

Sektör	EFTA	KANADA	AT	JAPONYA	AVUSTURYA	ABD	İSVİÇRE	SSSR	AVUSTRALYA	TOPLAM
Çelik	1	-	14			35				50
Makina Aletleri			4			10				14
Elektronik			25			3				28
Ayakkabı		2	15			3				18
Tekstil	12	8	27	6	2	13	7			66
Yarım	4	1	36	5		2	3	1	2	51
Otomobil	1	1	17			1				20
Diğer	1		35	2		4				42
Toplam	19	12	173	13	2	9	10	1	2	289

Kaynak: Margaret Kelly et. al. "Issues and Developments in international Trade Policy" IMF, 1992'den DPT, Küreselleşme, Bölgesel..., s. 33.

Kotalar, özellikle 1988'den bu yana yaygın olarak kullanılan koruma araçlarıdır. Amerika Birleşik Devletleri ticareti büyük ölçüde ikili anlaşmalar yoluyla yürütüldüğü için, Amerika Birleşik Devletleri en fazla ithalat kotasını kendisi ile yaptığı ticarette, ticaret fazlası veren ülkelere karşı uygulamaktadır. Örnek olarak Japonya otomobillerine uygulanan kotalar gösterilebilir. Ayrıca, Amerika Birleşik Devletleri'ni de kotalar güncel önemi çok büyük olan şeker, et, süt ürünleri gibi birçok tarımsal ürün için kullanılır.

1988 yılında ve öncesinde Amerika Birleşik Devletleri ve Japonya arasında bilgisayar-elektronikte kullanılan mikrochipler yüzünden yaşanan ticaret savaşı sonucunda Amerika Birleşik Devletleri, Japon malı mikrochiplere ciddi bir şekilde kota uygulaması getirmişti. Japonya'da buna misillemede bulundu. ABD'den yaptığı ithalatı kısıtladı[163]. İthal kotası uygulamasını Amerika Birleşik Devletleri, Kanada'nın tarım kökenli mallarına ve diğer ülke mallarına karşıda sürdürmektedir. Kota uygulaması özellikle tekstil ve giyim eşyasında bulunmaktadır. Türk Tekstil ve giyim eşyaları zaman zaman Amerika Birleşik Devletleri kotasına maruz kalmaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri, haksız rekabete ilişkin kanunları GATT'dan önce çıkarmıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nde haksız ticari faaliyetlere ilişkin çok sayıda kanun bulunmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri, 1967 GATT Anti-Damping Kod'una taraf olmasına rağmen, kodun politikasına ve kurallarına uymamış ve damping konusunda kendi yerel yasasını uygulamıştır.

163 HARRIS, S. 774

Amerika Birleşik Devletleri'nin bu alandaki uygulamaları şunlardır[164]:

i- Haksız Ticari Faaliyetlere İlişkin Kanunlar: Anti-damping telafi edici vergiler, Amerika Birleşik Devletleri ticari markaları, patentleri ve haklarının ihlalini içeren (337 bölüm) soruşturmaları ve Amerika Birleşik Devletleri üreticilerine rakip ülke üreticilerin haksız ticari faaliyetlerini içeren soruşturmaları (Bölüm 301)

ii- Haksız Ticari Faaliyetleri İçermeyen Kanunlar: GATT'ın XIX. maddesinin model olarak alındığı, ülke gözetmeden , herhangi bir ürünün ithalatındaki artış nedeniyle Amerika Birleşik Devletleri'ndeki üreticinin zarar görmesini içeren güvenlik-hükmü (Bölüm 201). Hükümetin tarım programını bozabilecek tarım ithalatını içeren bölüm 22 soruşturmaları ve ulusal güvenliği tehlikeye düşürecek miktar ve koşullardaki ithalatı içeren güvenlik soruşturmaları (Bölüm 232).

Amerika Birleşik Devletleri'nde anti damping yasası yürürlüktedir. Ayrıca, telafi edici vergi uygulaması vardır. Bu yasa Amerika Birleşik Devletleri'ne ithal edilen mallarda menşe ülkede sübvansiyon tespiti durumunda telafi edici vergi koymaktadır. Telafi edici vergileri çok fazla bir şekilde kullanan tek ülke Amerika Birleşik Devletleri'dir. Amerika Birleşik Devletleri'de anti-damping ve telafi edici vergi soruşturmaları Ticaret bakanlığı ve Uluslararası Ticaret Dairesi (ITA), anti-damping ve telafi edici vergilerin yönetiminden sorumludur. ITA, ihracatçı ülkede verilen sübvansiyon miktarını belirlemeye ve üretim maliyetlerini bulmaya yönelik çalışmaları

164 Canan BALKIR, Hülya ÜNAL, **Uluslararası Ticarette Haksız Rekabet ve Anti-Damping Uygulamaları** "Türkiye İçin Uygulanabilir Bir Model", Dış Ticaret Derneği Araştırma Merkezi, Ağustos 1986, s. 15

yürütmektedir. ABD'de anti-damping soruşturmaları çoğunlukla ilgili sanayinin üreticileri tarafından, ITC ve ITA'ya yapılan şikayetler üzerine başlatılmaktadır. Ancak hükümetin de soruşturma başlatma yetkisi vardır.

Özellikle 1980'li yıllarda sanayileşmiş ülkelerde GYÜ'lerin ihracatına karşı damping iddiaları ve anti-damping soruşturmaları büyük artış göstermiştir. 1980-1986 döneminde GATT üyesi ülkelerin giriştiği anti-damping soruşturmalarını sayısı 1288'dir. Bu soruşturmaların 350'si Amerika Birleşik Devletleri tarafından başlatılmıştır. Soruşturmaların önemli bir kısmı Japonya, Güney Kore, Tayvan, Hong Kong gibi ülkelere karşı açılmıştır. Başlangıçta anti-damping ile ilgili şikayetler genelde ayakkabı, tekstil ve çelik gibi endüstrilerde olurdu. Son yıllarda hightech endüstrilerde soruşturmaya uğramaktadır. Birçok damping vakasında ise soruşturma yapan taraf anti-damping tedbirini almaktansa ihracatçı ülkeden gönüllü ihracat kısıtlaması istemektedir[165].

1980-1986 döneminde GATT üyelerince girişilen telafi edici vergi uygulamalarının sayısı 460'a ulaşmıştır. Bu uygulamaların 281'i ABD tarafından yapılmıştır. Avusturalya, Kanada, AT ve ABD, sanayileşmiş ülkeler tarafından alınan anti-damping ve telafi edici vergi tedbirlerinin hemen hemen tamamından sorumludur. Buna karşılık bir sanayileşmiş ülke olmakla beraber Japonya bu tür tedbirlere pek başvurmamaktadır[166].

Tablo 2.9'da Anti-Damping uygulamaları ve Telafi edici vergiler (1981-1990) konusunda bilgi vermektedir. Tablo 2.10'de ise 30 Haziran 1996 tarihi itibariyle Anti-Damping önlemlerini en fazla

165 KREİNİN, s. 368

166 KREİNİN, s. 370

uygulayan ülkeler gösterilmiştir. Tablolardan görüleceği üzere, gelişmiş ülkeler tarafından yaygın bir şekilde kullanılan anti-damping uygulamalarının büyük bir kısmı ABD, Avrupa Birliği, Kanada ve Avusturalya tarafından açılmıştır. ABD'de 1980'li yılların ilk yarısında anti-damping uygulamalarındaki hızlı artış, doların uluslararası piyasalarda değer kazanması ve çelik endüstirisindeki bazı sorunlarla ilgilidir. 1985'den sonra açılan anti-admping soruşturmalarının azalmasına rağmen anti-damping kullanımı sayı olarak artmaya devam etmiştir. Tablo 2.11'de ise Eski Doğu Bloku Ülkelerine 1990-1994 yılları arasında dampinge karşı önlem uygulayan ülkeler verilmiştir.

Tablo:2.9 Anti-Damping Uygulamaları ve Fark Gideri Vergiler (1981-1990)

	Geçici Tedbirler		Kısıtlayıcı Vergiler		Fiyat Sınıflandırma	
ÜLKE	Gelişmiş	Gelişmekte	Gelişmiş	Gelişmekte	Gelişmiş	Gelişmekte
Anti-DAmping Uygulamaları						
ABD	165	167	169	128	3	2
AB	42	53	39	39	46	81
KANADA	155	83	125	88	13	3
AVUSTRALYA	79	79	77	45	25	9
Fark Giderici Vergiler						
ABD	73	154	43	100	1	9
AB	1	0	1	2	0	0
KANADA	11	6	8	2	1	0
AVUSTRALYA	27	3	2	0	9	1

Kaynak: "Global Economic Prospect and the Developing Coutnries." Dünya Bankası, 1992'den DPT, s.36.

Tablo:2.10. Anti-Damping Önlemlerini En Fazla Uygulayan Ülkeler(30 Haziran 1996 tarihi itibariyle) ve 1 Temmuz 1995-30 Haziran 1996 tarihleri Arasında Anti-Damping Soruşturmaları Başlatan Ülkeler

Anti-Damping önlemlerini En Fazla Uygulayan Ülkeler		1-7-1995 / 30-6-1996 Tarihleri Arasında Anti-Damping Soruşturmaları Başlatan Ülkeler	
1- ABD	294	1- ARJANTİN	42
2- KANADA	95	2- ABD-AB	16
3- AVUSTRALYA	86	3- G. AFRİKA CUM.	14
4- AB	77	4- YENİ ZELANDA	9
5- MEKSİKA	61	5- AVUSTRALYA	8
6- TÜRKİYE	38	6- KANADA-G.KORE	6
7- ARJANTİN	28	7- KOLOMBİYA-HİNDİSTAN VENEZUELLA	5

Kaynak: HDTM (DTÖ Anti-Damping Uygulamaları Komitesi 1996 Raporuna Göre)

Tablo: 2.11. Eski Doğu Bloku Ülkelerine 1990-1994 Yılları Arasında Dampinge Karşı Önlem Uygulayan Ülkeler

Önlem Uygulayan Ülkeler	Açılan Soruşturmalar	Geçici Önlemler	Kesin Önlemler	Fiyat Taahhütleri
AT	31	15	11	4
ABD	25	20	6	5
TÜRKİYE	11	0	2	0
KANADA	10	8	6	0
BREZİLYA	9	4	3	0
AVUSTURYA	8	0	0	0
MEKSİKA	7	7	0	0
AVUSTURALYA	6	4	0	0
GÜNEY KORE	1	1	0	0
İSVEÇ	1	0	0	0

Kaynak: HDTM (GATT Anti-Damping Uygulamaları Komitesi Yıllık Raporu)

ABD Ticaret Yasasındaki 337 bölümde, yerli fikri mülkiyet hakları sahipleri, haklarının yabancı malların ihlali karşısında daha etkin bir biçimde korumaktadır. Hakkı bir yerli ürün tarafından ihlal

edilen ABD'li fikri mülkiyet hakkı sahibi, hakkını bölge idare mahkemesinde, yabancı ürün tarafından ihlal edilen ise federal bölge mahkemesinde ya da Uluslararası Ticaret Komisyonu'nunda (ITC) aramaktadır. ITC usul kuralları yerli firmaları yabancılar karşısında daha fazla kayırmaktadır. 1975-1985 döneminde yerli firmalar bölge mahkemelerinde açtıkları davaların yüzde 65'ini kazanmışlardır[167]. Fikri mülkiyet ürünleri açısından ABD Ticari marka ve patent koruması için "Uluslararası Sinai Mülkiyet Koruma Komiusyonu"na üyedir. Ticari marka ve patentlere sağlanan koruma ABD'de diğer ülkelere göre çok daha gelişmiş düzeydedir.

ABD'de bir dizi ülke içi ekonomik yapıyı düzenleyen yasa ve kısıtlamalarda ithal mallara uygulanabilmektedir. Bazı durumlarda madde ve ülke bazında lisans zorunluluğu bulunmaktadır. Lisansa bağlı maddeler arasında bazı tarımsal ve hayvansal ürünlerle, bazı ilaçlar, petrol ve silahlar vardır.

İhracat ve özellikle teknoloji ihracatı kontrol ve lisansa tabidir. İzin ve lisan ABD Ticaret Bakanlığınca sağlanmaktadır. Ayrıca şeker, petrol ve soya fasülyesi gibi ürenler için ihracat kotaları belirlenmiştir. Deri ürünleri ihracatı da iç piyasadaki fiyat artışlarının engellenmesi için kontrol edilmektedir[168].ABD Savunma Sanayi ihalelerine yabancı firmaların girişi engellenmektedir. Ayrıca ulusal güvenlik amacı ile de ihracat kontrolleri uygulanmaktadır.

ABD'de ihracat destekleri de uygulanmaktadır. İhracatı teşvik etmek için, ihracatçıya yabancı pazarlar ve pazarlama teknikleri

167 AOKİ R. ve PRUSA TT. , "International Standarts for Intellectual Property and R and D Incentiver", **Journal of International Economics**, 1993 S.35, s. 281-282

168 Jimmy Y. LONG, **US Export Control Policy**, Colombia University Press, New York, 1989, s. 91.-99'dan , KALAYCIOĞLU s. 159

hakkında bilgi yardımı, dış fuarlarda ihracatçıların makina ve ekipman satışı ve tanıtımı için yardım şeklinde çeşitli ihracat programları uygulanır. İhracatın Finansmanı ABD Eximbank ve Tarımsal Mallar Kredi Kurumu tarafından karşılanır. ABD Eximbank'ı yabancı alıcılara yüksek teknoloji ürünleri ve sermaye malları satmak için direkt krediler verir.

İhracatın finansmanı, ya sadece Eximbank tarafından ya da iki özel kuruluşla işbirliği sağlanarak sigorta edilir. F.C.I.A. (Foreign Credit Insurance Assocation) 50 sigorta şirketini bünyesinde toplar ve ticari riske karşı koruma sağlar. Diğer kuruluş ise P.E.F.C.O.'dur (Private Export Funding Corporation) F.C.I.A. yabancı ülkelerde meydana gelebilecek olaylara karşı sigorta sağlar. Ayrıca, ticari ve politik riske karşı mal ve hizmetlere koruma sunar. Eximbank ise F.C.I.A. kapsanmayan riskleri kapsar[169]. Eximbank, doğrudan borç, borç garantisi ve sigorta yoluyla da yatırım malı ihracatının finansmanında önemli rol oynamaktadır. Tarimsel Mallar Kredi Kurumu tarımsal ürün ihracatı için bankalardan daha düşük faizli kredi sağlar. ABD'de bunların yanında ihracatı geliştirmek için İhracatçı Dernekleri, İhracat Ticaret Şirketleri, Ticaret ve Kalkınma Programı, Deniz Aşırı Özel Yatırım Kuruluşu gibi ihracatı teşvik eden kurumlar mevcuttur.

1970'lerden günümüze kadar, ABD ekonomisini dış rekabete karşı korumak için gittikçe artan oranda tarife dışı engellere başvururken yerine göre birçok sanayini de teşvik etmektedir. Koruma ve teşvik önlemleri birbirini destekler şekilde uygulanmaktadır. ABD,

169 Josetta PEYRARD, **Gestion Financiere İnternationale**, 2 Edition 1989, s. 270-271'den Attan AMSUN, "Dış Ticaretin Finasmanında Eximbank'ların Rolü ve Türk Eximbank", **Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Y. 34, S. 3., Mart 1997, s.44

1990'da Latin Amerika Ülkelerinin demir-çelik, cam, tekstil ve giyim eşyaları ihracatının yüzde 40 ile 66 arasında değişen kısmına tarife dışı sınırlamalar uyguluyordu. ABD'nin ithalatının beşte biri tarife dışı sınırlamalara konu idi[170]. ABD'de dış ticaret politikası önlemleri ile korunan hayati sanayiler tekstil ve giyim, ayakkabı, çelik, otomobil, makina aletleri, renkli televizyon gibi sanayilerdir. NAFTA çerçevesinde ABD, Kanada ve Meksika özel menşe kuralları, kullanılmış motorlu araçlara dair diğer hükümlerle, münhasıran otomotiv sektörüne özgü koruma düzenleri oluşturmuştur. Bu koruma önlemleri ekonominin makro dengelerine ve teknolojik gelişmeye yaptığı katkıların gözönüne alınması sonucu büyük çapta sadece otomotiv sektörlerinde uygulanmaktadır[171] Federal Vergi Teşvikleri, Federal Vergi Programları ABD teşvik sisteminin en önemli parçalarıdır. Federal düzeydeki vergi teşvikleri belli sektörleri ya da firmaları değil, tüm özel sektörü yatırıma özendirmeyi amaçlar. Federal Kredi Programları kapsamında Küçük İşletmeler Kurumu (SBA) kurulmuştur. Kurumun amacı küçük işletmelere uzun vadeli krediler sağlamaktır[172]. Diğer yardım şekilleri, satın alma politikası ve yatırım politikasıdır. Federal hükümetçe yürütülen bu desteklemeler içinde özellikle Savunma Bakanlığı'nın satınalma politikası etkin görünümdedir. ABD Teşvik sistemi'nde, eyalet düzeyinde teşviklerde önemli yer tutar. Bu tür teşvikler arasında mali destek veya vergi avantajları sağlamak, araştırma geliştirme kredisi, altyapı desteği, danışmanlık ve eğitim gibi teşvikleri sayabiliriz. Bu tür yardımlar daha çok küçük ve orta ölçekli işletmelere yöneliktir

---

170 UNCTAD,1991, S.67,685den Tülay ARIN, "Dünya Düzeni: Emperyalizm Nereye?", **Onbirinci Tez Kitap Dizisi**, 1991/1, İstanbul, s.59

171 Deniz GÖKÇE, "Bedelsiz İthalat", **Yeni Yüzyıl**, 31.12.1996, s.9

172 Ahmet İNCEKARA, **Türkiye'de Teşvik Sistemi** (Genel Değerlendirme), İSO Ya. No: 1995-10, s.42-43

Hizmet sektöründe de çeşitli kısıtlamalar mevcuttur. Bu denetim sadece federal düzeyde olmayıp, eyalet düzeyinde de yapılmaktadır. Bazı eyaletler belli hizmetlerin yabancı firmalarca yapılmasına kısıtlama getirirken, bazı eyaletlerde serbest olabilmektedir. Sigortacılık ulusal şirketlerin çıkarlarının korunması amacı ile denetimin sıkı olduğu bir hizmet sektörüdür.Bankacılık alanında sermaye miktar ve standartları itibari ile bir ayrım yapılmaktadır.

Araştırma-geliştirme teşvikleri de sanayiye yardım sağlamaktadır. ABD'inde bilim ve teknoloji politikaları çok önemlidir. Bu ülkede sanayi araştırma-geliştirme faaliyetleri ile ayakta durmakta ve rekabeti geliştirmek, teknolojinin araştırma gücünün güçlendirilmesine yönelik bilim ve teknoloji politikaları doğrudan başkanlar tarafından yürütülmekte ve yönlendirilmektedir. Ar-ge harcamalarının GSMH içindeki payı yüzde 2.5-3 civarındadır.

İdari, teknik düzenlemeler ve standartlar gibi tarife dışı önlemler de yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Son yıllarda sınırda alınan vergiler önem kazanmaya başlamıştır. Uygulanan dolaylı vergilerin vergi iadesi o vergiye tabi malı ihraç edenlere (ihracatçılara) ödenmektedir. Bu tutar (tarifeye ilave olarak) o malı ithal eden ihracatçılara yansıtılmaktadır. dolaylı vergiye örnek olarak ABD'deki satış ve istihsal vergileri verilebilir[173]. Amerika'da ithal otomobillerde güvenlik ile ilgili düzenlemeler diğer ülkeler tarafından korumacı bir tedbir olarak görülmektedir. Yine, Amerikan piyasasındaki belli türdeki domateslerin satılabilmesi için getirilen asgari büyüklük standardının Meksika domatesine karşı bir korumacılık uygulaması olduğu söylenebilir.

---

173 SALVATORE, s.521

B. AVRUPA BİRLİĞİ

Bu kısımda genel olarak AB'deki uygulamalara değinip, sonra da AB'ne üye bazı ülke örnekleri üzerinde durulacaktır.

AB'de korumacılık politikaları, birlik içi korumacılık ve üçüncü ülkelere karşı koumacılık şeklinde iki açıdan değerlendirilebilir.

1. Avrupa Birliği İçi Korumacılık

AB içi korumacılık eğilimleri, özellikle 1970'lerde başgösteren ekonomik kriz ve topluluk ülkelerinde ortaya çıkan hızlı işsizlik artışının neden olduğu ileri sürülebilir. Bunun sonucunda hükümetler AB içi ticareti, ulusal üreticilerin tercih edilmesi, sağlık, teknolojik ve ulusal güvenliğin sağlanması amacıyla oluşturulan standartlar, teknik ve idari engeller gibi çeşitli yöntemlerle denetim altına almaya çalışmışlardır. Aynı zamanda, Roma Anlaşması'nın 115. maddesi üye devletlerin, Komisyonun'da onayı ile ithal ürünlerin serbest dolaşımına dolaylı olarak girişine karşı ulusal düzeyde engeller getirmesine olanak tanımaktadır. Telekomünikasyon, elektronik, uçak ve bilgisayar, elektrikli ve nükleer santrallerin kurulması gibi alanlardaki kamusal ihalelerde özellikle ulusal üreticiler tercih edilmiştir. Ulusal güvenlik ve kamu sağlığının korunması için getirilen standarlar AB içinden kaynaklanan gerekse AB dışından gelen ithalatı sınırlandırmak ve ulusal sanayi korumak amacıyla kullanılmaktadır.

AB içinde ulusal sanayi korumak amacıyla başvurulan diğer bir yol ise gönüllü ihracat sınırlamalarıdır. Topluluğa üye ülkeler arasında yapılan gönüllü ihracat kısıtlamaları ile topluluk içinde malların serbestçe dolaşımı engellenmiştir.

AT'nu kuran Roma Anlaşması'nın 92, 93 ve 94.üncü maddeleri sübvansiyonların ve diğer yatırım teşviklerinin kullanımını sınırlamaktadır. Bununla beraber belli sinai sektörlerinin geliştirimesine yönelik devlet yardımları konusunda istisnalar getirmektedir. Bu istisnaların ve bunlardan yararlanılarak verilen devlet sübvansiyonlarının ulusal düzeyde korumacılık amacıyla kullanıldığı açıktır[174]. Devlet yardımları kapsamında AB'ne üye ülkelerde uygulanan yatırım ve ihracat teşvikleri Tablo:2.12'de gösterilmiştir.

Tablo:2.12. AB üye Ülkelerde Uygulanan Yatırım ve İhracat Teşvikleri

Yatırım Teşvikleri	İhracat Teşvikleri
I. NAKİT YARDIMI	I. İHRACAT KREDİLERİ VE
- Sermaye Yardımı	FAİZ SÜBVANSİYONU
- Ar-Ge Yardımı	II. İHRACAT KREDİ SİGORTASI VE
- Eğitim Yardımı	GARANTİ PROGRAMLARI
- Faiz Sübvansiyonu	III. DİĞER TEŞVİK ARAÇLARI
- Yeni Yaratılan İstihdam Yardımı	- Vergi İstisnaları
- Makina Parkı Modernizasyonu	- Pazarlama ve Dış Tanıtımı
- Bina ve Çevre sübvansiyonu	Desteği
- Çevre Korumaya Yönelik Yardım	
II. VERGİ VE BENZERİ KOLAYLIKLAR	
- KDV İndirimi	
- Diğer Yerel Vergi Kolaylıkları	
- Kurumlar Vergisi İndirimi	
- Yatırım İndirimi	
III. KREDİLER	
- Uygun Koşullu Ticari Krediler	
- Bölgesel Program Kredileri	
- Eğitim Kredisi	
- AR-GE Kredileri	

Kaynak: İGEME, **Avrupa Topluluğunda Uygulanan Devlet Yardımları Teşvikler ve Türkiye İle Mukayeseli İncelenmesi**, Hazine ve Dış ticaret Müsteşarlığı,İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, Haziran 1993, s. 31-62.

174 ENGİN, s.65

AT'da devlet yardımlarının uygulanış araç ve teknikleri , i) Nakdi yardım, ii) Devletin özsermayeye hise senedi yoluyla katılımı, iii) İyileştirilmiş krediler ve iv) Devlet garantileri şeklinde dört başlık itibariyle ele almak mümkündür[175]. Sözkonusu ana teknik ve araçlar Ek VII'de verilmiştir. Aşağıdaki Tablo:2.13'de yardım türüne göre imalat sanayiine verilen devlet yardımları gösterilmiştir.

Tablo:2.13- 1988-1990 Yıllarında Yardım Türüne Göre İmalat Sanayine Verilen Devlet Yardımları (%)

	Nakit ve Vergisel Yardımlar		Devletin Kurum Sermayesine Hisse Senedi Alarak Katılımı	Düşük Faizli Uzun Süreli Krediler		Devlet Garantileri	
	A GRUBU		B GRUBU	C GRUBU		D GRUBU	
	Nakit Yardımı	Vergi İndirimi	Özkaynak Katılımı	Uygun Koşullu Kredi	Vergi Ertelemesi	Garantiler	Toplam
Belçika	55	27	5	5	0	8	100
Danimarka	59	3	0	37	0	0	100
Almanya	28	61	0	7	3	1	100
Yunanistan	44	17	18	11	0	11	100
İspanya	78	0	10	11	0	1	100
Fransa	28	16	11	14	3	28	100
İrlanda	50	44	2	0	0	3	100
İtalya	53	40	5	2	0	0	100
Lüksenburg	75	5	2	16	0	1	100
Hollanda	66	27	0	4	0	3	100
Portekiz	34	3	59	4	0	1	100
İngiltere	78	4	8	3	6	1	100
Toplam (AB 12)	47	32	7	7	2	6	100

Kaynak: EC Commission, Third Survey On State Aids'ten Arif ESİN, Aylin ALAGÖZ, Şirin ÇALIŞ, **Avrupa Birliği'nde Teşvik Sistemi**- İlkeler ve Uygulamalar- İKV Ya.No:127, İstanbul, Eylül 1994, s. 26.

Tablo incelendiğinde yüzde 47'lik oran ile nakit yardımların, Birliğe üye ülkeler arasında en çok uygulanan yardım türü olduğu görülmektedir. Bunu yüzde 32 ile vergi indirimleri izlemektedir. Devletin kurum sermayesine hisse senedi alarak katılımı ile uygun

175 KURAL, KARAKEÇİLİ, SAKIZOĞLU, s.29

koşullu kredilerin herbirinden yüzde 7 oranında yararlanılmaktadır. Devlet garantileri ile ilgili yardımların oranı yüzde 6'dır. Toplam yardımlar içinde en az uygulanan ise yüzde 2 oranı ile kredi ertelemesi olmaktadır. Tablo'daki veriler Avrupa Birliği'nin dolaylı yardımlar yerine doğrudan parasal yardımlara önem verdiğini ortaya koymaktadır.

Tablo'da devlet yardımlarının Birliğe üye her bir ülkede uygulama durumu da görülmektedir. İspanya ve İngiltere yüzde 78'erlik oranlarda nakit yardımlarını en çok kullanılan ülkeler olmaktadır. Bunları yüzde 75 ile Lüksemburg izlemektedir. Vergi indirimini en çok uygulayan ülkeler yüzde 61 ile Almanya, yüzde 44 ile İrlanda, yüzde 40 ile İtalya olmaktadır. Devletin kurum sermayesine katılımında en yüksek pay yüzde 59 ile Portekiz'e düşmektedir. Bunu, Yunanistan yüzde 18, Fransa yüzde 11 oranı ile izlemektedir. Birliğe üye ülkeler içinde uygun koşullu kredilerden en çok yararlanan yüzde 37 ile Danimarka olmaktadır. Lüksemburg ve Fransa sırası ile yüzde 16 ve yüzde 14 oranlarında bu krediyi kullanmaktadır. Devlet garantileri yüzde 28'lik oran ile en çok Fransa'da görülmektedir. Bunu yüzde 11 ile Yunanistan yüzde 8 ile Belçika izlemektedir. Kredi ertelemesi yardımlarının en yüksek uygulama oranı yüzde 6 olup İngiltere'ye aittir. Bunu yüzde 3'erlik oranlarla Almanya ve Fransa izlemektedir.

Tablo'daki verilerde Avrupa Birliği içinde yüksek gelişmişlik düzeyine ulaşan ülkelerin önemli oranlarda devlet yardımlarını uyguladıkları dikkati çekmektedir.

Avrupa Birliği içinde çok yüksek oranda korumacılıkla karşı karşıya kalan bazı sektörlerde mevcuttur. İstihdam itibariyle 40 ve üstü bir rakamdan söz edilebilir. Korumacılık sermaye-yoğun

mallarda sözkonusudur. Avrupa Birliği sektör düzeyinde korumasını bilinçli sektör politikaları ve hedefleri belirleyerek bunu uygulayacak biçimde oluşturmuştur. Sektör hedefleri temelde sektörün uluslararası piyasada rekabet gücü kazanmasını hedefleyen önlemleri kapsamış, hukuki koruma oranı buna uyacak şekilde dünya ticaret sistemindeki boşluklardan faydanılarak oluşturulmuştur.

Üye ülkeler arasında ticareti kısıtlayan tarife dışı engellerin kaldırılması için Avrupa Birliği düzeyindeki çabalar sürmekte ve bu alanda önemli ilerlemeler kaydedilmektedir. Ancak, bununla birlikte diğer yandan, AT mevzuatında kamu güvenliği ve sağlığı gibi Dünya Ticaret Örgütünde kabul görmüş nedenlerin yanısıra, ekonomik güçlük ve ödemeler dengesi güçlükleri gerekçesiyle de diğer üye ülkelerle ticarette kısıtlamalara rastlanmaktadır. Bu tür kısıtlamaları belirlemeye yönelik olarak, 1995 yılında Komisyon tarafından yapılan bir çalışmada, gerek komisyonun kendi araştırmaları gerekse mesleki kuruluşların şikayetleri sonucunda malların serbest dolaşımını engeleyebilecek nitelikte 258 yeni olay tespit edilmiştir. Tespit edilen davalara bakıldığında genellikle motorlu taşıtlar, kimyasallar, gıda, farmasötikler ve tıbbı ürünler alanlarında alınan tedbirlerin AB içi ticareti sınırlayıcı etki yarattığını ortaya koymaktadır. (Tablo:2.14) Bunların arasında sorunların en yoğun olduğu sektörlerin ise, motorlu taşıtlar, gıda ve kimyasallar olduğu görülmektedir.

Tablo:2.14. 1995 Yılında Kaydedilen Ticaret Engelleri ile İlgili Şikayetler

Üye Ülke*	Motorlu Araçlar	Gıda	Kimyasallar	Farmasötikler ve Tıbbi Ürün	Telekömünikasyon	İnşaat	Diğer	Toplam
Belçika	6	6	1	1	0	1	2	17
Danimarka	2	0	1	1	0	0	1	5
almanya	4	21	4	0	2	2	21	54
Yunanistan	2	3	1	2	1	0	0	9
İspanya	4	7	1	1	0	0	13	25
Fransa	23	10	1	0	1	0	13	48
İrlanda	0	0	0	0	0	0	0	0
İtalya	10	5	1	3	3	0	10	32
Lüksemburg	3	0	0	0	0	0	0	3
Hollanda	1	3	0	0	2	0	9	15
Avusturya	1	1	2	1	0	2	3	10
Portekiz	2	1	0	0	0	0	2	5
Fillandiya	2	1	0	0	0	1	1	5
İsveç	7	8	3	0	0	0	1	19
İngiltere	4	0	0	1	0	0	5	10
Toplam	71	66	15	10	9	6	81	258

Kaynak: EC Commision, "The Single Market in 1995", P.24'den Haluk NURAY, Şirin ÇALIŞ, **Avrupa Birliği'nde Tarife Dışı Engeller ve Bu Çerçevede Türkiye AB Gümrük Birliği'nin Değerlendirilmesi**, İKV Ya. No: 140, istanbul, 1996, s. 16.

Yukarıda bahsedildiği gibi, Avrupa Birliği'nde devlet destekleri çoğunlukla kurumlar vergisinden muafiyet, KDV indirimleri, yatırım sübvansiyonları, özel koşullu krediler, hibeler, sosyal yüklerin hafifletilmesi, kredi garantileri ve sigortası, istihdama ve hizmet içi eğitim faaliyetlerine destekler şeklinde olmaktadır[176]. AB'de istihdama ve mesleki eğitime ilişkin devlet yardımları belirli bir işletme, sektör ve bölgeyle sınırlandırılmamıştır. Yeni istihdam olanakları oluşturacak projelerin desteklenmesi büyük önem taşımaktadır. AB'de istihdam oluşturmak açısından oldukça önemli

176 Hülya ÖZDEMİR, "Gümrük Birliği Kapsamındaki Türkiye'deki KOBİ'ler İçin İhracatı Teşvik Olanakları" İzm. Tic. Odası. **Ekonomik Vizyon Dergisi**, Y.68, S.23, Eylül-Ekim 1996, s.33

bir yere sahip olan Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler (KOBİ) açısından istisnai uygulamalar bulunmaktadır. İstihdama yönelik yardımlar konusunda başlıca AB mali aracı "Avrupa Sosyal Fonu (ESF)" kredileri, nakti katkılar ve vergi kolaylıklarıdır. AB'de istihdama yönelik yardımlar birlik içerisindeki rekabeti bozmayacak şekilde işsizliği önlemeye yöneliktir[177]. AB'de Ar-Ge faaliyetlerine ilişkin maliyetin belli bir oranı sübvanse edilmektedir. Yeni ürün ve teknik gelişmeyi amaçlayan yatırımların belli oranda, faizsiz avans verilmektedir. Ücret maliyetinin fatura ibrazına göre belli bir oranı sübvanse edilmektedir[178]. Çeşitli Avrupa ülkesinde Ar-Ge teşviklerinin boyutları incelendiğinde Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda ve İngiltere'nin sırasıyla ilk beş sırada olduğu görülür.

TABLO: 2.15- Avrupa Ülkelerinde 1988-1990 Yılları Arasında Ar-Ge Teşvikleri (Milyon ECU)

	Nakit	Vergi İndirimi	Kredi	Vergi Ertelemesi	Özsermaye ve Katılımı	Toplam
Fransa	473.76	316.15	235.56	0.38	-	1028.85
Almanya	695.72	224.33	17.92	24.13	-	962.1
İtalya	293.96	-	146.28	-	-	440.24
Hollanda	390.77	-	38.58	-	-	429.45
İngiltere	245.22	-	-	-	-	245.22
İspanya	96.02	-	120.45	-	-	216.67
Belçika	79.37	70.29	5.81	-	-	155.47
Danimarka	100.33	11.59	4.83	-	-	110.97
İrlanda	13.62	-	-	-	-	13.62
Yunanistan	11.63	-	0.16	-	0.38	11.72
Portekiz	5.79	-	0.76	-	-	6.93
Lüksemburg	3.39	-	0.27	-	-	3.66

Kaynak: EC. Commission 1992(5) den Nüket YETİŞ, "İnsangücü Teknolojisi Rekabet Perspektifinde Stratejik Sanayi Politikalarının Çizimi ve Uygulanması", **Sanayi ve Ticaret Bakanlığı II. Sanayi Şurası-Çağrılı Bildiriler-,** 15-16 Haz 1995, Ankara, s. 67.

177 TES-İŞ, **Gümrük Birliğine Girerken Türkiye**, Tes-iş Eğitim Yayınları, Temmuz 1995, s.51

178 Okan SAYKUN, "KOBİ'ler Gümrük Birliği Kıskacında", **Girişim**, Nisan 1995, s. 8

AB'de, Devlet Kaynakları vasıtasıyla belirli teşebbüslerin veya belirli malların üretimini kayırarak rekabeti bozan her türlü yardım yasaklanmaktadır. Ancak, bu kurala bir istisna getirilmiş ekonomiye olan katkılarından ve üye ülkeler arası ticareti ve rekabeti bozmayacağı düşüncesinden hareketle KOBİ'lere yönelik devlet yardımlarına izin verilmiştir[179]. AB ülkelerinde KOBİ'lere yönelik uygulanan teşvik türleri Ek. VIII'de gösterilmiştir.

2. Üçüncü Ülkelere Karşı Korumacılık

AB'de korumacılık politikasının ikinci boyutu ise birliğe üye ülkeler tarafından üçüncü ülkelere çeşitli yollarla koruyucu uygulamaların getirilmesidir.

Roma Anlaşmasının 115. Maddesine göre herhangi bir üye devlet AB dışından gerçekleştirilen ithalata kısıtlayıcı kurallar uygulayabilmektedir. Madde 115 çerçevesinde benimsenen korumacı tedbirler, miktar sınırlamaları, tarife dışı ithalat engellerini ve ihracat teşvik önlemlerini içermektedir.

Üye ülkeler tarafından AB dışı ülkelere karşı uygulanan korumacı önlemler ayrıca, ithalatla ilgili ortak mevzuatın 12. maddesinin 2. paragrafı tarafından da teşvik edilmektedir. Üye ülkelerin, üçüncü ülkelerden yaptıkları ithalat üzerinde ulusal bir gözetim sistemi oluşturulmasına olanak sağlamaktadır. Üye ülkeler, belli koşullarda "ihtiyati" koruyucu önlemlere başvurabilirler. Ayrıca, Roma Anlaşması, üçüncü ülkelerden yapılan ithalatla ilgili olarak tarife dışı engellerin ulusal kullanımını açık bir şekilde yasaklamamaktadır. Bu nedenle Birliği oluşturan ülkeler üçüncü ülkelerden kaynaklanan ithalatı

179 Deniz ŞENYURT, "Küçük ve Ortaboy İşletmelerin Gümrük Birliği Sonrası Teşviki", **Gümrük Birliği Sürecinde Türkiye,** Ocak-Şubat-Mart-Nisan 1996, S. 21-22, s. 138

engellemek üzere tarife dışı engellere giderek artan bir şekilde başvurmuşlardır[180].

AB'nin üçüncü ülkelere karşı uyguladığı başlıca koruma araçları aşağıdaki şekilde sıralanabilir[181].

-Gümrük Vergileri, Fark giderici vergiler ve Prelevmanlar
-İthalatın gözetimi
-Miktar kısıtlamaları(Kotalar)
-Çok Elyaflılar Anlaşması (MFA) kapsamında ki (tekstik) miktar kısıtlamaları
-GATT'ın XIX. maddesi uyarınca koruma tedbirleri
-Gönüllü Kısıtlama Anlaşmaları
-Tarife Kontenjanları ve Tavan Uygulaması
-İthalat kontrolleri ve yasaklamalar
-İthalatta standartlar ve teknik engeller
-Diğer koruma tedbirleri

AB ülkelerinde son yıllarda yoğun olarak kullanılan tarife dışı engellerden biri anti-damping ve telafi edici vergi uygulamasıdır. Avrupa Birliği, GATT Anlaşma'sının damping konusunda hükümlerine paralel olarak kendi damping mevzuatını getirmiştir.

Avrupa Birliği, anti-damping mevzuatının başlangıcı 5 Nisan 1968 tarih ve 459/68 (EEC) sayılı yönetmeliktir. Daha sonra sırasıyla 1979 yılının sonunda 3017/79 (EEC) sayılı, Temmuz 1984'de 2176/84 (EEC) sayılı ve Temmuz 1988'de almak suretiyle yürürlüğe girmiştir[182]. Bu

180 ENGİN, s. 64

181 NURAY, ÇALIŞ, s. 37

182 Haluk NURAY, "Avrupa Topluluğu Ortak Ticaret Politikasının Korumacı Hükümleri ile Ağırlıklı Olarak Anti-Damping Mevzuatı ve Uygulamaları Hakkında Not", **Damping Anti-Damping ve Telafi Edici Vergi Uygulamaları**, Uluslararası Sempozyum, İSO-MÜ., 25 Mayıs 1992, s. 81-82

alandaki temel mevzuat olan 2423/88/AET sayılı Tüzük, Avrupa Birliğinin uluslararası yükümlülükleri çerçevesinde 1994 yılında yerini 3284/94/AT sayılı tüzüğe bırakmıştır[183].

Bu mevzuata göre, herhangi bir ülkeden yapılan ithalatta AB içindeki bir firma veya kuruluş ya da birlik üyesi bir ülke damping yapıldığını iddia eden ve dampingli bu ithalatın birliğin belli bir söktöründeki ticareti bozucu etkiler taşıdığını ortaya koyarsa Topluluklar Komisyonu tarafından damping soruşturması açılır. Soruşturma sonucunda herhangi bir damping marjı saptanırsa, eşit düzeyde anti-damping vergi tahsiline gidilerek Topluluk endüstrisi korunur.

Avrupa Birliği, sanayi mamülleri itibariyle gerçek anlamda bir korumayı, düşük olan gümrük tarifeleriyle değil, miktar kısıtlamaları ve özellikle anti-damping ve anti-sübvansiyon uygulamalarıyla gerçekleştirmektedir. 1970-1977 yılları arasında 26 anti-damping soruşturması başlatılmış ve bunların tamamı fiyat taahhüdü ile sonuçlanmıştır. 1977-1988 yılları arasında 646 anti-damping soruşturması yapılmıştır. 1970-1988 yılları arasında toplam 48 ülkeye karşı soruşturma başlatılmış olup bunların yüzde 45'i pazar ekonomisinin geçerli olmadığı ülkeleri hedeflemiştir. 1986-1987 yıllarına kadar olan dönemde anti-damping soruşturmaları, damping veya zarar olmadığı veya ihracatçının ihraç fiyatını yükseltme taahhüdü vermesi ile kapatılırken, son yıllarda soruşturmalar sonucunda, dampingli ürünün ithalatına büyük ölçüde önce geçici anti-damping vergisi getirildiği, sonra da bunu kesin vergi şeklinde dönüştürüldüğü gözlenmektedir[184].

183 NURAY, ÇALIŞ, s. 49

184 Vakıfbank, **Gümrük Birliğinin Türkiye Ekonomisi'ne Muhtemel Etkileri(1)**, Araştırma Dizisi No:1, 1995, s. 47

Tablo 2.9 ve 2.10 incelendiğinde anti-damping uygulamalarına AB tarafından yoğun olarak başvurulduğu görülecektir. AB'nin anti-damping uygulamalarına en fazla maruz kalan ülke Japonya'dır.

1979 yılından 1992 yılı sonuna kadar Türkiye aleyhine toplam 18 anti-damping bir de anti-sübvansiyon soruşturması açılmıştır. Türkiye aleyhine açılan soruşturmalar ağırlıklı olarak polyester iplik, pamuk ipliği ve polyester elyaf gibi tekstil ürünleri ve demir çelik ürünleri üzerine yoğunlaşmıştır.

Fark giderici vergiler, AB'nin Ortak Tarım Politikası çerçevesinde ithalata karşı uygulanan önemli bir koruma aracıdır. Bilindiği üzere Fark giderici vergi; korunması uygun görülmüş iç fiyat düzeyini yansıtmakta olan referans fiyatı ile bir üçüncü ülke çıkışlı ürünün giriş fiyatı arasındaki farka eşit olmaktadır. Sisteme göre üçüncü ülke çıkışlı ürünün giriş fiyatının Birliğin referans fiyatının altına düşmesi durumunda Komisyon tarafından saptanan fark gideri vergi Birliğin bütün giriş gümrüklerinde bu ülke çıkışlı ithalat yapanlardan alınmaktadır.

AB'de, tahıllar, pirinç, şeker, zeytinyağı, sığıreti, domuz eti, koyun ve keçi etleri, kümes hayvanları, yumurta, süt ve süt ürünleri ve tahılların işlenmesinden sağlanmış ürünler sektörlerindeki iç fiyat düzenini, üçüncü ülkelerden yapılan ithalata karşı korumaktadır.

Yukarıda sayılan ürünler dışındaki, ürünleri ithalata karşı ortak gümrük tarifesi ile korumaktadır. Ancak bazı şarap, deniz ürünleri, taze sebzeler ve meyvalarda Avrupa Birliği, ortak gümrük tarifesi ile korumayı fark giderici vergi sistemi ile desteklemektedir[185]. Bununla

185 Şüle YILDIRIM, Deniz ÇAKIROĞLU, **AET'de Tarife Dışı Engeller ve İç Piyasanın Tamamlanmazı,** İGEME, Ankara, 1988, s. 50

beraber tarım ürünleri ticaretinde kısıtlama amacına hizmet eden ve sıkça kullanılan araçlar, sağlık ve temizlik standartları ile ilgili düzenlemeler, karantina uygulamaları ve ithal lisansı verilmesi uygulamalarıdır.

Üçüncü ülke menşeli bir ürünün ithalat miktarının önemli ölçüde artması ve benzer ya da dolaysız rakip malları üreten Avrupa Birliği üreticilerine ciddi olarak zarar verme tehdidi oluşturması durumunda, Avrupa Birliği düzeyinde veya ulusal düzeyde "ithalatın gözetimi tedbiri", bu ithalatın Avrupa Birliği üreticilerine önemli ölçüde zarar vermesi durumunda ise yine AB düzeyinde veya ulusal düzeyde "miktar sınırlaması (kota)" tedbiri alınması Avrupa Birliği tarafından kararlaştırılabilmektedir.

Avrupa Birliği'nde ithalata miktar sınırlamaları getirilmesi iki ayrı mevzuat dahilinde yapılmakta olup[186], bunlardan birincisi 288/82 sayılı Konsey Tüzüğü uyarınca üye ülkelerin genel olarak uyguladıkları miktar sınırlamalarıdır. Ancak, tekstil hazır giyim sektöründe bu mevzuattan ayrı kota tedbirleri uygulanmaktadır. İkincisi, (Küba ve 3420/83 sayılı Tüzük uyarınca Çin'inde dahil olduğu) 1965/82 ve 3428/83 sayılı Konsey tüzükleri uyarınca ticaretin devlet eliyle yürütüldüğü ülkelerden yapılan ithalatta geçerli ülke bazında özgün sınırlamalar mevcuttur. 288/82 sayılı Tüzük uyarınca tamamen veya kısmen ulusal sınırlama tedbirlerine tabi olan yaklaşık 130 kategori ürün bulunmaktadır. 120'den fazlasında miktar sınırlamaları veya ithalat yasaklamaları söz konusudur.

Gıda ürünleri, kontrol cihazları, duvar ve kol saatleri, radyo ve TV cihazları, transistörler, çelik ürünleri, motorlar ve motorlu taşıtlar kotaya tabi ürünler arasında sayılabilir. Ayrıca, GATT'a resmi bir

186 Vakıfbank, **Gümrük Birliği'nin**....., s. 46

istisna olarak getirilen Çok Elyaflılar Anlaşması (MFA) çerçevesinde üçüncü ülkelerden yapılan tekstil ve hazır giyim ithalatına kotalar uygulanmaktadır.

Avrupa Birliği tarafından üçüncü ülkelere karşı korumacı tedbirlerden bir diğeri de; tarife kontenjanları ve tavan uygulamalarıdır. Bu uygulama Avrupa Birliği'nin üçüncü ülke grupları ile imzaladığı anlaşmalar ile mümkün olmaktadır. Birlik imzaladığı tüm tercihli ticaret anlaşmaları kapsamında tarife kontenjanı uygulaması yapmaktadır.

İthalat lisansı, ithalat kontrolleri ve yasaklamalar şeklinde korumacı uygulamalar AB'de sıkça başvurulan araçlardır. İthalat lisansı; miktar kısıtlamaları ve gözetim tedbirlerinin kontrol edilmesi amacıyla uygulanmaktadır. Bazı ürünlerin Avrupa Birliği'ne ithaline çeşitli nedenlerle kontrol ve yasaklamalar getirilmiştir. Ekonomik müeyyideler, taklit mallar, yabancı hayvan ve bitkilerden varlığı tehlikede olan türlerin milletlerarası ticareti ile ilgili sınırlama, bulaşıcı hastalıklar nedeniyle, tarım ürünlerinin ithalatı için maksimum radyoaktif tolerans düzeyleri yasaklamalara tabidir. Balina ve diğer memeli deniz ürünlerinin ithalatı lisansa tabidir. Ozon tabakasının korunması hususundaki Viyana sözleşmesi ve ozon tabakasını delen maddelerle ilgili Montreol Protokolü kapsamındaki maddelerin ithalatı lisansa ve miktar kısıtlamalarına tabidir.

Birliğin çeşitli zamanlarda getirdiği bir diğer engel ise bazı mamüllerin ithalatına belirli bazı gümrük kapılarına yöneltip, diğer gümrük kapılarından yapılacak ithalata izin vermemektedir. Bu engelleme daha çok Fransa tarafından uygulanmaktadır.

AB'de tarife dışı engellerden en önemlilerinden biri de standartlardır. Yani ürün kalitesi bir tarife dışı engel teşkil etmektedir. AB bilindiği gibi 1 Ocak 1988'den itibaren geçerli olmak üzere tedavi edici amaçlar dışında besi hayvanı üretiminde kullanılan tüm doğal ve sentetik hormonları yasaklamıştır. Ayrıca uygulama 1 Ocak 1989'dan itibaren topluluğa yapılan et ve süt ürünleri ithalatını da kapsamına almıştır[187]. Örneğin; AB'nin 1989 yılında hormonlu Amerikan etinin ithalini yasaklayarak ithalatçılara yaklaşık 100 milyon dolar kayıp verdirmesi sağlık standartlarının korumacılıkta bir araç olarak kullanılabileceğini göstermektedir. AB, teknik engellere kamu yararına temel bir garanti sağlama ve esas itibariyle gerekli olması halinde müsaade edilmektedir.

Belli bir ürünün ithalatının, birlik üreticilerine zarar vermesi veya zarar tehdidi oluşturması durumunda, ihracatçı ülkedeki üreticilere baskı yapmak suretiyle, "iradi ihracatı sınırlama" düzenlemeleri adı altında gayri resmi kota uygulamalarına gidilmektedir. Bunların yanısıra, özellikle tekstil, hazır giyim, çelik, makina elektrikli ve elektronik ev eşyaları ile motorlu taşıtlar gibi sektörlerde sanayiden sanayiye düzenleme veya tek taraflı olarak inracat artışını yavaşlatma veya ihracat tahmininde bulunma gibi sınırlayıcı tedbirler uygulanmaktadır[188].

"Yerli malı satınalma" politikaları, korumacalık uygulamalarında kullanılan diğer bir yoldur. Bu uygulamanın en fazla kullanıldığı alanlar telekomünikasyon, ulaşım ve ağır elektrik sanayi dallarıdır.

Avrupa Birliği, 1993 yılı başında su, ulaşım, enerji ve iletişim sektörlerinde açık ve objektif ihaleler yapılmasını amaçlayan bir

187 KALAYCIOĞLU, s.119

188 Vakıfbank, **Gümrük Birliğinin .....**, s.146

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
MERKEZ KÜTÜPHANESİ

yönergeyi yürürlüğe koymuş olmakla birlikte, uluslararası veya iki taraflı anlaşmanın olmaması halinde AB dışından ihalelere katılımlara ayırım yapmaktadır. Birlik katkı değerinin yüzde 50'den az olması halinde, başka bir gerekçe aranmadan, teklif reddedilmektedir. Ayrıca, Birlik katkı değerinin yüzde 50'nin üstünde olması halinde de yüzde 3 fiyat marjı aranmaktadır [189]. Hizmet sektöründeki en yoğun engeller bu alanda ABD karşı uygulanmaktadır.

AB'de fikri ve sinai mülkiyet haklarının korunması amacıyla uygulanan bazı düzenlemeler sözkonusudur. AB Komisyonu, Temmuz 1995'te Faydalı Modeller ile İlgili Yeşik Kitap hazırlamıştır. Bu teknik icatlar için spesifik yapıda bir sinai mülkiyet korumasını getirmektedir. Patentten daha alt seviyede bir başka sinai mülkiyet koruma biçimi olan faydalı modeller brlikte buluş ve icatları özendirmeye ve geliştirmeye yöneliktir.

Avrupa Birliği'nde çevre ve sağlık konusunda yaşanan gelişmeler AB çevre etiket sistemi, AB ülkelerinde ulusal düzeyde kabul görmüş çevre etiketleri, çevre ve sağlık konusunda geliştirilen kriterler, ekolojik tekstil ürünleri etiketleri ve Avrupa Birliği'nde tekstil ürünleri ve emniyet konusunda mevcut uygulamalara ilişkin kısıtlamalar sözkonusudur.

AB Konseyi'nin 23 Mart 1992 tarihli ve 880 sayılı direktifi ile AB'nin çevre etiketi sistemi oluşturulmuştur. Bazı AB üyesi ülkeler kendi çevre etiketlerini geliştirmişlerdir. Bu etiketler sadece kendi ülkeleri içinde geçerlidir. Fakat bunun bazı istisnaları da vardır. Swan etiketi İsveç, Norveç ve Danimarka'da geçerlidir. SKAL etiketi

189 NURAY, ÇALIŞ, s. 58

ise Hollanda ve Almanya'da geçerlidir. Çevre etiketi edinilmesi bir zorunluluk değildir, gönüllü bir uygulamadır. Fakat AB düzeyinde geliştirilen çevre ve sağlık ile ilgili kriterlerin zaman içinde Avrupa'ya ihracat yapan firmaların karşısına tarife dışı bir engel olarak çıkmaktadır. Tekstil, çevre ve sağlık konusuyla ilgili olarak Avrupa'da çeşitli yasalar hazırlanmıştır. Bu konuda en etkin ülke Almanya'dır. En son olarak, yine Almanya tarafından bazı azo boyar maddelere yasak getirilmiştir. Almanya'nın bu uygulamasını Hollanda takip etmiştir, İsveç ve Fransa'da da benzeri yasalar hazırlanmaktadır[190]. Yine çevre ile ilgili olarak 20 Aralık 1994'te kabul edilen ambalaj direktifi uygulaması vardır. Üye ülkeler direktifin gereklerini yerine getirmek için ayrı ayrı mevzuat çıkarmışlardır. Bu uygulamanında tarife dışı engel oluşturduğu ileri sürülebilir.

Yukarıda değinildiği gibi, Avrupa Birliği, ulusal sanayisini korumak için yeni korumacılık araçları olarak adlandırabiliceğimiz tedbirleri sık sık kullanmaktadır.

3. Avrupa Birliği ülke Örnekleri

3.1 Almanya

Almanya Avrupa Birliği'nin en ileri sanayileşmiş ülkesidir. Avrupa Birliği içerisinde serbest ticaretten yana olan grubun lideri durumundadır. Bu nedenle Almanya'nın dış ticaret politikaları diğer birliğe üye ülkeleri de etkilemektedir. Almanya serbest ticaretten yana olmakla birlikte kendi sanayini dış rekabetten korumak için zaman zaman tarife dışı araçları da kullanmaktadır.

---

190 Ayrıntılı bilgi için bkz: Özden ERGÜN, **Avrupa Birliğinde Ekolojik Etiketler ve Ekolojik Tekstil Ürünleri**, İGEME, Ekim 1996, S.7.21

Almanya'nın uyguladığı en yaygın tarife dışı engeller standart, test ve onay süreçleri ile ilgilidir. Özellikle ilaç, steril araç ve teşhis ürünlerinin üretimi, paketlenmesi, depolanması ve etiketlenmesi ile ilgili standartlar, bu ülkeye ihracat yapmanın maliyetini yükseltmek yolu ile içi piyasayı dış piyasaya karşı korumaktadır. Aşağıdaki tablo Almanya için tarife dışı engellerin etkilerini içeren nominal ve efektif korumu oranlarını içermektedir.

Tablo:2.16- Almanya İçin Nominal ve Efektif Koruma Oranları

	Nominal Koruma		Efektif Koruma		
	Gümrük Vergisi	Gümrük Ver. ve TDE	Gümrük Ver. ve TDE	Sübvan siyonlar	Toplam Efektif Koruma
Kömür	-	44.2	189.2	147.6	336.8
Demir-Çelik	6.4	20	43.1	14.9	58
Otomobil	10.3	10.3	9.9	1	10.9
Gemi-İnşaat	2.7	2.7	-6.5	1	19.5
Uçak	7.2	7.2	15.8	26	45.4
Elektronik	7	7	6	29.6	9.6
Tekstil	13	34.4	71.2	2.1	73.3
Giyim	15.3	44.7	120	2.9	122.9
Ortalama	7.9	11.2	22.4	9.2	31.6
Standart Sapma	2.9	10.8	39.8	27	62.9

Kaynak: Margaret Kelly et al. "Issues and Developments in International Trade Policy", IMF, 1988'den DPT, Küreselleşme ve Bölgesel Entegrasyonlar ve Türkiye (Değerlendirme raporu), Kitap 1 DPT Ya. No:2374, ÖİK:439, Ocak 1995, s.38.

Tablo'dan görüleceği üzere nominal koruma oranı tarife dışı engellerin ele alınmadığı durumda yüzde 7.9 iken tarife dışı engellerin ele alındığı durumda yüzde 11.2 olmaktadır. Efektif koruma oranı ise yüzde 31.6'ya çıkmaktadır.

Destek ve benzeri düzenlemeler yine Almanya'nın uyguladığı koruma yöntemlerindendir. Almanya'da yatırımlara sağlanan teşvikler yatırım projesinin konusuna ve projenin gerçekleştirileceği bölgeye

göre farklılaştırılmıştır. En önemli yatırım teşvik aracı yatırım yardımıdır. Yatırım yardımının oranı bulunulan bölgeye ve yatırımın özelliğine (proje tipine) göre yatırımın yüzde 10 ile yüzde 23'ü arasında değişen oranlarda uygulanmaktadır. Yatırım yardımı dışında kalan diğer yatırım teşvik araçları ise yüksek nitelikli iş yaratan yatırımlar (Yaratılan bu nitelikli her iş başına 20.000/25.000 DM) ile uzun dönemli eğitim yeri oluşturmak için yapılan yatırımlara sağlanan özel yatırım yardımlarıdır[191]. En fazla sağlanan yardım nakdi yardım ve vergi indirimi şeklinde sağlanan yardımlardır. (Bkz: Tablo 2.13.) Almanya, Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu'ndan sağladığı düşük faizli krediler ile Küçük ve Orta Büyüklükteki işletmelere yardım sağlamaktadır. Geri kalmış bölgelerdeki yatırımlar için hızlandırılmış amortisman ve taşıma yardımı şeklinde yardımlarda bulunmaktadır.

Batı Almanya'daki işletmeler eski Doğu Almanya'dan yaptıkları alımlarda yüzde 2'den yüzde 10'a kadar değişen oranlarda KDV inidiriminden yararlanabilmektedir[192]. KOİ'ler için bölgesel program kredileri, çevre korunmasına yönelik yatırımlar için dalgalanan faiz oranları ile krediler verilmektedir. Ticari kredilerde tercihli faiz oranı uygulanmakta ve kredi miktarı yatırımın belli bir oran ile sınırlı tutulmaktadır.

Almanya'da KOBİ'lere danışmanlık, işbirliği, araştırma-geliştirme, ihracat, yönetim ve eğitim olmak üzere altı konuda devlet desteği verilmektedir. Bunlar uygun şartlı krediler, vergi kolaylıkları, sübvansiyonlar, kefalet, danışmanlık, enformasyon ve eğitim hizmetleri olarak sunulur.

---

191 Barbaros İNECİ, **Avrupa Topluluğu ve Türkiye'de Sübvansiyonlar**, İSO-MÜ. Avrupa Top. Enst., Kasım 1993, s.193-195

192 İGEME, **AT Uygulanan Devlet Yardımları Teşvikler ve Türkiye ile Mukayeseli İncelenmesi**, İGEME, Haziran 1993, s.40

Dış ticarette KOBİ'lere sağlanan destekler, bilgilendirme ve enformasyon eksikliğinin giderilmesi, araştırma-geliştirme ve yenileme teşvikleri, yurt dışı fuarlara katılımın teşvik edilmesi ve çevrenin korunması ile ilgili teşvikler olmaktadır[193]. Ayrıca, yeni ürünlerin geliştirilmesine yönelik projelere, maliyetin yüzde 35'ine kadar kredi verilmektedir. Harcamaların yüzde 20'si hibedir. İşyeri kurma destek programı çerçevesinde, patent alımında, malzeme alımında, arsa ve gayrimenkul alımında, ilk 8 yıl içinde yeni şube açmada, ürün çeşitlerinin artırılmasında, yeni ürün geliştirmede katkıda bulunulmaktadır. Yatırım mallarının 1/3'ünden fazlasının Ar-Ge çalışmalarında kullanılması şartı ile , özel amortisman oranı, uygulanmaktadır. Bu oran taşınabilir mallarda yüzde 40, taşınmaz mallarda yüzde 10'dur. Yatırım teşvikleri için 20 yıla kadar uzanan vadelerde sabit faizli kredi verilmektedir[194]. Kısacası, Almanya'da devlet mümkün olduğu oranda müdahelecilikten kaçınmakta ve koordinasyon rolünü üstlenmekte, KOBİ'lere doğrudan kaynak aktarımı yerine, dolaylı yollardan ileri teknoloji kullanımına ilişkin teknik eleman, bilgi alışverişi, üniversite,teknik okul ve araştırma merkezleri ile işbirliği vb. konuların giderlerine ortak olarak destekler vermektedir[195].

Almanya'da Ar-Ge potansiyelini pazara yaymak için yardımlar sözkonusudur. Firmaların Ar-Ge'lerini teşvik etmek, teknolojik parklarını destekleme, işletmelerde araştırma projelirini geliştirmek, Ar-Ge'de artış ve araştırma personeli için tahsisat vermek vb.

193 Hülye ÖZDEMİR, "Gümrük Birliği kapsamındaki Türkiye'deki KOBİ'ler için ihracat Teşvik Olanakları", **Ekonomik Vizyon**, Y.68, S. 23., Eylül-ekim 1996, s.34

194 Rıdvan KARLUK, **Avrupa Birliği ve Türkiye,** 4. Baskı, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Yayınları, İstanbul 1996, s. 612

195 Şebnem KARAUÇAKOĞUZ, "Avrupa Birliği'nde KOBİ'lere Sağlanan Destekler", **İKV**, Ocak-Şubat 1996, S. 128., s.20

yardımları sayabiliriz. Tablo 2.15. incelendiğinde Almanya'nın toplam 962.10 milyon ECU ile Ar-Ge teşvikleri açısından ikinci sırada yer aldığı görülmektedir. GSMH'nın yüzde 2.6'sı araştırma-geliştirme harcamaları için ayrılmaktadır.

Almanya'da ihracat destekleride uygulanmakta olup ihracat teşvikleri yaygın bir sigorta-garanti sistemi ve ihracat kredi olanakları ile teşvik edilmektedir. Ancak bu teşvikleri sağlayan kuruluşlar direkt devlete bağlı değildir. Özel işletme ve kamu kurumu niteliğindeki teşvik kurumlara kaynak oluşturmada devlet desteği vardır.

İhracatçının üretim aşamasında teşvik gördüğü ve özellikle küçük ve orta ölçekli işletmelere yönelik olarak da kuruluş ve üretim aşamalarında teşvik verilmesi tercih edilmektedir. İki çeşit ihracat teşvik uygulaması vardır. Bunlar;

i- İhracat Kredileri: Almanya'da ihracat kredisi iki değişik kurum tarafından sağlanmaktadır; AKA ve KWF.

57 Alman bankasının iştiraki ile oluşturulmuş AKA, gelişmekte olan ülkelere yapılacak ihracat için özel üye bankaların fonları ve Bundesbank reeskont kaynakları ile DM cinsinden finansman sağlar. Bu kuruluş daha çok satıcı kredilerinde ihracat kredi desteği vermektedir. Krediler 10 yıllık bir süre için verilir. Ayrıca AK, 1-4 yıl vadeli genellikle azgelişmiş ülkelere ve Doğu Avrupa ülkelerine üretici kredisi açar. Bunlar ihracat bağlantısının sadece yüzde 70'ini kapsayabilmektedir. AKA'nın ihracat kredilerinin diğer bir özelliği de yatırım malları veya hizmetleri kapsama zorunluluğudur.

Ayrıca ihracat finansmanı sağlayan KWF adlı bir kurum vardır. KWF, genelde alıcı kredisi vermektedir. KWF kredileri işgücünü, ürünün test edilmesini dış pazar araştırmalarını ve çevre gleştirme için yapılan harcamaları kapsamaktadır. Kredi sabit bir faiz oranı ile verilir ve geri ödeme süresi 10 yıla kadardır. KWF, genel olarak alıcı kredilerini finanse etmektedir. verilen kredilerin vadesi 7 yıldan az olmamaktadır. Ancak 500 milyon DM'dan düşük cirolu ihracata yönelmiş KOBİ'ler için 4 yıla çekilmektedir[196].

KWF'nin verdiği kredi oranları, işin hacmine göre belirlenmektedir. Yabancı para birimiyle ihracat kredi açma imkanı AKA'ya tanınmazken, KWF, ABD doları üzerinden Hermes Kur garantili ihracat kredisi verebilmektedir.

ii- İhracat Kredisi Sigortası ve Garantiler: Özel bir şirket olan "HERMES" devlet hesabına işleri yürütmektedir. HERMES 2 milyon DM'ye kadar olan ihracatı sigortalamaktadır. Bu tutarın üzerindeki ihracatlar için Federal Ekonomik İşler Bakanlığı'ndan verilen izin ile işlem yapılabilmektedir.

HERMES garantisine giren ihracatın yüzde 100 Alman menşeli olma zorunluluğu bulunuyor. Ancak birlik üzerinden yapılan ihracatta bu oran yüzde 30'lara inebiliyor.

Almanya'da ihracat öncesi üretim aşamasında sigorta imkanı bulunmaktadır. Kredi garantilerinde, ihracatçının da risk payına ortak olması sözkonusudur.

---

196 ESİN, ALAGÖZ,ÇALIŞ, **Avrupa Birliğinde Teşvik Sistemi-İlkeler ve Uygulamalar-** İKV. Ya. No:127, İstanbul, Eylül 1994, s. 83

HERMES, kur garantileri de vermektedir. Yüzde 3'e kadar olan zararlar ihracatçıya, üzerinde olanlar HERMES'e aittir. Lehteki farklar HERMES tarafından alınmaktadır. Hermes, yabancı ülkelerde uzun süreli taahhüt edilen iş sözleşmeleri, müteahhit hizmetleri ve teminat mektuplarını da sigorta kapsamına almıştır. HERMES'in kamu kanadını oluşturan "Treverbeit" dış sermaye yatırımlarını, 20 yıla kadar yatırımın yapıldığı ülkelerdeki devletleştirme, millileştirme, iç savaş gibi politik risklere karşı garanti altına almaktadır[197].

Almanya'da ihracatta KDV iadesi ve gümrük vergisi iadesi vardır. İki tane gümrükten muaf serbest liman, ana şirketin yararlanabilmesine uygulanabilen dış şubelerin zararlarının belli bir miktarı için vergiden düşülebilen ihtiyat ayrılması sözkonusudur[198].

Almanya, 1 Nisan 1992 tarihinden itibaren "Yeşil Nokta" uygulamasına geçerek, çevre kirliliğine yol açan ambalajlarla, paketlenmiş malları almayacağını açıklayarak yeni bir tür korumacılık getirmiştir. Ayrıca 15.7.1994 tarihinde Almanya'da resmi gazete'de yayınlanan "Zorunlu Tüketim Malları Kararnamesi" ile ilgili değişiklikle azo maddeleri içeren her türlü tüketim malının Almanya'ya girişi yasaklanarak, 1 Nisan 1996'dan itibaren uygulanmaya başlanmıştır. İşgiysileri, koruyucu giysiler ve geri dönüşümlü elyaflardan mamul mallar için bu yasak 31 Aralık 1999'da başlayacaktır. Tekstil, hazır giyim, deri, ayakkabı, nevresim, çarşaf, yastık kılıfı gibi ürünler içinde geçerlidir.

3.2. İngiltere

İngiltere'de korumacılık genellikle, kamu yatırımlarına, altyapı yatırımlarına ve destekler yoluyla yapılmaktadır. "Ulusal mal satın alma" politikası günümüzde de sürmektedir. AT, katılışından bu yana

197 İGEME,s.75

198 21.yy. Doğru Türkiye, **Geleceğe Dönük Bir Atılım Stratejisi**, TÜSİAD, İstanbul, Kasım 1992, s.101

mal ve hizmet engellerinin kaldırılması, standart sorunlarının halledilmesi, gümrük oranlarının indirilmsi hususunda AB'ne uyum sağlamışsada, İngiltere'deözellikle kamu kesimi ile ilgili korumacılık devam etmemktedir.

Halen İngiltere ve Galler elektrik üretiminden sorumlu olan Central electricity Generating Board (CEGB), aynı zamanda ağır elektrik sanayinin başta gelen düzenleyicisidir. Geleneksel olarak yatırımlarda, ihaleleri kontrol eden CEGB aslında sadece ulusal üreticileri aday listesine alarak, yılda 240 milyon dolarlık tahmini türbin, jeneratör ve transformatör piyasasını kontrol etmektedir. 1990'dan itibaren elektrik üretimi CEGB 'den özel sektöre kaymıştır.Ayrıca National Power ve Power Gen olarak ikiye ayrılan CEGB'nin halka satılması sözkonusudur. Ancak nükleer reaktörlerin sahipliği bir kamu firması olan Nuclear Electric'e aittir[199].

Son yıllarda imalat sektöründeki ticaret liberalizasyonda da değişim gözlenmektedir. Sayısal kısıtlamaların, ihracatı kısıtlamak için yapılan gönüllü anlaşmaların, denetimli ticaret, sübvansiyon ve damping olaylarının arttığı görülmektedir. İngiltere AB ortak gümrük tarife sistemini uygulamaktadır ve anti-damping sistemi vardır.

İthalat politikalarında korumacı uygulamalar sözkonusudur. Rusya ve Doğu Bloku'ndan ithalatta bazı mamul mallara kota uygulanmaktadır. İşçilik maliyetinin düşük olduğu ülkelerde imal edlen bazı tüketim mallarına, örneğin; Çok Elyaflı Anlaşmaya dahil Uzak Doğu tekstil ürünlerine kota konulmaktadır. Kısıtlamalar sadece tekstil ve giyim, deri, oyuncak gibi emek yoğun sektörleri değil, otomobil, elektronik ve çelik sektörlerini de etkilemektedir.

199 KALAYCIOĞLU, s. 123-124

İngiltere politika olarak sinai desteklere karşı olmakla birlikte, artan korumacılık eğilimleri İngiliz sanayi dallarını diğer ülkelerle rekabet şansını yitirmesi gibi bir tehdit oluşturunca destek politikası sürdürmektedir. Özellikle çelik sanayini yüksek oranda desteklemektedir. Ancak buna rağmen sanayi sektörlerini Avrupa Birliği ortalamasının altında bir oranda desteklemekte olduğunu söyleyebiliriz.

İngiltere'de destekler çerçevesindeki teşviklerin bir kısmı nakit , bir kısmı vergi teşviği formundadır. Bölgesel teşvikler genel olarak hibe formundadır. Ayrıca büyük projelere de aynı tarzda yardım yapılmaktadır. Bu yardımlar bölge farkı gözetilmeksizin sağlanmkta, miktarı yatırım ağırlıklı bölümü yatırımcının kendisi tarafından karşılanmak koşuluyla her bir proje içinn karşılıklı müzakere suretiyle tespit edilmektedir. Bölgesel Kalkınma Yardımları ile de kalkınma bölgelerinde sermaye yoğun projelere sabit yatırım tutarının azami yüzde 40'ı nakit olarak sağlanmakta, buna ilave olarak bu yatırımlara Bölgesel Seçici Yardımlar adı altında proje ve eğitim yardımı bağlanmaktadır.

İmalat ve hizmet projelelerinde, yeni teknoloji kullanımı ile ilgili olarak eğitim giderlerinin yüzde 40'ı eğitim yardımı ile karşılanmaktadır. Proje ve eğitim yardımının ikisi de hibe formundadır. Yardım miktarı müzakere yoluyla sağlanmaktadır.

Ayrıca İngiltere'de geri kalmış bölgeler için yatırım maliyetinin yüzde 50'si düzeyine kadar çıkabilecek nakit yardımlar vardır. İngiltere'de Ar-Ge ve küçük ölçekli işletmeler geniş ölçüde teşvik görmektedir.

İngiltere'de araştırma-geliştirme faaliyetleri oldukça ileri düzeydedir. Bu alanda devlet yardımlarında öncelikle yapılan araştırmaların hızla sanayiye ulaşması ve üretim sürecine girmesi temel ilke edinilmiştir. Ar-Ge faaliyetlerine Devlet Yardımlarının yüzde 50'si Savunma Bakanlığı, yüzde 25'i Eğitim ve Bilgi Bakanlığı, yüzde 25'i de diğer ilgili Bakanlıkların emrine verilmiştir. Sanayinin her sektörü çok orijinal bir Ar-Ge faaliyeti sunma durumu harici bu yardımlardan faydalanmamaktadır. Seçilen sektörler; kimya, elektronik, elektrik, uzay ve motor sanayilerinden oluşmaktadır. Geliştirme programının yüzde 5'i 200 işçiden az istihdam hacmine sahip küçük ve orta boy sanayi işletmeleri ve 1 milyon sterlinden küçük cirosu olan tüm KOBİ'lere ayrılırken,; yüzde 95'lik geriye kalan dilim tüm işletmelere açıktır[200]. Firmaların özellikle uzun dönemli Ar-Ge programlarına teşvik sağlanmaktadır.

İngiltere'de KOBİ'ler için ticari hayatı geliştirmek, yatırımlara sağlam bir temel ve adil rekabet olanakları sağlamak için çeşitli önlemler alınmaktadır. Bunlar;

i- Arazi alımı, bina inşası, makina alamı, gibi alanlarda bazı bölgelerdeki firmalara geri ödemesiz yardımlar yapılması,

ii- Küçük işletmelere en geniş amortisman imkanı İngiltere'dedir. Makina maliyetlerinin ilk yıl yüzde 40'ı sonraki yıllarda yüzde 25'erlik bölümünün amortismana ayrılması sözkonusudur.

iii- Özel kredi kuruluşlarının küçük işletmelere verdikleri borçların yüzde 70'i Sanayi Bakanlığı tarafından garanti edilmektedir. Bazı bölgelerde bu oran yüzde 85'e kadar çıkmaktadır.

---

200 Arif ESİN, **Uluslararası Değişken Sosyo-Ekonomik Konjonktürde Bir Müdahele Biçimi: Devlet Yardımları-Avrupa Topluluğu Örneği-**, İKV Ya. No: 76, Temmuz 1989, s. 45

Bu teşvikler dışında işletmelerin vergi yükümlülüklerini azaltmak suretiyle sağlanan teşviklerde bulunmaktadır. Bunların başlıcaları Ar-Ge harcamalarının ve Sanayi Bölgelerinde kurulu işletmelerin sanayi ve ticari binaları inşaat masraflarının yüzde 100 oranında kurumlar vergisi matrahından düşülmesi, makina parkı için yapılan yatırım maliyetinin yüzde 25'inin kurumlar vergisi kazancından indirilebilmesi olarak sıralanabilir[201].

İhracat destekleri de İngiltere'nin uyguladığı koruma yöntemlerindendir. İngiltere'de ihracat kredi finansmanı sağlayan resmi bir kurum bulunmamaktadır. ihracat kredi sigortası ve garanti kuruluşu ECGD doğrudan kredi vermemektedir. İngiltere'deki tüm bankalar kredi vermeye uygundur. Sevkiyat öncesi ve sevkiyat sonrası krediler vardır. Uygulanan Faizler OECD anlaşmalarında belirlenen minimum faiz oranına uygun olarak belirlenir. ECGD aynı zamanda döviz cinsinden hem alıcı hem de satıcı kredileri için sabit oranlı finansmanı desteklemektedir.

İngiltere'de diğer finasman yardım programları çerçevisinde "The Aid and Trade Provsion (ATP)" 1977 yılında kurulmuş olup, İngiltere'nin Karşılıklı Yardım Programı içerisinde ayrı bir tahsisattır. Bu fonlar, geleneksel olarak ihracat kredileri ile birlikte karşılıksız yardım olarak verilmektedir. ATP altındaki yardımlar normalde gelişmekte olan ülkelerin projelerine ve siparişlerini desteklemeye yöneliktir[202]. İngiltere İhracat Kredi Garanti Departmanı (ECGD); İngiltere'den yapılan ihracatı çeşitli politik ve ticari risklere karşı sigortalamaktadır. Ticare risklerde kayıpların yüzde 90'nı, politik risklerde yüzde 95'i ECGD karşılıyor. Teminat risklerinde ise yüzde 100 güvence sunuyor.

201 İNECİ, s. 200

202 İGEME, s.66

ECGD'nin sunduğu diğer sigorta programları, Tahvil Risk Sigortası, Yatırım Sigortası ve İhracatçının sözleşme tarihinden yükleme tarihine kadar geçen sevk öncesi dönemdeki riskini kapsayan sevk öncesi sigorta programlarıdır.

ECGD'nin bankalara sunduğu garanti programları; ECGD'nin sağladığı yüzde 100 garantisiyle ihracatçı bankaardan kolaylıkla satıcı kredileri temin edilebilmektedir. Alıcı kredileri; ECGD, sözleşme değeri 1 milyon Sterling'den fazla olan İngiltere sermaye malları alımı için yurtdışındaki alıcılara borç veren bankalara geri ödemeye ilişkin garanti vermektedir[203].

İngiltere'de parasal olmayan ihracat teşvikleride vardır. İhracatçılara sadece dış fuarlara katılma konusunda teşvik verilmekte ve bu da dış fuarlarda ücretsiz pavyon temini ve gidecek firma elemanlarının yol masraflarının karşılanmasından ibaret kalmaktadır. Ayrıca, İngiltere'de Bölgesel Kalkınma Kuruluşları dış pazarlara açılmak isteyen üyelerine danışmanlık ve araştırma imkanları sağlayarak hizmet vermektedir[204].

3.3. Fransa

Avrupa Birliği'nde korumacılık eğilimlerinin en güçlü olduğu ülke Fransa'dır. Özellikle hizmet ticaretinde ithal yasak ve kısıtlamalarını uygulayan ülkedir. Örneğn TV yayıncılığında yayınların yüzde 60'ının Avrupa, bu oranında yüzde 50'sinin Fransız menşeyli olması yasal bir garanti altına alınmıştır.

---

203 İGEME, s.83

204 Deniz ŞENYURT, "Avrupa Birliği Ülkelerinde Uygulanan Parasal Olmayan İhracat Teşvikleri",**İSO Dergisi**, Şubat 1995, S.347, s.71

Kamusal ihalelerde ulusal üreticiler tercih edilmektedir. Su, elektrik, ulaştırma, telekomünikasyon alanlarında birlik içerisinde liberasyon hamlesi başlamış olmakla birlikte, Fransa'da bu alanlarda yabancı firmaların büyük ihalelere katılımı engellenmektedir. Kamu kesiminde ağır elektrik teçhizatı üretimi Electricite de France (EDF) tarafından sağlanmakta olup, bu alanda yapılıcak ticaret GATT kuralları dışında bırakılmıştır. EDF, "Yerli malı satın alma" parolasını izleyerek, büyük ihalelerde ulusal üreticileri ve yerli ürünlerin tüketimini teşvik etmektedir.

Avrupa Birliği içinde Fransa korumucaı grubun başını çekmete ve korumacı önlemlere sık sık başvurmaktadır. Birlikte içerisinde ithalatta miktar kısıtlamaları en çok Fransa tarafından uygulanmaktadır. Aynı zamanda Fransa'da tek taraflı olarak tekstil ürünlerine ithal kontrolü uygulaması sözkonusudur.

Yeni korumacılık araçlarından olan gönüllü ihracat kısıtlamaları Fransa tarafından zaman zaman ihracatın kendi sanayinin rekabet gücünü tehdit eder bir nitelik kazanması durumunda başvurduğu bir korum yöntemidir. Fransa, 1977'den bu yana Japonya'dan ithal ettiği otomobil miktarını, piyasasının azami %3'ü ile sınırlamak ve bu ülke ile gönüllü ihracat kısıtlaması anlaşması yapmıştır[205].

İdari ve teknik engeller de Fransa tarafından kullanılmaktadır. Örneğin Fransa'nın dahilde araba vergilerini beygir gücüne göre belirlemesi Amerikan arabalarının fiyatlarının göreceli olarak yükselmesine yol açması sebebiyle "ayırımcı" olarak algılanabilir.Yine aynı şekilde Fransa'nın ithal edilecek bütün video kayıt cihazlarının ülkeye girişinin sadece dört personeli bulunan ve böyle bir iş hacmi için hiç müsait olmayan Poiter Gümrük Limanından yapılabileceğine

205 ENGİN, s.64

ilişkin düzenlemesi gümrük işlemlerine örnek olarak gösterilebilir. Bu yolla ithalatı kısıtlamaktadır.

Fransa, belli başlı yatırım engellerinin özellikle belli ülkelere karşı uygulandığı bir ülkedir. 1988 yılında topluluk dışı yatırımcılar için resmi onay zorunluluğu kaldırıldı ise de uygulamada Fransa Maliye Bakanlığı Topluluk dışı yatırımcılardan en az 10 milyon Franklık varlığa sahip firmaları satınalabilmeleri için izin prosedürü izlemelerini zorunlu kılmıştır. Ayrıca birçok yatırımcı bu izni almada çeşitli güçlüklerle karşılaşmaktadır. Fransa bu tür mali işlemlerde ne MFN ilkesi uygulamakta, ne de onaylanmış ikili anlaşmalara riayet etmektedir. Çoğu kez ulusal güvenlik ve kamu yararı ilkeleri ile işlemleri bloke edebilmektedir. 1990'da gerçekleştirilen reformlarla dış yatırımın onayı otomatik hale getirildi ise de "Eğer bir ay içinde reddedilmezse otomatik olarak onaylanır" gibi subjektif kritere bağlanmıştır[206].

Fransa'da Avrupa Birliği genelinde olduğu gibi yoğun bir destek politikası ve alana giriş engelleri bulunmaktadır.

Fransa ulusal ve bölgesel bazda çok çeşitli yatırım teşvikleri sağlamaktadır. Avrupa Kalkınma Bölgesi adını taşıyan bölge Fransa'da uluslararası iş bölgesi olarak tanımlanmıştır. Bu bölgede yapılan yatırımlara Fransa ve AB ortaklaşa yatırım tutarının yüzde 37.5'ine kadar nakit hibe formundan katkıda bulunabilmektedir.

20 milyon Frank'ın üstünde ve minimum sayıda yeni iş yaratan yatırımlar için her yeni yaratılan iş başına 35.000 ile 50.000 Fransız Frankı arasında değişen yatırım primi verilmektedir. Fransa ayrıca

206 KALAYCIOĞLU, s. 123

tesis ettiği üç vergisiz işletme bölgesinde yatırım yapan işletmelere yatırımın yeni iş yaratma kapasitesin ve sanayinin türüne göre kurumlar vergisinde yüzde 25 ila yüzde 100 arasında istisna edebilmekte, 10 yıl süre ile kurumlar vergisinden muaf tutabilmektedir[207].

Fransa'da Ar-Ge faaliyetleri, hibe ve uygun kredi formunda teşvik edilmektedir. İşletmelerin eğitim harcamalarıda teşvik gören konular arasında yer alır. Yine Fransa'da geri kalmış bazı bölgeler için, uzun vadeli, düşük faizli kredi sağlanmaktadır.

Fransa'da diğer Avrupa Birliği'ne üye ülkelerde olduğu gibi KOBİ'lere çeşitli destekler sağlamaktadır. Bunlar[208];

-Muhasebe sistemi KOBİ'ler için basitleşitirilmiştir.

-Sosyal Sigortalara ait işlemler kolaylaştırılmıştır.

-İşçi primlerinin ve aile fertlerinin sigorta primlerinin yüzde 30'u vergiden düşülmektedir.

-Kuruluşunu izleyen 5 yıl içerisinde ödeme sıkıntısına düşen KOBİ'lere, sermaye kayıplarını belli limitler içinde vergiden düşme imkanı sağlanmaktadır.

-Özel bir ihracat kredi sigortası sistemi vardır. Şirketin planladığı ihracat gerçekleşmezse şirket, ihracatla ilgili harcamalarını bu sigortadan geri alabilmektedir.

Diğer Avrupa Birliği ülkelerinde olduğu gibi Fransa'da da ihracatı artırabilmek için firmaların rekabet gücünü arttırmaya yönelik politikalar ile dış pazarlarla ilişkileri geliştirici önlemler uygulanmaktadır. Bu önlemler, dış ülkelerde star sağlama, firma iştirak ve temsilciliklerini teşvik, odalar, bankalar, mesleki birlikler ve

207 İNECİ, s.192

208 KARLUK, **Avrupa Birliği.....**, İstanbul, 1996, s. 612-613

idari işbirliğini, bölge müşavirliklerini arttırarak, firma mensuplarına seminerler düzenleyerek özellikle orta ölçekli işletmeleri ihracata yönlendirmek şeklindedir[209].

Fransız Dış Ticaret Bankası (BFCE) özellikle proje ve projelerle ilgili olarak Fransız ihraç mallarının alıcılarına orta ve uzun vadeli olarak direkt finansman sağlıyor. Bu kredi ticari bankalar aracılığıyla kullandırılıyor. BFCE, kredi vadelerini en az iki yıl olmak üzere 10 yıl ve muhtemelen daha uzun tutabiliyor. Orta vadeli krediler Fransız Frankı cinsinden veriliyor ve Hazine adına BFCE tarafından garantı altına alınıyor. Uzun vadeli krediler ise direkt BFCE tarafından kullandırılıyor. Bu kredilerle BFCE Fransız orijinli mal ve hizmet ihracatının yüzde 80-85'ini finanse etmiş oluyor. BFCE ayrıca Fransa'da faaliyet gösteren bankalara kısmı reeskont kolaylıkları sağlar. Bunun yanısıra satıcı kredisi işlemleri için ayrıca 7 yıla kadar geri ödeme vadesi olan ve ticaret bankaları tarafından kullandırılan kredilerin bir kısmını finanse eder[210].

Fransa'da ihracat sigorta ve garantisi işlemlerini COFACE yapmaktadır[211]. Kamu yararına çalışan resmi bir kuruluş olan COFACE kısa vadeli ticari riskleri garanti altına alır ve orta vadeli kredi sigortası yapar.

COFACE'nin bu yönde işlevleri[212];

- Yüzde 100'ün altında olmak kaydıyla gerek ticari gerekse siyasi riskleri garanti altına almak üzere sigorta imkanları tanımaktadır

209 KURAL, KARAKEÇİLİ, SAKIZOĞLU, s. 48

210 Sadi UZUNOĞLU, "Avrupa İhracatçısını Nasıl Teşvik Ediyor", **Ekonomik Trend**, 19 Haziran 1994, s.38

211 Commision of the European Communities: **The effects of Intra Community Competition of Export Subsidies to Third Contries**, 1990, s.42'den ESİN, ALAGÖZ, ÇALIŞ, 2.77

212 İGEME, s.73

- Ağır yatırım malları ihracatına ilişkin kabul kredi sigortaları ticari risklerin yüzde 85, siyasi risklerin yüzde 90'ına kadar çıkan oranlarda olabilmektedir.

- Hafif yatırım malları ticari ve siyasi risklerin toplandığı bir global poliçe şeklinde düzenlenirken, oranlar aynı kalmaktadır.

- Tüketim malları ve hammadde ihracatında verdiği garantileri kendi hesabına yapma yetkisine sahiptir.

- Ayrıca bir işletmenin elde ettiği özel bir krediye de garanti verebilmektedir. Bu durum işletmelere devlet garantili özel kredi alma imkanı sağlamaktadır.

Bunların yanında ihracatçıyı kur risklerine karşı koruyan COFACE tarafından yapılan kur riski sigortası mevcuttur.

3.4. İtalya

Avrupa Birliği'ne üye ülkelerde olduğu gibi İtalya'da da ithalatı kısıtlayıcı, ihracatı teşvik edici şekilde korumacılık uygulamaları mevcuttur.

İtalya'da AET tarife sistemini uygulamaktadır. İşlenmiş ürünler KDV'ye tabidir. Japonya ve Doğu Bloku'ndan yapılan ithalat kotaya tabidir. Avrupa Topluluğuna giriş öncesi oluşturulan kota sistemi halen yürürlüktedir. İtalya, günümüzde Japon otomobillerine kota uygulayabilen tek Avrupa Birliği ülkesi konumundadır. Ayrıca iki tür ithalat lisansı uygulanmaktadır.

İthalatta kota uygulaması yanında tarife dışı engellerde İtalya'da uygulanmaktadır. AB üyesi diğer ülkeler gibi İtalya'da sinai ürünler için anti-damping uygulaması yürürlüktedir. İtalya, 1987 yılında gönüllü ihracat kısıtlaması ile Kore'den yaptığı ayakkabı ihracatını böyle bir anlaşma ile sınırlandırmıştır.

İtalya'da hizmet ticaretinde giriş ve çıkış ve ithalat engelleri de vardır. Örneğin TV yayın döneminin yüzde 40'ı AB yayınlarına tahsis edilmekte ve AB ve İtalya kökenli yayınlara yüzde 50 oranında vergi iadesi verilmektedir. AB ülkeleri dışındakiler için, İtalya'da banka şubesi açmasında mütekabiliyet şartı aranmakta ve yabancı bankaların kendi sermayelerinin yüzde 60'ını aşacak ölçüdeki kredi talepleri için izin gerekmektedir. Yabancı banka şubeleri, yabancı şirketler ve bunların iştiraklerine verilen kediler hariç kendi bölgeleri dışına kredi verememektedirler.

İtalya'da hem buhar türbinleri ve tarsformatörler alanında hem de altyapı alanlarında AB yönetmelikleri ile uyumlu olarak en az yüzde 50 oranında yerli ürün satın al politikası uygulanmaktadır. Kamu altyapı kuruluşları İtalya'da devlet kontrolu altında olup, bu alanlardaki ihaleler genellikle İtalyan firmalarına verilmektedir.

Zihinsel Mülkiyet Hakları üzerindeki korumanın yetersizliği, İtalya'da bu alandaki ticarete engel oluşturmaktadır. Video kaset, software, televizyon programları özellikle problem oluşturmaktadır.

İtalya'da korumacılık kapsamında destek ve benzeri düzenlemelerde mevcuttur. Yatırım teşvikleri ağırlıklı olarak geri kalmış güney bölgesinde, Mezzogiorno Bölgesinde yoğunlaşmıştır. Yüksek düzeyde sanayileşmiş Kuzeyde ise teşvikler küçük ve orta büyüklükteki işletmelere verilen düşük faizli krediler ve araştırma geliştirme faaliyetlerine verilen bir dizi teşvikle sınırlandırılmıştır. Mezzogiorno bölgesine yönelik olarak başlıca dört tip teşvik bulunmaktadır. Sermaye yardımı, kredi/faiz sübvansiyonu, sosyal sigorta işveren katkısından yapılan indirimler ve üç vergi teşviği. Bölgede bu ana teşvikler yanında düşük tarifeden elektrik, küçük işletmelere nakdi yardım gibi küçük teşviklerde uygulanmaktadır[213].

213 İNECİ, S.201

Sermaye yardımı proje bazında otomatik olarak uygulanmakta olup, yardım oranı yüzde 15- yüzde 56 arasında değişmektedir. Bu yardımdan çimentodan bitkisel yağa, elektronik software'e kadar pek çok sanayi ve hizmet sektörü yararlanmaktadır.

Faiz sübvansiyonu ise piyasa faiz oranından yüzde 40 ile yüzde 64 daha düşük uygulanmakta, kredi miktarı ise, yatırımın yüzde 40 tutarında, maksimum 5 yılı ödemesiz 10-15 yıllık olmaktadır. Sosyal sigorta işveren katkısından yapılan indirimler yüzde 100 olarak ve süresi işçinin işe alındığı tarihten itibaren on yıl olarak uygulanmaktadır. Yeni projeler ve tevsi projeleri bakımından araştırma merkezleri 10 yıl süre ile sosyal yardım kesintilerinden muaf tutulmaktadır. İtalya'da yönetici ve idari personel için eğitim hizmetleri verilmektedir.

Mezzogiorno bölgesinde firma kazançları üzerinden alınan yerel vergiden 10 yıl süresince yüzde 100 muafiyet. Ayrıca yeniden yatırılan karları üzerinden alınan yerel vergiden yüzde 100 muafiyet sağlanmaktadır. Bu muafiyet İtalya'nın neresinde yerleşik olduğuna bakılmaksızın her firma için uygulanabilmektedir[214].

İtalya'da kurulan ihracatçı Birlikleri (Export Consortia) ve Federexport örgütlenmesi, KOBİ'lerin dış pazar paylarını arttırmak amacıyla oluşturulmuş olup, onlara pazarlama, finansman, teknik ve ticari alanlarda uzmanlık hizmetleri vermektedir. İhracatçı birliklerin faaliyetlerini destekleyen devlet, 1989-1990 döneminde yılda 22 milyon dolar olmak üzere birliklerin toplam harcamalarının yüzde 25'ini karşılamaktadır. Ayrıca, her birliğin yıllık işletme giderlerinin yüzde 40'ı devlet tarafından sübvanse edilmektedir[215].

214 İGEME, s.41

215 ÖZREMİR, "**Gümrük Birliği Kapsamında .....** ,s.35

İtalya'da ihracatın kredilendirme yoluyla devlet tarafından teşvikini Mediocredito Centrela (MC) yapmaktadır. Mediocredito genellikle orta vadeli (18 ayın üzerindeki vadeler) için sübvanse edilmiş ihracat imkanı vermektedir. 18 ayın altındaki krediler piyasanın koşulları üzerinden işlem görmektedir. Mediocredito döviz işlemlerinde de ciddi teşvikler organize etmektedir. Kredilerin özel bankalarca döviz cinsinden açıldığı durumlarda; MC, bankaların uluslararası para piyasasından aldığı dış borcu daha yüksek dövize bağlı olan faizle o bankadan borçlanma yoluyla alır. Böylelikle piyasa koşullarının altında döviz kredisi verme imkanı tüm özel bankalara tanınmıştır. Kısa vadeli ihracat kredisi İtalya'da ticari bankalar aracılığıyla kolaylıkla elde edilebilmektedir[216]. Ayrıca döviz kredilerine uygulanan minimum oranlar ile orta ve uzun vadeli döviz kredilerine uygulanan referans oranları arasindaki farkı sübvanse eder.

İtalya'da ihracatı kredilendirme, sigortalama ve garanti altına alma mekanizmaları ile verilen teşvikler Milli Sigorta Şirketi (INA)'nın bir kolu olan SACE tarafından yürütülür.

SACE özel sektör sermayeli SIAC ile yaptığı anlaşma çerçevesinde ticari riskleri yüzde 45, siyasi riskleri de yüzde 95 oranında reasüre etmektedir. Devlet garantili kredilendirmede mal ve hizmetlerin, Birlik ülkeleri için yüzde 30, diğer ülkeler için yüzde 15 oranında yabancı katkısına izin vermektedir. SACE, satıcı kredilerinde siyasi riskler için yüzde 90; alıcı kredilerinde yüzde 100'e varan oranlarda garanti vermektedir. Ticari riskler alıcı ve satıcının eldeki enformasyonlara göre değerlendirilmesi sonucu garanti altına alınmakta ve sigortalamanın işlemin kaçta kaçını kapsadığına karar vermektedir. SACE, devlet bankalarının kısa vadeli ihracat kredilerini de garantilemektedir[217].

216 İGEME, S.65

217 ESİN, ALAGÖZ, ÇALIŞ, s.80

SACE ayrıca İtalyan ihracatçı ve üreticilerinden AB dışındaki ülkelerde düzenlenen fuar, piyasa araştırması, reklam, halkla ilişkiler, ticari ofis, tanıtım, pavyonu, dağıtım şebekesi ve servisleri vb. faaliyetleri sigortalamaktadır. Ancak ticari başarısızlıklar kapsam dışında tutulmakla siyasi ve doğal afet riskleri sonucu ortaya çıkan zararlar ise karşılanmaktadır[218].

3.5. İspanya

İspanya'nın Avrupa Topluluğuna katılması, topluluğun ortak tarım politikasını kabul ederek , toplulukta geçerli tarife ve tarife dışı kısıtlamalar, ihracat ve üretim destekleri, standartlar vb. konularda topluluk tarafından benimsenmiş kuralları uygulamaya başlamasına yol açmıştır.

Avrupa topluluğu tarife sistemi İspanya'da mevcuttur ve anti-damping kuralları yürürlüktedir. İspanya, anti-damping ve fark giderici vergilere ilişkin GATT anlaşmalarını 1982 yılında uyarlamıştır. İspanya ve Portekiz'in 1 Ocak 1986 yılında AET'ye girmesiyle birlikte, sözkonusu ülkelerin topluluğa tam üye olmasına ilişkin kanunda öngörülen geçiş dönemindeki önlemler doğrultusunda, Topluluk ve yeni üyeler arasındaki dampingli ithalata karşı 14 Mart 1986 tarih ve 812/86 ile 813/86 sayılı tüzükler çıkarılmıştır[219].

İspanya GATT standartlarına imza koymuş olmakla birlikte, bu standartlara tam olarak uygun hareket ettiği söylenemez. Topluluk üyesinin kalite onayını ve ithal iznini taşıyan bir ürünün İspanya'ya ithali kabul edilmiştir. Topluluk dışı ülkelerden yapılan ithalatta da geçerlidir. Elektrikli araçlar, tıbbi malzemeler, bilgisayar, büro ve daktilo makinaları vb. araçlar ithalat kapsamına alınmışsa da,

218 Arif ESİN, **Dünya'da ve Türkiye'de İhracat Teşvikleri**, İKV Ya. No:107, İstanbul, 1991, s.52

219 BALKIR, ÜNAL, **Uluslararası Ticarette .....** , s.11

telekomünikasyon araçları bu kapsam dışında bırakılmıştır. Ayrıca, kamu yararına ulusal ihalelerde İspanyol ve Avrupalı üreticiler tercih edilmektedir.

İspanya AT'ye katıltıktan sonda kontrolleri kaldıracağını ifade ettiği halde yük ve özellikle kömür, petrol ve kok taşımacılığında sınırlı rekabete izin vermekte; pamuk, tütün gibi navlun taşımacılığında da bandra sınırlaması uygulanmaktadır[220].

İspanya'nın Avrupa Topluluğu'na katılmasıyla birlikte toplulukta geçerli bir takım destekler İspanya tarafından da uygulamaya konmuştur. İspanya'da mali ve mali olmayan çok sayıda teşvik uygulanmaktadır. Bunlar;

- Sanayi
- Bölgesel Kalkınma
- Küçük ve orta ölçekli işletmeler
- Araştırma - geliştirme
-Teknoloji
- İstihdam yaratma alanlarına yöneltilir.

Yatırım teşvikleri bakımından İspanya üç bölgeye ayrılmaktadır. Ekonomik Teşvik Bölgelerinde yüzde 20-15 , Ekonomik Koruma Bölgelerinde yüzde 20-75, Gerileme Dönemindeki Sanayi Bölgesinde yüzde 20-75 oranında nakit yardım şeklinde sabit sermaye yatırımları belli oranlarda sübvanse edilmektedir. Hizmet sektöründe turizm başta olmak üzere tüm imalat sanayi alanlarında sanayi ve ticari hizmetlerde gerçekleştirilen yeni yatırım, genişleme, modernizasyon ve yer değiştirme yatırımları yardım kapsamındadır.

---

220 KALAYCIOĞLU, s. 125

Ayrıca, eğitim masraflarının yüzde 25'ine kadar hükümet mali yardım vermektedir. Sabit sermaye yatırımının azami yüzde 5'i heryıl tahakkuku eden verginin yüzde 20'si oranında indirim ve yatırrılan istihdam ile ilgili işbaşına azami 500.000 pesata vergi indirimi yapılmaktadır[221]. İspanya'da teşvikler kişi başına düşük gelir, yüksek işsizlik gibi unsurları içeren ekonomik teşvik bölgesinde, yeni firma kurarak faaliyette bulunan bir firmanın yeni iş alanları yarattığı, yeni istihdam yaratan projeler teşvik edilmektedir[222].

Küçük ve Orta boy Ölçekli İşletmeler Enstitüsü (IMPI) küçük ve orta ölçekli işletmelere teknik destek sağlamaktadır. İhracatı geliştirmek amacıyla kurulmuş olan İNFE 1984 yılında KOS'ların dış pazarlar hakkındaki bilgi eksiklerini gidermek amacıyla özel bir enflasyon programı hazırlamıştır. INFE'nin de KOS'ların ihracat grupları şeklinde ihraatlarını arttırmak amacıyla çeşitli faaliyetleri bulunmaktadır[223].

İhracat teşviklerinde İspanya'da sıkı bir devlet desteğini görmekteyiz. Dış ticaret işlemleri İspanya Dış Bank üstlenmiştir. İspanya Merkez Bankasının bir organı olan "Resmi Kredi Kurumu" (ICO). Bu kurumun uluslararası para piyasasından dış borçlanma yoluyla elde ettiği kredileri Dış Banka aktarmaktadır. Bu nedenle İspanya'da ihracat kredileri şeklinde güçlü bir devlet desteği vardır. Dışbank yabancı para birimi üzerinden İşlem yapmaya 1984'den bu yana başlamıştır. Geri ödemelerin yapılmaması durumunda zararları CESSE tarafından kredinin açıldığı döviz cinsinden açılmaktadır.

---

221 İGEME, s.41

222 TES,,İŞ, **Gümrük Birliğine,**..... s,52

223 Süleyman KARATAŞ, **Sanayileşme Süresince Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler**, İstanbul, 1991, s.482

Siyasi riskleri Devlet garantisiyle, ticari riskleri kendi hesabına garanti altına alan, anonim şirket statüsündeki CESSE tarafından garanti ve sigorta işlemlerini gerçekleştirmektedir. CESSE tarafından sigortalanan mal ve hizmetlerin yüzde 90'ı İspanyol menşeili olmak zorundadır. Ticari riskler için yüzde 85 oranında siyasi riskler de yüzde 90 oranında garanti edilmektedir.

Özetle CESSE'nin ihracat kredi finansmanlarına verdiği 3 çeşit garanti bulunmaktadır[224].

i. Bankaların sağladığı kesin bağlantılı prefinansman ve ihracat kredilerinin geri ödenmesine karşı garanti

ii. Alıcı kredilerinde bir banka tarafından taahhüt edilen kredinin alıcıya ödenmemesi durumunda garanti

iii. Gayri,kabili rücu akreditif açılmadığı pozisyonda yabancı bankanın ödeme emrine uymadığı ama kredi mektubunun bir İspanyol Bankasınca konfirme edildiği durumlara ilişkin garanti.

3.6. Hollanda

Hollanda, Avrupa Birliği üyesi diğer ülkelere nazzaran korumacı politikalara daha az yer veren bir ülkedir. Ancak, ihracata destek ve benzeri düzenlemeler Hollanda'da sözkonusudur.

Yerli ve yabancı yatırımcıları kapsayan kapsamlı devlet yardım ve kredileri mevcuttur. 1990 yılından itibaren küçük yatırımcılar için yatırım indirimi teşviği uygulamaya konulmuştur. Hollanda'da bölgesel nitelikli yatırım projelerine verilen teşvikler, ekonomik olarak gelişmemiş bölgelerde işletmeler kurulması ve geliştirilmesi amacına yöneliktir.

224 İGEME, s.75

Firmalar Ar-Ge ücret maliyetleri yönünden Hollanda'da sübvanse edilmekte olup, firmanın ibraz ettiği faturaların azami yüzde 80'ni sübvanse edilmektedir. Eğitim yardımı şeklinde sübvansiyonda verilmektedir.

Hollanda'da araştırma ve geliştirme çalışmaları yapan küçük işletmelerin piyasa araştırma ve teknik proje değerlendirmelerine yönelik harcamalarının yüzde 60'ı devlet tarafından karşılanabilmektedir. Ayrıca, uluslararası istisas fuarlarına katılım, ihracatın geliştirilmesi açısından önemli görüldüğünden, bu konuda da katılım masraflarının yüzde 40-50 oranında devlet tarafından karşılanması sözkonusudur.

Hollanda'nın ihracatı GSYİH'sının yüzde 60'ina eşittir. Bu yüzden ihracatı teşvik eden çok sayıda destek mevcuttur. Uygulanan ihracatı teşvik tedbirleri, yedi ana gruptan oluşturmaktadır. Tedbirler, genellikle mali imkanlar sağlaması, sigorta ve fuarlara iştirak şeklinde ifade edilebilir. Diğer taraftan, Hollanda tarafından gelişmekte olan ülkelerin özellikleri gözönünde tutularak bunlarla ilgili özel imkanlarda sağlanmıştır. Sözkonusu ihracat teşvikleri aşağıdaki gibidir[225]:

i. İhracat kolaylıkları
ii. İhracat finansmanı düzenlenmesi ve rekabet kolaylıkları
iii. Gelişmekte olan ülkelere ihracatta sağlanan kolaylıklar
iv. Ekonomik işbirliği çerçevesinde proje yardımları
v. İhracat kredi sigortası
vi. Gelişmekte olan ülkelerdeki yatırımların sigortası
vii. İhtisas fuarlarına katılma.

225 ŞENYURT, **"Avrupa Birliği ....."**, s,73

Hollanda'da ihracatı teşvik , Ticaret Odası, İhracatı Geliştirme Merkezi (NCH), Büyükelçilikler ve Ticaret Odalarının dış temsilcilikleri vasıtasıyla yapılmaktadır. Hollanda'da devlet küçük ve orta ölçekli firmaların ihracat ilişkilerini teşvik amacıyla sübvansiyon uygular. Bu kural ihracatı geliştirme amaçlı işbirliğinin başlangıç maliyetinin karşılanması konusunda teşviği içermektedir. Sübvansiyon miktarı birinci, ikinci yıllarda ve üçüncü yıllarda sırayla işletim harcamalarının yüzde75, yüzde 50 ve yüzde25'ine eşittir[226].

Hollanda da özel bir sigorta kuruluşu olan NCM ihracat kredi sigortası sağlamaktadır. Kredi sigortası sermaye malları ve taahhüt hizmetleri ihracata kısa ve orta (12 aydan fazla) vadeli kredilere sağlanmaktadır. Sigorta, ihraç bedellerinin ödenmesi ile ilgili ticari politik ve doğalafetler gibi risklere karşı yapılmaktadır. Kredi sigortasıyla, aracın yüzde80-yüzde 95'i karşılanmaktadır[227].

Hollanda'da İdari düzenlemeler şeklinde korumacılık sözkonusudur. Hollanda'da azo boyar maddeleri içeren giysiler, ayakkabılar, yatak çarşafları, nevresimler vb. ithalatını ve ticaretini yasaklama kararı alınmıştır.1 Ağustos 1996'dan itibaren uygulama geçilmiştir.

226 Esin ALAGÖZ ve ÇALIŞ, s.81,82

227 KURAL, KARAKEÇİLİ, SAKIZLIOĞLU, s.63

3.7. Yunanistan

Avrupa Birliğine üye ülkeler arasında Fransa'dan sonra korumacılık eğilimlerinin en fazla görüldüğü ülke Yunanıstan'dır.

Yunanistan'da koruma sistemi, geleneksel ve emek yoğun malları korumaya yöneliktir. Yunanistan'da genel anlamda bazı vergilerle getirilen koruma, bebek sanayilerinin gelişmesine katkıda bulunmaktan çok bütçe açığını kapatmaya yöneliktir. Bu nedenle, ithalat mallarına pekçok özel vergi uygulanmaktadır.

Telekomünikasyon, ilaçlarda, makine mühendisliği, elektrik mühendisliği vb. AB ülkelerinin tümünün kullandığı standartlar Yunanıstan'da da geçerlidir. Kamu alımları sistemi içinde yüksek teknoloji, ürünü olan telekomünikasyonda diğerlerine oranla daha fazla korumacılık vardır. Kimyevi ürünler üzerinde yüzde 15 ve yüzde17 oranında tarife ile ilgili korumacılık uygulanmaktadır.

Yunanistan'da tarife dışı engeller tekstil gibi emek yoğun sanayilerdedir. Bir başka tarife dışı engel AB dışından ithalata konan sınırlamalara ilişkindir. Uzakdoğudan çok düşük maliyetle gelen mallara anti-damping vergisi uygulanması durumu sözkonusudur.

İthalatta bazı standartlar ve normlar vardır. Bu normlara uyulmadığında ithalat kısıtlaması yoluna gidilmektedir. Örneğin Alüminyum ithalatı kısıtlıdır. Yine Yunanistan'da Nissan'ın bazı arabaları imal edilmektedir. Hem yerli, hem ithal arabalardan motor hacmi 1300 cc'den fazla olanlara vergi konuluyor.

Ancak, Yunanistan'da motor hacmi 1300 cc'den fazla olan araba üretilmemektedir. Böylece ithal arabalara vergi konulmuştur.

Yunanistanda sanayi politikası bölgesel gelişmeyi destekleyen seçici bir politikadır Dolaysız sübvansiyon bölgesel ve sektörel gelişmeyi destekler cinstendir. Yunanistan Avrupa Birliği içinde teşvik türleri bakımından oldukça zengin bir ülke konumudadır. Bu teşviklerin başlıcalarını yatırım yardımı, faiz sübvansiyonu, yatırım indirimi olarak sıralayabiliriz.

Yatırım yardımı devlet tarafından hibe formunda sermaye yardımı kullandırılan bir teşvik aracıdır. Ancak devlet bu yardımı kullandırırken yatırımın büyüklüğü ile bağlantılı olarak ortaklık yani devletin özsermayeye ortak olması şeklinde bir şartı uygulanmaktadır. Yatırım yardımının miktarı bölgelere göre farklılaştırılmıştır[228]. Yunanistan teşvik sistemi içinde yeralan bir diğer teşvik faiz sübvansiyonudur. Faiz sübvansiyonu banka kredileri, kamu tahvilleri veya diğer finansal kuruluşlardan sağlanan kredilere uygulanmaktadır. Sübvansiyon uygulanan kredi miktarı, nakit kredisi kadar olup, süresi 3 yıl ile 6 yıl arasında değişmektedir[229]. Çevre koruması amacıyla yapılan yatırımlarda faiz orani sübvansiyonu 3 yıldan 6 yıla çıkabilmektedir.

Proje bazında tanınan yatırım indirimi teşviki ise, yatırım tutarının belli bir oranının gelir vergisi matrahından indirilmesini öngören bir teşviktir. Yatırım indirimi teşvikinden en az iki milyar Drahmi tutarındaki kople yeni yatırım, genişleme modernizasyon ve taşınma gibi yeni üretken yatırımlar yararlandırılmaktadır. Bu teşvikten yararlanabilmek için diğer iki teşvikten yararlanmıyor olma şartı aranmaktadır.

228 İNECİ, s.205

229 İGEME, s.35

Hızlandırılmış amortismanın teşviğinde ise, normal amortisman oranlarının yüzde 20 ile yüzde 50 oranında arttırılması öngörülmektedir. Dolayısıyla normal olarak binalardan yılda yüzde 5 amortisman ayrılırken bu oran yılda yüzde 6 ila yüzde 12.5'e çıkarılabilmektedir. Amortisman oranlarındaki artış oranlarındaki farklılaşma bölgelere göre yapılmıştır.[230]

Yunanistan genel olarak ihracatını diğer AB ülkelerine oranla daha fazla teşvik eden bir ülkedir. İhracat kredileri bankalar tarafından veriliyor. Ancak döviz Komitesi adı verilen kamu kurumu, verilecek kredilerin faiz oranlarını vadelerini ve sınırlamalarını belirliyor. Böylece devlet ihracatçıyı teşvik ediyor.

Bu sisteme göre, özel bankalar verdikleri kredinin yüzde 27'sini, yüzde 23.5 faizle Yunanistan Merkez Bankasına yatırırlar; halbuki ihracat kredi faizleri yüzde 10.5 civarındadır. Aradaki fark böylelikle Hazine tarafından karşılanmış olmaktadır. Zira 23.5 faiz oranı diğer sektörlere oranla oldukça yüksek bir orandadır[231]. İhracat kredileri Drahmi cinsinden finanse edilmekte olup ihracatçılara verilen kredileri en geç altı ay içinde kapatmak zorundadır. Yunanistan'da ticari bankalar alıcı kredisi tahsis edememektedir.

Yunanistan'da kredi sigorta ve garantileri, İhracat Kredisi Sigorta Fonu (ECIF) tarafından düzenleniyor. ECIF'in kendine ait öz kaynağı yok fakat tüm yükümlülükleri devlet garantisi altındadır. ECIF sigorta kapsamına giren ihracatın en az yüzde 25 oranındaki reel değeri Yunan menşeili olması zorunluluğu getiriyor. İhracat kredilerinin yüzde 100'ünü sigortalayan ECİF malların niteliğine göre 3 aydan 5 yıla kadar vadeli garantiler verebiliyor. Kur garatileri de veren ECİF, kur farklarından doğan kayıpları Drahmi cinsinden karşılıyor.

230 İNECİ, s.207

231 ESEN, ALAGÖZ, ÇALIŞ, s.85

Yurtdışında müteahhitlik hizmeti verenlerin bankalardan sağladıkları teminat mektuplarına garanti veren ECİF, siyası riskler sonucu ortaya çıkan zararların yüzde 80'ini, ticari risklerindeyüzde 50'sini karşılıyor.

C. KANADA

Kanada'da ithalat politikaları vergi, lisans, kota ve kısıtlamalarla belirlenmekte olup, tarife dışı engeller Kanada'nın ticaret politikasının ana hatlarını belirleyen önemli uygulamalardır.

Kanada'da buğday ürünlerinin ithali izne ve lisansa tabidir. İthalatçıların ne kadar ithalat yapacaklarını bildirmeleri zorunludur. Bu konudaki kontroller Kanada Buğday Kurulu'nca yapılmaktadır. 1988 yılında süt mamüllerinin ithali ile ilgili kısıtlamalarda artış görülmüştür. Taze meyva ve sebze ithalatında belli kısıtlamalar geçerli olup, ambalajlama ve etiketleme standartlarına Kanada'da cok dikkat edilmektedir. Ayrıca alkollü içkilerin parekende fiyatı, dağıtımı, satışı kontrol altında olduğu için bu maddelerin ithalatı da kontrol altındadır.

Yerli üreticilerin korunması amacıyla et ve tavuk ithalatında kota uygulaması yaygındır. Kota belirlemeleri ya bir yıl önceki ithalatın ya da o yılki üretimin belli bir yüzdesine göre belirlenmektedir.

Kanada'da sübvansiyonlara ilişkin uygulamalar Gümrük Kanunu'nun 7. maddesi ve dampinge ilişkin uygulamalar Anti-damping Kanunu çerçevesinde yürütülürken, 1984'de yeni bir kanun çıkarılmıştır. Sözkonusu yeni özel ithalat önlemleri kanununun

25'inci bölümünde, Anti-damping Kanunu ve Fark giderici vergi yükümlülükleri birleştirilerek soruşturma prosedürlerine açıklık getirilmiştir[232]. Anti-damping uygulamaları Kanada'da tarife dışı engeller şeklinde kullanılmaktadır. Tablo 2.9 ve 2.10. incelendiğinde anti-damping uygulamalarına Kanada'nın sık sık başvurduğu görülmektedir.

Kanada'da tarife dışı engel olarak nitelendirilen diğer bir uygulama ise gönüllü ihracat kısıtlamalarıdır. Japon otomobillerinin Kanada'daki piyasa payı 1982'den 1987'ye kadar gönüllü ihracat kısıtlamaları ile yüzde 18, 1987'de de yüzde 21 oranında sınırlandırılmıştır. Tablo 2.8'i incelediğimizde gönüllü ihracat kısıtlamalarına Kanada tarafından başvuruluduğu görülür.

Kamu satınalma politikalarına gelince Federal ve yerel yönetimlerin "Yerli Satın Al" politikaları etkisini göstermektedir. Sadece Kanada kaynaklı üretim, ihtiyacı sağlayabiliyorsa yabancı firmaların ihalelere girmesi sözkonusu olmamaktadır. Bu politikanın en önemli amacı sinai kalkınmaya destek olmasıdır. Halen "Yerli Satın Al" politikaları Kanada Kamu ihalelerinin yüzde 50'sini kapsıyor olup, sağlık, ağır elektrik sanayi, ulaştırma ve ilgili dalları, politikanın en yoğun kullanıldığı alanlardır[233].

Tarife dışı engeller sınıfında ihracat destekleri Kanada'da yoğun olarak görülen bir uygulamadır. Kanada'nın dış ticaretini düzenleyen bir mevzuatı bulunmamakta, ithalat ve ihracat işlemleri serbest olarak yürütülmektedir. Ancak, sanayinin gelişmesi için gerekli maddelerin ihraç yoluyla tüketilmesinin önlenmesi, stratejik ve askeri malların ise ihracatlarının kontrol altında tutulması için ihracat ve

232 BALKIR,ÜNAL, **Uluslararası Ticarette** ..... ,s.12

233 KALAYCIOĞLU, s. 140

ithalat Müsaadesi Kanunu, ülke ekonomisi ve milli güvenliğin gerektirdiği durumlarda bazı malların ihracatını kontrol etmeye, ilgili Bakanlıkları yetkili kılmıştır.

İhracatta vergi idasi uygulaması mevcuttur. Özellikle ihraç edilen malların imalatı ve geliştirilmesi dışında kullanılan, ihracattan önce hasara uğrayan, fabrika ekipmanı olarak kullanılan ithal edilmiş malların dışında, gümrük, satış ve muamele vergileri ödenmiş ithal mallarının ihracı halinde bu malların bünyesine giren vergiler ihracatçıya iade edilmektedir. İthal edilen ülkeye yeniden ihraç edilen veya üçüncü ülkelere reesport edilen ithal malları da vergi iadesinden yararlandırılmaktadır[234].

İhracatın teşviki ve geliştirilmesi amacıyla, Kanada, çeşitli kurum ve kuruluşlar aracılığıyla ihracatçıya destekler sağlamaktadır. İhracat Pazarlarının Geliştirilmesine Dair Program (PEMD), Kanada'lı firmaların ihracat faaliyetlerinin geliştirilmesi, çeşitlendirilmesi ve devamı amacıyla ihracatta mali riskleri ihracatçılar ile paylaşarak katkıda bulunmaktadır. PEMD, Kanadalı firmaların yeni pazarlara girebilmek için yaptığı kabul edilebilir giderlerin yüzde 50'sini karşılamaktadır.

Kanada orjjinli mallar ile Kanada sanayinin tanıtım, ihracatçıların yurtdışı fuarlara katılımı, ticari heyetlerin Kanada dışı ziyaretleri, Geliştirilecek-Tanıtılacak Projeler Programı (PPP) tarafından programlanmakta ve uygulanmaktadır. Kanada'da ihracatı Geliştirme Kanunu (ECD), Kanada'nın ihracatını geliştirmek amacıyla sigorta, garanti ve finansman kolaylıklarının yanısıra müşavirlik hizmetleri de sağlayarak Kanada'lı firmaların yurtdışında rekabet güçlerini artırmaktadır.

234 Erkut ONURSAL, "İhracatı Teşvik Politikası ve Gelişmiş Bazı Ülkelerde Teşvik Tedbirleri Uygulaması". **Dış Ticarette Durum**, S.23-24, Ocak 1991, s.19

İhracatı Geliştirme Kurumu (EDC). Kanada'dan yatırım malları, malzeme ve hizmet satın alacak yabancı alıcılara, sabit veya değişken oranlı faizlerle kontrat tutarının yüzde 85'ine kadar orta ve uzun vadeli finansman imkanları sağlamaktadır. Mal ve hizmet bedeli, kredi verilerinin adına EDC tarafından, doğrudan ihracatçıya ödenerek, ihracatçının eline peşin para geçmesi temin edilir. Bu finansmanın sağlanmasında ihraç edilecek maldaki Kanada orijinli kısmın en az yüzde 60, tercihen yüzde 80 düzeyinde olması zorunludur[235]. Buna ilaveten Kanada Ticaret Kurumu (CCC), yatırım projeleri ihracatında hükümetler arası düzenlemenin gerekmesi halinde ana müteahhit olarak hareket etmekte, projenin teslimi garantisini vermekte, ayrıca yatırım projelerini kontrata bağlamaktadır. Kanada Uluslararası Kalkınma Teşkilatı (CIDA), çok taraflı veya ikili programlar aracılığı ile gelişmekte olan ülkelere gıda, mal, teçhizat satan üretici ve imalatçıları, danışmanlık ve müteahhitlik hizmetleri veren Kanada'lı firmaları teşvik etmektedir. Firmalara çeşitli teknik ve proje yardımları sağlamaktadır. Ayrıca Kanada'lı firmaların yurtdışında iş almalarını kolaylaştırmaktadır

Kanada'da hizmet sektöründe en önemli engel basın yayın alanındadır. ABD kaynaklı reklamlar üzerinde bir kısıtlama mevcuttur. Yabancı yayın ithalatına kısıtlama uygulanmakta ve menşey istenmektedir. Bu ülkede vergi yasaları Kanada'lı reklamcıların yabancı yayınlara ödedikleri masrafların verigiden düşürülmesine izin vermemektedir.

Enerji, basın yayın, telekomünikasyon, ulaştırma, film müzik, matbaacılık, kablolu telvizyon, dallarında Kanada yeni ve gelişmeyi planlayan yatırımları kontrol etmektedir. Kanada Yatırım Yasası, ABD ve diğer ülkelerden yapılan yatırım başvurularının "Kanada'ya

235 ONURSAL, s.21

Net Yarar" açısından incelenmesi zorunlu kılmaktadır. Yasa, yeni iş ve 5 milyon Kanada dolarından daha az ve 50 milyon Kanada dolarından daha fazla yatırımı onay kapsamı dışında tutmaktadır[236]. Bu istisna, gazetecilik, matbaacılık, film, süreli yayın ve video alanlarında uygulanmamaktadır. Film sanayiinde Kanada firmalarının yabancı ülkelerin firmalarınca satın alınması yasaktır. Bankacılık alanında Kanada, sadece yüzde 8 oranında yabancı bankaların faaliyetine izin vermektedir. Kanada enerji sektöründe de yüzde 50 Kanada mülkiyeti zorunluluğu aramaktadır. Telekomünikasyon gibi kamu yararı gözeten alanlarda yabancı firmaların alana girişi engellenmektedir. Büyük ihalelerde Kanada'lı üreticiler tercih edilmektedir.

D. JAPONYA

Doğu Asya ülkeleri arasında Japonya müdahaleye en fazla yer veren ülke olarak tanınmaktadır. Hatta Japonya dünya ticaretinin liberalleşmesini engelleyecek şekilde korumacı düzenlemelere yer verdiği gerekçesiyle eleştirilmektedir. Japonya'nın dış ticaret fazlasının en önemli sebeplerinden biri olarak bu müdahaleci düzenlemeler gösterilmektedir.

Tarife ve terife dışı engeller Japonya'nın özellikle ABD ve AB'ne karşı kullandığı ticaret araçlarıdır. Yapılan ikili müzakereler sonucunda çok sayıda mamul üzerindeki tarifeler kaldırılmıştır. Aslında, Japonya'da uygulanan tarife yüzde 2 civarında olup, dünyada en düşük tarife oranıdır. Buna rağmen bazı ürünler üzerinde yüksek tarife oranları korunmaktadır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere farklı tarife sistemi uygulanmaktadır.

236 KALAYCIOĞLU, s. 141

Japonya'da imalat sanayi ürünleri ithalatında gümrük vergileri yüzde 10'nun altındadır. Tekstil gibi bazı özel mahiyetteki sektörlerde yüzde 5'lere kadar çıkmaktadır. Ancak asıl koruma tarife dışı engellerle sağlanmaktadır. Japonya petrol dışı ithalatının yüzde 10'unu tarife dışı engelerle korumaktadır.

Tarifeler yanısıra özellikle tarım ürünlerinde miktar kısıtlamaları sözkonusudur. Çoğunluğu tarımsal ve deniz ürünleri olan 20 mal sınıfına kota uygulanmaktadır. Kota uygulamaları et, portakal, konsantre portakal suyu gibi mallara uygulanmaktadır.

Japonya'da gerek sanayi gerekse tarım sektörünü tarife dışı yöntemlerle etkin bir şekilde koruyan bir sanayi ülkesidir. Tarım ürünleri ithalatında en yaygın olanlar sağlık stardartları ve karantina kuralları ile selektif müsaade verilmesidir. Sanayi sektöründe ise ithal malları kullanımın vergilendirilmesi ve herhangi bir şekilde uygulanan ayrımcılığa dayalı lisanslar için de bir üst sınır getirilmesidir [237]. Bu bağlamda Japonya'da Amerikan sığır eti ve gıda mallarına karşı gümrük girişi engelleri vardır. İthalat süresince sayısız bürokratik engellerde mevcuttur.

Standartlar, testler ve etiketleme açısından Japon piyasalırının yarattığı bazı engeller mevcuttur. Telekomünikasyon araçları alanında birçok standart gözetimi etkisini göstermektedir. ABD ile ikili anlaşmalar yoluyla denetimler yumuşatılmış olsa da, Japonya'da yabancı firmaların birçok malı tüketicilere doğrudan ulaşamamaktadır. Pazarlama ve dağıtım güçlükleri vardır. Farmasötik ürünlerin ticaretinde yeni ve jenerik mamullerin onaylanması, ürün test zorunluluğu gibi engeller sürmektedir. Etiketleme zorunluluğu ile gıda katkı maddelerinin belirlenmesi, bu maddeleri içeren ürünlerin Japonya'ya ithalini zorlaştırmaktadır. Japonya'da halk sağlığı nedeni

237 SÜNER, s.171

ile taze ve konserve meyva ve sebze ithalinde de denetim uygulanmaktadır.

Kamu satın alımlarında Japon ürünlerine öncelik verilmektedir. Bilgisayar komputürleri ve uydular bu alandaki engellerin en fazla görüldüğü iki alandır. Bu alanda büyük bir ihracat potansiyeli olan ABD, izlenen politikalar nedeniyle Japon piyasasına girememektedir. Yeni uydu haberleşme hizmeti üreten yabancı firmaların piyasaya girmesini önleyen engeller mevcuttur.

Japonya'da destekler, seçilmiş endüstrilere yönelik kredilerin sübvanse edilmesi, mevduat faiz oranlarının düşük tutularak, kredi maliyetlerinin aşağıya çekilmesi suretiyle yatırımların teşvik edilmesi, darboğazda olan ve ülke ekonomisi açısından büyük potansiyel arzeden sanayilerin desteklenmesi, firma ve sektör bazında ihracat hedeflerinin belirlenmesi, ihracat pazarlaması konusunda uzman kurumların oluşturulması, kamu ve özel sektör arasında sık bir koordinasyon sağlanması suretiyle tam ve doğru bilgi akımının temini gibi çeşitli şekillerde gerçekleştirilmiştir[238]. Ayrıca Japonya'da Uluslararası Ticaret ve Sanayi Bakanlığı (MITI) teşvik politikalarını, Maliye Bakanlığı'nın gözetimi altında yürütmektedir.

Japonya'da devlet, sektörler arasında ayrımcı finans, koruma ve başka teşvik politikalarıyla yatırımların gelecek vaadeden sektörlere yönelmesini sağlamıştır. Yatırımcılara düşük faizli kredi sağlayan finans politikaları uygulamışlar ve uzun vadeli yatırımlar için elverişli bir istikrarlı makrooekonomik ortam yaratmışlardır. Japonya'da devlet teknoloji öğrenme sürecinde olan şirketleri geçici olarak iç piyasada dış rekabetten korumaktadır[239].

238 Bülent ŞAHİNALP, "Doğu Asya Ülkeleri Nasıl Başardılar?", **Dış Ticaret Dergisi,** S.1., Nisan 1996, s.3

239 DPT, **Dünya'da Küreselleşme .....** ,s.21

İstikrarlı büyümenin sağlanmasında ve kalkınma sürecinin başarıyla gerçekleştirilmesinde ihracat bir araç olarak kullanılmış ve izlenen dışa açık kalkınma modelleriyle yüksek ihracat performanslarına ulaşılmıştır. Japonya bu dönem zarfında dünyanın önde gelen sanayi mamülleri ihracatçıları arasına girmiş ve dünya ihracatı içindeki payını yüzde 12'lere kadar yükseltmeyi başarmıştır. Japonya'da kullanılan ihracatı teşvik araçları çok çeşitli olmakla beraber esas itibariyle, ihracat kredileri. ihracatçılara gümrük muafiyetli ithalat imkanı, ihracat hedefleri ve vergi teşviklerinden oluşmuştur.

Vergi teşviklerinden bazıları şunlardır[240]:

- Denizaşırı piyasaların geliştirilmesi için vergi indirimleri
- Denizaşırı yatırımlarda uğranan kayıp için vergi indirimleri
- Döviz kuru değişimlerinden doğacak zararlar için vergiden düşülebilen ihtiyat ayırılması
- Vergiden düşülebilen dış eğlence masrafları
- Teknoloji, patent, danışmanlık ücretleri ihracatında özel vergi indirimleri
- Emtia vergisinden muaf olma
- Gümrük vergilerinin geri alınması olarak sayılabilir.

İhracat teşvikleri uygulaması, kredi, garanti ve finansman kanallarından tamamen kamu kuruluşlarınca yürütülmektedir. Dış Ticaret ve Sanayi Bakanlığı ile Eximbank kamuya ilişkin tüm işlemleri üstlenmiş durumdadır. Oldukça merkeziyetçi bir düzenleme gözlenirken, özel ticari bankaların hareket serbestisinin tamamen kısıtlandığı görülmektedir. Ticari risklerin de dikkatle ve kamu tarafından değerlendirildiği kredilendirme işlemlerinin hemen tümü devlet garantisi altına alınmıştır. İhracat teşvikleri arasında ucuzlatılmış kredi imkanı önemli bir yer tutmaktadır[241].

240 TÜSİAD, s.103

241 İNCEKARA, s.45

Eximbank'ın yanında Dış Ticaret ve Sanayi Bakanlığı'na bağlı İhracat Sigortalar Dairesi (EİD), özerk bir yapıya sahip olup, ihracat kredilerinde sigorta ve garanti teşviki sağlamakta ve kur garantisi de verebilmektedir.

Japonya'da ihracat kredilerinin tümü EİD tarafından garantilenerek, ciddi bir ihracat teşvik mekanizması oluşturulmuştur[242].

İhracat kredi finansmanı bir kamu kuruluşu olan Eximbank tarafından ticari bankalarla birlikte yapılmaktadır. Tesis yatırımlarına ilişkin satıcı kredilerinde EXİM yüzde 70 oranında projeleri kredilendirmekte, geri kalan kısım ise, ticari bankalar tarafından üstlenilmektedir.

Alıcı kredilerinde ise EXİM genel olarak yüzde 60 oranının üstüne çıkmaktadır. Kredilerini tamamlayan ticari bankaların verdiği tüm krediler EİD tarafından Devlet Garantili olarak teminat altına alınmıştır[243].

EXİM, uzun ve orta vadeli kredilerde döviz cinsinden işlem yapabilmektedir. Bunların hemen hemen tümü ABD Doları üstünden uygulanmaktadır. Kaynak temininde EXİM, "Foreign Exchange Fund." kanalıyla da döviz ihtiyacını karşılayabilmekte; ayrıca da uluslararası para piyasalarında borçlanmaya gitmektedir[244].

Hizmet sektöründe yabancıların Japonya'ya girişine karşı konmuş engeller aşırı derecede yüksektir. Hizmet sektörü engelleri,

242 ESİN, s.61

243 MASUN, s.43

244 ESİN, **Dünyada ve Türkiye'de .....** , s. 65

inşaat, mimar ve mühendislik hizmetleri alanlarında görülmektedir. İhalelerin açıklıktan yoksun ve rekabeti kabul etmeyen bir yapıda olması en önemli engellerden biridir. Hizmet ticaretinde regülasyonların koruma amacıyla kullanılabileceğine ilişkin bir örnek ise Japonya'nın Amerikalı avukatların kendi ülkesinde büro açmasına izin vermemesidir. Japonya araştırma ve kalkınma projelerinden (devlet destekli ve kamu tarafından finanse edilen projelerden) ABD'li firmaları dışlamaktadır. Sigortacılık alanlarında lisans dağıtımları ancak belli alanlarda yapılmaktadır. Kargo taşımacılığında da karier spesifikasyon engelleri bulunmakta olup yüksek konteynerlerin Japonya sularında seyretmesi yasaktır.

Doğrudan yabancı yatırımlarla ilgili engeller kısmen kaldırılmış olsa da; uçak, uzay araştırmaları, atom enerjisi, narkotik madde, aşı, tarım, balıkçılık, ormancılık, petrol, gaz, maden, deri ve deri ürünleri alanındaki yatırımlar Japonya'da hükümet tarafından yoğun bir biçimde denetlenmektedir. Tütün alanında yatırım yasaktır. Bankacılık sektöründe mütekabiliyet ilkesine göre hareket edilmektedir.

Gümrük tarife Kanunu'nun 9.uncu maddesi damping ve 8.inci maddesi fark giderici vergileri içeren Japonya'da kurallar GATT anlaşmalarındaki şartlara dayandırılmıştır. Damping politikaları, elektronik ürünler ile yarı iletkenler piyasasına önemli bir rekabet engeli kazandırmaktadır.

Patent hakları ile ilgili güçlüklere Japonya'da da rastlanmaktadır. Transformatör yapımında ana madde olarak kullanılan amorf metal ve alaşımlarda Amerika'nın patent haklarını elinde bulundurması ve Japon patent korumasının yetersizliği bu

alandaki ticareti engellemektedir. Patent alma süresinin uzunluğu, ticari marka kayıt işlemlerinin yavaşlığı, korumayı güçlendiren bürokratik engellerdir. Video, kaset korsanlığı 1988'de çıkarılan yasağa rağmen sürmektedir.[245]

Bunlara ilaveten, Japonya ekonomisinin en fazla korunan alanları parekende distribütörlüğü, tarım çiftlikleri ve finans hizmetleridir[246]. Uzay sanayi ve otomotiv sanayi dalları ile ilgili yan sanayi, yabancı rekabete tamamen kapalı tutulmaktadır.

E. GÜNEY KORE

G. Kore'de korumacılığın temel amacı ihracata yönelik, uluslararası rekabet gücüne sahip firmaların oluşmasına katkıda bulunmaktadır. Yeni korumacılık, ithal ikamesi sisteminin değil, ihracata dayalı sanayileşme stratejisinin bir parçası olarak kullanılmiştir.

1950'lerin başlarında G. Kore, tarifeler, ithal lisansları, düşük faiz hadleri gibi politika araçlarına dayanan bir ithal ikameci sanayileşeme stratejisi izlemişti. Bu sanayileşmenin ilk aşamasında koruma; genç endüstrilerin korunması, dışsal ve ölçek ekonomilerin yaratılmasına yönelik olmuştur. 1960'lardan sonra izlediği politikalarda önemli değişiklikler yaparak sanayileşmiş bir ülke statüsü kazanmıştır. Bu dönemde G. Kore en güçlü gelişme performansı kaydeden ülkelerin başında gelmektedir. 1965-1989 döneminde G. Kore, GSYİH'ın oranı olarak yatırımlar yüzde 15'den yüzde 35'e, ihracat yüzde 9'dan yüzde 34'e yükselmiştir. Aynı dönemde G. Kore'nin ekonomik bünyesi değiştiği gibi, buna paralel olarak,

245 KALAYCIOĞLU, s.129

246 Peter F. DRUCKER (Çev. Fikren ÜÇCAN), **Gelecek İçin Yönetim 1990'lar ve Sonrası**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 3. Baskı, 1992, s.68

ihracatının bileşimi de değişmiş, sanayi ürünlerinin payı yüzde 93'e yükselmiştir[247]. Bu gelişme potansiyeli bağlamında ithalat politikaları itibari ile 1989 yılında G. Kore 5 yıllık bir plan çerçevesinde ortalama tarife oranlarını yüzde 12.7'den 1993'te yüzde 7.9 oranına indirmiştir.

Tüm ithalat; otomatik olarak onaylayanlar, sınırlandırılmış olanlar, yasaklanmış olanlar şeklinde üç kategori altında izne tabidir. Tarım ve deniz ürünleri, taze meyva ve meyva sularında gümrük tarifeleri ortalama yüzde 30-yüzde 35 düzeyindedir. Güney Kore'de esnek oranlı tarife sistemi uygulanmaktadır. Bu sistemde hükümet ana kanunu değiştirmeksizin bir defa saptadığı tarife oranının yüzde 50 kadar alt ve üst sınırına inebilmekte ve çıkabilmektedir. Ayrıca ithalatı denetim sistemi vardır. Bununla libere edilen ithalatın aşırısı geçici tarifelerle engellenebilmektedir.

Miktar kısıtlaması uygulamasını, ithal lisans sistemi yoluyla yapmaktadır. İthalatın yüzde 95'i libere olmakla beraber geri kalanı üzerinden özellikle tarım ve su ürünlerinde kısıtlamalar mevcut olup, pazarlama ve dağıtım güçlükleri vardır. İthalatta deposit ve döviz tahsisatı yoluyla sınırlama getirilmektedir. Güney Kore'de sağlık kontrolleri ithalat zorluğu yaratan bir diğer engeldir. Kalite, inceleme, denetim, menşei mühür kontrolleri ile kontrol sürelerinin uzunluğu süresince gereken ürünlere soğutma olanaklarının sağlanmaması bir diğer tarife dışı engel olarak nitelenebilir. Standart test ve etiketleme açısından 1989'de ABD ile yapılan ikili anlaşmalar çerçevesinde yeniden inceleme zorunluluğu kaldırılmıştır. Ancak diğer ülkelere karşı uygulama sürdürülmektedir.

---

247 İNCEKARA, s.47.

Güney Kore'de yeni kurulan endüstrilere ucuz kredi tanımanın ve değişik biçimlerde ihracat süvansiyonu vermenin yanı sıra , sıkça iç piyasada aşağı-yukarı mutlak koruma sağlandığı görülmektedir[248]. Ağır sanayi ve kimya sanayinin teşvikine ağırlık verilerek, bu sanayi dallarında gümrük muafiyeti ve ithal yasakları getirilmiştir. Bunlara ilaveten kredi temini konusunda ulusal yatırım fonu oluşturulmuştur. Yatırımlarda yerli katkının asgari oranları belirlenerek, bu sanayiler 5 yıl süresince vergiden muaf sayılmış, yatırım indirimi ve hızlandırılmış amortisman gibi teşvik araçlarından da yararlanılmıştır. Güney Kore'de devlet desteklediği firmaların ihracata yönelmeleri yanında, yeni teknoloji getirmeleri, geliştirmeye kaynak ayırmalarını ve iş üstünde eğitim programları oluşturulmasını şart koşmuştur.

Devlet teşvik verdiği ve iç piyasada dış rekabetten koruduğu yerli şirketlerin teknoloji öğrenmeleri ve uluslararası piyasalarda rekabet edecek hale gelmeleri için somut ihracat hedefleri koyarak yerli şirketleri ihracata zorlamıştır. Hedefi tutturamayanlardan desteğini çekmiştir[249].

İhracat teşvik destekleri çeşitli alanlarda sürmektedir. Tercihli kredi, vergi muafiyetleri, Kore Eximbank kredileri bu destekler arasında sayılabilir. Kore İhracat-İthalat Bankası (Eximbank) on yıla kadar vadeli, bir veya iki yılı ödemesiz, yıllık yüzde 8-9 faizle orta ve uzun vadeli ihracat kredileri vermektedir. Bu tür krediler endüstriyel ekipman, fabrika ve teknik hizmetler için verilebilmektedir. Eximbank

248 L.E. WESTPAL, 'Indusrtial Policy in Export Propolled Economy: Lesson From South Korea's Experience", **Journal of Economic Perspectives**. C.4., 1990, s.48'den R. PRENDERGAST, F. STEWART (Cev. İdil ESER). **Piyasa Güçleri ve Küresel Kalkınma**, Mayıs 1995, s.82

249 DPT, **Dünyada Küreselleşme ve Bölgesel Bütünleşmeler**, Alt Komisyon Raporu, DPT Ya. No:2375, ÖİK:440, Ocak 1995, s.21

aracılığı ile, yabancı bankalara yüzde 7-9 faizle dolar üzerinden faiz veriliyor. Bu krediler, Güney Kore mallarını alacak olan yabancı ithalat firmalarını finanse etmede kullanılmaktadır. Güney Kore'de Üretici Kredisi Kurumu, ihracatçılar için finans kaynağı olarak devreye sokulmuştur. Bu amaçla, girdi ithal eden yerli ithalatçıya ticari bankaların döviz sağlaması için teminat verilmiştir.

İhracatı diğer geliştirici araçlar ve teşvik olarak KOTRA (Kore Dış ticareti Geliştirme Merkezi), Tüccarlar Birliği, Genel Ticaret Şirketleri Sistemi, Fuarlar, Sergiler ve standardizasyonu, kalite denetimi, sanayide model ve paketleme merkezi gibi kurum ve uygulamalarla da ihracat teşvik edilmiştir[250]. KOTRA, yabancı alıcılarla Güney Kore'li ihracatçıları biraraya getirir. Uluslararası müzayedelerde şirketlere destek olur. Ticari fuar düzenler ve bunlara katılanları destekler. Ayrıca KOTRA, Güney Kore mamullerini dünyaya tanıtır ve ihracatçılara piyasa ile ilgili bilgiler verir.

Güney Kore'de "Negatifler Listesi" ile belli hizmet sektörlerine yabancı yatırım kabul edilmemektedir. Muhasebe, avukatlık ve noterlik hizmetleri, tercümanlık, deniz ticaret, parekende satış, ulaştırma, telekomünikasyon bu listede yer alan sektörlerdir. 1988 ticaret yasasına göre yabancı yatırımın izinli olduğu alanlarda da zor, karmaşık ve keyfi uygulamalar caydırıcı rol oynamaktadır. Son düzenlemelerle deniz ticaret filosunda joint venture biçiminde bir ufat yabancı ortaklığa izin verilmişse de kontejner, demiryolu ve kara taşımacılığında buna izin yoktur[251]. Yatırım engellerinde kısıtlamalar kaldırılmış olmasına rağmen, münferit yasalar hala belli bir anda yabancı yatırımı bloke etmek ve yerel hisse zorunlulukları gibi engellere olanak vermektedir.

250 Mehmet YİĞİT, **İhracat ve İhracat teşviklerinin Ekonomik Analizi**, Kütahya, 1996, s.106

251 KALAYCIOĞLU, s.131

F. BREZİLYA

Brezilya'nın geleneksel kalkınma politikası, ithal ikamesi sanayileşme politikasına dayanmakta idi. Ancak 1980'li yılların ikinci yarısından itibaren bu politikalarda değişiklik yapılmıştır. Tarife oranlarında önemli değişiklikler yapılarak ithalat rejiminin libaralizasyon süreci başlatılmıştır. Bu kapsamda tarifelerde indirimler yapılarak, ortalama tarife oranları yüzde 50'lerden yüzde 35 düzeyine düşürülmüştür.

Brezilya'da, hammadde ve işlenmiş mamuller için yüzde 0-37 arasında değişen vergi uygulanıyor. Ayrıca lüks tüketim maddeleri için yüzde 64-400 arasında vergi uygulaması sözkonusudur. Firmalara yıllık kota uygulaması mevcut olup, damping durumunda ithalat vergilerinde yüzde 30'a varan artışlar yapılıyor. Brezilya'da ithalat, izne tabi, izinsiz ve geçici izinli olmak üzere üç kategoriye ayrılıyor. Kredili ithalat teşvik edilmekte olup, ithalat 3-8 yıllık kredilerle finanse edilmektedir.

İthalatta lisans uygulaması, gerek ikili gerekse GATT çok tarflı ticaret bağlantılarında yaygın bir engel olarak kendini göstermektedir. Hemen hemen tüm ithalat Brezilya Merkez Bankası'nın, Dış Ticaret Bölümü'nden lisanslamayı gerektirmektedir. (CACEX)[252]. İthalat lisansı alabilmek için CACEX kayıtlı olup, yüklemeden önce ithalat lisansının alınması gereklidir. CACEX, ödemeler bilançosu açıklarının giderilmesi amacı ile, özellikle hammadde ve mamullerle ilgili ithali lisans başvurularını reddetmektedir. Ayrıca ülke içinde üretilen veya üretilme potansiyeline sahip ürünlere ithalat lisansı vermeyi kabul etmemektedir.

---

252 KALAYCIOĞLU, s.132

Ulusal satın alma politikaları Brezilya'da eyalet, federe devlet ve belediye alımlarında hakim olan bir politikadır. Kamu ihalelerinde, kamunun kortrolünde olan alanlarda yerli firmalar tercih edilmektedir.

Hizmet sektöründe de çeşitli kısıtlamalar vardır. Ör: İnşaat sektöründe teknik açıdan ulusal firmalar yetersiz kalırsa yabıncı firmaların girmesine izin verilmektedir. Sigortacılık alanındaki uygulama ise, sigorta şirketlerinde yabancı hisseler en fazla yüzde 30 pay sahibi olabilir. İthalat sigortasının tamamı için yerli sigorta şirketlerince yapılması zorunluluğu olduğu için yabancı sigorta şirketlerinin piyasaya girmesi engelenmektedir.

Brezilya'da vergi muafiyet ve sübvansiyonları oldukça yaygındır. Bunlar doğrudan maliyet indirimleri şeklinde uygulanmaktadır. Bu doğrudan teşviklerin bazıları şunlardır[253]:

i-Kurumlar vergisi yükümlülüğü, toplam satışlar içinde ihracatın yüzdesi nispetinde azaltılmaktadır.

ii- Yurtdışında ihracatın promosyonu için yapılan masraflar ile Brezilya dışındaki acentalara verilen satış komisyonları vergiden düşürülmektedir.

iii- Mamul mal ihracatçıları, patent hakkı ücretleri gibi yabancı firmalara yapılan ödemeler üzerindeki yüzde 25'lik gelir vergisi stopajından muaftırlar.

---

253 Mustafa ÖZEL , "İhracat Finansmanı ve Sigortası -Eximbank Modelleri-." **Dış Ticarette Durum**, S.23-24., Ocak 1991 s.50

iv- Dışarıdan alınan kredilere ödenen faizlere normal durumda uygulanan yüzde 5'lik gelir vergisi stopajının yüzde 85, yüzde 100'lük bölümü ihracatçılardan tahsil edilmemektedir.

v- İhracat, yüzde 15 oranındaki üretim vergisi (IPI) ile, yüzde 14 oranındaki tüketim vergisinden (ICM) muaftır.

vi- İhracatçılar iç piyasa satışlarının vergilerini ödemek için, ihraç ettikleri malların iç piyasada satılmış olmaları halinde ödemeleri gerekecek olan dolaylı vergiler miktarı kadar kredi temin edebilirler.

vii- İthal edilen temel ekipman için düşük gümrük vergisi ödenmektedir.

Bu vergi muafiyet ve teşvikleri sayesinde ihracatçının maliyeti azalabilmektedir.

Ayrıca, Brezilya'da ihracatçılara çeşitli kredi koloylıkları da sağlanmaktadır. CACEX (Banco do Brasil'in Dış İşler Şubesi) maksimum yüzde 18 faiz ve 6-12 ay vadeyle yenilenebilir ihracat keredisi vermektedir. CACEX yönetimindeki FINEX (Special Export Financing Fund), bir yıldan 5 yıla, bazı özel durumlarda 8 yıla kadar, yıllık yüzde 7 gibi düşük faizle ihracat kredisi sağlamaktadır.

Banco do Brasil bünyesinde teşkil edilen "Fund For Democratization of Corpareto Capital", ihracatçılara yüzde 12 faiz ve 6-18 ay vadeyle kredi vermektedir. Ayrıca, yüzde 8-9 faiz ihracatçılara 180 güne kadar yükleme öncesi kredileri de verir. Bu kurumlara ilaveten Banco Nacional de Desenvolvimento Economico,

ihracatçılara, İşletme Sermeyesi Özel FinansmanFonu aracılığıyla 6-48 ay vade ve yüzde 120 faiz ile işletme kredisi vermektedir.

Brezilya'da doğrudan yabancı yatırımlara uygulamada kısıtlayıcı politikalara rastlanmaktadır. Elektrik, su, gaz, petrol üretimi, rafineri, haberleşme, gayrimenkul, gemicilik, kamu altyapı gibi stratejik alanlarda yabancı yatırım yasaklanarak, diğer sektörlerde hisse miktarına sınırlama getirilmiştir. Deniz ticareti, iç hava taşımacılığı ile televizyon, radyo ve basın alanında yabancı sermaye ortaklıkları yasaklanmıştır.

Brezilya'da otomobil, traktör veya diğer sermaye mallarını satmak isteyen bir imalatçı yerli montaj tesisleri kurmak ve nihai ürünün tespit edilmiş asgari bir bölümünün yerli olarak imalini garanti etmek zorundadır.

G. ÇİN HALK CUMHURİYETİ

Çin ekonomisi, son yıllarda büyük bir değişim süreci içine girmiştir. Bu değişim süreci bağlamında dış ticaret rejiminde de yeni düzenlemeler yapmıştır. Bugün Çin, ABD ve Japonya'nın arkasından dünyanın üçüncü büyük ekonomisine sahip olup, dünya ekonomisindeki ağırlığı giderek artmaktadır.

Çin'de dış ticaret rejimi çerçevesinde gerek tarifeler gerekse tarife dışı engeller yaygın olarak kullanılmaktadır. Tarife oranları yüzde 3 ile 100 arasında değişmektedir. Çin Halk Cumhuriyete, Kasım 1995 yapılan APEC Osaka Zirvesinde kota ve tarifelerde indirime gidildiğini ve bunun Nisan 1996 'da yürürlüğe geçeceğini açıklamıştır.

ÇHC tarife uyguladığı malların yüzde 76.3'ünü oluşturan 4994 kalemde indirim yaptığını, 176 maldaki kota kısıtlamalarını da kaldırdığını açıklamıştır. Ortalama gümrük vergisi oranı yüzde 23'ler civarındadır. İndirimlerin oranı mal gruplarına göre değişiklik göstermiştir. ÇHC ekonomisinin yoğun talep duyduğu hammadde ve yüksek teknoloji ürünlerinde daha fazla indirim yapılırken, tüketim mallarına uygulanan vergi hadleri ya aynı bırakılmış ya da cüzi oranda indirilmiştir. Otomobil sektörü yüzde 100'ün üzerinde vergilerle yoğun biçimde korunmayı sürdürmüş, 30 üzerindeki tarım ürününe tanınan indirim de, belirli kotalarla sınırlanmıştır. Başta tahıl ve gıda sektöründeki yağlar olmak üzere sözkonusu tarım ürünlerinin belirlenen kotalar dahilinde ithalatı nispeten düşük tarife oranlarına tabi olacaktır. Kotaların üzerindeki miktarlara ise yüksek oranda gümrük vergisi uygulanacaktır[254]. Yerli sanayi dallarının korunmasında tarifeler kullanılmaktadır.

Tarifelere ek olarak tarife dışı engellerin geniş bir uygulaması Çin ticaret rejiminde mevcuttur. Bu engeller zaruri ithalat planı, ithalatın kanalize edilmesi, ithalat izni verme, ve ithalat kontrollerini kapsar. İthalat, ayrıca kompleks bir yabancı döviz tahsis sistemi vasıtasıyla kontrol edilir. 1992 yılında tarife dışı engeller, Çin'in toplam ithalatının yüzde 51.4 tekabul ediyordu.

Zaruri ithalat planı, Çin'in ithalatını kontrol etmedeki orijinal sisteminin temel taşıdır. 1992'de planlı ithalat tahıl, gübreler, demir filizi, pamuk, yün, plastik, yaprak ve ağaç hamuru gibi malları içeren 11 geniş ürün grubuna uygulandı. Bunlar toplam ithalatın yüzde 18.5'ini kapsar. İthalatın kanalize edilmesi, merkezi otoritelerce, ya ödemeler dengesi amacı için ya da tayin edilmiş FİC'lere dağıtılan ithal kotalarının güçlendirilmesi vasıtasıyla yerli endüstriyi korumak

254 **Ekonomik Vizyon Dergisi**, "Çin'de Tarife İndirimleri", İzm. Tic. Oda. 1996, s.1.

için ithalat akışını kontrol maksadıyla kullanılır. Çin'in ithalatının yüzde 32'si, 1992 yılında kanalize etme vasıtasıyla kontrole maruz kalmıştır. Bunlardan üçte ikisi zaruri plan altındaki ithallerdi. İthalatın geri kalan yüzde 13.5'i için planla yapılacak birşeyin olmadığı sebepler için olan ithaller talebin kontrolu için kanalize etme bir araç olarak kullanılmıştır[255].

İthalat ayrıca, lisans sistemi ile kontrol edilmektedir. 1988'de lisansa tabi ithalatın kapsamı genişletilerek, yaklaşık olarak ithalatın yüzde 40-50'si lisansa tabi kılınmıştır. İthal yetkisi verme MOFERT veya MOFTEC olarak adlandırılan kurum tarafından idare edilir. Bu sistem içinde mallar iki geniş gruplandırmaya bölünür.

İlk olarak, Kategori I lisansları yönetimi, yalnızca Beijing'teki MOFERT merkez ofisi tarafından üstlenilen ithal lisanslarıdır. Bu lisanslar merkezi hükümet tarafından yabancı döviz tahsis edilen ithalatçılara verilir. Merkezi hükümetin yabancı döviz tahsisinin belgelenmesine ilave olarak bu gibi lisansların tahsisi ilgili bakanlıktan bir onaylama dökümanını ve geçerli bir ithal kontratını gerekli kılar. Genellikle Kategori I lisansları, zaruri ithal planına maruz ürünler için uygulanır. İkinci olarak Kategori II lisansları MOFERT tarafından atanmış ve bölgelerde kurulu özel ya da il veya Belediye ekonomik Komisyonlarınca yönetilen lisanslardır. Kategori II lisanslarına maruz ürünleri ithal etmek için ithalatçı yerel otoritelerce tahsis edilen yabancı dövizin ispatını ve geçerli bir ithal kontratını tedarik etmesi gerekir. Kategori II lisansları planlanmamış maddeler grubunu içerir. Bunlar içecekler, gıda ürünleri, tekstil iplikleri ve kumaşları, makina ve düzenlemeleri, ses kayıt cihazları, yol taşıtları ve uçaklar gibi ürünler içerir. İthal ruhsatına maruz 53

255 The World Bank, **China, Foreign Trade Reform**, Washington D.C., 1994, s. 63-64

geniş ürün kategorisi mevcuttur. Çin'in toplam ithalatının yüzde 25.1'i kapsar. Fakat bu ithallerin yarısından fazlası, ayrıca kanalize etmeye maruzdur. Çin'in toplam ithalatının yüzde 11.7'sine karşılık gelir[256].

Standart, test, etiketleme ve onay mekanizması ile ilgili olarak kalite lisansları sistemi 1990 yılından itibaren kapsamlı olarak yürürlüğe girmiştir. Test ve kayıt zorunlulukları büyük bir mal grubunu kapsamına alarak ithalatçılara ve ihracatçılara bazı zorluklar çıkarmaktadır.

İthal kontrolleri, özellikle koruma amacıyla kullanılmaktadır. 1992'de kontrol ithalatın Devlet Konseyi Makina ve Elektronik İthalat Kontrol Ofisi (SCMEIO)'n den idari onaylama olmaksızın üstlenilemediği makina ve elektronik sektöründe bir dizi mala uygulanmıştır. Bu yolla ithal kontrolleri, toplam ithalatın yüzde 7.7'sine tekabül etmektedir.

Korumanın temel hedef olduğu yerde hem tarifeler hem de tarife dışı engeller yüksek orandadır. Çin'de geçerli olan karmaşık piyasa ve idari kontrol sistemi yabancı firmaların bu geniş piyasaya girişini engellemektedir. Dış ticaret kontrolleri, ödemeler bilançosu açıklarını kapatmak ve döviz tasarruf etmek için uygulanmaktadır. Aynı zamanda ülkenin gelişmesi için gereken teknoloji ve kıt girdilerin girişi de teşvik edilmektedir. 1988'den itibaren idari kontrollerle ambargo listesine alınan mal sayısı artırılmıştır.

Çin'in yatırım malları ithalatına uyguladığı vergi bağışıklığı 1 Nisan 1996 itibariyle sona ermiştir. Yabancı sermayeli işletmelerin

256 The World Bank, s.64-65

yatırım malları ithalatı bundan böyle 1 ila 2 senelik geçiş süresi müstesna olmak kaydıyla vergiye tabi tutulacaktır.

İhracat destekleri Çin'de yaygın olarak uygulanmaktadır. Tercihli krediler, vergi iadeleri, kur kolaylıkları, vergi muafiyet ve iadeleri kullanılan teşvik araçlarıdır. İhracat sübvansiyonları daha çok zararda olan ihracat sanayi dallarını desteklemek için verilmektedir.

İthalatta olduğu gibi, Çin'li yetkililer ihracatın idare içinde geniş bir kontrol dizisi kullanmışlardır. İhracat kontrolleri arasında, ihraç kotaları/ruhsatları ve vergiler sayılabilir. Bunlar iki ana hedefe yönelik olarak uygulanır. Çin'in oldukça büyük bir pazar payına sahip olduğu bazı ilaçların arzını azaltmak ve ekonomik gelişme için gereken belirli malların yerli elde edilebilirliğini artırmaktır. 1992'de ihracat ruhsatlandırması Çin'in ihracının yüzde 15'ine karşılık gelen 676 Harmonize Sistem mal grupları için kullanıldı. İhracat ruhsatlandırmasına maruz malların geniş bir seti HongKong'a ihraç edilen biftek, domuz eti, ve sebze gibi tarımsal maddelerdi. Diğer taraftan pirinç ve mısır gibi ürünlerdeki kontroller bu malların yeterli elde edilebilirliğini temin etmek için kullanılmıştır. 1993'ten itibaren ihraç kontrolleri azaltıldı. Fakat 38 geniş ürün kategorisi hala ihraç kotaları/ruhsatlarına maruz kalmaktadır[257].

Çin'de yabancı yatırımlar konusunda da sınırlamalar mevcuttur. Ayrıca hizmet sektöründe idari kısıtlamalar etkisini göstermektedir. Tarım, enerji, hayvancılık, altyapı, teknoloji ve sivil uçak yapımında yabancı sermaye teşvik edilirken, bankacılık, parekende satış, emlak, televizyon, buzdolabı, çamaşır makinası, gibi hafif sanayi, kömür madenciliği ve tıp alanında bazı sınırlamalar getirilmektedir. Yabancı sigorta şirketlerinin Çin'de faaliyet göstermesi yasaktır.

257 The World Bank, s.68

Telekomünikasyon hizmetleri, basın yayın, silah sanayi ve çevreyi tahrip eden sanayilerde yabancı yatırıma şimdilik çok istisnai projeler dışında müsaade edilmemektedir. Ayrıca yabancı şirketlerle ortaklıkta bulunmaları halinde Çin'li firmaların bu ortaklıklarda en az yüzde 50 kontrolü muhafaza etmelerinde ısrar edilmektedir[258].

Yukarıda genel hatları ile değindiğimiz ithalat lisansı gibi pek çok tarife dışı engellerin Çin pazarını hala GATT/Dünya Ticaret Örgütü standartlarının altında tuttuğu görülmektedir.

Çin Halk Cumhuriyeti, Anti-damping Kodu, Far Giderici Vergi Kodu, Korunma önlemleri ile ilgili kurallar, ithalat ve ihracata ilişkin ticaret odaları, ihracatı kontrol kuralları, teknoloji ihracatına yönelik kurallar, Tayvan'la ticareti düzenleyen idari kurallar, Dış Ticareti geliştirme Fonu ile ilgili idari yöntemler gibi dış ticaretin, gerek mevzuat, gerekse kurumsal anlamda uluslararası kabul görmüş ilkelere uyumlandırılması çabasını geniş çapta yürütmektedir. Bununla, dış ticareti yöneten ekonomik kuralların Çin'in çok taraflı ve ikili ilişkilerini geliştirecek şekilde resmi bir çerçeveye oturtulması ve uluslararası sisteme entegrasyon amaçlanmaktadır[259].

---

258 TÜSİAD, **2000'li Yıllara Doğru Yeni Ekonomik Süpergüç Çin**, Tüsiad Ya No: T/95, 7-182, Temmuz 1995, s.58

259 Deniz ÇAKIROĞLU, "Hedef Pazar Çin" , **İGEME** ., Ocak -Mart 97, S.1., s.41

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE KORUMACILIK POLİTİKALARI VE UYGULAMALARI

1. TÜRKİYE'DE UYGULANAN SANAYİLEŞME VE DIŞ TİCARET POLİTİKALARI

A. PLANLI DÖNEM ÖNCESİ SANAYİLEŞME VE DIŞ TİCARET POLİTİKASI

Türkiye'de sanayileşme çabalarının çok eski bir geçmişi vardır. Bilindiği gibi 1840'lı yıllarda yoğun bir şekilde devlet eliyle fabrika kurma teşebbüsleri başlatılmıştı. Osmanlı sanayini koruma ve destekleme amacı ile 1864'de "Islah-ı Sanayi Komisyonu" kuruldu. komisyon esnafları şirketler halinde birleştirme teşebbüsüne girişti. Fakat 1874'de fesh edildi. 1913'de Teşvik-i Sanayi talimatnamesi yayınlanarak, 1974'de talimatnamenin uygulanması hakkında nizamname çıkarıldı. Fakat bu girişimler o dönemde yaşanan ekonomik ve mali, siyasi ve askeri sorunlar dolayısı ile sonuçsuz kaldı.

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında uygulanan ticaret politikası Osmanlı döneminin kısıtlamalarına tabi olmuştur. Birinci Dünya Savaşından önce Osmanlı İmparatorluğu uluslararası anlaşmalarla

belirlenmiş bir gümrük tarifesi uygulamak zorundaydı. Osmanlılar tek taraflı değiştirme yetkisine sahip olmadıkları gümrük vergilerini uzun müzakerelerden sonra ad valorem yüzde 8'den yüzde 11' e yükseltebildiler. Savaş sırasında 1916 yılında Osmanlı Devleti tek taraflı olarak fiziki ağırlık üzerinden vergileri yükselterek nominal korumayı yüzde 13'e çıkarttı. Ancak, İstanbul'u işgal eden kuvvetler 1921'de tekrar yüzde 11 oranındaki ad valorem vergileri yürürlüğe koydular. Bu arada, Ankara'daki T.B.M.M. hükümeti 1920 yılında çıkardığı bir kanunla gümrük resmini 5 katına , gümrük vergilerini ise 1916 yılındaki seviyesine göre 15 katına çıkardı. 1923 yılında ithali yasak olan mallar serbestleştirilerek 1916 tarifesine göre 12 kat gümrük vergisi tespit edildi. Bu kararlar Lozan müzakerelerinde kabul edilmedi. Yapılan anlaşma ile gümrükler 1916 yılı seviyesine çekildi ve beş yıl süreyle değiştirilemeyeceği hükme bağlandı[260].

1923 yılında cumhuriyet ilan edildiğinde, Türkiye ekonomik açıdan çok güç koşullar altındaydı. Kurtuluş Savaşı'ndan galip çıkmakla beraber, Osmanlı İmparatorluğu'ndan devir aldığı miras nedeniyle Türkiye'yi çok büyük ekonomik ve sosyal sorunlar bekliyordu. Osmanlı İmparatorluğu zamanında önemli ticaret ve sanayi faaliyeti müslüman olmayan azınlığın elinde olduğu için cumhuriyetin kuruluşu ile birlikte bunlar Türkiye'yi terk etmiş, dolayısıyla ticari faaliyetler tamamen durmuştu. Sanayi ve ticaret konusunda uygun olmayan bu durumun yanısıra devletin olanakları da çok kısıtlı idi. Çünkü savaş yıllarından sonra devlet zaten çok fakir düşmüştü.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu sırasında bütün sektörler geri kalmışlığın derin izlerini taşıyordu. Türkiye, tüm kurumları köhneleşmiş, sınırları içinde meydana gelen savaşlardan bitkin

260 Sübidey TOGAN, "İthalatta Vergi Uygulaması", **Yeni Forum**, S.14, 1993, s.16

düşmüş, servet kaynakları sömürülerek yıpranmış, sanayiden yoksun durumdaydı. Tarım ülkesi olduğu halde nüfusunu besleyemeyen ve üstelik dışarıya borçlanmış bir ülke konumundaydı[261]. Ülkenin milli gelirinin çok düşük düzeylerde bulunması nedeniyle sermaye birikimi için gerekli ortam yoktu. Türkiye'de kişi başına düşen gelirin bugünkü değeri yaklaşık 250-300dolar civarında olması, bize ülkenin ne derece fakir olduğunu göstermeye yetmektedir[262].

Türkiye Cumhuriyeti kuruluş yıllarında ekonomik bakımdan güçlü bir devlet olmak için sanayileşmek gerektiğine inanılmış ve ülkenin sahip olduğu kaynakları kullanarak kurulabilecek sanayi dalları üzerinde önemle durulmuştur. Bu nedenle 17 Şubat 1923 tarihinde izmir'de toplanan Türkiye İktisat Kongresi izlenecek sanayileşme stratejisini belirliyordu[263]. İktisat Kongresi'nde özel girişimciliğin teşviki, bunun için hükümetçe kredi olanaklarının sağlanması, eğitim, ulaştırma, haberleşme gibi altyapı ve teknik hizmetlerin düzenlenmesini sağlayan yasal düzenlemeler yapılması öngörülüyordu[264]. Birinci Türkiye İktisat Kongresi'nde özel teşebbüse önem veren ve devletin ancak özel teşebbüsün yetmediği büyük müesseseleri kurmak için ekonomik hayata müdahale etmesini kabul eden bir anlayış hakim olmuştur.

İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlar 1931'lere kadar uzanan dönemin ekonomi politikasını önemli ölçüde oluşturmuş ve yönlendirmiştir. bu yönlendirmede liberal unsurlar etkili olmuş, devletin her alanda ekonomiyi desteklemesi istenmiştir. Genel olarak,

261 Koray BAŞOL, **Türkiye İktisat Tarihi** , İzmir, 1994, s.17

262 Zeyyat HATİPOĞLU, **Gelişme ve Türkiye İktisadı**, İstanbul, 1993, s.70

263 Ergül HAN, **Türkiye'de Sanayileşme Süreci ve Stratajisi Eskişehir**, 1977s.38

264 Esin IRMAK, **Kapitalist Gelişme ve Türkiye Ekonomisi**, İstanbul, 1992, s.31

kalkınmacı, yerli ve yabancı sermayeyi özendirici, ekonomik hayatın denetiminin milli unsurlara geçmesini, kolaylaştırıcı ve ılımlı bir korumacılığı öngören tezlerin ön plana çıktığı söylenebilir[265].

Bu dönemin en önemli kanunu 1927 Teşvik-i Sanayi Kanunu olup, bununla 1947'e kadar bazı sanayi firmalarına arazi verme, vergi muafiyetleri sağlama, taşıma indirimleri, üretim primleri, devlet kurumlarını zorunlu alıcı kılma gibi teşvik önlemleri alındı. Kuşkusuz burada amaç: yurtda sermaye birikimi sağlamak; özel sektör eliyle sanayiyi başlatmak ve yürütmekti. 15 yıl süreyle yürürlüğe giren bu kanun tüm sanayi kuruluşlarını 4 sınıfa ayırmış ve her biri için ayrı önlemler getirmişti[266].

Bu dönemde sanayileşme özel sektörün girişimlerine bırakılmıştı. Gerek sermaye birikimi yetersizliği, gerekse deneyim yoksunluğu dolayısıyla özel sektör bu görevi kendisinden beklenen şekilde yerine getirememiştir. Bu dönemde, Büyük Dünya Bunalımının doğurduğu sorunlarda devletin ekonomiye müdahalesini gerektiriyordu.

1929 yılı Eylül ayında yeni dış ticaret rejimi yürürlüğe girdi. Yani tarife ile koruma oranı yüzde 45.7' ye çıkartıldı. 1929 tarifesi mal bazında tahıllarda yüzde 62.1'lik, şeker ürünlerinde yüzde 98.8'lik, pamuk ürünlerinde yüzde 28.4'lük, yünlerde yüzde 52.7'lik, metal ürünlerde 16'lık, petrol ve yağlarda ise yüzde 76.7'lik koruma sağlamaktaydı[267].

---

265 Korkut BORATAV, **Türkiye İktisat Tarihi** , Ankara 1986 s. 34

266 İlhan ULUDOĞAN, **İzlenen Ekonomik Politikalar Iyında türkiye Ekonomisi-(Tecri, Politika ve Değerlendirme)**, İstanbul, 1990, s.63

267 TOGAN , **İthalatta Vergi.....**, S.16

Böylece, Cumhuriyetin kuruluş yıllarında liberal bir politika izleyen Türkiye 1930'ların başlarında bu politikayı terkederek devletçiliği bir ilke olarak kabul etmiş, gümrük vergilerini yukarıda belirttiği şekilde artırmış ve kontrollü bir ithalat politikasına yönelmiştir. Bu çerçevede, devlet, sanayileşme görevini özel kesimin yanında bizzat kendisi yüklenmiştir. Ayrıca, sanayileşme hedefini gerçekleştirmek için İktisadi Devlet Teşekküllerini oluşturarak, Etibank Sümerbank, Denizcilik Bankası gibi finansman, yönetim ve mülkiyet rejimi yönünden kendisine bağlı kuruluşlar oluşturmuştur. Bu dönemde uygulanan devletçilik, olayların ve koşulların Türkiye'yi zorladığı, hızlı bir gelişmeyi liberal görüş çerçevesinde özel sektörün devletin desteği olmadan başarmasına imkan olmadığı tecrübe edildikten sonra kabul edilmiş bir politikadır.

1930'larda sanayileşme hedefine ulaşmak amacıyla, iki sanayi planı hazırlanmıştır. Birinci Beş Yıllık sanayi Planı 1933'de uygulanmaya konmuştur. Bu planda esas olarak, tüketim malları sanayileri üzerinde duruluyordu. Birinci Planın uygulamasından başarılı neticeler alınması üzerine İkinci Sanayileşme Planı hazırlanmışsa da bu plan o sıralarda patlak veren ikinci Dünya Savaşı dolayısıyla uygulamaya konulamamıştır[268].

Birinci planda sanayileşme stratejisi yönünden dikkati çeken bazı noktalar şu şekilde özetlenebilir: Bu planda iç piyasanın temel ihtiyaçlarının karşılanması amacına yönelen ve hammaddesi yurtiçinden sağlanabilen sanayilerin kurulması ana ilke olmuştur. Kurulacak sanayiler, ilk kez 1929 yılında bağımsız bir biçimde yükseltilen ulusal gümrük tarifeleri ve yine o yıllarda uygulanmasına başlanılan kambiyo denetim önlemleriyle korunmuştur. Devletçilik

268 Halil SEYİDOĞLU, **Uluslararası İktisat**, İstanbul 1993, s.508

olarak bilinen bu dönemin iki önemli ayrıcalığı vardır. Birincisi, ithalatı ikame edici sanayileşmenin ithalat kontrollerine gerek kalmaksızın, doğrudan devlet girişimi ve kamu yatırımlarıyla gerçekleştirilmiş olması; diğeri ise tüm bu sürecin bilinçli bir tercihle ve bu amaca yönelik bir plan çerçevesinde gerçekleştirilmiş olmasıdır. Kısacası, bu dönemdeki sanayileşmeyi ithal ikamesi olarak nitelemek mümkündür. Birinci plan ile uygulanmaya başlanan ithal ikamesi politikaları sonraki dönemlerde de sanayileşmenin temel dayanağını oluşturmuştur.

1939 yılında savaş konjonktürünün egemen olmasıyla diğer ülkelerde olduğu gibi, Türkiye'de de sanayileşme ve gelişmenin yavaşladığı, yatırımların azaldığı ve olağan dışı ekonomik koşulların egemen olduğu bir dönemdir Savaş sonrası dönemde Türkiye çok partili siyasi rejime geçmiş ve Batı dünyası ile ilişkilerini artırmıştır.

1950'de liberal eğilimli hükümetin iş başına gelmesiyle birlikte, tarım altyapı alanlarındaki yatırımlara eskisinden daha fazla önem verilmiş ve özel kesimin güçlendirilmesi için bazı tedbirler uygulanmaya konmuştu. Fakat kalkınma stratejisinin ana özellikleri değişmemiştir. Ağırlık yine sanayi üzerindedir. Sanayileşme, yine ithal ikamesine dayalıdır ve karma bir sistem içerisinde, yani özel ve kamunun işbirliğiyle gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Dönemin başında dış ticarette başlanılan liberasyon uygulaması şiddetli enflasyon ve dış ödeme güçlükleri karşında, kısa zamanda terk edilmişti. Ödemeler dengesi açıklarını kapamak için uygulanan sıkı kambiyo kontrolü ve kotalar ise büyük lisans primlerinin (kıtlık rantı) doğmasına yol açmıştır[269]. 1950'li yılların dönüm noktası 1954 yılıdır. Ödeme açıklarına tepki olarak doğrudan ithalatı kısıtlayıcı önlemlere baş

269 SEYİDOĞLU s.509

vurulması ve bundan yansıyan bir koruma ortamının yaratılmasının başlangıcı 1954 yılındaki gümrük vergilerinin yeniden düzenlenme girişimidir. Spesifik bazda olan gümrük vergilerinin ad valorem baza dönüştürülmesi nedeniyle, gümrük vergilerinde geniş çaplı bir düzenleme yapılmıştır.

1954 yılı ile başlayan dönemde kamu otoritesinin ithalata müdahalesi salt gümrük vergilerinin yükseltilmesiyle sınırlı kalmıştır. Dış ödeme açıklarının giderek büyümesi doğrudan ve sonuç alıcı önlemleri gündeme getirmiştir. İthalat kotaları ve ithal yasakları dış ticaret politikasında yaygın biçimde kullanılan araçlar olmuştur. yükselen gümrük vergilerinin kota ve yasaklarla takviye edilmesi, yerli sanayilere sağlanan korumanın kapsamının ve boyutunun da genişlediğini göstermektedir[270]. 1950'lerin sonunda oluşan ekonomik kriz ve arkasından gelen siyasi gelişmeler, 1960'ların ilk yıllarına kadar ekonomiye durgunluğun egemen olması sonucunu doğurmuştur.

B. PLANLI DÖNEMDE SANAYİLEŞME VE DIŞ TİCARET POLİTİKASI

1960'lar sonrasında da dış ticaret ve sanayileşme politikasında, 1950'lere göre niteliksel bir değişim söz konusu olmuştur. 1950-1960 döneminde ödemeler dengesi bunalımı sonucu izlenen korumacı dış ticaret politikasının ardında oluşan ithal ikameci sanayileşme, planlı döneme geçişle birlikte büyümeyi hızlandırmak amacı ile sistemli ve yoğun biçimde uygulanan bir politika olarak ele alınmış, dış ticaret politikası bu amaca bağlı olarak biçimlenmiştir[271].

---

270 Taner BERKSOY "Kamu Müdahalesi Koruma ve Sanayileşme", **Ankara San. Oda. Dergisi**, Y.13 s.100, Eylül-Ekim 1989, s.19

271 Mustafa SÖNMEZ , **Türkiye Ekonomisinde Bunalım, Cilt.II** İstanbul, 1982, s. 58-59

1960'ların en önemli özelliği planlı kalkınma anlayışının gündeme gelmesidir. Beş yıllık kalkınma planlarının devreye girmesi ile, ithalata müdahale daha sistematik hale gelmiştir. Yerli sanayinin korunması prensibine ağırlık verildiği planlı dönemde, ithal ikamesine dayalı bir sanayileşme politikası takip edilmiştir.

Planlı dönemdeki kalkınma modeli daha önceki kalkınma politikalarının genel özelliklerini taşımaktadır. Karma ekonomi düzeni içinde dış ticaret politikası araçlarından yararlanarak hızlı bir sanayileştirilmenin gerçekleştirilmesi başlıca amaçtır[272].

İlk dört kalkınma planının hazırlanmasında ihracat konusunda olumsuz değerlendirmelerden hareket edilmiş, buna karşılık sanayii koruyucu bir ithalat politikasının daha rasyonel olduğu varsayılmıştır. Birinci planda "her malın üretimine gidilmeyeceği, milli geliri artıracak karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olacağı tahmin edilen malların ithalinin önleneceği, ithalat politikasının sanayiyi koruyacak şekilde düzenleneceği" belirtilmiştir. İkinci planda da benzer politikalar yer almıştır " Yeni sanayilerin kuruluş güçlüklerini atlatıncaya ve rekabet gücüne erişinceye kadar kotalar ve gümrüklerle korunması amaçlanmıştır"[273]. Sanayide yapısal değişme, planlarda sınai üretim ara ve yatırım malları payının artırılması biçiminde algılanmaktadır. Özellikle ikinci planlı dönemden başlayarak ara ve yatırım mallarında da dış alım yerine yerli üretimin sağlanması temel sanayileşme yaklaşımıdır.

---

272 Halil SEYİDOĞLU, **Türkiye'de Sanayileşme ve DışTivaret Politikası**, Ankara, 1982, s. 23

273 DPT, **Türkiyede Sanayileşme Politikaları ve Geleceği**, Ankara, 1986, s.15

1960'lı yılların ortalarına kadar dayanıksız tüketim malları ithalatını yerli üretim ile karşılamaya çalışan Türkiye, bu tarihlerde ilgili mallarda talebin tamamını karşılayabilecek duruma gelmişti. Türkiye bu senelerde iki strateji arasında seçim yapmak durumunda kaldı. bunlar imalat sanayi ihracatına ağırlık veren "dışa dönük" sanayileşme stratejisi ile ithal ikamesinin ikinci aşamasına geçmeyişi stratejisi ile ithal ikamesinin ikinci aşamasına geçmeyi öngören "ithal ikamesi" sanayileşme stratejisidir. Türkiye ikinci stratejiyi tercih etmiş ve 1960'lı yılların ikinci yarısından itibaren ara malları (çelik gibi) dayanıklı tüketim malları(otomobil gibi) ithalini yerli üretim ile ikame etmeye çalışmıştır[274]. Nitekim 1968-1972 dönemini kapsayan ikinci planda korumacı ithal politikasının devamının yanısıra, yatırım ve ara malı üreten temel endüstrilerin kurulmasının teşvik edilmesi ve yeni sınai tesislerin asgari kapasite ile kurulması amaçlanmıştır[275].

Üçüncü planda ise (1973-1976), Avrupa Ekonomik Topluluğuna katılma gibi dışa açılma öğelerinin önem kazandığı bir dönemde, dış rekabete hazırlanma için gerekli olan yatırımları içermiştir. Büyük ölçekli girişimler tercih edilerek dış ekonomilerin düzeylerinin yakalanması hedeflenmiş; kamu öncülüğünde hızlı büyüme, koruma/destek yolu ile özel sektörün dayanıklı tüketim malı üretimi teşvik edilmiştir.

Bu dönemde, bir taraftan aşırı değerlenmiş kur politikası uygulanırken, ithal malların fiyatları miktar kısıtlamaları (kotalar), lisans sistemi, ithali yasak mallar listesi ve çeşitli gümrük vergileri ile yüksek tutulmuştur. Dış ticaret rejiminin yanında kambiyo rejimi de katı kontrol ve düzenlemelere dayanmakta idi. Sermaye hareketleri

274 Sübidey TOGAN, **1980'li Yıllarda Dış Ticaret Rejimi ve Dış Ticaretin Liberalizasyonu**, Türk Eximbank Arş.Dizisi 1, 1993, s. 71

275 DPT, **Türkiyede.....** s.16

önemli ölçüde sınırlandırılmış ve ithal talebi kontrol altında tutulabilmişti. Ancak uygulanan politikalar sonucu yatırımların etkinliği azalmış, marjinal sermaye/hasıla oranları yükselmiş, iktisadi büyümenin maliyeti artmıştır. Büyüme büyük ölçüde tarım sektöründen sanayi sektörüne kaydırılan iş gücü ve artan yatırım miktarı ile gerçekleştirilebilmiştir. Uygulanan dış ticaret politikalarının yarattığı çarpıklıklar, 1960'ların sonlarında döviz darboğazına neden olmuş, 1970 yılı Ağustos ayında alınan istikrar tedbirleri ile TL devalüe edilmiştir[276]. 1970'de yapılan büyük oranlı devalüasyonla beraber lehimize gelişen dış ticaret hadleri ve hızla artan işçi dövizi transferleri dış ödeme güçlüklerinin sona ermesine ve önemli bir rezerv birikimine yol açmıştır. Türkiye bu olumlu gelişmelerin tanıdığı avantajları kullanarak ithal ikamesine dayalı sanayileşme politikasını sürdürebilmiştir.

Ancak, 1974 senesinde dünya petrol fiyatlarının aniden yükselmesi ve petrol krizi sonrasında Batı ülkelerinde görülen enflasyon Türkiye'nin dış ticaret hadlerinin bozulmasına neden olmuş ve bu gelişmeler ödemeler dengesine büyük yükler getirmiştir. Bu olumsuz ortamı giderebilmek için ihracat tedbirleri uygulamaya başlanmıştı. Telafi edici tedbirlerin yeterli olmaması sonucunda, 1970'li yılların ikinci yarısında Türkiye ödemeler dengesi krizi ile karşılaşmış, ekonomisinin ihtiyaç duyduğu ara ve yatırım malları ithalatını gerçekleştirememiş, üretim gerilemiş kıtlıklar ortaya çıkmış ve işsizlik artmıştır.

Bu arada ekonomide talep, genişleyici maliye politikaları sebebiyle artmaya devam etmiş, kamu gelirleri ile harcamaları arasında uyum

276 TOGAN, **1980'li Yıllarda .....**, s.12.-13

sağlanmadığı için kamu açıkları artış göstermiştir. Böylece enflasyon hızlanmış, yapılan fiyat ayarlamaları beklenen sonucu vermemiştir. 1978 yılında uygulanan istikrar programı ile kısa vadeli borçların ertelenmesi sağlanmış, döviz kuru ve petrol dışındaki KİT ürünlerinin fiyatları ayarlanmıştır. Ancak bu programda yapısal uyumun öngörülmemesi, KİT fiyatlarındaki ayarlamalara rağmen sübvansiyonların sürdürülmesi ve 1979 yılında yaşanan ikinci Petrol Şoku ekonomide kaynakların kıtlık derecelerini yansıtacak bir göreli fiyat yapısının gerçekleştirilmesini zorlaştırmıştır. Bu durum ödemeler dengesi krizine, üretimde gerilemelere, toplam talebin kontrol edilememesine, kamu açıklarının artmasına ve dolayısıyla fiyat artışlarının hızlanmasına neden olmuştur[277]. Baş gösteren bu olumsuz gelişmeler sonucunda ekonominin içine girdiği kriz 1980'den itibaren ekonominin dışa açılmasını amaçlayan bir politikanın uygulanmasını kaçınılmaz kılmıştır.

C. 1980'Lİ YILLARDA SANAYİLEŞME VE DIŞ TİCARET POLİTİKASI

Ekonomiyi yeniden işler hale getirmek için 1980 yılı Ocak ayından itibaren istikrar programı uygulanmaya başlanmıştır. 24 Ocak 1980 tarihli iktisadi kararlarla geleneksel ithal ikamesi sanayileşme politikasından vazgeçilerek, ihracata dayalı bir sanayileşme politikasına geçilmiştir. Bu tarihte alının ekonomik politikalar arzla ilgili darboğazları gidermeye, enflasyonu kontrol altında tutmaya, fiyatların piyasada oluşumunu sağlamaya ve ekonomiyi dışa açmaya dönüktür.

277 DPT, **1980'den 1990'a Makroekonomik Politikalar, Türkiye Ekonomisindeki Gelişmelerin Analizi ve Bazı Değerlendirmeler**, Ankara , 1990, s. 1

Türkiye'de 1980 yılında uygulamaya konulan istikrar tedbirleri ile para, maliye,dış ticaret ve döviz kuru politikalarında köklü değişiklikler yapılarak, sanayileşme yönünde yapısal bir değişim gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Uygulanan bu staratejinin beklentilerinden biri ihracatın yapısını tarım ürünleri ağırlıklı bir yapıdan sanayi ürünleri ağırlıklı bir yapıya doğru değiştirmek olmuştur. Bu nedenle,planlı karma ekonomi anlayışı yerine geçen serbest piyasa uygulamaları ile, ekonomik düzen politikası değiştirilmiş; vergi iadesi, ihracat kredileri, döviz kuru ve ihracatçı sermaye şirketlerinin teşviki gibi ekonomik süreç politikalarıile birlikte ekonomik yapı değişikliğinin gerçekleştirilmesine çalışılmıştır. Bu politikalar ile; ihracatın yapısını sanayi ürünleri lehine çevirmek, gelir esnekliği yüksek mallar ihraç etmek, ihraç edilebilir kalitede ürünler üretmek, yeni kapasiteler yaratmak ve verimlilik artışı sağlamak hedef alınmıştır.

1980 İstikrar Programı ile başlayan dönem, Türkiye ekonomisinde iktisat politikaları ağırlık merkezinin ithalat kontrollerinden ihracatı zorlayan doğrudan ya da dolaylı teşviklere kaydırıldığı, mal, hizmet ve sermaye hareketleri açısından dünya ekonomisiyle daha yoğun bütünleşmenin amaçlandığı ve ekonominin önemli ölçüde dışarıya açıldığı bir dönem olmuştur[278].

Özetle, 24 Ocak Kararları ve sonrasında uygulanan politikalar özünde geniş kapsamlı bir istikrar programı olmanın ötesinde, serbest piyasa mekanizmasının daha güçlenmesi için devletin ekonomik hayata müdahalesinin asgariye indirilmesini, rekabeti engelleyici uygulamaların önlenmesini, ayrıca kaynak dağılımını bozucu kısıtlamaların ortadan kaldırılarak yatırımların etkinliğinin artırılmasını ve ekonominin uluslararası piyasalara entegrasyonunu

278 Korkut BORATAV, Ergün TÜRKCAN, **Türkiye'de Sanayileşmenin Yeni Boyutları ve KİT'ler**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, Ekim 1994, s.38

amaçlamıştır[279]. İstikrar programının olumlu sonuçları 1980'li yılların başlarında alınmaya başlamıştır. Enflasyon önemli ölçüde gerilemiş, döviz gelirleri artmaya başlamış ve durma noktasına gelen ekonomik faaliyet yeniden canlanmıştır. Dış ticaret ve sermaye hareketlerinin liberalleştirilmesi, yatırım ve ihracat teşviklerine ağırlık verilmesi, bürokratik işlemlerin basitleştirilmesi, kamunun imalat sanayi sektöründen tedricen çekilmesi yine bu dönemde gerçekleştirilmiştir.

Daha sonra uygulamaya konulan tedbirlerle, 1984'ten itibaren mal, hizmet ile sermaye, para ve döviz piyasalarında serbestleşme süreci ivme kazanmıştır. Döviz kurlarının ihracatın rekabet gücünü koruyacak, pazardaki eğilimleri yansıtacak ve çapraz kur değişmelerini dikkate alacak biçimde belirlenmesi temel ilke olmuştur. Ayrıca orta vadede ekonomik yapının ihracat ve döviz kazandırıcı hizmetler ağırlıklı olması, kısa vadede ithal talebinin azalması için kur politikasından yararlanılmıştır. Başlangıçta vergi iadesi, vergi muafiyeti, döviz ve dış kredi sağlanması gibi doğrudan parasal ve mali desteklere dayandırılan ihracatı teşvik sistemi, son yıllarda kredi temininin ağırlık kazandığı bir yapıya dönüştürülmüştür.

İhracat politikalarındaki bu gelişmelere paralel olarak, 1983 sonlarına kadar, 1981'de kotaların kaldırılması ve liberalizasyon listelerinin bir ölçüde genişletilmesiyle sınırlı kalan liberalizasyon girişimleri 1983 sonlarında hız kazanmıştır[280]. İthalatın serbestleştirilmesi yolunda en büyük adım 29 Aralık kararlarını izleyerek atıldı. Ocak 1984 öncesinde ortalaması yüzde 76,3 olan nominal gümrük vergisi oranı yüzde 48,9 indirildi. İkinci önemli adım

279 DPT, **1980'den 1990'a Makroekonomik Politikalar**....., s.13

280 Fikret ŞENSES , **1980 Sonrası Ekonomi Politikaları Işığında Türkiye'de Sanayileşme**, Ankara , 1989 s. 30

ithalat üzerindeki dolaysız devlet kontrollerinin azaltılması oldu. Bundan başka idari, bürokratik denetim önemli ölçüde azaltıldı. İthali izne tabi mal sayısı 1984'de 100 kadarken bu sayı sürekli azaldı, 1988 başında 33'e indi. Böylece ithalat liberasyon oranı yüzde 90'ı aştı[281].

Buna karşılık yerli mallar için koruma, fonlara kaydırıldı; fonlara tabi olan mal sayısı ve fon miktarı ithalatı düzenlemede önemli bir araca dönüştü. 1984'de 40 mal fona tabiyken, bu sayı 1986'da 379'a, 1988 başında 783'e yükseltildi. Diğer bir deyişle, ithalat koruması gümrük vergilerinden "tarife dışı engeller"e kaydırılarak dünyadaki çağdaş yönteme uyduruldu[282]. Yapılan bu düzenlemeler ile ithalat yasakları kaldırılmış, ithalat sınırlamaları da azaltılmıştır. 1984'den sonra ve özellikle 1990'da gümrük vergisi , resim ve harçlarda da azalmalar yapılmıştır. 1990 itibariyle Türkiye'de nominal koruma oranı yüzde 10-11 düzeyine çekilmiştir. 1980 sonrası TL'nin değerinin önceki dönemlere göre düşük tutulması ithalata karşı koruyucu bir etki yaratmıştır. Yani yasak koruma yerine ekonomik koruma getirilmiştir. Bu durum 1989'a kadar devam etmiş, 1990'lı yıllarda ise TL. reel olarak revalüe olduğundan bu korumacı etki önemli ölçüde azalmıştır.

1980'li yılların ikinci yarısının sonlarındaki genişletici maliye politikasının etkisi ile kamu kesimi açıkları ve enflasyonist eğilimler artış göstermiş, ödemeler dengesi cari işlemler hesabı önemli ölçüde açık vermiştir. Ekonomide bozulan bu dengelerin yeniden kurulması için 1988 yılında para ve maliye politikalarında daraltıcı tedbirler alınması sonucu ekonomik büyüme yavaşlamış, cari işlemler hesabı fazla vermiş, ancak enflasyon oranında ciddi bir gerileme gerçekleşmemiştir.

---

281 Gülten KAZGAN, **Ekonomide Dışa Açık Büyüme**, İstanbul 1988, s. 349

282 KAZGAN, s.349

1988 yılından bu yana ekonomi politikasının belirgin bir özelliği, sıkı para politikası uygulamasına karşılık maliye politikasının genişlemecieğilimini devam ettirmiş olmasıdır. 1980'li yıllarda dünya ekonomisi ile entegrasyon çabaları ve buna bağlı olarak feiz,kur, dış ticaret vesermaye hareketlerinin libere edilmesinde, piyasa mekanizmalarının kurulmasından önemli mesafeler kaydedilmiştir. Ancak bu gelişmeler ekonomiyi iç ve dış dalgalanmalara karşı daha hassas bir hale getirmiş makroekonomik politikalar arasında uyumu zorlaştırmıştır[283].

1988 yılından itibaren, 1980 yılından beri girişilen reformlardan alınan olumlu sonuçlar tersine dönmeye başlamıştır. Söz konusu dönemde , ihracat, doğrudan mali teşviklerin tedricen azaltılmasının da etkisiyle artış dönemini geride bırakmış, toplam sabit sermaye yatırımları gerilemiş, sanayinin GSMH büyümesine katkısı giderek küçülmüştür. Artan kamu açıkları sonucu enflasyon oranı hızlı yükselmeye başlamış ve gelir dağılımı bozulma eğilimi içine girmiştir. Bütün bu göstergelerde 1990-1994 dönemini kapsayan Altıncı Beş Yıllık hedeflerinin de 1990-1993 arası gerçekleşmeler dikkate alındığında büyük ölçüde gerisinde kalınmıştır[284]. Özellikle 1980-1987 döneminde büyük bir artış gösteren ihracatın 1988 yılından itibaren duraklama göstermesi, 1980'li yıllarda uygulamaya konulan ihracata dayalı sanayileşme modelinin performansı konusunda kaygılar uyandırmıştır.

Bu model çerçevesinde düşünülen yatarımların ihracata yönelik sektörlerde artırılması politikası Altıncı Beş Yıllık Plan'da belirtilmiştir. Özel kesim yatırımlarının imalat sanayiinde ve özellikle ihracata yönelik sektörlerde yoğunlaşmasının özendirilmesi hedef alınmıştır.

283 DPT. **1980'den 1990'a Makroekonomik Politikalar.....** s.23

284 DPT, **1993 Yılı Programı**, s. 11

Türkiye ekonomisinde 1980'lerin sonlarında karşılaşılan ve 1990'lara da uzayan bir diğer sorun ekonomide özellikle enflasyonun ve seçim atmosferlerinin yol açtığı istikrarsızlıktı. Dönemin hükümeti ekonomide görülen duraklama neticesinde 5 Nisan kararlarını uygulamaya sokarak yeni düzenlemeler getirmiştir.

5 Nisan 1994 Kararları, mali endişeler nedeni ile ekonomik büyümeyi sürekli olarak ertelemiştir. İç talebin şiddetle kısılması, kamu hizmetlerinin zayıflaması, yüksek faiz ve güçlü ihracat teşviği; daralan sanayi yatırım ve üretim, kronik enflasyon, rant ekonomisinin artan payı sorunlarına çözüm getirememiştir. Devletin çekildiği sanayi sektörlerinde doğan boşluk henüz doldurulmamış, bu dönemde gerçekleşen önemli altyapı yatırımları ile verimlilik, kalite ve rekabete önem veren sanayiciye rağmen eski ve yeni üretim alanlarında yeni teknoloji fırsatı yakalanamamıştır[285]. VII. Beş Yıllık Kalkınma planı stratejisi (1996-2000) ile yukarıda belirttiğimiz hedeflerin tutturulması amaçlanmıştır.

Son yıllarda Türkiye'de Dünya ekonomisi ile entegrasyonun gerçekleştirilebilmesi amacıyla dış ticarette serbestleştirme politikaları ağırlık kazanmıştır. Türkiye ile AB arasında gerçekleştirilen Gümrük Birliği anlaşması bu süreci hızlandırmıştır. Bu çerçevede, özellikle Avrupa Birliği ülkelerinden yapılan ithalatta koruma oranları önemli ölçüde düşürülmüş, doğrudan ve dolaylı ihracat teşvikleri azaltılarak ihracatın üretim ve yatırım aşamasında teşviki esası benimsenmiştir.

1995 yılı başından itibaren Uguruay Turu sonuçlarının yürürlüğe girmesi ile dünya ticaretinde ciddi bir liberalizasyon ve genişleme

285 Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, **Sanayi Stratejisi 1995-2005**, (İkinci Sanayi Şurası, 15-16 Haziran 1995), Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı, Ankara, s. 9-10

sağlanmakta, sübvansiyonları, antidamping gümrük kıymeti, ticarette teknik engeller ve korunma tedbirleri alanlarında çok taraflı ilke ve kurallar geliştirilmekte, anlaşmazlıkların halli mekanizması iyileştirilmekte, tekstil tarım ve hizmet sektörlerindeki ticari faaliyetler anlaşma kapsamına alınmakta, bunlara ilaveten ticaretle bağlantılı fikri mülkiyet hakları ve ticaretile ilgili yatırım tedbirleri için yeni kararlar oluşturulmaktadır. Ayrıca, daha önceden de değinildiği gibi Uruguay Round sonucunda sonuçların uygulanmasını yönetmek ve gözetmek için Dünya Ticaret Örgütü kurulmuştu. Dünya Ticaret Örgütü'nün getirdiği düzenlemeler, Gelişme Yolundaki Ülkelirinde (GYÜ) dış ticaret rejimlerinde liberalizasyon öngörmektedir

Türkiye'de bu çerçevede GATT'a yapmış olduğu bütün taahhütlerde Gelişme Yolundaki ülkelere sağlanan kolaylıklardan faydalanmakta ve dış ticaret rejimini gerek GATT gerekse AB uyumlu hale getirebilmek için liberalizasyon yapmakta ve ekonomisini Dünya ekonomisine entegre etmeye çalışmaktadır.

II. TÜKİYE'DE KORUMACILIK KAPSAMINDAKİ UYGULAMALAR

A. İTHALAT REJİMİ VE İTHALAT REJİMİ KAPSAMINDAKİ UYGULAMALAR

Bu bölümde önce, Türkiye'de ithalat rejiminin gelişimi ve yürürlükte olan ithalat rejimine değinilip, sonra ithalat rejimi kapsamındaki uygulamalar incelenecektir.

1. İthalat Rejimi

1.1. Türkiye'de İthalat Rejiminin Gelişimi

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bu yana ithalat politikası çeşitli aşamalardan geçmiştir. 1929 yılına kadar oldukça serbest olan ithalat politikası, 1929-1950 yılları arasında kontrollü bir ithalat politikasına dönüşmüş, 1950-1954 yılları arasında liberal bir iktisadi politika izlenirken, 1954 yılından itibaren ithalat gerek miktar gerekse değer açısından sınırlamalara tabi olmuştur.

Türkiye'de ilk defa ithalat rejimi uygulamasına, 1958 yılında alınmış olan İstikrar Tedbirleri ile başlanmış ve bu yıldan sonra uygulanan rejimin esasları 24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Tedbirleri yürürlüğe girene kadar çok önemli bir değişikliğe uğramamıştır. 1958-1980 yılları arasında Türkiye'de yürürlükte olan ithalat rejiminde ithalat; "Liberasyon", "tahsisli ithal malları" ve "anlaşmalı ülkeler" kontenjan listelerinden olmak üzere üç ayrı listeden yapılmıştır[286]. Liberasyon listesi, plan hedefleri doğrultusunda ithali gerekli görülen malları içermekte, genellikle bu mallar da hammaddeleri ve sermaye mallarını kapsamaktaydı. Liberasyon listesi "I Sayılı Liberasyon Listesi" ve "II Sayılı Liberasyon Listesi" şeklinde kendi içinde ikiye ayrılmakta idi.

Serbestçe ithal edilebile hammadde ve yedek parçalar I Sayılı Liberasyon Listesinde, ithali müsaadeye tabi mamül, yarı-mamül ve hammaddeler II Sayılı Liberasyon Listesinde yer almaktaydı. "Tahsisli İthal Malları Listesi" genelde ithali gerekli görülmeyen tüketim malları

286 KARLUK, **Türkiye** ....., s.252

ithalatını düzenlemekteydi. Liberasyon listesinde yer alan bir malın yerli üretimi başladığında, o mal çoğu zaman Tahsisli İthal Malları Listesine dahil edilmekte ve yurtiçi üretimin toplam talebi karşılaması durumunda da mal, Tahsisli İthal Malları Listesinden çıkarılmakta idi. Liberasyon Listesi ile Tahsisli İthal Malları Listesinde bulunmayan bir mal ithal edilemediğinden, o malın üreticisinin dış rekabetten tamamen korunması sözkonusu idi.

"Liberasyon Listesi" ve "Tahsisli İthal Malları Listesi"nden başka, bir de "Anlaşmalı Ülkeler Kontenjan Listesi" bulunmakta idi. Bu listeye göre yapılan ithalat, ilgili ülkeler ile Türkiye arasında varolan ticaret ve ödeme anlaşmalarına göre yürütülmekteydi. Toplam ithalat içinde oldukça küçük bir paya sahip olan bu tür ithalatın en önemli kalemi, 480 Sayılı Kanuna dayanarak Amerikan yardımı çerçevesinde yapılan ithalattı[287].

Türkiye'de 1980 öncesinde yüksek gümrük vergi oranları, kontrollü ithalat ve kambiyo rejimleri ile desteklenerek uygulanan ithal ikameci sanayileşme politikaları 1980 yılından itibaren yerini, dışa dönük sanayileşme politikasına bırakmıştır. Dış ticaretin serbestleştirilmesi, bu politikanın ana unsurunu oluşturmaktadır. Boyutları genişletilerek izlenen serbest ithalat politikası çerçevesinde İthalat Rejimi Kararı önemli yapısal değişikliklere konu olmuş, kotalar ve ithal yasaklamaları kaldırılmış ve kambiyo rejimi uluslararası kurallar doğrultusunda serbestleştirilmiştir.

1980'li yıllarda ithalat rejimi ile ilgili olarak yapılan ilk düzenleme, 1981 yılında alınan kararla kotaların azaltılması ve II Sayılı Liberasyon Listesinde yer alan birçok malın I Sayılı Liberasyon Listesine

287 TOGAN, **1980'li Yıllarda .....**, s.22

aktarılması olmuştur. Formalitelerin ortadan kaldırılması ve spekülatif piyasa hareketlerine meydan verilmemesi için tahsisli ithal malları listesi uygulamasına son verilmiştir. Ayrıca ithalattaki damga resminin yüzde 25'den yüzde 1'e düşürülmesi bu yıl içinde yapılan önemli bir diğer düzenlemedir.

1984 yılı başından itibaren ithalat rejiminde de önemli değişiklikler yapılmıştır. Buna göre ithal malları tabi oldukları rejim bakımından üçe ayrılmışlardır.: (i) ithaline müsaade edilmeyen mallar, (ii) ithali müsadeye tabi mallar ve (iii) Libere (ithali serbest) mallar. Bunların dışında bir de "fon ödemek suretiyle" ithal edilecek mallar vardır[288].

Aynı zamanda, İthalat Rejimi Kararı ile, ithali yasak mallar ve fon ödenmek süretiyle ithal edilecek mallar listeleri ihdas edilmiştir. Bu listelerle müsaadeye tabi mallar listesinde yer almayan mallar libere (ithali serbest) mallar olarak kabul edilerek, müsaadeye tabi mallar listesinden yapılacak ithalatta, teminatların tamamının döviz talebi safhasında yatırılması esası getirilmiştir. Ayrıca, dış ticareti devletleştirilmiş ülkelerden yapılacak ithalatın sadece kendi ihtiyacı için ithalat yapması gereken kamu kuruluşları ile son takvim yılında 50 milyon dolardan fazla ihracat yapmış bulunan ihracatçı sermaye şirketleri tarafından gerçekleştirilmesi hükme bağlanmıştır[289].

Kotalar kaldırılır ve ithalat listeleri yeniden düzenlenirken birçok malın gümrük vergisi oranları değiştirilmiş, "Toplu Konut Fonu" adı altında yeni bir vergi getirilmiş ve ayrı bir listede gösterilmiştir. Toplu

288 SEYİDOĞLU, **Uluslararası .....**, s. 443-444

289 Erdoğan ULUTAŞ, İthalatın Yapısal İncelenmesi-(1938-1988 Dönemindeki Türkiye Ekonomisindeki Gelişmeler ve Dış Ticaretimizin Konumu)-, **Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı**, Ankara, 1988, s.73-74

Konut Fonu başlangıçta ithaline müsaade edilmemesi veya sınırlı miktarda ithal edilmesi nedeniyle yurda kaçak olarak giren mallara uygulanmış, ancak zamanla kapsamı genişletilerek önemli bir koruma aracı haline gelmiştir. 1986 yılında ithal rejiminde ithal edilebilecek mallar, müsaadeye tabi ve libere mallar olmak üzere iki kategoride sınıflandırılmakla birlikte, ithali müsaadeye tabi mal sayısı tedricen azaltılmıştır.

1988 yılı ithalat Rejiminde esasta bir değişiklik yapılmamış ancak, ithalat politikasının gerektirdiği bazı düzenlemelere yer verilmiştir. Bu bağlamda, İthalat Rejimi yıllık olarak değil sürekli olacak şekilde hazırlanmıştır. 1990 yılı İthalat Rejimi ile, özel kanunlarla ithali yasak olan malların dışında, ithali izne bağlı hiçbir mal kalmamıştır. Aynı Rejimle ithalat teminatı zorunluluğu da kaldırılmıştır.

Türkiye'de 1993'ten önce, Gümrük Vergisi, Belediye Hissesi, Damga Resmi, Ulaştırma Altyapılar Resmi, Toplu Konut Fonu, Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu, Maden Fonu, Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu ve Katma Değer Vergisi adı altında dokuz çeşit vergi ve fon uygulanmıştır.

1980'li yıllarda ithalatta önemli ölçüde serbestleştirme sağlanmış olmasına rağmen, yukarıda belirtilen gümrük vergileri ile eş etkili vergiler gümrük işlemlerinde karmaşıklığa ve işlem yükünün artmasına neden olmakta idi. Bu durumda AT ve GATT gibi bazı uluslararası plat formlarda Türkiye'nin eleştirilmesine sebeb olmaktaydı. Bu nedenle tek vergi sistemine geçiş ve buna bağlı olarak gümrük vergisi dışında ithalattan alınmakta olan diğer vergi ve resimlerin kaldırılması bazı kanun hükümleri ile Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu'na ilişkin kararın ithalattan prim alınmasını öngören hükümlerin kaldırılmasını gerektirmiştir.

Tek Vergi Sistemine geçiş ile ilgili olarak. 11.7.1992 tarihli ve 21281 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 3824 sayılı "Bazı Vergi Kanunlarında Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun'un 26'ıncı ve 27'inci maddeleri uyarınca; 827 sayılı Ulaştırma Altyapıları Resmi Kanunu, 3675 sayılı İthalde Alınacak Damga Resmi Hakkında Kanun, 2380 sayılı Belediyelere ve İl Özel İdarelerine Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden Pay Verilmesi Hakkında Kanun'un geçici 1'inci maddesi 1.1.1993 tarihi itibariyle yürürlükten kaldırılmıştır. Tek vergi prensibini dikkate alarak hazırlanan ve 92/3902 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla yürürlüğe giren İthalat Rejimi ile ithalattan alınan Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu kaldırılmıştır[290].

1992 yılı ithalat Rejimi ile, gümrük vergileri, AT, EFTA ülkeleri ve diğer ülkeler olmak üzere iki ayrı grup için ayrı oranlarda tespit edilmiştir. Yeni İthalat Rejimi, 12 yıllık liste yüzde 80, 22 yıllık listede 70 indirim ve 12 yıllık listede yüzde 60, 22 yıllık listede yüzde 50 uyum yapılacağı gözönüne alınarak hazırlanmıştır. Her iki ülke grubu için de geçerli olan Toplu Konut Fonu uygulamasına devam edilmektedir. Bunlara ilaveten daha önceki İthalat Rejimlerinde yer alan İthalatı Doğrudan Teşvik Edilen Mallar listesi kaldırılmış, bunun yerine 11 sayılı liste ve III sayılı liste ilave edilmiştir. Yeni ithalat rejimine göre, eğer bir mal "11 sayılı listede" yer alıyorsa, gümrük vergileri her iki ülke grubu için muaf, "III sayılı listede" yer alıyorsa gümrük vergileri AT ve EFTA ülkeleri için muaf, diğer ülkeler için ise yüzde 3 olarak tesbit edilmiştir. İthalat Doğrudan Teşvik Edilen Yatırım Malları listesinde yer alan mallardan sadece karşılarında gösterilen fonlar tahsil edilmiştir.

---

290 S.AKGÜLOĞLU, "Tek Vergi Uygulamalarına Doğru", **HDTM Dergisi**, Aralık 1992, s. 5.

Ülkemizde 1984 yılından bu yana boyutları gittikçe genişleyen ve amaçları; yerli sanayinin dış rekabete açılması, üretimi yeterli olmayan veya dağıtımı aksayan malların fiyatlarındaki aşırı yükselmelerin önlenmesi ve kaçakçılığın engellenmesi olan liberal bir ithalat politikası uygulamıştır.

Bu amaçlar çerçevesinde, İthalat Rejimi ve Yönetmeliklerinde bugüne kadar önemli düzenlemeler yapılmış ve bu düzenlemelerle bir yandan ithalat politikasında istikrar sağlanırken diğer yandan da İthalat Rejimine süreklilik kazandırılmıştır.

Dış ticaret rejimine paralel olarak ithalat politikasında sürdürülen bu hızlı değişim günümüzde de devam etmekte olup, mevcut korumacı tedbirlerin azaltılması ve yeni korumacı tedbire başvurulmaması gibi uluslararası kabul görmüş kurallar çerçevesinde uygulanmaktadır.

1.2. 1996 Yılı İthalat Rejimi

Türkiye, küreselleşmenin bölgesel bütünleşmeler yoluyla geliştiği günümüz dünyasında tercihini Avrupa Birliği'ne katılım yolunda yapmış ve 31 Temmuz 1959 yılında ortaklık için AET'ye başvuruda bulunmuştur. 12 Eylül 1963 tarihinde, Türkiye ile AET'e arasında Ankara Anlaşması imzalanmıştır. Türkiye ile AET arasında ortaklık ilişkileri, 1 Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe giren Katma Protokol ile devam etmiş ve 14 Haziran 1987 tarihinde Türkiye tarafında tam üyelik için yapılan müracaatı müteakip özellikle 1992 yılından sonra hızlı bir ivme kazanmıştır.

Türkiye, Avrupa Birliği ile bütünleşmesinde 22 yıl süren Geçiş Dönemi'ni 31.12.1995 tarihinde tamamlayarak, sanayi ürünleri ile

işlenmiş tarım ürünlerinde 1.1.1996 tarihinden itibaren sağlanan Gümrük Birliği ile birlikte tam üyelik sürecinde Son Döneme girmiş bulunmaktadır. 6 Mart 1995 tarihinde Brüksel'de gerçekleştirilen 36'ıncı dönem Ortaklık Konseyi Toplantısı sonucu, geçiş dönemini sona erdirerek son döneme geçişi sağlayan AT/Türkiye Gümrük Birliği'nin tamamlanmasına ilişkin 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı, Tavsiye Kararı ve Mali İşbirliği Deklarasyonu imzalanmıştır. 13 Aralık 1995 tarihinde ise Strazburg'da toplanan Avrupa Parlamentosu, AT/Türkiye Gümrük Birliği'nin 1 Ocak 1996 tarihi itibariyle yürürlüğe girmesini büyük bir çoğunlukla onaylamıştır[291].

AT/Türkiye arasında, ortaklık ilişkisinde yeni bir dönemin açılmasına imkan sağlayan bu üç belge, ülkemizin Gümrük Birliği çerçevesinde, ortak gümrük tarifesine uyumun yanısıra Topluluğun başta ticaret ve rekabet olmak üzere ortak politikalarına uyumunu da içermektedir.

Sözkonusu bu düzenlemeler, Gümrük Birliği'nin düzgün işleyişi kadar, ortaklığın nihai hedefi olan, Türkiye'nin Topluluğa tam üyelik perspektifi açısından da bir gereklilik şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Gümrük Birliği çerçevesinde hazırlanan 1996 Yılı İthalat Rejimi, 31.12.1995 tarihli ve 22510 mükerrer sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

1996 yılı İthalat Rejimi ile getirilen bazı düzenlemeler şunlardır:

---

291 NURAY, ÇALIŞ, **Avrupa Birliği'nde Tarife Dışı Engeller .....**, s. 79.

i- 1996 İthalat Rejimi ile, ilk kez 1973 yılında başlatılan Topluluk menşeli sanayi ürünlerinde tahsil edilen gümrük vergilerinin kademeli olarak indirimi yüzde 100'e ulaşarak tamamen kaldırılmış, ayrıca yine aynı tarihte başlatılan, üçüncü ülke menşeli sanayi malları ithalatında uygulanan gümrük vergisi oranlarının Topluluk Ortak Gümrük Tarifesine uyumunda yüzde 100'e ulaşılarak, Topluluğun gümrük vergisi oranları aynen uygulamaya konulmuştur. Bu çerçevede sanayi ürünleri ithalatında tahsil edilen Toplu Konut Fonu tamamen kaldırılmıştır.

ii- İthalatta Toplu Konut Fonu uygulaması kaldırılmış olmakla beraber Gümrük Birliği kapsamı dışında tutulan tarım ürünlerinin ithalinde Toplu Konut Fonut ödenmesi gerekmektedir. Kararın ek'inde yer alan listelerde hangi malların ne kadar Fon ödeyeceği belirtilmektedir[292].

iii- 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Karar'ı ekinde yer alan ve hassas madde olarak nitelenen 49 kalem malın üçüncü ülkelerden ithalinde uygulanacak gümrük vergi oranları, 5 yıl içerisinde kademeli olarak OGT seviyesine çekilecektir. Ayrıca, İthalat Rejimi eki II sayılı listede yer alan 142 kalem demirçelik mamülünün Topluluk menşeli olanlarının ithalatında uygulanacak gümrük vergi oranları 31.12.1998 tarihi itibariyle sıfırlanacaktır.

iv- Yeni İthalat Rejimi Karar'ına göre kamu ahlakı, kamu güvenliği, kamu düzeni veya insan, hayvan ve bitki sağlığının veya sınai ve ticari mülkiyetin korunması amaçlarıyla alınan önlemlerin kapsamı dışındaki tüm mallar serbestçe ithal edilebilir[293]. İthalat Rejimi Kararının 7'nci maddesi uyarınca eski, kullanılmış, yenileştirilmiş,

292 Bkz.: 31.12.1995 Tarihli ve 22510 Mükerrer Sayılı RG.

293 AKMAN, s. 49.

kusurlu (defolu) ve yatık (zamanla dayanıklılığını yitirmiş) malların İthali Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın iznine tabidir.

v- 1.1.1996 tarihinde yürürlüğe giren yeni İthalat Rejimi ile 6 Mart 1995 tarih ve 1/95 sayılı Türkiye AB Ortaklık Konseyi Kararı'nın 26'ncı maddesinde ifadesini bulan, Topluluk mevzuatında "ürünlerin Gümrük Birliği'ne Girişi", "gümrük beyanları", "serbest dolaşıma girişi", "malların dolaşımı" gibi konulara ait hükümler, Dünya Ticaret Örgütü Kuruluş Anlaşması'nda yer verilen ithalattan en fazla üç lisans alınmasına imkan tanıyan hükümler ile ithalatta kullanılan belgelerin basitleştirilmesi gibi hususlar gözönünde bulundurularak; Gümrük Birliği'ne geçişle birlikte, bundan önceki karar hükümleri çerçevesinde ithalat yapmak isteyen kişilerin almaları gereken ithalat belgesi uygulamasına son verilmiş; aynı gereklerle ithalat Yönetmeliği'nde yer alan ve bankalarca düzenlenen "İthalat Müsaadeleri" yürürlükten kaldırılmıştır[294].

vi- 1996 Yılı İthalat Rejimi ile birlikte, önceki yıllarda bazı kamu kurum ve kuruluşlarına tanınan gümrük vergisi ve Toplu Konut Fonu Muafiyeti uygulamadan kaldırılmıştır. Sadece Milli Savunma Bakanlığı veya adına ithalat yapacak olan kamu kuruluşları için ithalatta alınan gümrük vergisi ve harçlardan muafiyet uygulamasına devam edilmektedir.

vii- Yurda geçici olarak getirilen ve gümrük vergileri teminata bağlanan maddeler ile Gümrük Vergisi muafiyeti olan maddelerin fiili ithal tarihinde fona tabi olanlarının fon tutarları teminata bağlanır. Teminata bağlanan bu maddelerin yurt dışına çıkarılmaları durumunda

294 İntermedya Ekonomi Dergisi, **Son Değişikliklerle Birlikte Gümrük Birliği Sonrası İthalat İhracat Rehberi** (El Kitabı), Y.2, S.52, 28 Ocak - 3 Şubat 1996, s. 16.

teminatları ilgililerine iade olunur. Kesin ithallerinde ise, önceden teminata bağlanan fon tutarları tahsil edilir. Ayrıca, süresi içerisinde yurt dışı edilmeyen maddelere ait teminata bağlanan fonlar, Toplu Konut Fonuna gelir kaydolunur.

viii- Türk müteahhitlik firmalarının yurt dışında inşaat, tesisat, montaj, mühendislik, proje, müşavirlik, işletme bakım ve onarım gibi üstlendikleri işlerle ilgili olarak satın aldıkları makina ve teçhizatın Türkiye'ye kesin ve geçici ithali ile bunlara ilişkin süre uzatımları Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın iznine bağlıdır. Sözkonusu malların geçici ithalinde ise, ödenmesi gereken Gümrük Vergisi miktarının tamamı teminata bağlanır. Geçici ithali yapılan makina ve teçhizatın kesin ithale dönüştürülmesi halinde, teminata bağlanan Gümrük Vergisi miktarının tamamı irad kaydedilir.

ix- İthalat Rejimi Kararına ekli 7 liste toplam 19.269 kalem mal için ithalatta uygulanacak gümrük vergisi oranları ile ödenecek Toplu Konut Fonu'nu göstermektedir. Bu listelerin kapsamı aşağıda özetle belirtilmiştir.

Liste No.	Kapsamı
I	Tarım ürünleri için öngörülen gümrük vergisi ve toplu konut fonu oranları
II	Sanayi ürünleri ve Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) ürünlerine uygulanacak gümrük vergisi oranları (142 kalem demir-çelik mamülü 31.12.1998 tarihi itibariyle AB'ye karşı sıfırlanacak) (49 kalem mal hassas listede olup bunların GV'leri 2001 yılına kadar OGT seviyesine indirilecek
III	İşlenmiş tarım ürünlerinden tahsili öngörülen gümrük vergisi oranları ile tarım payına tekabül eden toplu konut fonu miktarları (Bu listede yeralan maddelerde hedef tarım payına tam olarak ulaşılmıştır)
V	İşlenmiş tarım ürünlerinden tahsili öngörülen gümrük vergisi oranları ile tarım payına tekabül eden toplu konut fonu miktarlar. (Bu listede yeralan maddeler için AB ve EFTA üyesi ülkeler ulaşılacaktır.
VI	Gümrük vergi oranı muaf olarak uygulanacak maddeler
VII	Gümrük vergi oranı %3 olarak uygulanacaktır maddeler

x- Diğer taraftan, 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı'na göre Türkiye'nin Gümrük Birliği'nin tamamlanması ile birlikte üçüncü ülkelere karşı Avrupa Birliği ile birlikte eş zamanlı olarak aynı tarifeyi uygulaması gerekmektedir. Bu çerçevede, AB'nin 2448/95 sayılı Konsey Yönetmeliği ile üçüncü ülkelere karşı uyguladığı OGT oranlarında yaptığı değişikliğe paralel olarak, 8 Nisan 1995 tarih ve 22605 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 96/7924 sayılı İthalat Rejimi Kararı'na Ek Karar ile II sayılı listede gerekli değişiklik yapılmıştır. Ayrıca, AB bazı maddelerle belirli süreler için geçerli olmak üzere üçüncü ülkelere OGT'nin altında gümrük vergisi uygulamaktadır. Bu maddelerle ilgili sözkonusu uygulamanın Türkiye tarafından da yürütülebilmesi ve 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı ile bağlantılı olarak aynı imkandan sanayinin faydalanabilmesi için, İthalat Rejimi'ne VIII sayılı liste ilave edilmiştir [295].

İthalat Yönetmeliği ekindeki yayımlanan Tebliğler ile bazı maddelerin ithali belirli usul ve esaslara bağlanmıştır. Bu tebliğlerin kapsamı aşağıda özetle verilmiştir.

295 NURAY, ÇALIŞ, **Avrupa Birliği'nde Tarife Dışı Engeller.....**, s.81.

Tebliğ No.	Kapsamı
İthalat (96/1)	İzmir Enternasyonal Fuarına İlişkin Tebliğ
İthalat (92/2)	İthalat Belgesi Uygulamasına Son Verilmesine ve Tek Vergi Numarası Uygulamasına İlişkin Tebliğ
İthalat (96/3)	İthalinde Türkiye Atom Enerjisi Kurumu'nun Uygunluk Yazısının Aranacağı Maddelere İlişkin Tebliğ
İthalat (96/4)	Sökülecek Gemilerle Suda Yüzen Sökülecek Diğer Araçların İthali İle İlgili Esaslara İlişkin Tebliğ
İthalat (96/5)	İthalinde Ulaştırma Bakanlığı veya bu Bakanlıkça Görevlendirilecek Kuruluşun Uygunluk Yazısının Aranacağı Cihazlara İlişkin Tebliğ
İthalat (96/6)	İthalinde Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nca Düzenlenecek Bakım ve Onarım Belgesinin Aranacağı Mamullere İlişkin Tebliğ
İthalat (96/7)	KKTC'den Yapılacak İthalatı Düzenleyen Tebliğ
İthalat (96/8)	İthalinde Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nca Düzenlenecek "İthal Araç Karayolu Uygunluk Belgesi"nin Aranacağı Araçlara İlişkin Tebliğ
İthalat (96/9)	Fiili İthal Tarihinde 5 Yaşından Eski Olmamak Üzere Kullanılmış Olarak İthal Edilebilecek Maddelere İlişkin Tebliğ
İthalat (96/10)	Ulaştırma Bakanlığı Telsiz Genel Müdürlüğü'nün Onay Belgesinin Aranacağı Maddelerin İthaline İlişkin Tebliğ
İthalat (96/11)	T.C.Merkez Bankası'nın Uygunluk Yazısının Aranacağı Kıymetli Evraka Mahsus Kağıtların İthaline İlişkin Tebliğ
İthalat (96/12)	Uygunluk Yazısının Aranacağı Maddelere İlişkin Tebliğ
İthalat (96/13)	İthalinde Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Petrol İşleri Genel Müdürlüğü'nün Uygunluk Yazısının Aranacağı Maddelere İlişkin Tebliğ
İthalat (96/14)	Amyant (Aspest) İthalinde Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Enstitüsü Müdürlüğü'nün Uygunluk Yazısının Aranmasına İlişkin Tebliğ
İthalat (96/15)	Ozon Tabakasını İncelten Maddelere Dair Montreal Protokolü Çerçevesinde, İthali, Bu Protokole Taraf Olmayan Ülkelerden Yasaklanan Maddelere İlişkin Tebliğ
İthalat (96/16)	Deri, Tekstil ve Hazır Giyim Sektöründe Kullanılan Aminler ve Boyar Maddelerin İthalinin Yasaklanmasına İlişkin Tebliğ
İthalat (96/17)	İthalinde Ulaştırma Bakanlığı Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü'nün Uygunluk Belgesinin Aranacağı Aksam ve Parçalara İlişkin Tebliğ
İthalat (96/18)	İthalinde Milli Savunma Bakanlığı Harita Genel Komutanlığı'nın Uygunluk Yazısının Aranacağı Maddelere İlişkin Tebliğ
İthalat (96/19)	İthalinde Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın Uygunluk Yazısının Aranacağı Maddelere İlişkin Tebliğ

İthalat Rejimi Kararı'nda, ticaret politikası önlemlerinin, ithalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkındaki Mevzuat; İthalatta Gözetim ve Korunma Önlemleri ile Kota İdaresi ve Tarife Kontenjanı Hakkında mevzuat; Belirli Tekstil Ürünleri İthalatında Gözetim ve Korunma Önlemleri Hakkında Mevzuat; İkili Anlaşmalar ve Protokoller veya Diğer Düzenlemeler Kapsamı Dışında, Belirli Ülkeler Menşeli Tekstil ürünleri ithalatında Gözetim ve Korunma Önlemleri Hakkında Mevzuat ve Belirli Ülkeler Menşeili Malların İthalatında Gözetim ve Korunma Önlemleri Hakkında mevzuat hükümleri çerçevesinde yürütüleceği hükme bağlanmıştır.

2. İthalat Rejimi Kapsamındaki Uygulamalar

2.1. Gümrük Vergisi Uygulaması

Türkiye uzun süre içe dönük sanayileşme stratejisi izledikten sonra, 1980 yılından itibaren dışa açık sanayileşme stratejisi süreci içine girmiştir.

Bu amaç doğrultusunda, gümrük vergilerinin düzenlenmesi ve fon miktarının ayarlanması 1984 sonrasında izlenen liberal ithalat politikasının hedeflerini gerçekleştirmede en sık kullanılan araçlar olmuşlardır. Dış ticaretin liberalleştirmesinde bu araçlar kullanılarak, yurtiçi üretimi bulunmayan veya aşırı korunan ürünlerin fiyatlarının kontrol altına alınmasına, iç ve dış fiyatlar arasında bir denge oluşturulmasına ve yerli sanayinin ihtiyacı olan hammadde ve yatırım mallarının temininin kolaylaştırılmasına çalışılmıştır.

1984 yılından itibaren, bu hedeflere ulaşmak için, ithalat edilecek olan ürünlerin, gümrük vergilerinin düzenlenmesinde; katma değer

oranını artırıcı etkisi de dikkate alınarak, hammaddeden mamule doğru artan oranlarda bir vergilendirme sistemi uygulanmaya başlanmıştır[296].

1990'lı yıllara kadar, Türkiye'de uygulanmakta olan gümrük vergileri genel olarak ele alındığında; özellikle kozmetikler, spor araç ve gereçleri, ipek eşyalar, sigaralar, tütünler ve alkollü içkiler, tabanca ve av tüfekleri gibi lüks kabul edilen ürünler, gıda sanayi ürünleri ile konusunda yeni üretime geçen, belirli bir süre korunmaya ihtiyaç duyan ve dış rekabete hazır olmayan üretim dalları dışındaki sektörlerde uygulanmakta olan gümrük vergilerinin yüzde 10'un altına düşürüldüğü görülecektir. Lüks kabul edilen ürünler için uygulanmakta olan gümrük vergileri yüzde 10 ile yüzde 50 arasında değişen oranlardadır. Pompa, hidrolik kaldırıcı, rulman, otomobil, bisitlek, sayaç, şerit, metre ve prefabrik yapı imalatı gibi dallarda faaliyet gösteren yeni kurulmuş üretim dallarında ise yüzde 10 ile yüzde 20 arasında değişen oranlarda gümrük vergisi uygulanmıştır. Aynı dönemde, tarım ve gıda sektörleri de yüzde 45'e ulaşan oranlarda gümrük vergileri ile korunmuştur.

Türkiye'de koruma oranlarını belirlemek amacıyla yapılan üç ayrı çalışmadan sözedilebilir. Bunlar; Sübidey Togan ve Hasan Olgun'un 1984 ve 1991 dönemini kapsayan NKO ve EKO, Gazi Özhan ve Kenan Tanrıkulu'nun 1985 ve 1989 yıllarındaki NKO ve EKO ve DPT-AT Genel Müdürlüğü tarafından hesaplanan ve 1992'deki koruma oranlarıyla tek vergi sistemine geçilmesiyle ortaya çıkan koruma oranları ile ilgili çalışmalardır.

---

296 Ömür DEMİR, "İthalatta Vergi Uygulamaları", **Hazine ve Dış Ticaret Dergisi**, S. 9, 1991/2, s.31

Olgun ve Togan'ın elde ettiği NKO ve EKO'ları 1984 yılından itibaren başlayan ithalattaki ciddi liberasyon girişimlerin 1991'deki gelişimini izleme imkanı vermektedir. Yapılan hesaplamalara göre 1984 yılında sektörlerin ağırlıklı ortalaması olarak NKO yüzde 70.2 düzeyindedir. 1988 yılında yapılan düzenlemelerle, ekonomideki koruma azalmış ve Gümrük Vergilerindeki indirimler sonucu ortalama NKO 1988'de yüzde 55,4'e düşmüştür. İzleyen dönemde (1989,1990,1991) yapılan yeni düzenlemelerin ekonomideki koruma oranlarını önemli ölçüde azalttığı görülmektedir. Gümrük vergisindeki indirimler ekonomi çapındaki ortalama NKO 1990 yılında yüzde 28.7'ye, 1991'de yüzde 28.3'e düşmüştür. Bu oranlar 1992 yılında yüzde 11.7 ve 1993'de yüzde 9.2 olarak gerçekleşmiştir. Nominal koruma oranlarındaki değişmelere paralel olarak ekonomi çapında ortalama EKO 1984'de yüzde 74.7, 1988 yılında yüzde 68.5 olarak gerçekleşmiş, 1990'da bu oran yüzde 39.1'e 1991 yılında ise yüzde 38.4'e düşmüştür[297].

Özhan ve Tanrıkulu'nun yaptığı çalışmadaki 1985 ve 1989 yılı nominal ve efektif koruma oranlarında da benzer bir gelişme sözkonusudur. 1985 yılında yüzde 16 olan NKO 1989 yılında yüzde 8.7'ye düşmüştür. EKO ise yüzde 19.2 den yüzde 9.1'e gerilemiştir. En çok korunan ilk üç sektörün şeker arıtımı, alkollü içkiler ve alkolsüz içkiler olduğu belirtilmektedir. Aynı çalışmada yapılan bir diğer tespit nominal koruması yüksek sektör sayısı 1985'te sadece 3 iken, 1986'da 6'ya çıkmıştır. Aynı şekilde efektif koruması yüksek olan sektör sayısı da 3'ten 9'a, negatif korunan sektörler 2'den 11'e yükselmiştir[298].

---

297 Bkz: Sübidey TOGAN, "1980'li Yıllarda Dış Ticaretin Liberasyonu", **İktisat, İşletme ve Finans Dergisi** Y.7, S.78, Eylül 1992, s.17-30

298 Bkz.Gazi ÖZHAN, Kenan TANRIKULU, "Türkiye Sanayinde Koruma Oranları (1985-1989)" **İktisat, İşletme Finans Dergisi**, S. 79, Ekim 1992, s.6-17

Tek Vergi Sisteminin koruma üzerindeki etkisini değerlendirebilmek için AT Genel Müdürlüğü tarafından yapılan hesaplamalara göre; 1991 yılı ithalatı esas alınarak 1992 yılı İthalat Rejimi ile 1993'te uygulamaya konulan Tek Vergi Sisteminin Nominal ve Efektif koruma oranları karşılaştırılması yapıldığında, eski rejimde yüzde 11.7 olan nominal korumanın yüzde 9.2'ye, yüzde 13.4 olan efektif korumanın ise yüzde 8.9'a düşeceği belirtilmiş olup, yapılan hesaplamalarda Tek Vergi Sistemine geçişle nominal korumada 2.5, efektif korumada 4.5 puanlık düşüş olmaktadır.

On yıl içinde yapılan indirimler sonucu nominal koruma oranı 1994 yılında Avrupa Birliği ülkeleri için yüzde 10.22, AB dışı ülkeler için ise yüzde 22.14 düzeyine getirilmiştir[299].

Bilindiği üzere, Gümrük Birliği sürecinde geçiş döneminin koşullarını belirlemek amacı ile Türkiye ile AT arasında imzalanan Katma Protokol 1973 yılında yürürlüğe girmiştir. Katma Protokol gereğince AT ülkeleri Türkiye'den yapmış oldukları ithalatta Gümrük Vergisi Uygulamasını kaldırmışlardır. Katma Protokolde Türkiye'nin AT ülkelerine karşı rekabet gücünün yeterli olduğu ürünlerde 12 yılda, rekabet gücünün görece yetersiz olduğu ürünlerde ise 22 yılda Gümrük Vergilerini kademeli olarak kaldırması, ayrıca ortak Gümrük Tarifesine uyum sağlaması kararlaştırılmıştır. 1995 yılına kadar çeşitli tarihlerde Gümrük Vergisi indirimleri yapılmıştır[300]. Türkiye Gümrük Vergilerini indirme konusunda 1995 yılı içinde büyük bir mesafe kaydetmiştir. Aşağıdaki tablo'da 1995 yılı İthalat Rejimine göre Türkiye'de AB ülkeleri ve diğer ülkelere uygulanan Gümrük Vergileri ve fonlar gösterilmiştir.

---

299 Sübidey TOGAN, Alper YILMAZ "Türkiye ve Avrupa Birliği" Türkiye İçin Yeni ve Orta Vadeli İstikrar Programına Doğru, **Tüsiad**, Haziran 1995, s.152

300 Osman KÜÇÜKAHMETOĞLU, "Gümrük Birliği ve Türkiye'nin Rekabet Gücü", **Gümrük Birliği Sürecinde Türkiye**, Ocak-Şubat-Mart-Nisan 1996, S.21-22, s31

TABLO: 3.1. 1995 İthalat Rejimine Göre Türkiye'de AB Ülkeleri ve Diğer Ülkelere Uygulanan Gümrük Vergileri (GV) ve Fonlar.

	AB-EFTA Ülk.	Diğer Ülkeler	Ş Karşılığı
Madde Adı	**için %GV**	**için GV**	**T.L. Fon**
Çeşitli Zeytinler	26.0	26.0	MUAF
Pamuk İpliği	0.5	6.0	500$/TON
Pamuklu Mensucat	3.5	12.0	1500$/TON
Dokuma Tezgahları	1.0	4.0	MUAF
Dikiş Makinaları	2.3	9.9	CİF'in %13'ü
Matbaa Makinaları	MUAF	3.0	CİF'in %2'si
Jenaratörler	1.3	5.0	3.2$/KG.
Ev tipi buzdolabı	3.0	9.4	35$/ADET
Renkli TV'ler	2.5	14.0	50$/ADET
Otobüs	2.0	11.0	CİF'in %25'i
Minibüs	2.5	20.0	CİF'in %19'u
Otomobiller			
-Silindiri 1600 cm kadar	2.3	10.0	CİF'in %28'i
-Silindiri 2000 cm kadar	2.3	10.0	CİF'in %29'u
-Silindiri 2000 cm üzeri	2.3	10.0	CİF'in %60'ı

Kaynak: Resmi Gazete, 31 Aralık 1994, sayı 22158 Mükerrer'den Emin ÇARIKÇI, Türkiye'de İç ev Dış Ekonomik Gelişmeler 1996, s. 128.

Tablodan da görüleceği üzere, AB ve EFTA ülkelerinden yapılan sanayi malları ithalatında uygulanan gümrük vergisi oranları yüzde 1.3 düzeyine indirilmiş ise de, bu oranlar diğer ülkeler için yüzde 4-20 arasında seyretmektedir. Ayrıca bütün ülkelerden yapılan sanayi mal ithalatında çok yüksek düzeyde TL. karşılığı ABD Doları üzerinden Konut Fonu alınmaktadır. Mesela bu fon pamuklu mensucatta ton başına 1500 dolar iken, otobüslerden CİF bedelinin (Türkiye'ye teslim değerinin) yüzde 25 kadar, silindir hacmi1600 cm^3'e kadar (1600 cm^3 hariç) otomobillerden CİF bedelinin yüzde 28'i kadar fon tahsil edilmektedir[301].

301 ÇARIKÇI, s. 217-218

1995 yılı sonunda yapılan düzenlemelerle 12 ve 22 yıllık listedeki ürünlerde tarife uyumu yüzde 100 düzeyine ulaşmıştır.

AB ile geçilen Gümrük Birliği ile birlikte, AB menşeli sanayi ürünleri ithalatına uygulamakta olan Gümrük Vergileri sıfırlanırken, üçüncü ülkeler menşeli ürünlerin ithalatına AB'nin halihazırda uygulanmakta olduğu ortak Gümrük Tarifesi ile uyumlu Gümrük Vergileri uygulanmaya başlanmıştır. Sözkonusu düzenleme,31 Aralık 1995 tarih ve 22510 mükerrer sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

Gümrük Birliği gereğince Türkiye, AB'nin ortak Ticaret politikasını benimseyecektir. Bu çerçevede AB'nin birlik dışındaki ülkelerle yürütmekte olduğu ticari ilişki biçimine Türkiye'de uyum sağlayacaktır. Ancak ortaklık Konseyi Kararı'nda bu uyumun 2001 yılına kadar gerçekleştirileceği belirtilmiştir. Anlaşılacağı gibi ortak ticaret politikasına uyum nedeni ile Türkiye ekonomisinde koruma oranları daha da azaltılacaktır. Ek. IX'daki Tablo Türkiye'nin AB ülkeleri, üçüncü ülkeler, GP kapsamındaki ülkeler ve MNF kapsamındaki ülkelere uygulayacağı nominal tarife oranları verilmiştir. Tablodan anlaşılacağı gibi nominal koruma oranları çeşitli ülke gruplarına göre azalma göstermektedir[302].

95/2 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı'nda Türkiye'nin 01.01.1996'dan itibaren uygulanacak Gümrük Vergisi oranları yer almaktadır. Söz konusu listede bazı deri ve ayakkabı ürünleri bulunmaktadır. İthalatta uygulanacak Gümrük Vergisi oranları ile ödenecek Toplu Konut Fonunu gösterir listeler (Liste I,II,III,IV,V).

302 Sübidey TOGAN, "Trade Polic Review of the Republic of Turkey" Sven Arndt-Chris Milner (Ed), **The world Economy Global Trade Policy**, Blackwell, Oxford, 1995'den KÜÇÜKAHMETOĞLU, s.118

31.12.1995 tarih ve 22510 mükerer sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır*.

Türkiye, Gümrük Birliği ile birlikte, 1996 yılı sanayi ürünlerinde AB ülkelerine yönelik sıfırlanan koruma oranları, 1997 yılı ithalat rejimi ile üçüncü ülkeler için daha da düşürülecektir. İthalat rejimi ile Türkiye'nin AB ve Dünya Ticaret Örgütü taahhütleri doğrultusunda, ithalatta alınan Gümrük Vergileri ve Fonlarda önemli değişiklikler yapılıyor.

1997 yılı İthalat Rejimi ile halen sadece tarım ürünleri ithalatından alınan Toplu Konut Fonu (TKF) kaldırılarak koruma, Gümrük Vergisine dönüştürülüyor. AB ve EFTA ile yapılan anlaşma gereği su ürünleri ithalatında Gümrük Vergilerinin 1 Ocak 1998'de bu ülkelere yönelik olarak sıfırlanacağı, İthalat Rejiminde ise 1997 yılı için sadece yüzde 22.8'lik indirim yapılacağı öngörülmüştür.

Öte yandan, Avrupa Kömür Çelik Topluluğu (AKÇT) Serbest Ticaret Anlaşması uyarınca, 140 AKÇT ürününün AB ve EFTA ülkelerinden ithalinde Gümrük Vergilerinde yüzde 25, iki adet ürünün ithalinde ise yüzde 35 oranında indirim yapılacaktır. Bu ürünlerin üçüncü ülkelerden ithalatında ise Türkiye istediği Gümrük oranlarını uygulayabiliyor.

Tarım ürünlerinde, Türkiye'nin Dünya Ticaret Örgütü (WTO) taahhütlerinin aşılmaması amacıyla, koruma oranlarında indirim yapılması kararlaştırılmıştır. Ayrıca, AB'nin işlenmiş tarım ürünleri ithalatındaki politikasına uyum amacıyla 1996 yılı ithalat Rejiminde dört sayılı listede yer alan işlenmiş tarım ürünlerinden alınan gümrük

* İthalatta Ödenecek Gümrük Vergisi ve Ödenecek Toplu Konut Fonunu Gösterir Listeler için Bkz: 31-12-1995 tarih ve 22510 Mükerrer Sayılı Resmi Gazete

vergilerinde de AB'ye yönelik olarak bazı indirimlere gidilmesi öngörülmüştür. Böylece 1997 İthalat Rejimi ile çikolata, şekerlemeler, hazır gıdalarda hedeflenen tarım payına ulaşılacaktır.

2.2 İthalatta Gözetim ve Korunma Önlemleri Uygulaması

Bilindiği gibi ülkemiz, 1995 yılında iki önemli ekonomik gelişmeye sahne olmuştur. Bunlar, Avrupa Birliği ile Gümrük Birliği'ne gidilmesi ve ülkemizinde taraf olduğu dünya Ticaret örgütü Kuruluş Anlaşması hükümleri doğrultusunda dünya ekonomileri ile entegrasyonun sağlanmasıdır.

Bu çerçevede ithalat politikasında yapısal düzenlemelere gidilerek, ithalatta gözetim ve Koruma Önlemleri Hakkındaki mevzuat, bu kapsamda gerçekleştirilmiştir.

İthalatta Gözetim ve Korunma Önlemleri Hakkında mevzuat hazırlanırken ayrıca, Dünya Ticaret Örgütü Kuruluş Anlaşmasına ek Korunma Tedbirleri Anlaşması Hükümleri dikkate alınmıştır. Ek korunma tedbirleri Anlaşması, bir üye ülkenin bir ürünün kendi topraklarına benzer veya doğrudan rakip ürünler üreten yerli endüstrisinin ciddi zarar görmesine yol açan veya yol açabilecek şartlar altında ve yerli üretime kıyasla mutlak veya nisbi olarak yüksek miktarlarda ithal edilmekte olduğunu tespit etmesi halinde uygulayabileceği tedbirleri içermektedir.

Bu doğrultuda hazırlanan, ithalatta Gözetim ve Korunma Önlemleri ile Kota İdaresi ve Tarife Kontenjan, Hakkındaki 95/6814 sayılı karar 01.06.1995 tarih ve 22300 mükerrer sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

Bu karar;

i- Bir malın ithal eğiliminin yerli üreticiler üzerinde zarar tehtidi oluşturduğu ve ülke menfaatleri de gerektirdiği taktirde, ithalatın gözetime tabi tutulmasına,

ii- Bir malın aynı veya doğrudan rakip mallar üreten yerli üreticiler üzerinde ciddi zarar veya ciddi zarar tehdidi yaratacak şekilde artan miktar ve/veya şartlarda ithal edilmesi halinde bu zarar veya bu zarar tehdidini ortadan kaldırmak üzere, uluslararası yükümlülüklerde dikkati alınarak, sözkonusu zarar veya zarar tehdidiyle sınırlı ve geçici olmak kaydıyla ülke yararının gerektirdiği korunma önlemlerinin alınmasına ilişkin usul ve esasları kapsar[303].

Ancak, korunma önlemi olarak WTO'yu kuran Anlaşmanın eki Korunma Önlemleri Anlaşması ile yasaklanan gönüllü ihracat kısıtlamaları, muntazam pazar düzenlemeleri veya benzeri diğer önlemler uygulanmaz.

Ayrıca, 95/6814 Sayılı Karar'ın uygulama esasını belirleyen "İthalatta Gözetim ve Korunma Önlemleri Yönetmeliği" ve "Kota ve Tarife Kontenjanı Yönetmeliği" bu kararın yayımlandığı 01.06.1995 tarih ve 22300 mükerrer sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

Uygulama mevzuatımıza göre, yerli üretici kuruluşlar veya bunların bağlı bulundukları meslek kuruluşlarından DTM'na intikal eden talepler bir ay içinde gerekli hallerde bir ay uzatılabilmektedir. Ön incelemeye tabi tutulmakta ve ön inceleme sonuçları Kurul'a sunulmaktadır. Kurul, soruşturma açılıp açılmaması, soruşturma açıldı ise önlem alınıp alınmaması ve önlem alınacaksa hangi önlemin alınacağı konularında karar almaktadır.

303 M-Emin KAYA, **İthalatçının Kitabı**, Ankara, 1997, s.235

Kurul soruşturma açılmasına karar verdiği taktirde, ön incelemede temin edilen bilgilerin özeti verilmek suretiyle hazırlanan Tebliğ Resmi Gazete'de yayımlanmakta ve ilgililerden konuya ilişkin bilgi ve belgeleri göndermeleri istenmektedir. Soruşturma süresi dokuz ay olup, gerekli hallerde bu süre iki ay uzatılabilmektedir. Bu süre zarfında elde edilen bilgiler derlenip tekrar Kurul'a sunulmaktadır. Kurulca; Gözetim uygulaması, korunma önlemi, soruşturmanın kapatılması uygulamalarından birisi için karar almakta ve bu karar Resmi Gazete'de yayımlanmaktadır.

Gözetim Uygulamasına; bir malın ithalinin, aynı yada doğrudan rakip mallar üreten yerli üreticiler üzerinde zarar tehdidi oluşturduğu ve ülke menfaatleri de gerektirdiği taktirde, sözkonusu malın ithali, Kurul tarafından 11'inci maddede öngörülen esaslar çerçevesinde gözetime tabi tutulabilir. Gözetimin amacı, bir malın ithalatında kaydedilecek gelişmelerin yakından izlenmesi olup, "gözetim belgesi" düzenlenmesi yoluyla uygulanır. Kurulca gerekli görülmesi halinde "ileriye yönelik" gözetimin yanısıra söz konusu malın mevcut ve muhtemel ithalatı arasında ilişki kurulmasını sağlamak üzere "geçmişe dönük" gözetim de öngörülebilir[304].

Korunma önlemlerine, bir malın aynı veya doğrudan rakip mallar üreten yerli üreticiler üzerinde ciddi zarar veya ciddi zarar tehdidi yaratacak şekilde artan miktar ve/veya şartlarda ithal edilmesi halinde bu zarar veya zarar tehdidini ortadan kaldırmak üzere, uluslararası yükümlülükler de dikkate alınarak söz konusu zarar tehdidi ile sınırlı ve geçici olmak kaydıyla ve ülke yararını gerektirmesi durumunda başvurulmaktadır.

---

304 KAYA, s. 240

Korunma önlemleri olarak;

i- Gözetim Belgelerinin geçerlilik süresi sınırlandırılabilmekte veya,

ii- Korunma önlemine konu olan malın ithali için belli mikta veya değer tespit edilerek (Kota Uygulaması) Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın iznine tabi tutulmaktadır. Kota'ya tabi bir ürün DTM'den alınacak ithal lisansının ibrazı suretiyle ithal edilebilmektedir.

Bir ürünün yerli üreticiler üzerinde ciddi zarar veren veya ciddi zarar tehdidi oluşturan miktar veya şartlarda ithal edildiğinin ve gecikilmesinin telafisi güç zararlara yol açabileceğinin tesbiti halinde, bahsedilen ürün için soruşturma sonucu beklenmeden Kurul tarafından geçici önlem alınabilmektedir. Geçici koruma önlemi alınması halinde de gerekli soruşturma sürdürülerek tamamlanmaktadır. Geçici korunma önleminin, bahse konu ürünün gümrük vergisinde artış yapılması şeklinde uygulanması halinde, soruşturma sonucunda korunma önlemi alınmasına gerek olmadığı anlaşılırsa arttırılan gümrük vergileri önceki seviyeye indirilmekte ve daha önce teminat olarak alınan vergi farkı ilgililere iade edilmektedir. Korunma önlemi uygulanması halinde bu fark irad kaydedilmektedir.

Tarife kontenjanı ise bir mal veya mal grubunun ithalatında uygulanmakta olan gümrük vergisi oranlarında belirli bir miktar veya değer için indirim yapılması veya muafiyet sağlanmasını ifade etmektedir.

2.2.1. Belirli Ülkeler Menşeli Malların İthalatında Gözetim ve Korunma Önlemleri Uygulamaları

Gümrük Birliğinin tamamlanmasına ilişkin 1/95 Sayılı Türkiye/AB Ortaklık Konseyi Kararı'nın 12. maddesi gereğince, bazı üçüncü ülkeler kaynaklı ithalata ilişkin ortak kuralları belirleyen konsey Yönetmeliğine uyumlu şekilde Belirli Üçüncü Ülkeler Menşeli Malların ithalatında Gözetim ve Korunma önlemleri mevzuatı hazırlanmış ve 19.10.1995 tarih ve 22438 sayılı Resmi Gazete'de, bu karara istinaden hazırlanan Yönetmelik ise 01.11.1995 tarih ve 22450 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Bu mevzuat hükümleri, Dünya Ticaret Örgütü üyesi olmayan ülkelere uygulanmaktadır.

Bu karar, belirli ülkeler menşeli malların, aynı yada doğrudan rakip mallar üreten yerli üreticiler üzerinde ciddi zarar veren veya ciddi zarar tehdidi yaratan miktar veya şartlarda ithal edilmesi durumunda; bu mallar üzerinde; gözetim uygulanmasına ve korunma önlemleri alınmasına ilişkin usul ve esasları kapsamaktadır.

Belirli ülkeler Menşeli Malların İthalatında Gözetim ve Korunma Önlemleri uygulanacak ülkeler, Karar'ın I nolu ekinde belirtilmiştir. Bu ülkeler şunlardır: Azerbeycan, Arnavutluk, Beyaz Rusya, Ermenistan, Çin Halk Cumhuriyeti, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Kuzey Kore, Moğolistan, Moldova, Özbekistan, Tacikistan, Rusya Federasyonu, Türkmenistan, Ukrayna, Vietnam.

Bu mevzuatla birlikte, AB'nin Çin Halk Cumhuriyeti menşeli ürünlere yönelik Gözetim ve Korunma Önlemleri de (Kotalar) Gümrük Birliği'nin yürürlüğe girmesi ile birlikte üstlenilmiş bulunmaktadır.

01.11.1995 tarih ve 22450 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan yönetmelik ile 09.11.1996 tarih ve 22812 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Belirli Ülkeler Menşeli Malların İthalatından Gözetim ve Koruma Önlemleri Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik" uyarınca ithali Gözetime ve Korunma Önlemi (Kota) tabi tutulan Çin Halk Cumhuriyeti Menşeli ürünlerin listesi aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir

TABLO: 3.2- Gözetime Tabi Çin Halk Cumhuriyeti Menşeli Ürünler Listesi

G.T.I.P	***Madde İsmi***
1901.90.91.00.00	Katı süt yağı, skkaroz, izoglikoz, glikoz veya nişasta içermeyen veya %1.5'dan az katı yağı, %5 sakkaroz (invert şeker dahil) veya izoglikoz veya nişasta içerenler (04.01 ila 04.04 pozisyonlarındaki ürünlerin toz halindeki gıda müstehzarları hariç)
19019099.10.00 1901.90.99.20.00 1901.90.99.90.00	Diğerleri
2827.10.00.00.00	Amonyum klornür (nişadır)
2905.49.90.90.00	Diğerleri
2918.14.00.00.00	Sitrik asit
2941.30	Tetrasiklinler ve türevleri: bunların tuzları
2941.40	Kloramfenikol ve türevleri: bunların tuzları
3204.13.00.00.00	Bazik boyalar ve esası bu boyalar olan müstahzarlar
320415.00.00.00	Vat boyalar bu durumda (pigment olarak kullanılanlar dahil) ve esası bu boyalar olan müstahzarlar
36.04	Şenlik fişekleri, işaret fişetleri, yağmur fişekleri, sis işaretleri ve diğer pirotekni eşyası
3905.30.00.00.00	Polivinil alkoller (hidrolize olmamış asetat grupları içersin içermesin)
4203.29.91.00.00	Erkeklere ve erkek çocuklara ait olanlar
420329.99.00.00	Diğerleri
6402.19.00.00.00	Diğerleri
(1) 6402.99	Diğerleri
6403.19.00.00.00	Diğerleri
(1) 6403.91	Bileği Örtenler
(1) 6403.99	Diğerleri
(1) 6404.11.00.00.00	Spor ayakkabıları, tenis ayakkabıları, basketbol ayakkabıları, jimnastik ayakkabıları, antreman ayakkabıları ve benzerleri
6913.10.00.00.00	Porselenden olanlar
7004.90	Diğer camlar
7901.12	Ağırlık itibariyle %99.99'dan az çinko içerenleri
8527.21	Ses kayıt veya kayıt edilen sesi tekrar vermeye mahsus cihaz ile birlikte olanlar
8712.00	motorsuz bisikletler ve diğer tekerlekli taşıtlar (üç tekerlekliler dahil)
9503.3	Diğer inşaat takımları ve inşaat oyuncakları
9503.60	Bilmeceler
9504.40.00.00.00	Oyun kağıtları
9603.29	Diğerleri
9603.30	Resim fırçaları, yazı fırçaları ve kozmetik ürünlerinin tatbikinde kullanılan fırçalar
9603.40	Boya, badana, vernik yapma ve benzeri işlerde kullanılan fırçalar (9603.30 alt pozisyonundaki fırçalar hariç) boya yastık ve ruloları
9603.90	Diğerleri

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
MERKEZ KÜTÜPHANESİ

(1) Yalnız;

a) Sportif faaliyetler için yapılmış olup kabara çivileri, sivri uçlu çiviler uç demirleri, kıskaçları, şeritleri olan v eek parça mahiyetinde bu gibi parçalar haiz olan enjekte edilmemiş tabanlı ayakkabılar.

b) Özel teknoloji ihtiva eden ayakkabılar: Sportif faaliyetler için kullanılan, her bir çiftinin CIF fiyatı 115 $'dan az olmayan, tek veya çok katlı kalıplanmış tabanlı (enjekte edilmemiş), dikey ve yatay hareketlerin baskısını emecek şekilde tasarlanmış sentetik malzemelerden imal edilmiş ve gaz veya sıvı içeren sızdırmaz yastıklar, alçak yoğunluk polimerler gibi maddeler veya etkiyi emen veya yok eden mekanik parçalar gibi teknik özelliklere sahip ayakkabılar.

Kaynak: 26 Kasım 1996, tarih 22825 sayılı Resim Gazete s. 13.

Tablo: 3.3- İthalinde Kota uygulanacak Çin Halk Cumhuriyeti Menşeli Ürünler Listesi

G.T.İ.P	***Ürünün Tanımı***
(1) 6402.99	Diğerleri
6403.51	Bileği örtenler
6403.59	Diğerleri
(1) 6403.91	Bileği örtenler
(1) 6403.99	Diğerleri
(1) 6404.11.00.00.00	Spor ayakkabıları, tenis ayakkabıları, basketbol ayakkabıları, jimnastik ayakkabıları, antreman ayakkabıları ve benzerleri
6404.19.10.00.11	Erkekler için
6404.19.10.00.12	Kadınlar için
6404.19.10.00.13	Çocuklar ve bebekler için
6911.1	Sofra ve mutfak eşyası
6912	Seramikten sofra ve mutfak eşyası, diğer ev eşyası ve tuvalet eşyası (porselenden olanlar hariç)
70.13	Sofra, mutfak, tuvalet, yazıhane, ev tezyinatı ve benzeri işler için cam (70.10 ve 70.18 pozisyonlarındakiler hariç)
9503.41.00.00.00	İçleri doldurulmuş olanlar
9503.49	Diğerleri
9503.9	Diğerleri

(1) Aşağıda özellikleri belirtilenler hariç;

a) Sportif faaliyetler için yapılmış olup, kabara çivileri sivri uçlu çiviler, uç demirleri,

kıskaçları, şeritleri olan ve ek parça mahiyetinde bu gibi parçalara haiz olanenjekte edilmemiş tabanlı ayakkabılar,

b) Özel teknoloji ihtiva eden ayakkabıları sportif faaliyetler kullanılan her bir çiftinin CIF fiyatı 11,5 $'dan az olmayan, tek veya çok katlı kalıplanmış tabanlı (enjekte edilmemiş), dikey ve yatay hareketlerin baskısını emecek şekilde tasarlanmış sentetik malzemelerden imal edilmiş ve gaz veya sıvı içeren sızdırmaz yastıklar, alçak yoğunluk polimerler gibi maddeler veya etkiyi emen veya yok eden mekanik parçalar gibi teknik özelliklere sahip ayakkabılar.

Kaynak: Resmi Gazete, 26 Kasım 1996, Sayı: 22825, s. 9.

Gözetim uygulamasına tabi mallar listesinde, bazı gıda müstahzarları, krom trioksit, amonyum klorür, sitrik asit, boya ve boya müstahzarları, patlayıcı maddeler, polivinit alkoller, koruyucu eldivenler, ayakkabılar, karolar, porselen süs eşyası, cam eşya, bisikletler, oyun kağıtları ve çeşitli fırçalar yer almaktadır.

Kota uygulanacak mallar listesinde ise, özetle eldivenler, ayakkabılar, seramikten, porselenden ve camdan sofra ve mutfak eşyası, ses kayıt cihazları ve oyuncaklar yer almaktadır. Kota dağıtımı 1996 yılı başında gerçekleştirilmiş ve dokuz ay süreli ithal lisansları talep sahiplerine gönderilmiştir. Dokuz aylık süre sonunda ithalatı gerçekleştirelemeyen veya iade edilen kotalar tekrar dağıtıma tabii tutulacaktır.

Belirli Ülkeler Menşeli Malların İthalatında Gözetim ve Korunma Önlemlerine ilişkin mevzuat gereğince, soğuk ve sıcak haddelenmiş saç üreticisi firmalar, Rusya ve Ukrayna'dan yapılan ıthalat nedeniyle zarara uğradıklarını belirterek, korunma önlemi alınmasını talep etmişler. Kurulca soruşturma açılmasına karar verilmiş ve ilgili tebliğ 29.12.1995 tarih ve 22508 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

27.6.1996 tarihinde toplanan, ithalatında Gözetim ve Korunma önlemleri Değerlendirme Kurulu'nca Rusya Federasyonu ve Ukrayna menşeli 72.08 G.T.P.'lu "demir veya alaşımsız çelikten yassı madde mamulleri", ve 72.11 G.T.P.'lu "demir ve alaşımsız çelikten yassı hadde mamulleri"nin artan ithalatının yerli sanayiye zarar tehdidi oluşturması nedeni ile anılan ülkeler menşeli bu ürünlerin gözetime tabi tutulması kararlaştırılmaştır[305].

Türkiye tarafından, Belirli ülkeler menşeli Malların ithalatında Gözetim ve Miktar Kısıtlaması (Kota) uygulanacak ülkeler Ek.X'da verilmiştir.

2.2.2. Belirli Tekstil Ürünleri İthalatında Gözetim ve Korunma Önlemleri Uygulamaları

AB/Türkiye Gümrük Birliği'ni düzenleyen ilgili mevzuat ve özellikle 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı'nın 12. maddesi uyarınca, tekstil ve konfeksiyon ürünleri ithalatında Topluluk Ortak Pazar Ticaret Politikalarının Türkiye tarafından üstlenilmesini teminen, Topluluğun 3030/93 sayılı Konsey Yönetmeliği'nde yer alan hükümlere büyük ölçüde benzeyen hükümleri içeren Belirli Tekstil İthalatında Gözetim ve Korunma Önlemleri Hakkında mevzuat 01.06.1995 tarih ve 22300 mükerrer sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir[306].

Türkiye tarafından üçüncü ülkelere uygulanacak tekstil ve konfeksiyon kotaları belirlenirken iki yöntem izlenmiştir. Öncelikle sınırlamalar AB tarafından benimsenen kategori düzeni altında hazırlanmıştır. Dışsatım olan kategorilerde 1992, 1993 ve 1994 yılları

305 Bkz: Resmi Gazetede, 19 Temmuz 1996, Sayı: 22701, s.17

306 NURAY, ÇALIŞ, **Avrupa Birliğinde Tarife Dışı Engeller.....**, s.89

fiili dışalımının ortalaması alınmıştır. Dışsatım olmayan kategorilerde ise Türkiye'nin AB ülkelerine oranla ekonomik gücü hesaplanarak Türkiye'nin belli bir katsayı belirlemeye çalışılmıştır. Yüzde 11.5 olarak hesaplanan bu katsayı onbeş AB ülkesi için varolan kota ile çarpılarak sözkonusu ülkenin Türkiye kotası bulunmuştur[307].

Kota seviyelerinin tespitini müteakip, ilgili ülkelere gözetim ve kota uygulamasının mesnedi, kota seviyesinin tespitine ilişkin yöntem ve kota yönetimine dair başlıca kotalar konusunda bilgileri içeren bildirimler yapılmıştır. Bu bildirimler sonucu talep eden ülkelerle 6 Kasım 1995 tarihinden itibaren danışmalara başlanılmış ve bugüne kadar 16 ülke kotaların çift taraflı kontrol sistemi kapsamında yönetilmesi konusunda anlaşmaya varılmıştır. Aynı şekilde 5 ülke ile de gözetimin çift taraflı kontrol sistemi kapsamında yönetilmesi konusunda anlaşmaya varılmıştır.

Buna karşılık, henüz anlaşma sağlanamayan 16 ülke için tespit edilen kotaların ise Topluluk yetkilileri ile varılan mutabakat gereğince tek taraflı kortrol sistemi kapsamında uygulanmasına ve sözkonusu ülkelere 1996 yılı içerisinde anlaşmaya varılması ihtimali gözönünde bulundurularak kotaların üçer aylık dönemler itibariyle dağıtılmasına karar verilmiştir. Diğer taraftan, ürünleri çift taraflı kontrol sistemi kapsamında gözetim tabi tutulması öngörülen, ancak bu konuda anlaşma sağlanamayan 14 ülke ile anılan önlemlerin tek taraflı kontrol sistemi kapsamında uygulanması kararlaştırılmıştır. Ayrıca, Fas'ın Tanca Bölgesi ve Malta menşeli belirli tekstil ürünleri ithalatında Topluluk taafından tek taraflı kontrol sistemi tarafından üstlenilmiştir.

---

307 Ertuğ YAŞAR, "Üçüncü Ülkelere Uygulanan Kota ve Gözetim Önlemleri", **Gümrük Birliği Sürecinde Türkiye**, Ocak-Şubat-Mart-Nisan 1996, S.21-22, s.70

95/6815 sayılı Karar'a bağlı Yönetmelik kapsamında uygulanan gözetim ve kotaların 20 Kasım 1996 tarihi itibariyle hangi kapsamda yönetildiğine dair tablo aşağıda yer almaktadır.

TABLO: 3.4- Türkiye Tarafından Çift Taraflı ve Tek Taraflı Kontrol Sistemi Kapsamında Kota ve Gözetime Tabi Ülkeler

ÇİFT TARAFLI KONTROL SİSTEMİ KAPSAMINDA KOTA UYGULANAN ÜLKELER	TEK TARAFLI KONTROL SİSTEMİ KAPSAMINDA KOTA UYGULANAN ÜLKELER	ÇİFT TARAFLI KONTROL SİSTEMİ KAPSAMINDA GÖZETİME TABİ ÜLKELER	TEK TARAFLI KONTROL SİSTEMİ KAPSAMINDA GÖZETİME TABİ ÜLKELER
BULGARİSTAN	ARJANTİN	ARNAVUTLUK	AZERBEYCAN
ÇİN HALK CUMHURİYETİ	BEYAZ RUSYA	BANGLADEŞ	BİRLEŞİK ARAP EMİRLİKLERİ
ENDONEZYA	BREZİLYA	LETONYA	ERMENİSTAN
GÜNEY KORE	ÇEK CUMHURİYETİ	MISIR	ESTONYA
MACARİSTAN	FAS	VİETNAM	FAS (TANCA BELGESİ)
MAKAO	FİLİPİNLER		GÜRCİSTAN
MALEZYA	HİNDİSTAN		KAZAKİSTAN
MOĞOLİSTAN	HONK KONG		KIRGIZİSTAN
MISIR	MALTA		LİTVANYA
PAKİSTAN	ÖZBEKİSTAN		MALTA
POLONYA	PERU		MOLDOVA
ROMANYA	RUSYA FEDERASYONU		ÖZBEKİSTAN
SLOVAK CUMHURİYETİ	SİNGAPUR		SLOVENYA
SRİ LANKA	TAYLAND		TACİKİSTAN
TAYVAN	TUNUS		TÜRKMENİSTAN
VİETNAM	UKRAYNA		UKRAYNA
TOPLAM ÜLKE:16	**TOPLAM ÜLKE:16**	**TOPLAM ÜLKE:5**	**TOPLAM ÜLKE:16**

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı, İthalat Genel Müd.

Bu ülkelerden bugüne kadar 16'sı ile kotaların çift taraflı kontrol sistemi kapsamında yönetilmesi konusunda anlaşma bağlanabilmiştir. Çift taraflı kontrol sisteminde kota dağıtımı ihracatçı ülke taarfından yapılmaktadır. Anlaşma sağlanamayan ülkeler olan Arjantin, Beyaz Rusya, Brezilya, Çek Cumhuriyeti, Fas, Filipinler, Hindistan, Hongkong, Malta, Özbekistan, Peru, Rusya Federasyonu, Singapur, Tayland, Tunus ve Ukrayna. ile anlaşma sağlanıncaya kadar bu ülkelere uygulanan kota tek taraflı kontrol sistemi kapsamında Dış Ticaret Müsteşarlığı'nca dağıtımına devam edilecektir.

Dünya Ticaret örgütü Tekstil ve Giyim Anlaşması Hükümlerini de içeren mevzuat, 95/6815 sayılı "Belirli Tekstil Ürünleri İthalatında Gözetim ve Korunma Önlemleri Hakkında Karar" ile bu karara istinaden çıkarılan Yönetmelikten oluşmaktadır.

Karar, tekstil ürünlerinin ithalat miktarlarında meydana gelen mutlak veya nisbi artışların ve/veya bu ürünlerin ithalatının gerçekleştiği şartların, benzer ve/veya doğrudan rakip ürünlerein yurt içi üretimi üzerinde ciddi zarar, ciddi zarar tehdidi veya zarar tehdidi oluşturması halinde, Uluslararası anlaşmalardan kaynaklanan yükümlülüklerde dikkate alınarak, bu zarar veya zarar tehdidini ortadan kaldırmak amacıyla yapılacak işlere ve alınacak önlemlere ilişkin usul ve esasları kapsar[308].

Belirli Tekstil ürünleri ithalatında Gözetim ve Korunma Önlemleri hakkında mevzuatın, 1 Haziran 1995 tarih ve 22300 mükerrer sayılı resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmesine mütezkip, Topluluğun ikili anlaşmalar kapsamında üçüncü ülkeler menşeli belirli tekstil ürünleri ithalatında uygulanmakta olduğu Gözetim ve Korunma önlemlerinin ülkemizce ne şekilde üstlenileceği konusunda bir dizi danışma toplantısı yapılarak, bu toplantılar neticesinde topluluğun üçüncü ülkelere karşı uyguladığı Gözetim ve Korunma önlemlerinin ülkemiz tarafından aynen üstlenilmesi ancak, ülkemizin bu ülkelere karşı uygulanacağı kota seviyelerinin Topluluk kotalarından ayrı olarak tespit edilmesi konusunda mutabakata varılmış ve sözkonusu ülkelere uygulanacak kota seviyeleri tespit edilmiştir.

---

308 KAYA, s.291

2.2.3. İkili Anlaşmalar, Protokoller veya Diğer Düzenlemeler Kapsamı Dışında, Belirli Ülkeler Menşeli Tekstil Ürünleri İthalatında Gözetim ve Korunma Uygulamaları

30.04 1995 tarih ve 95/6816 sayılı, İkili Anlaşmalar, Protokoller veya Diğer Düzenlemeler Kapsamı dışında, Belirli Ülkeler Menşeli Tekstil Ürünleri İthalatında Gözetim ve Korunma önlemleri Hakkında Karar ve bu karara bağlı Yönetmelik 01.06.1995 tarih ve 22300 mükerrer sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir

Bu mevzuatın, Belirli Tekstil Ürünleri İthalatında Gözetim ve Korunma önlemleri hakkındaki mevzuattan farkı, alınan önlemlerin tedarikçi ülkeyle anlaşma, protokol veya diğer düzenlemeler olmaksızın uygulanmasıdır. Bu mevzuat kapsamına giren ülkelerin GATT üyesi olmamaları nedeniyle, Dünya Ticaret Örgütü Tekstil ve Giyim Anlaşması hükümlerine yer verilmemiştir.

Topluluğun 517/14 sayılı Konsey yönetmeliği kapsamında Kuzey Kore, Bosna, Hersek, Makedonya, Hırvatistan ve Yugoslavya Federal Cumhuriyeti (Sırbistan-Karadağ) menşeli tekstil ürünlerine, ikili anlaşmalar kapsamı dışında tek taraflı olarak uygulanmakta olduğu kotalar, 95/6816 sayılı karara bağlı Yönetmelik çerçevesinde Ülkemizce de üstlenilmiştir. Diğer taraftan, bu mevzuat kapsamında gözetime tabi ülke bulunmamaktadır.

2.3. Türkiye'de Anti-Damping ve Telafi Edici Vergi Uygulamaları (İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi)

Anti-Damping ve Telafi edici vergi uygulamaları ithal ürünler üzerine getirilen bu korunma tedbiridir. Bu korunma tedbirinin temel esası ithal ürünlerin yaratacağı haksız rekabete karşı ilgili yerli üretim dalının korunması ve/veya piyasanın bozulmasının önlenmesidir.

2.3.1. Anti-Damping ve Anti Sübvansiyon Uygulamalarına İlişkin Mevzuat Hükümleri

Türkiye'de serbest dış ticareti bozucu uygulamalar arasında yer alan Damping konusunda ilk yasal düzenleme, 19 Temmuz 1972 tarih ve 1615 sayılı Gümrük Kanunu'ndaki misilleme ile ilgili 20. madde ile damping uygulamalarına karşı alınacak önlemleri gösteren 21. madde bu konudaki başlıca hükümlerdir. Gümrük kanunundaki madde 21'e göre: "Malların Türkiye'ye girişini bu kanun ve Gümrük giriş tarife cetveli ile takip olunan gayeye haleldar edecek şekilde gizli veya açık olarak prim, damping veya benzeri tedbirle teşvik edilen ülkelerin malları hakkında bu önlemleri etkisiz bırakacak yüksek tarifeler uygulamaya veya gerekli tedbirleri almaya Bakanlar Kurulu yetkilidir."

Öte yandan 1986'da uygulamaya konulan ithalat rejimi kararının 2. maddesine yeni bir hüküm getirilerek "İthalat rejimi ile amaçlanan madde politikasına aykırı düşecek ve fiyat istikrarını bozacak şekilde, gizli ve açık olarak prim, damping veya benzeri tedbirlerle teşvik edilen ithal malları için 1615 sayılı Gümrük Kanunu'nun 21. maddesine göre gerekli tedbirler alınabilir" hükmüne yer verilmiştir[309].

309 Canan BALKIR, "İthalatta Haksız Rekabet ve Anti Damping Uygulamaları", **Egevizyon Dergisi**, Y.1, S.3, Tem-Ağus. 1993, s.7

Türkiye,14.06.1989 tarih ve 3577 sayılı yasanın kabul edilmesiyle ülkeye dampigli ve/veya sübvansiyonlu bir şekilde yapılan ve serbest dış ticareti bozan ithalata karşı tedbir alma imkanına kavuşmuştur. Yasa hükümleri uyarınca 8.9.1989 tarih ve 89/14506 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla ithalatta haksız rekabetin önlenmesi kararını 1 Ekim 1989 tarihinden itibaren yürürlüğe koymuş (27.9.1989 tarihli Resmi Gazete) uygulama yönetmeliği de aynı tarihte yayınlanmıştı[310].

İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkındaki Kanun, ithalatta haksız rekabet hallerinden dampinge ve/veya subvansiyona konu olan ithalatın sebeb olacağı haksız rekabete karşı bir üretim dalının korunması ve/veya piyasının bozulmasının önlenmesi amacıyla yapılacak işlemlere, alınacak idari,mali,ekonomik ve diğer önlemlere, gerekli ilke ve uygulama kararlarını verecek bir kurul oluşturulmasına ve bunun görevlerine ilişkin usul ve esasları kapsamaktadır.

Damping kavramı 3577 sayılı kanunun 2. maddesinde tanımlanmıştır Buna göre Damping; bir ülkeden Türkiye'ye ihraç edilen bir malın aynı ve/veya benzer bir malın normal değerinin altında bir ihraç fiyatı ile Türkiye'ye sokulması, sübvansiyonu ise; menşe veya ihracatçı bir ülke tarafından firmalara ,Türkiye'ye ihraç edilen bir malın imalinde, üretiminde, ihracatında veya taşınmasında dolaylı veya dolaysız bir faydanın sağlanması şeklinde kısaca tanımlamak mümkündür.

---

310 KARLUK, **Küreselleşen Dünyada .....**, s-144

2.3.2. Uygulamaya İlişkin Esas ve Usuller

2.3.2.1. Başvuru ve İnceleme

Damping başvurusu ile ilgili inceleme, dampinge konu ithalattan zarar gördüğünü iddia eden gerçek veya tüzel kişilerin, Anti-Damping Anlaşmasının 5. maddesi hükümlerine de riayet ederek, İthalat Genel Müdürlüğü'ne yazılı başvuru yapması halinde başlatılır. Bunun yanısıra mevzuat gereğince damping incelemesinin re'sen de yapılması mümkün bulunmaktadır.

Başvurunun incelenmesi aşamasında, Anti-Damping anlaşmasına göre dampinge konu ithalatın ve bu ithalattan kaynaklanan zararın varlığı konusunda yeterli delillerin tespiti ile başvurunun üretim dalı tarafından veya üretim dalı adına yapıldığının belirlenmesi gerekmektedir. Bu kapsamda, başvurunun üretim dalı tarafından veya üretim dalı adına yapılmış sayılabilmesi için, başvuruyu destekleyen üreticilerin toplam benzer ürün üretiminin; başvuruyu destekleyen ve başvuruya karşı çıkan üreticilerin toplam benzer ürün üretiminin yüzde 50'sinden fazla olması ve toplam Türkiye benzer ürün üretiminin yüzde 25'inden az olmaması şartına bağlanmıştır.

2.3.2.2. Soruşturmanın Açılması, Yürütülmesi ve Sonuçlandırılması

İthalat Genel Müdürlüğü'nce yapılan incelemenin en çok 60 gün içinde tamamlanmasını müteakiben soruşturma açılıp açılmaması konusunda ithalattta haksız rekabeti değerlendirme kuruluna teklifte bulunulur. Kurul'ca soruşturmanın açılmamasına karar verilirse, işlemlere devam edilmez ve bu durum şikayetçi tarafa bildirilir.

Soruşturmanın açılmasına karar verilmesi halinde bu Karar Resmi Gazete'de yayımlanır ve sözkonusu malın tespit edilebilen ithalatçılarına ve ihracatçılarına soruşturma için faydalı olabilecek bilgi ve belgeleri içeren, yönetmeliğin ekinde yer alan soru kağıtlarının kendilerine gönderilme tarihinden itibarin 30 gün içinde Genel Müdürlüğe yazılı olarak ulaştırmaları istenir. İlgililerce süresi içinde müracaat edilmemesi kaydıyla bu süre 15 güne kadar uzatılabilir.

Gerekli görülen hallerde Genel Müdürlük, ilgili taraflardan soruşturmaya ilişkin ek bilgi ve belgeler de isteyebilir.

Soruşturma sırasında elde edilen bilgilerin doğrulanması veya eksik olan bilgilerin tamamlanması amacıyla, ilgili gerçek veya tüzel kişilerin iş yerlerinde incelemeler yapılabilir. Bu tür incelemelerin gerekirse yurt dışında da yapılabimesi mümkündür. Soruşturma konusunun özelliklerine göre gerekli görülen hallerde ilgili kamu kuruluşlarından da bilgi alınabilir. Taraflardan birinin verilen süre içinde gerekli bilgiyi vermemesi, yanlış bilgi vermesi veya bilgi vermeyi reddetmesi halinde karar mevcut bilgi ve belgeler çerçevesinde alınır.

İlgili taraflardan sağlanan bilgiler sadece damping veya sübvansiyonla ilgili araştırma ve değerlendirmeler de kullanılır. Soruşturma ile ilgili olarak yapılan çalışmalar ve değerlendirmeler dışında kalan ve gizli olmayan bilgiler taraflarca talep edilmesi halinde İthalat Genel Müdürlüğü'nde uygun görüldüğünde incelenebilir. Soruşturma esnasında Genel Müdürlük tarafları tek tek veya birlikte dinleyebilir. Bu tür görüşmeler, tarafların veya Genel Müdürlüğün talebi üzerine gerçekleştirilir.

Damping veya sübvansiyona konu olan ithalatın zarar verici etkisi kalmadığının tespiti ve kararlaştırılması veya şikayet konusunun ortadan kalkması halinde geçici veya kesin önlemler alınmaksızın Genel Müdürlü'ğün teklifi üzerine Kurul tarafından soruşturma durdurulabilir. Ancak, taahhütlerin kabul edilmesi soruşturmanın mutlaka durdurulması sonucunu doğurmaz. İhracatçının veya menşe ülke veya ihraç ülkesinin talebi veya Kurulun kararı üzerine soruşturma sonuçladırılabilir.

Damping soruşturmasının süresi 1 yıldır. Bu süre gerektiğinde Kurul tarafından 6 aya kadar uzatılabilir. Soruşturma sonucu Resmi Gazete'de yayımlanmak suretiyli ilan olunur.

Uygulama, yürürlükte bulunan İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkında Mevzuat ile Dünya Ticaret Örgütü ekinde yer alan Anti-Damping Anlaşması ile Sübvansiyonlar Anlaşması hükümlerine göre yürütülmektedir.

2.3.3. Türkiyede Anti-Damping Uygulamaları

Çok taraflı ticaret görüşmeleri sonucunda Gümrük vergi ve resimlerinde önemli indirimlerin sağlanması, kambiyo ve miktar sınırlamalarının kaldırılmış olması nedeniyle sanayimizin korunmasında Anti-Damping ve Anti-Sübvansiyon uygulamaları giderek önem kazanmıştır. Daha önceden de değinildiği gibi Anti-Damping uygulamaları ABD, AB, ve diğer ülkeler tarafından da başvurulan bir yöntemdir. 1989'dan itibaren ülkemiz tarafından da sıkça kullanılmaya başlanmıştır. Aşağıda Tablo 3.5'de Türkiye tarafından açılan Anti-damping soruşturmalarının ülkelere göredağılımı verilmiştir.

TABLO: 3.5- Türkiye'de Dampinge Karşı Uygulamaların Ülkelere Göre Dağılımı

DAMPİNG SORUŞTURMASI AÇILAN ÜLKELER VE SOR. SAYISI		DAMPİNGE KARŞI VERGİ UYGULANAN ÜLKELER VE VER. SAYISI		ALINMADAN SONUÇLANDIRILAN SORUŞTURMAYA KONU ÜLKELER		UYGULAMADAKİ ÖNLEMLERİN KALDIRILDIĞI ÜLKELER VE KAL. ÖN. SAYISI		HALEN DEVAM ETMEKTE OLAN SORUŞTURMALAR VE SAYISI	
Beyaz Rusya	1	Beyaz Rusya	1					Beyaz Rusya	(*)1
Brezilya	1			Brezilya	1				
Bulgaristan	5	Bulgaristan	3	Bulgaristan	1				
Çekoslavakya	2	Çekoslavakya	1	Çekoslavakya	1				
Çin H. C.	10	Çin H. C.	5	Çin H. C.	5				
D. Almanya	1			D. Almanya	1				
Endonezya	3	Endonezya	1	Endonezya	2				
F. Almanya	1			F. Almanya	1				
Finlandiya	2	Finlandiya	1						
Fransa	1			Fransa	1				
G. Kore	4	G. Kore	1	G. Kore	3	G. Kore	1		
Gürcistan	1			Gürcistan	1				
Hindistan	3			Hindistan	3				
Hollanda	2	Hollanda	1					Hollanda	(*)1
Hong Kong	2			Hong Kong	2				
Hırvatistan	1			Hırvatistan	1				
İtalya	1	İtalya	1						
Macaristan	6	Macaristan	2	Macaristan	1	Macaristan	1	Macaristan	(*)1
Moldova	1	Moldova	1						
Mısır	1			Mısır	1				
Pakistan	4			Pakistan	2	Pakistan	1		
Polonya	2	Polonya	1	Polonya	1				
Romanya	12	Romanya	7	Romanya	1	Romanya	1	Romanya	(*)1
Rusya Fed.	7	Rusya Fed.	5	Rusya Fed.	2				
S.S.C.B.	1			S.S.C.B.	1				
Tayvan	6	Tayvan	3	Tayvan	3				
Ukrayna	2	Ukrayna	2						
Yugoslavya	3	Yugoslavya	1	Yugoslavya	2				
TOPLAM	87	17 (**)	37		35		4		4

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı İthalat Genel Müdürlüğü Damping ve Sübvansiyon Araştırma Dairesi

Not: Toplam soruşturma sayısı olan 87 rakamına; 3 adet gözden geçirme soruşturması ile 4 adet kaldırılan önlemin başlangıç soruşturması da dahildir.

(*) Gözden Geçirme Soruşturması

(*) Halen Tebliğler esas alındığında 17 ülkeye önlem uygulandığı görülmektedir. Ancak, eski Yugoslavya ve Çekoslavakya'nın bugünkü konumları dikkate alındığında 22 ülkeye karşı önlem uygulanmaktadır.

Ülkemizde, İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkında Mevzuat hükümleri çerçevesinde bugüne kadar 87 damping soruşturması açılmış, bunlardan 41'inde kesin önlem alınmış, 35 soruşturma herhangi bir önlem alınmadan kapatılmıştır. 11 adet gözden geçirme soruşturması açılmış, bu soruşturmaların 4'ü sonucunda kesin önlemler yürürlükten kaldırılmış, dört soruşturma sonucunda ise mevcut önlemlerin devamına karar verilmiştir.

Tablo incelendiğinde görüleceği üzere, soruşturma konusu ülkelere bakılınca 12 soruşturmayla Romanya, onsoruşturmayla Çin Halk Cumhuriyeti, 7 soruşturmayla Rusya Federasyonu, 6 soruşturmayla Tayvan ve Macaristan, 5 soruşturmayla Bulgaristan ön sırada yer almaktadır. Soruşturma açılan diğer ülkeler G.Kore, Pakistan, Yugoslavya, Endonezya, Hindistan, Polonya, Çekoslovakya, Hollanda, Hongkong, Ukrayna, Beyaz Rusya gibi ülkeler yer almaktadır. Tebliğler esas alındığında 17 ülkeye önlem uygulandığı görülmektedir. Ancak, eski Yugoslavya ve Çekoslavakya'nın bugünkü konumları dikkate alındığında 22 ülkeye karşı önlem uygulanmaktadır. Görüleceği gibi, Türkiye'de ithalatta haksız rekabete karşı soruşturmalar daha çok Güney Doğu Asya ile Eski COMECON ülkelerine yönelik açılmıştır.

Mal grupları içinde ise polyester elyafta 4 ülkeye, elektrotlarda 3 ülkeye, dökme, düz cam ve cam eşyada 4 ülkeye soruşturma açılmıştır. En yüksek vergi oranı/miktarı ise yüzde 100 vergi oranı ile elektrotlar, torna aynaları ve camda getirilmiştir. Ayrıca Rusya Federasyonu'ndan ithal edilen alçak yoğunluklu polietilere 280 dolar/ton Anti-Damping vergisi getirilmiştir.

Konuya açıklık getirmesi bakımından halen yürürlükte bulunan önlemlere, önlem alınmadan sonuçlandırılan soruşturmalara devam eden soruşturmalara ve gözden geçirme soruşturmaları sonucunda yürürlükten kaldırılan dampinge karşı vergilere ilişkin listeler aşağıda yer alan tablo 3.6'da gösterilmiştir.

TABLO: 3.6- Türkiye Tarafından Açılan Anti-Damping Soruşturmaları

DAMPİNGE KARŞI VERGİ ŞEKLİNDE KESİN ÖNLEM UYGULANAN MADDE ve/veya MADDE GRUPLARI

G.T.İ.P.	MADDE (İSMİ)	ÜLKE	TEBLİĞ NO.	KESİN ÖNLEM TARİHİ RESMİ GAZETE TARİH VE NO.SU	DAMPİNGE KARŞI VERGİ ORANI/MİKTARI	BİR ÖNCEKİ ÖNLEMİN YÜRÜRLÜĞE GİRDİĞİ RESMİ GAZETE TARİH/ NO.SU VE TEBLİĞİ NO.SU
5603.20.00.00.00	POLYESTER ELYAF	TAYVAN İTALYA RUSYA FEDERASYONU BEYAZ RUSYA	90/17 93/2 94/5 94/5	28.11.1990/20709 08.01.1993/1459 16.04.1994/21907 16.04.1994/1907	%20 %9 %19 %19	
6506.20.00.11	POLYESTER TOPS	ROMANYA (G.G.S.)*		1993/1763	%15	26.11.1990/20709-9018
8311.10.10.00.00	ELEKTROTLAR	ROMANYA MACARİSTAN ÇİN HALK CUM.	90/19	28.111990/20709	%50 %50 %100	
4802.52.20.10.00	BASKI VE YAZI KAĞITLARI	FİNLANDİYA(G.G.S.)*	93/13	19.11.1993/1763	%5	28.11.1990/20709-90/20
4802.52.80.10.00		YUGOSLAVYA	90/20	28.11.1990/20771	%20	
8466.20.91.00.00	TORNA AYNALARI	POLONYA ÇEKOSLAVAKYA	90/23	30.01.1991/20771	%100 %100	
70.03	DÖKME CAM	ROMANYA	91/1	21.02.1991/20793	%100	
70.04	DÜZ CAMLAR	ROMANYA BULGARİSTAN RUSYA FEDERASYONU	91/1 93/7 93/8	21.02.1991/20793 22.09.1993/21706 22.09.1993/21706	%100 35 $/TON 35 $/TON	
7315.11	MAKARALI ZİNCİRLER	TAYVAN	91/2	21.02.1991/20793	%30	
69.11	PORSELEN EV EŞYASI	ÇİN HALK. CUM.	91/3	21.02.1991/20793	2 $/KG.	
76.14	ALÜMİNYUM TELLER	ROMANYA MACARİSTAN	91/12	09.07.1991/20924	%10 %10	
9607.19	FERMUARLAR	TAYVAN	91/11	09.07/1991/20924	%15	
8507.10.31.00.00	AKÜMÜLATÖRLER	GÜNEY KORE	92/11	20.05/1992/21233	%12	
8507.10.39.00.00						
70.13	CAM EŞYA	ENDONEZYA	92/12	05.06.1992/21249	0.10$/KG.	
8458.19.80.00.11	ÜNİVERSAL TORNA TEZGAHLARI	ÇİN HALK CUM. BULGARİSTAN (G.G.S.)*	92/2 96/1	22.04.1992/21207 30.01.1996/22539	%50 %50	4.2.1993/21486-93/4
2916.31.00.90.11	BENZOİK ASİT	HOLLANDA	92/15	01.09.1992/21332		
3901.10.90.00.11	ALÇAK YOĞUNLUK POLİETİLEN	RUSYA FEDERASYONU BULGARİSTAN ROMANYA	95/13	26.01.1995/22183	/TON 200$/TON 230$/TON	
3904.10.00.00	POLİVİNİL KLORÜR	RUSYA FEDERASYONU UKRAYNA ROMANYA	95/4	26.01.1995/22183	/TON 150$/TON 100$/TON	
2918.14.00.00.00	SİTRİK ASİT	ÇİN HALK CUM.	95/5	06.05.1992/22279	%66	
9613.10.00.00.00	TEKRAR DOLDURULAMAYAN GAZLI CEP ÇAKMAKLARI	ÇİN HALK CUM.	95/6	06.05.1995/22279	0.08$/ADET	
7207.11.14.00.13	HADDELENMİŞ KÜTÜKLER					
7207.11.16.00.13		RUSYA FEDERASYONU			24$/TON	
7207.20.15.00.13		UKRAYNA	95/7	06.05.1995/22279	17$/TON	
7207.11.14.00.14	SÜREKLİ DÖKÜM SURETİYLE	MOLDOVA			29$/TON	
7207.11.16.00.14	ELDE EDİLMİŞ KÜTÜKLER					
7207.20.15.00.14						

* G.G.S.: Gözden Geçirme Soruşturması

HERHANGİ BİR ÖNLEM ALINMADAN SONUÇLANDIRILAN SORUŞTURMALAR

G.T.İ.P. (CN)	MADDE (İSMİ)	ÜLKE	TEBLİĞ NO.	SORUŞTURMANIN KAPATILDIĞI RESMİ GAZETE TARİH VE NO.SU
9025.11.91.00 90.25.11.99.00.00	TERMOMETRELER	D. ALMANYA ÇİN HALK CUM.,	90/10	11.10.1990/20662
9017.80.10.90.11 9017.80.10.90.19	ŞERİT METRELER	TAYVAN	90/16	23.11.1990/20704
8468.20.91.00.11	TORNA AYNALARI	S.S.C.B.	90/23	30.01.1991/20771
70.05	FLOAT CAM	ROMANYA	91/1	21.02.1991/20793
52.05	PAMUK İPLİĞİ	MISIR HİNDİSTAN	91/4 91/21	07.05.1991/20864 10.12.1991/21077
52.08 52.09	PAMUKLU MENSUCAT	PAKİSTAN HİNDİSTAN ÇİN HALK CUM. HONG KONK TAYVAN	91/22	10.12.1991/21077
7311	DEMİR VEYA ÇELİK KAPILAR	ÇEKOSLAVAKYA YUGOSLAVYA	92/8	20.05.1992/21233
7224.90.06.00.12	KÜTÜKLER	BREZİLYA	92/7	20.05.1992/21233
8702.10.11.11.00	OTOBÜSLER	MACARİSTAN ÇİN HALK CUM. YUGOSLAVYA	92/9 92/10 92/10	20.05.1992/21233
69.08	KAROLAR	BULGARİSTAN	93/5	12.06.1993/21605
8459.69.99.00.14	KALIPÇI FREZE TEZGAHLARI	TAYVAN	93/10	11.11.1993/21755
3901.10.90.00.11	ALÇAK YOĞUNLUK POLİETİLEN	GÜRCİSTAN HIRVATİSTAN	95/3	26.01.1995.22183
4802.52.80.10.00 4802.52.20.10.00	BASKI VE YAZI KAĞITLARI	F. ALMAYNA FRANSA POLONYA RUSYA FEDERASYONU	95/2	26.01.1995/22183
9613.10.00.00.00	TEKRAR DOLDURULAMAYAN GAZLI CEP ÇAKMAKLARI	HONG KONG	95/8	06.05.1992/22279
52.08 52.09 52.10 52.11 52.12	PAMUKLU MENSUCAT	ÇİN HALK. CUM. ENDONEZYA HİNDİSTAN PAKİSTAN RUSYA FEDERASYONU	95/8	19.07.1995/22348
55.13 55.14 55.15	SENTETİK MENSUCAT	ÇİN H.C. ENDONEZYA G. KORE	95/8	19.07.1995/22348

DEVAM ETMEKTE OLAN SORUŞUTRMALAR

G.T.İ.P. (CN)	MADDE (İSMİ)	ÜLKE	TEBLİĞ NO.	ÖNLEMİN KALDIRILDIĞI RESMİ GAZETE TARİH VE NO.SU
5503.20.00.00.00	POLYESTER ELYAF	BEYAZ RUSYA (G.G.S.)	96/8	5.12.1996/22838
76/14	ALÜMİNYUM TELLER	ROMANYA(G.G.S.) MACARİSTAN (G.G.S)	96/4	5.12.1996/22838 5.12.1996/22838
2916.31.00.90.11	BERZOİK ASİT	HOLLANDA (G.G.S)	96/5	5.12.1996/22838

GÖZDEN GEÇİRME SORUŞTURMALARI SONUCUNDA YÜRÜRLÜKTEN KALDIRILAN DAMPİNGE KARŞI VERGİLER:

G.T.İ.P. (CN)	MADDE (İSMİ)	ÜLKE	TEBLİĞ NO.	ÖNLEMİN KALDIRILDIĞI RESMİ GAZETE TARİH VE NO.SU
5503.20.00.00.00	POLYESTER ELYAF	ROMANYA G. KORE	93/12	19.11.1993/21763
52.05	PAMUK İPLİĞİ	PAKİSTAN	93/3	14.01.1993/21465
8703.99.10.99.12 8703.9910.99.13 8708.99.92.99.12 8708.99.92.99.13 8708.99.98.99.12 8708.99.98.99.13	DİFERANSİYEL VE DİFERANSİYEL DİŞLİLERİ (KAMYONLAR İÇİN)	MACARİSTAN	96/3	19.07.1996/22701

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı İthalat Genel Genel Müdürlüğü Damping ve Sübvansiyon Arş. Dairesi

Yukarıda yer alan bu rakamlar doğrultusunda, GATT verilerine göre Türkiye'nin damping uygulamaları açısından dünyada ABD, Kanada, Avusturalya, Avrupa Birliği ve Meksika'nın ardından 6'ncı sırada olduğu (Tablo: 2-10) OECD verilerine göre ise, eski Doğu Bloku ülkelerine en çok önlem uygulayan ilk üç ülke arasınd bulunduğu gözlenmektedir. (Tablo 2-11)

Burada önemli bir hususa da kısaca değinmekte yarar vardır. Türkiye ile AB arasında 1.1.1996 tarihinden itibaren yürürlüğe giren ve

Gümrük Birliği'ne ilişkin düznlemeleri içeren 1/95 sayılı Türkiye-AT Ortaklık Konseyi Kararı'nın 42-45. Maddelerinde dampinge ilişkin hükümlere yer verilmektedir. Kararın 42. Maddesinin 2. paragrafı uyarınca ise, taraflar arasında 23 Kasım 1970'de imzalanmış bulunan Katma Protokol'ün dampinge karşı tedbirlerin uygulanmasına ilişkin "47. Maddesi ile getirilen usullerin" yürürlükte kalacağı hükme bağlanmıştır[311].

Türkiye ile Avrupa Birliği, bazı ürünlerin ithalatında birbirlerine dampinge karşı vergi uygulamaktadırlar. Katma Protokol'ün 47. Maddesi, geçiş dönemi süresince Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki ticarette dampinge karşı uygulamaların hangi çerçevede yapılacağını ve ne şekilde çözüm aranacağını düzenlemiştir.

Konuya açıklık getirmesi bakımından uygulamada bulunan önlemlere ilişkin liste aşağıdaki Tablo: 3.7 ve 3.8'de gösterilmiştir. Ortaklık Konseyi Kararı'nın 44. Maddesinde "....tarafların dampinge karşı vergi alması veya almak üzere olması halinde, önlem uygulayan taraf, diğer tarafın topraklarından gelen söz konusu ürünlerin ithalini bu önlemlerin uygulamasına tabi tutabilecektir." denilmekle, Gümrük Birliği'ne geçilmesinden sonraki süreçte dahi her iki tarafın, üçüncü ülkelere karşı, birbirlerinden bağımsız olarak, dampinge karşı uygulamalarda bulunabilecekleri belirtilmiştir[312]. Bununla beraber Karar'da, tarafların üçüncü ülkelere karşı uygulamakta oldukları dampinge karşı vergilerin üstlenilmesine ilişkin herhangi bir hükümde bulunmamaktadır.

---

311 Hüseyin ÖZTÜRK, Yasemen YAZICIOĞLU, Gümrük Birliği Çerçevesinde Dampinge Karşı Uygulamalar, Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri", **Dış Ticaret Dergisi**, Y.2, S. 4, Ocak 1997, s. 58

312 ÖZTÜRK, YAZICIOĞLU, s. 61

TABLO: 3.7- Türkiye'nin Dampinge Karşı Vergi Uyguladığı AB Menşeli Maddeler*

MADDE	**ÜLKE**
Baskı ve Yazı Kağıtları	FİNLANDIYA
Polyester Elyaf	İTALYA
Benzoik Asit	HOLLANDA

* 09.12.1996 tarihi itibariyle uygulamaları göstermektedir.

TABLO: 3.8- Avrupa Birliğinin Dampinge Karşı Vergi Uyguladığı Türkiye Menşeli Maddeler

MADDE
Pamuk İpliği
Polyester İplik
Polyesterden Sentetik Tekstil Elyafı
Polyester İplik (POY)
Polyester İplik (PPY)
Alaşımlı Çelikten Yarı Mamuller
Hambez *

* Bu vergi geçici önlem şeklindedir.

2.3.4. Türkiye'de Telafi Edici Vergi Uygulaması

Telafi Edici Vergi, belli bir ithal malının, ihracatçı ülke hükümetlerinin sağladığı sübvansiyonlar sonucu düşük fiyattan satıldığını ve bu nedenle yerli üreticiyi zarara uğrattığının kanıtlanması durumunda zararı gidermek amacıyla vergi konulmasıdır.

İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkında Mevzuat çerçevesinde bir sübvansiyon soruşturmasında da prosedür olarak

damping soruşturması sonucunda telafi edici vergi uygulanabilmesi için, subvansiyonun varlığı, bu sübvansiyonun spesifik ve önlem alınabilir nitelikte olması ve sübvansiyonlu ithalat ile üretim dalı üzerinde zarar arasında illiyet bağı bulunması gerekmektedir. Gerek Anti-Damping gerekse Telafi Edici Vergi Soruşturmaları, uluslararası ticaret kurallarına ters düşen uygulamalara karşı alınmış düzeltici önlemlerdir.

Türkiye ile AB arasında gerçekleştirilen Gümrük Birliği çerçevesinde, üçüncü ülkelerden teşvik belgesi veya dahilde işleme izin belgesi kapsamında gümrük vergisinden muaf olarak geçici ithalatı yapılan ürünlerin işlendikten sonra AB'ye ihraç edilmesi durumunda, OGT oranında telafi edici vergi uygulaması sözkonusudur.

Hassas ürünler listesinde yer alan ürünlerin, teşvik belgesi veya dahilde işleme izin belgesi kapsamında ithalini müteakip AB'ye ihracatında da aynı şekilde OGT düzeyinde telafi edici vergisi sözkonusu olacaktır. Ancak, hassas kapsamdaki ürünlerde 31.12.1996 tarihli Resmi Gazete'de Türkiye'nin adapte ederek yayınlamış olduğu Gümrük Vergisi oranları, AB'nin uyguladığı OGT oranlarından farklı olması nedeniyle, telafi edici vergi uygulamasında Ek.XI'da yer alan AB'nin OGT hadleri uygulanacaktır.

2.4. Türkiyenin Ticari Haklarının Korunması

31.12.1995 tarih ve 22510 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 95/7608 sayılı karar kapsamı düzenlemenin amacı, öncelikle diğer ülkeler tarafından uygulamaya konulan ticari engeller nedeniyle ülkemiz sanayi ve hizmetler sektörünü tehtid eden maddi zararın veya olumsuz ticari etkinin varlığının ve olayda ülke çıkarının mevcut

bulunduğunun ön inceleme sırasında belirlenmesi halinde kurulca yapılacak değerlendirme neticesi konunun incelenmeye alınmasını ve bilahare ticari engeli uygulamaya koyan ülke ve ülkelerin sözkonusu uygulamalarına son vermeleri veya ilgili ülke veya ülkelerle inceleme konusuna ilişkin bir uzlaşmaya varılmaması halinde gerekli görülebilecek ticari önlemlerin alınmasını sağlamaktır[313].

Bu karar, ticaret politikası alanındaki uluslararası uyuşmazlıkların çözümü prosedürlerinin başlatılması, yürütülmesi ve sonuçlandırılmasına yönelik olarak uygulanacaktır. Kararda yer alan ticari önlemleri önermeye, uygulamaya ve ilgili mevzuat çerçevesinde uluslararası düzeyde görüşmeler yapmaya ve uzlaşma metinlerini hazırlamaya, uygulamaya ve bu karar çerçevesinde ilgili kurum ve kuruluşlara talimat vermeye, DTM yetkilidir. Karar ile getirilmesi öngörülen düzenlemenin başlıca özelliklerini, ithalatımızın yanısıra ihracatımıza yönelik sorunlara karşı da uygulanabilir olması, malların yanısıra hizmetleri de kapsaması ve ithalat ve ihracatta karşılaşılabilecek sorunları uluslararası platformlarda tartışılabilir hale getirmesi teşkil etmektedir.

2.5. Belli Kamu Kurumlarına Belli Ürünler İthal Etme Ayrıcalığı

İthali, serbest olan maddelerden listelerinde belli bir kurum veya kuruluş için kayıt bulunan maddelerin ithali, sadece bu kurum ve kuruluşlar tarafından yapılır. Bu çerçevede ülkemizde, ithalat rejimi kapsamında bazı maddelerin ithali belli kamu kurumlarına verilmiş ve bu maddeler ancak, bu kamu kurum ve kuruluşları tarafından yapılabilmektedir.

313 NURAY, ÇALIŞ, **Avrupa Birliğinde Tarife Dışı Engeller.....**, s.90

İthalat rejimi kapsamında, ithali belli kurum ve kuruluşlara bırakılan maddelere ilişkin liste Ek XII'de verilmiştir

Bunun yanı sıra, bazı maddelerin ithalinde ilgili kurumlardan izin alınması gerekmektedir. Örneğin; tütün tohumu ve fidesi, Tekel Tütün, tütün mamulleri, Tuz ve Alkol İşletmeleri Genel Müdürlüğü'nün ilgilendirdiği Bakanlık ile Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı'nın ortak izniyle ithal edilebilmektedir. Sinema, video ve müzik eserleri; 3257 sayılı sinema, video ve müzik eserleri kanunu (7.2.1986 tarih ve 19012 sayılı Resmi Gazete) hükümleri çerçevesinde Kültür Bakanlığı'nca oluşturulacak Denetleme Kurulunun uygunluk yazısı aranmaktadır. Bunun gibi, ithali için ilgili makamdan görüş istenmesi gereken maddelere ilişkin tebliğler 31.12.1995 tarih ve 22510 mükerrer sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.*

2.6. İthalat İzin İşlemleri (Belge Alma,Belli Bir Harç Yatırma Zorunluluğu)

İthalat Rejimi Kararı'nın 8. ve İthalat Yönetmeliğinin 3. maddeleri çerçevesinde, daha önceki ithalat tebliğleri uyarınca ithalat yapabilmek için alınması gereken "İthalat Belgesi" uygulamasına son verilmiştir. (31.12.1995 tarih ve 22510 mükerrer sayılı Resmi Gazete)

İthalatta harçlar kanunu kapsamında, ithalat harçları uygulaması vardır. İmtiyazname, ruhsatname ve diplomalarda, ithalatta harçlar kanununa bağlı 8 sayılı tarifede, ithal malları değişikliği karar belgesi harcı, mal değişikliği müracaatlarında talep başına değişikliği istenen mal kıymeti üzerinden binde 6, ithalat taleplerinden, her talep için kıymet yekünü üzerinden binde 1-2 oranında harç alınması uygulaması sözkonusudur.

* Ayrıntılı Bilgi İçin Bkz: 31.12.1995 tarih ve 22510 mükerrer Sayılı Resmi Gazete.

Ayrıca, 22 Temmuz 1996 tarih ve 22704 mükerrer sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 17 sıra nolu tebliğ, 12.5.1988 tarih ve 88/12944 sayılı Kararnameye ilişkin Kaynak Kullanım Destekleme Fonu hakkında 12.05.1988 tarih 88/12944 sayılı kararnameye ilişkin 6 nolu Tebliğin değişik ikinci maddesinin 1. fikrasının D bendi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir[314].

"Kabul Kredili, Vadeli Akreditif ve Mal Mukabili Ödeme şekillerine göre yapılacak Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu'na yapılacak kesinti oranı yüzde 6'dır".

Bu fon kesintisi, ithalat tutarının, fon kesintisinin yatırıldığı tarihte gösterge niteliğindeki Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası döviz alış kuru esas alınarak bulunacak Türk lirası karşılığı üzerinden hesaplanarak malın fiili ithalinden önce bankalara veya özel finans kurumlarına yatırılarak yapılacaktır.

Her ne kadar fon doğrudan ithalat üzerine getirilmişse de sonuçları itibariyle de ithalatın bir kısmı üzerinde kısıtlayıcı etkisi olacağı açıktır. Bu itibarla getirilen fon ithalatta eş etkili bir vergi niteliğindedir ve bu nedenle AT/Türkiye Ortaklık Konseyi Kararı 4. maddesine aykırılık teşkil etmektedir.*

2.7. İthalatta Uygulanan standartlar

Ürünlerin tüketici ve çevre için güvenli olmasını sağlamak amacıyla ülkeler bazı standartlar kullanmaktadırlar. Doğrudan korumacılıkla ilgili olmasa bile hükümetler tarafından alınan karar ve

314 **Gümrük Birliği Sürecinde Türkiye Dergisi** "İthalatın Dış Kredi ile Finansmanında Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu", Temmuz Ağustos 1996, S.24, s.107

* 6 Mart 1995 Tarihli AT/Türkiye Ortaklık Konseyi Kararı Madde 4: Topluluk ve Türkiye arasında ithalat ve ihracattan alınan gümrük ergileri ile eş etkili vergiler, bu kararın yürürlüğe giriş tarihinde, tamamen uygulamadan kaldırılacaktır. Topluluk ve Türkiye o tarihten itibaren yeni ithalat ve ihracat vergileri ile eş etkili vergileri uygulamaya koymaktan kaçınacaklardır. Bu hükümler, mali nitelikli gümrük vergileri için de geçerli olacaktır.

konan çok sayıda kurallar, ülkeler arasındaki ticaretin serbestçe akışını etkilemektedir. İthalat hacmini doğrudan etkileyen bütün idari ve teknik düzenlemeler (paketleme, etiketlemeye ilişkin düzenlemeler, sağlıkla ilgili kurallar, kalite standartları, milli standart düzenlemeleri, gümrük işlemleri, sınırdaki bürokratik işlemler vb.)

Görünmez engeller olarak tanımlanmakta ve diğer tarife dışı ticaret engelleri kadar etkili olabilmektedir.

Daha önceden de değinildiği gibi, 1994 GATT Uruyuay Round Anlaşması, uluslararası standartların ve uygunluk değerlendirme sisteminin, üretimde kalite ve verimliliği artıracağı ve uluslararası ticaretin yönetimini kolaylaştıracağı düşünülerek "Standartlar ve Teknik Yönetmelikler Kodu" kabul edilmiştir. Bu anlaşma ile ulusal güvenliğin sağlanması, yanıltıcı uygulamaların önlenmesi, insan, hayvan, bitki yaşam ve sağlığının veya tüketicinin ve çevrenin korunması amaçlanmıştır.

Bu çerçevede ülkemizde, 08.01.1996 tarih ve 96/7794 Karar sayılı "Dış Ticarette Teknik Düzenlemeler Standardizasyon Rejim Kararı " ve bu karara müteakiben "Dış Ticarette Teknik Düzenlemeler ve Standardizasyon Yönetmeliği" ni 01.02.1996 tarih ve 22541 mükerrer sayılı Resmi Gazete'de yayımlayarak, yürürlüğe sokmuştur.

Dış Ticarette teknik düzenleme, standardizasyon, uygunluk değerlendirmesi ve belgelendirme faaliyetleri çerçevesinde bu kararın amacı, dış ticarette uygulanacak teknik mevzuat, spesifikasyon ve standartların uluslararası ticarete gereksiz engel teşkil edecek bir yapıya dönüştürülmesini önlemek, ticaret hacmini artırmak ihracatta ürünlerin dış ülkelerdeki iyi şöhretlerini muhafaza etmek, çevreye zarar

vermeyen, sağlıklı, emniyetli ürünler olmasını sağlayarak kalitesini ve rekabet gücünü yükseltmek, dış alıcıların ürünlerimizi tercih etmesini sağlamak; ithalatta esas ithal malları ile yerli ürünler arasında farklılık yaratmayacak şekilde insan sağlığının ve emniyetinin hayvan veya bitki varlığının veya çevrenin korunmasını ve ulusal güvenlik gereklerini sağlamak, düşük kaliteden kaynaklanan haksız rekabeti ve yanıltıcı uygulamaları önlemek, tüketiciyi koruyucu ve kaliteyi yükseltici tedbirleri almak için dış ticarette teknik düzenleme ve standardizasyon faaliyetlerinde yetkili mercii, uygulanacak esasları ve yapılacak işlemleri belirlemek, Gümrük Birliği çerçevesindeki teknik düzenlemelerin dış ticaret sistemine uyarlanmasını sağlamaktır[315].

Dış ticarette teknik düzenlemler ve standardizasyon rejiminin tabi olacağı kurallar 1 Şubat 1996 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan karar ve bu karara istinaden çıkarılan tebliğlere yürütülmektedir.

96/1 Sayılı tebliğ : Tebliğe ekli (Ek:1) Listede belirtilen ve iç piyasada zorunlu uygulamada bulunan Türk Standartları kapsamındaki ithal ürünlerin ait oldukları standarda uygun olması zorunluluğu belirtilerek, bu ürünlerin ithalinde uygunluk değerlendirilmesi TSE tarafından yapılacaktır.*

96/2 Sayılı tebliğ: Bu tebliğe ekli (Ek:1) listede belirtilen Türk Standartları kapsamındaki ithal ürünlerin, ait oldukları standarda uygun olması zorunludur. Bu ürünlerin ithalatında, ilgili standarda ticari kalite yönünden uygunluğunun denetimi müsteşarlığın Taşra Teşkilatı bünyesindeki Dış Ticarette Standardizasyon Denetmenlikleri tarafından yapılır. Bu listede belirtilen standartlar kapsamındaki

315 1 Şubat 1996 Tarih ve 22541 Mükerrer Sayılı R.G., s.2

* Bkz.: 1 Şubat 1996 Tarih ve 22541 Mükerrer sayılı R.G., s.22-41

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

ürünlerin ve geleneksel üreticisi olduğumuz tarım ürünlerinin "dahilde işleme" yoluyla ithali, Dış Ticarette Standardizasyon Denetmenliklerinin kontrolüne tabidir.

96/3 sayılı Tebliğ: Çevrenin korunması yönünden kontrol altında tutulan maddelere ilişkin tebliğdir. Tebliğin ekindeki listede yer alan maddelere ithalden önce ve fiili ithalat sırasında çevrenin korunması yönünden uygunluğu, Kontrol Belgesi ile belgelenir.**

96/10 sayılı tebliğ: İthal mallarının kalite ve sağlık yönünden kontrolüne ilişkin tebliğdir. Bu tebliğ ekinde yer alan maddelerin fiili ithal sırasında kalite ve sağlık yönünden uygunluğu, Kontrol Belgesi ile belgelenir.***

96/11 sayılı Tebliğ: Araç dış lastiklerinin ithalatında uygulanacak esaslara ilişkin tebliğdir.Bu tebliğe göre, araç dış lastiklerinin üzerine: üretildiği ülke adı, ticari marka, ebadı, konstrüksiyon tipi, yük indeksi, hız sınıfı ve üretim haftasını belirtir. Seri plakasının yer alması zorunludur.****

B.İHRACAT REJİMİ VE İHRACAT REJİMİ KAPSAMINDAKİ UYGULAMALAR

1. İhracat Rejimi

1.1.- Türkiye'de İhracat Rejiminin Gelişimi

Türkiye'de ihracat Rejimi, ihracatı artırmak, ihraç mallarının kalitesini yükseltmek, fiyatları kontrol altına almak, hangi malların hangi ülkelere ihraç edileceğini belirlemek, üretimin ülke içi ihtiyaca

** Bkz: 1 Şubat 1996 Tarih ve 22541 Mükerrer Sayılı Resmi Gazete, s. 53-56.

*** Bkz: 1 Şubat 1996 Tarih ve 22541 Mükerrer Sayılı Resmi Gazete, s. 63-75.

**** Bkz: 30.05.1996 tarih ve 22651 sayılı Resmi Gazete

cevap verip vermediğini araştırmak amacıyla ilk olarak 11.11.1937 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından belirlenmiştir. Rejimin ilk defa Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konmasından sonra, 27.5.1939 tarihinde 3614 sayılı yasayla kurulmuş olan Ticaret Bakanlığı ihracatı, mesleki kuruluşlar olan İhracatçı Birliklerine belli kontenjanlar tanıyarak yapmıştır[316].

1929-1936 döneminde ihracata kliring sistemi, kontenjanlı listeler, takas ve prim usulleri getirilmiş, ayrıca ihraç mallarının standartlaştırılması usulüne gidilmiştir. İzleyen dönemde bazı malların ihracı izne bağlanmış, bazılarına ise yasaklama getirilmiştir. 1949-1952 döneminde ihracat, geniş ölçüde serbestleştirilerek, ihracat yapılan ülkelerin, ülkemiz ile ticari ve ekonomik ilişkileri göz önünde tutularak lisansa bağlanmıştır. 23.08.1958 gün ve 4/10707 sayılı Bakanlar Kurulu ile yürürlüğe konulan İhracat Rejiminde, ilk defa ne şekil ve ad altında olursa olsun"özel takas" ve "bağlı muamele" yapılamayacağı hükmü yer almıştır. Bunun yanısıra, ihracat rejimi kararlarını geniş olarak açıklayan ilk ihracat yönetmeliği yayınlamıştır. 1964 yılında ithalat ve ihracat rejimlerini bünyesinde toplayan ve "Dış Ticaret Rejimi Kararı" adı altında yayınlanan Kararlar, Ticaret Bakanlığı tarafından hazırlanmış ve BBYKP esasları göz önünde tutularak ilkeler belirlenmiştir. 1966 yılı ile birlikte, önceden Dış Ticaret Rejimi kararı altında yayınlanan kararlar, ayrı ayrı yayınlanmaya başlanmıştır.

1966-1967 İhracat Rejiminde yapılan yeni düzenlemelerle, konsisyasyon ve müşterek hesap yoluyla ihracatta Maliye Bakanlığı'nın görüşünün alınması zorunluluğu kaldırılarak, ihracat şekilleri tescile bağlanmıştır. 1971 yılına kadar çeşitli düzenlemelerle yürürlükte kalan ihracat rejimleri sonraki yıllarda köklü değişikliklere uğramıştır.

316 KARLUK, **Türkiye .....**, s.235.

Bilindiği üzere ülkemiz, 1970'li yılların sonlarına değin izlediği ithal ikamesine dayalı sanayileşme stratejisini terkederek 24 Ocak 1980 tarihinde alınan ekonomik istikrar tedbirleri ile ihracata dönük sanayileşme stratejisini esas almıştır. Bu uygulama sonucunda genel olarak dış ticaret, özellikle de ihracat, ülkemiz iktisat politikalarının odak noktalarını oluşturmaya başlamıştır.

1980'den başlayarak iktisat politikasındaki bu değişikliğe uygun bir şekilde ihracat rejimimiz de gerekli değişiklikler ve düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır. 1981 yılı ihracat rejiminde getirilen uygulama ile büyük ölçüde tescile bağlı olarak ihraç edilen maddeler tescil kapsamından çıkarılarak serbest ihracat sistemine aktarılmıştır.

Böylece, ihracatçılarımızın sadece dolduracakları "Serbest İhracat Beyannamesi" ile doğrudan ilgili Gümrük idaresine başvurmaları temin edilmiş bulunmaktadır. Ayrıca buna paralel olarak evvelce sayısı bir hayli kabarık olan ihracı ruhsata bağlı mallar listesi 3018 Sayılı Kanun'un 1. maddesine istinaden yayımlanan 28.01.1982 gün ve 8/4140 sayılı kararname ile sadece Afyon ve Tütün (mamulleri dahil) olmak üzere iki maddeye indirilmiş, diğerleri ise ruhsatname kapsamında çıkarılmıştır. İhracatçılarımızın bu iki madde dışında sadece "ihracat belgesi" almış olmaları ihracata başlamaları için yeterli hale getirilmiştir [317]. 1982 yılı ihracat Rejimindeki bu anlayış daha da genişletilerek, sonraki yıllarda da devam etmiş ve büyük ölçüde de serbest ticaret ve rekabet esaslarına dayandırılarak yürütülmüştür. İhracat Rejimlerindeki değişmeyen temel esas, ihracatın teşvikidir.

---

317 Adnan MOLDİBİ, İhracattaki Gelişmeler ve Teşvik Tedbirleri (1938-1988 Döneminde Türkiye Ekonomisindeki Gelişmeler ve Dış Ticaretimizin Konumu-) **HDTM Eko.Arş. ve Değ. Gen.Müd.**, Ankara, 1988, s.95.

İhracat Rejimimiz esas olarak Bakanlar Kurulu tarafından alınan İhracat Rejimi Kararı, İhracat Yönetmeliği ile bu karara dayanarak Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından yayınlanan İhracat tebliğleri ile belirlenmektedir.

Günümüzde uygulanmakta olan "İhracatın Düzenlenmesi ve Desteklenmesi'ne İlişkin Karar", 06.01.1996 tarih ve 22515 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. İhracat Kararı ve Yönetmeliğine göre rejimin esasları aşağıda açıklanmıştır.

1.2. 1996 Yılı İhracat Rejimi:

İhracat Rejimi Kararı hazırlanırken bir önceki kararın ana çerçevesi muhafaza edilmiş ancak, 1992 yılından bu yana geçen zaman zarfında gerek ulusal gerekse uluslararası alanda meydana gelen gelişmelerin ortaya çıkan ihtiyaçların karşılanmasını teminen yeni bazı düzenlemelerin yapılması gereği hasıl olmuştur. 6 Ocak 1996 tarih ve 22515 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 95/7623 sayılı İhracat Rejimi Kararı ile getirilen başlıca yenilikler şu şekildedir.

Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın bağlı Olduğu Bakanlık;

i- Piyasalarda meydana gelen olağan dışı bir gelişme, ihracata konu malda görülen yetersizlik, kamu güvenliği, kamu ahlakı, insan sağlığı, hayvanların, bitkilerin veya çevrenin korunması amacına yönelik tedbirler, tarihi ve arkolojik değer taşıyan metanın korunması nedeniyle ihracatta kısıtlama veya yasaklama getirmeye,

ii- İhracatta miktar kısıtlaması uygulamaya,

iii- Bağlı muamele, takas ve dolaylı ofset gibi karşılıklı ticaret uygulamalarının usul ve esasların gerektiğinde sektör veya ülke bazında belirlemeye,

iv- Transit ticaret, geçici ihracat, bedelsiz ihracat ve ticari kiralama yolu ile yapılacak ihracat ile yurt dışında inşaat, tesisat ve montaj işi alan muteahhitlerin yapacağı ihracatı düzenlemeye,

v- Kalkınma planları ve yıllık programlardaki ekonomik ve sosyal hedeflere ulaşılabilmesini teminen yapılacak faaliyetlerin gerçekleştirilmesi amacıyla, uluslararası kuruluşlara olan yükümlülükler ile iç ve dış piyasa şartları ve diğer ülkelerin madde politikalarına ilişkin uygulamalarıda gözönünde tutularak, ihracata konu ürünlere rekabet gücü kazandırıcı çalışmalar ve düzenlemeler yapmaya yetkili kılınmıştır.

vı- İhracatçılara uygulanacak müeyyideler azaltılmış olup, ihracatçı olmadıkları için hali hazırda müeyyide kapsamı dışında kalan, uluslararası gözetim şirketleri, yurt dışı müteahhitlik hizmetleri ve ticari kiralama yoluyla ihracat yapanlar ile uluslararası fuar ve sergi organizatörü firmalar da müeyyide kapsamına alınmıştır.

vii- Kamu Kurum ve Kuruluşlarının, madde bazında miktar ve dönem itibariyle ihracatın kısıtlanmasına ve yasaklanmasına yönelik kanun ve kararnamelerin hazırlanması aşamasında Dış Ticaret Müstaşarlığı'nın bağlı olduğu Bakanlığın görüşünü alması yönünde düzenleme yapılmıştır.

viii- İhracat faaliyetlerinin koordineli bir şekilde yürütülebilmesini teminen ilgili kurum ve kuruluşların kendi mevzuatları uyarınca ihracata yönelik olarak alacakları kararlar ile alım satımı ilgili mevzuatla belirli merciin iznine bırakılmış malların ihracına ilişkin ihraç ve uygulamaların tespiti aşamasında Müsteşarlığın bağlı olduğu Bakanlığın uygun görüşünün alınacağı hükme bağlanmıştır.

Yukarıda alınan kararlara ilaveten, bu karar ile, uluslararası anlaşmalar hükümlerine uygun olarak ihracatta uygulanabilecek kotalar ile tarife kontenjanlarının (gerek Türkiye tarafından uygulanan ve dağıtımı Türkiye'de bırakılanlar) dağıtım usul ve esaslarını belirlemek yetkisi Dış Ticaret Müsteşarlığına (İhracat Genel müdürlüğü) verilmiştir. Türkiye tarafından uygulanacak kota ve tarife kontenjanlarının miktar ve/veya değeri de Dış Ticaret müsteşarlığı tarafından belirlenecektir.

İhracat şekilleri, Özellik Arz Etmeyen İhracat, Kayda Bağlı İhracat, Özelliği Olan İhracat Serbest Bölgelere Yapılacak İhracat ve Yurt Dışı Sergi ve Fuarlara Katılım şeklinde 5 grup altında düzenlenmiştir.

96/1 sıra nolu ihracatçı Belgesine İlişkin Tebliğ hükmü gereğince, İhracatçı Belgesi 15 Ocak 1996 tarihi itibariyle kaldırılmıştır.

2. İhracat Rejimi Kapsamındaki Uygulamalar

2.1. İhracat Kotası

Ülkemizde, uygulamada bazı malların ihracatı üzerine getirilen çeşitli kısıtlamalar mevcuttur. Bu tür malların ihracı, belli kamu kurum ve kuruluşlarının ön iznine bağlanmıştır. Ancak, izin

çerçevesinde ihracat yapılabilir. 1734 sayılı Yem Kanunu Kapsamındaki yemler (Arpa, Yulaf, Çavdar) Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı'ndan izin alınmak suretiyle ihraç edilebilir. Ayrıca ihracat miktarı üzerine belli oranda sınırlamada uygulanabilir. Türkiye, Avrupa Birliğine domates salçası ihracatında 16500 ton üzerinde ihracatta bulunmayı taahhüt etmiştir. Yani ihracatını miktar olarak sınırlamıştır.

95/7623 sayılı İhracat Rejimi Kararı'nın üçüncü maddesi, gerekli hallerde bir malın ihracatına kısıtlama veya yasaklama getirmeye Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın bağlı olduğu Bakanlığı yetkili kılmıştır.

Bu çerçevede, 6 Ocak 1996 tarih ve 22515 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan (İhracı Yasak* ve Ön İzne Bağlı Mallara İlişkin) 96/2 sıra nolu Tebliğ eki listede ihracı ön izne bağlı mallar ve ön izin alınması gerekli kurumlar açık bir şekilde belirtilmiştir. Aşağıdaki Tablo 3.9'da ihracı ön izne bağlı mallar yer almaktadır.

* İhracı Yasak Mallar İçin Bkz: 06.01.1996 Tarih ve 22515 Sayılı Resmi Gazete, s. 19.

TABLO: 3.9- Türkiye'de İhracı Ön İzne Bağlı Mallar

MADDE	İZNİ VEREN KURUM	YASAL DAYANAK
Harp, silah ve muhimmatı (Spor ve av tüfekleri hariç)	Milli Savunma Bakanlığı	3.1.1940 tarih ve 3763 sayılı Türkiye de Harp silahı ve mühimmatı yapan hususi sanayi müesselerinin kontrolu hakkında kanun.
Afyon ve haşhaş	Sağlık Bakanlığı	12.6.1933 tarih 2313 sayılı uyuşturucu maddelerin murakabesi hakkında kanun
1972 tarihli protokolle değiştirilen 1961 tarihli uyuşturucu maddeler tek sözleşmesi 1971 tarihli psikotrop maddelere ilişkin sözleşme ve 1988 tarihli uyuşturucu ve psikotrop maddelerin yasa dışı trafiğinin önlenmesine ilişkin BM Sözl. kapsamındaki mallar	Sağlık Bakanlığı	1972 tarihli Protokolle değiştirilen 1961 tarihli uyuşturucu maddeler tek sözleşmesi, 1971 tarihli psikotrop maddelere ilişkin sözleşme ve 1988 tarihli uyuşturucu ve psikotrop maddelerin yasadışı trafiğinin önlenmesine ilişkin BM Sözleşmesi
Tehlikeli atıkların sınırlar ötesi taşımının ve bertarafının kontrolüne ilişkin Bassel Sözleşmesi kapsamındaki mallar	Çevre Bakanlığı	15.5.1994 tarih ve 21935 sayılı RG'de yayınlanan 7.3.1994 tarih ve 94/5419 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile onaylanmış Tehlikeli Atıkların sınırlarötesi taşımının ve bertarafının kontrolüne ilişkin Bassel Sözleşmesi
Yaban domuzu, kurt, çakal, tilki, sansar, porsuk ile yılanlar, kaplumbağa ve kertenkelelerin canlı ve cansız halde ve bunların tanınabilir parçaları ile bunlardan mamul konfeksiyon	Orman Bakanlığı	13.4.1990 tarih ve 20491 sayılı RG'de yayınlanan 8.3.1990 tarih ve 90/234 Bakanlar Kurulu Kararı
Gübreler (Kimyevi gübreler hariç)	Tarım ve Köyişleri Bakanlığı	13.1.1965 tarih ve 11905 sayılı RG'de yayınlanan 19.2.1964 tarih ve 6/4090 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 27.12.1924 ve 2/1771 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı
Tohumlar	Tarım ve Köyişleri Bakanlığı	21.8.1963 tarih ve 308 sayılı Tohumların Tescil, Kontrol ve Sertifikasyonu Hakkında Kanun
Su ürünlerinden su ürünleri avcılığını düzenleyen esaslar çerçevesinde avlanması yasak olan cins ve nitelikteki su ürünleri (sülükler dahil)	Tarım ve Köyişleri Bakanlığı	22.3.1971 tarih ve 1380 sayılı Su Ürünleri Kanun
Yarış atları	Tarım ve Köyişleri Bakanlığı	7.6.1926 tarih ve 904 sayılı İslahı Hayvanat Kanunu
Yem Kanunu kapsamına giren yemler	Tarım ve Köyişleri Bakanlığı	29.5.1973 tarih ve 1734 sayılı Yem Kanunu
Zirai mücadele ilaç ve aletleri	Tarım ve Köyişleri Bakanlığı	15.5.1957 tarih ve 6968 sayılı Zirai Mücadele ve Zirai Karantina Kanunu
Veteriner ilaçları	Tarım ve Köyişleri Bakanlığı	1262 sayılı İspençiyarı ve Tıbbı Müstahzarlar Kanunu'na yeniden bazı hükümler ilavesine dair 3990 sayılı Kanun
İhracat amacıyla doğadan elde edilmesi kontenjanla vela başka herhangibir kayıtla sınırlandırılan doğal çiçek soğanları	Tarım ve Köyişleri Bakanlığı	22.12.1995 tarih ve 95/7623 sayılı İhracat Rejim Kararı
Damızlık büyük ve küçükbaş hayvan	Tarım ve Köyişleri Bakanlığı	22.12.1995 tarih ve 95/7623 sayılı İhracat Rejim Kararı
Şeker	T. Şeker Fab. Gen. Müd.	22.6.1956 tarihli ve 6747 sayılı Şeker Kanunu

Kaynak: 06.01.1996 Tarih ve 22515 sayılı Resmi Gazete, s. 20.21.

Tablo incelendiğinde, Türkiye'de ihracı ön izne bağlı mallar listesinde, harp, silah ve mühimmat, afyon ve haşhaş, uyuşturucu maddeler, tohumlar, gübreler, su ürünleri, şeker, veteriner ilaçları, damızlık büyük ve küçük baş hayvan, yarış atları, zirai mücadele ilaç ve aletleri ile Yem Kanunu kapsamına giren yemler yer almaktadır.

2.2. İhracat Teşvikleri

2.2.1. Vergi, Resim ve Harç istisnası

1985 yılından beri uygulamada olan bu uygulamaya göre ihracatın döviz kazandırıcı hizmet ve faaliyetlerin finansmanında kullanılmak kaydıyla:

-Merkez bankası ve bankaların kullandırdığı krediler,

-Sigorta şirketlerinin ve diğer kuruluşların ihracatla ve döviz kazandırıcı diğer faaliyetlerle ilgili olarak yapmış oldukları bütün hizmet ve muameleler dolayısıyla kendi lehlerine her ne nam olursa olsun nakten veya hesaben aldıkları paralar,

-İhracatı Teşvik Belgesine istinaden yapılacak, ihracat karşılığı ödenecek vergi iadeleri ve diğer ödemeler ile ihracatla ilgili her tür işlemler nedeniyle düzenlenen kağıtlar;

i- Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi,

ii- 488 sayılı kanunla ihdas edilen Damga Vergisi

iii- 492 sayılı Kanun gereğince alınan harçlar,

iv- Diğer kanunlarda yer alan vergi, resim ve harçlar ile 80 sayılı kanuna göre alınan Hak Rüsum'undan istisna edilmektedir.

İhracat sayılan satış ve teslimler ile döviz kazandırıcı faaliyetlerin vergi, resim ve harç istisnasından yararlandırılabilmesi için ihracatı teşvik belgesi alınması zorunludur. Bu çerçevede yararlanılan krediler ve diğer istisnalar belgeye işlenir. Bunun dışındaki hususlarda vergi, resim ve harç istisnası, ilgili kurum ve kuruluşlarca re'sen uygulanır ve belge ile ilgili olmaz.

Yukarıda belirtilen hükümler çerçevesinde, vergi, resim ve harç istisnası uygulanacak işlemlerin ayrıntılı açıklaması 9567 no'lu İhracatı Teşvik Tebliğinde belirtilmiştir.*

2.2.2. Gümrük Muafiyetli İthalat İçin Döviz Kullanımı

Firmalara ihracatı teşvik belgeleri kapsamında ihracı taahhüt edilen mallarla ilgili kendilerinin ve/veya yan sanayicilerin ihtiyacı olan hammadde, yardımcı madde, ambalaj malzemeleri ve işletme malzemeleri (üretim makinalarının yedek parçası dahil) ile üretim konusu ile ilgili makina ve teçhizat (kullanılmış dahil) ithali için döviz kullandırılabilir[318].

Proje kapsamı ithal ve ihraç mallarının özelliğine göre dış ticaret sermaye şirketleri ile imalatçı ihracatçılara da proje bazında belge düzenlenebilir. İhracat sayılan satış ve teslimler ile geçici kabul hükümleri çerçevesinde düzenlenen ihracatı teşvik belgeleri kapsamında işletme ihtiyacı madde ve malzemeler için döviz kullandırılmaz.

---

318 Arif ŞAHİN, **İhracata Yönelik Finansman Araçları: Türkiye'de Mevcut Uygulamalar**, İGEME, Kasım 1995, s.4.

* Ayrıntılı Bilgi İçin Bkz: 17.07.1995 tarih ve 22346 Sayılı Resmi Gazete.

Döviz Kullanım Oranları[319]:

i- 1615 sayılı Gümrük Kanunu'nun 118. maddesi çerçevesinde düzenlenen bedelli geçici kabule ilişkin ihracatı teşvik belgelerinde yüzde 80,

ii- Global ve/veya proje bazında düzenlenen Gümrük Muafiyetine ilişkin ihracatı teşvik belgelerinde yüzde 60'dır. Bu oran içinde kalmak kaydıyla işletme malzemeleri için (yedek parça dahil) yüzde 5 ve yalnız imalatçı-ihracatçılara üretim konusu ile ilgili makina ve teçhizat ithali için yüzde 10,

iii- Yurt dışında bina, fabrika vb. tesislerin yapımını üstlenen firmalara FOB ihraç taahhüdünün yüzde 50'si oranında döviz kullandırılabilir. Bu oranın azami yarısı tutarında makina ve teçhizat ithal edilerek hiç bir işleme tabi tutulmadan tesis bünyesinde kullanılmak üzere ihraç edilebilir.

iv- İmalatçı ihracatçıların monte edilmemiş veya yedek parça şeklinde gerçekleştirecekleri ihracat taahhütleri ile ilgili ithal taleplerinde, döviz kullanım oranı yüzde 50 olup, değişikliğe tabi tutulmadan gönderilecek parçaların tutarı, bu oranın yüzde 25'ini geçmez.

2.2.3. Enerji İndirimi ve/veya Muafiyeti

İhracatı Teşvik belgesine haiz olsun olmasın imalatçı -ihracatçı firmalar ihraç edilen mamulün üretimi için sarfedilen elektriği, Türkiye Elektrik Kurumu'ndan ve/veya bu kurumun belirleyeceği usul ve

319 M.Emin KAYA, **İhracatı Teşvik, Teşvik 1**, Ankara, Aralık 1995, s.37.

esaslar çerçevesinde 4.12.1984 tarih ve 3096 sayılı kanun hükümlerine göre görevlendirilen şirketlerden, doğal gazı ve sıvılaştırılmış petrol gazını (LPG) ilgili kurumdan Avrupa Birliği üye ülkelerindeki enerji fiyatları da dikkate alınarak Para ve Kredi Kurulu'nca belirlenecek oranlarda indirimli olarak ve fuel-oil'i ise Türkiye'deki rafinelerinden veya petrol Ofisi A.Ş.'den Gümrük Vergisi ile ithalden alınan her türlü fondan (akaryakıt tüketim vergisi ve KDV hariç) muaf olarak alabilirler[320].

Enerji indirimi veya Muafiyeti uygulamasında ihracatı teşvik belgesi aranmaz. Geçici kabul hükümleri ile ihracat sayılan satış ve teslimler çerçevesinde gerçekleştirilen ihracatlar enerji indirimi ve/veya muafiyetinden yararlandırılmaz. İhracatta enerji teşviği AB ve GATT kurallarına aykırı olduğundan uygulamadan kaldırılmıştır.

2.2.4. Gümrük Vergisi ve Fon Muafiyeti

Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından yayınlanan 95/7 sayalı ihracatı Teşvik Tebliğinin 20, 21, 22, 23, 40'ıncı maddeleri çerçevesinde ihracatı teşvik belgesi kapsamında gerçekleştirilecek Gümrük muafiyetli ithalat belge tarihinden başlayarak (ek süreler dahil) bitimini izleyen üç ay içerisinde yapılacaktır.

İhracatı teşvik belgeleri kapsamında yapılacak ithalat 6183 sayılı Kanun'da belirtilen esaslar çerçevesinde teminata tabidir. Teminat ithalata ilişkin ilgili mevzuat uyarınca tahsil edilmesi gereken gümrük vergisi ve/veya fon tutarında alınır ve aşağıdaki unsurlardan bir veya bir kaçından oluşur[321].

320 A.Ergin ŞAHİN, "Türkiye'de Uygulanan İhracat Teşvikleri", **Vergi Sorunları Dergisi**, S.86, 1996, s.63

321 KAYA, **İhracatı.....**, s.44.

i- Para

ii- Bankalar tarafından verilen teminat mektupları,

iii- Hazine tahvil ve bonoları

Bu husus ile ilgili olarak belirtmek gerekir ki, Dış Ticaret Sermaye Şirketleri ile Sektörel Dış Ticaret şirketlerinin müracaat tarihinden önceki takvim yılı içerisinde gerçekleştirdikleri ihracat toplamı tutarı kadar teşvik belgesine istinaden yaptıkları ithalatları ile yine imalatçı ihracatçı firmaların müracaat tarihinden geriye doğru bir yıl içerisine giren ihracat taahhütlerini kapattıkları veya kapatma başvurusu yaptıkları ihracat teşvik belgeleri kapsamında toplam 1 milyon ABD Dolarından az olmamak üzere gerçekleştirdikleri ihracat tutarında yaptıkları ithalatları için yukarıda belirtilen teminatlar aranmayacaktır.

İhracatı teşvik belgesi kapsamında yapacakları ithalatlarına, teminat yerine geçmek üzere, bu ithalattan doğacak gümrük vergisi ve fon tutarının yüzde 14'ü nakit olarak Türk Eximbank nezdinde bulunan Teminat Sigortası hesabına yatırılmasını müteakip ilgili gümrüklerce müsaade edilir.

Öte yandan 95/7 sayılı İhracatı Teşvik Tebliği'nin 40.'ıncı maddesinde, ihracatı teşvik belgesi (geçici kabule ilişkin düzenlenen ihracatı teşvik belgeleri hariç) kapsamında ithal edilen maddelerin, firmanın bu belge süresi içerisinde düzenlenen bir başka belgesine aktarması veya ithalatın yapıldığı ihracatı teşvik belgesi süresi içerisinde (ek süreler dahil) ihraç edilecek mamullerin bünyesinde kullanılarak ihracı kaydıyla başka bir firmanın ihracatı teşvik belgesine devri yapılabilir[322].

322 KAYA İhracatı....., s.54.

Yine sözkonusu tebliğde bu işlemin belge taahhüt hesabının kapatılması esnasında yapılabileceği aktarma ve /veya devri yapılan maddelerin ikinci defa aktarma veya devri yapılamayacağı ifade edilmektedir.

2.2.5. Geçici Kabul Rejimi ile Mal İthali

1615 sayılı Gümrük Kanunu'nun 118. maddesi hükmü gereğince yapılacak bedelli veya bedelsiz geçici kabul talepleri, Müsteşarlık tarafından bu tebliğ hükümleri çerçevesinde yürütülür.

Geçici kabulde ithal süresi, aksi belirlenmedikçe ihracatı teşvik belgesi ihraç süresi (ek süreler dahil) bitiminden üç ay öncesine kadardır. İşlenmek üzere geçici olarak ithal edilen eşyanın mamul veya yarı mamul halde ihraç edilmesi halinde, ithalat sırasında Gümrük vergi ile fon bedeli karşılığında alınan teminat KDV ile ilgili alınan teminat dahil ilgili gümrük idaresi tarafından ihracatçıya, gerçekleşen ihracata tekabül eden oranda iade edilir. Geçici Kabul Esasları dahilinde yapılacak ithalat ve ihracat işlemleri ihracatı teşvik belgesinde kayıtlı Gümrükler Başmüdürlüğü'ne bağlı Gümrük idarecilerince yapılır.

2.2.6. İhracat Sayılan Satış ve Teslimler ile Hizmet ve Faaliyetlerde Tanınan Gümrük Muaiyetle İthalat ile Vergi, Resim ve Harç istisnası

Dış Ticaret Müsteşarlığı'nca belirlenmiş ihracat sayılan satış ve teslimler ile döviz kazandırıcı hizmet ve faaliyetlere de gümrük muafiyetli döviz tahsisi, vergi, resim ve harç istisnası tanınmaktadır.

Bundan faydalanabilmek için ihracatçıların İhracatı Teşvik Belgesi almaları gerekmektedir. İhracatı teşvik belgesine müracaat ederek ihracatı teşvik belgesi almak zorundadırlar.

İhracat sayılan satış ve teslimler ile hizmet ve faaliyetler 95/7 no'lu İhracatı Teşvik Tebliği'nde belirtilmiştir.*

2.2.7. İhracat Dövizlerinden Mahsup

95/7 nolu Tebliğin 37. maddesi Türk parasının Kıymetini Koruma Mevzuatı hükümleri çerçevesinde yayımlanan tebliğ hükümlerine göre ihracat bedelinden ithalat bedelinin mahsubu mümkündür.

Mahsup işlemleri ile ilgili döviz alım satım belgelerinin düzenlenmesindeki işlem tarihindeki döviz alış kurları uygulanır. İthalat bedellerine mahsup edilen dövizler ihracat taahhütlerine sayılır.

İhracatçı bu teşvikten, ancak ihracaat bedeli dövizleri 90 gün içinde yurda getirilebilirse faydalanılabilmekte ve toplam bedelin yüzde 30'unu yurtdışında kullanabilmektedir[323].

2.2.8. Konut Fonu Muafiyeti

1984 yılında başlatılan ve 1995 yılında yayımlanan 95/7 no'lu İhracat Teşvik Tebliği çerçevesinde yürütülen Konut Fonu Muafiyeti uygulamasına göre; Gümrük Tarife numaraları (527.09, 27.10, 27.11, 27.12.10, 27.12.20,90,27.13.11,12.20,90) gösterilen malların Türkiye üzerinden üçüncü ülkelere yönelik karayolu taşımalarında gümrük giriş ve çıkışlarında yapılması gereken konut fonu tahsilatına muafiyet

323 İGEME, **Avrupa Topluluğu'nda Uygulanan.....**, s.88

* Ayrıntılı Bilgi İçin Bkz: 17.07.1995 tarih ve 22346 Sayılı Resmi Gazete.

uygulanmaktadır. Bunun için İhracatı Teşvik belgesi alınması gerekmektedir. Bu muafiyetin uygulanabilmesi için Yatırımları ve Döviz Kazandırıcı Hizmetleri Teşvik Fonu'na beher metrik ton için 1 ABD Doları karşılığı TL yatırılması gerekmektedir.

İlgili gümrük idareleri ihracatı teşvik belgesinde öngörülen miktarları aşmamak kaydıyla konut fonuna yapılacak kesintiye, çıkış yapılan malın GTİP, isim, miktar,ve birimi ihracatı teşvik belgesi üzerine işleyerek muafiyet uygularlar.

2.3. İhracata Yönelik Devlet Yardımları

"İhracata Yönelik Devlet Yardımları" kapsamında belirlenen teşvik araçları 1 Ocak 1995 tarih ve 22168 no'lu Resmi Gazete'de yayımlanan, 94/6401 nolu "İhracat Yönelik Devlet Yardımları Kararı" ile tespit edilmiştir.

Bu karar, araştırma-geliştirme (AR-GE) yardımlarını, çevre koruma yardımlarını, yurtiçi ve yurtdışı uluslararası nitelikteki İhtisas fuarlarına ilişkin yardımları, pazar araştırmasına yönelik yardımları, yurt dışı ofis mağaza işletme ve tanıtım faaliyetlerine ilişkin yardımları, eğitim yardımların tarımsal ürünlerde ihracat iadesi yardımlarını ve 1. maddedeki amaçların gerçekleştirilmesine yönelik uluslararası taahhütlerimize aykırılık teşkil etmeyecek diğer devlet yardımlarını kapsamaktadır.

2.3.1. Araştırma,Geliştirme (AR-GE) Yardımları

Sanayi Kuruluşlarının araştırmaya ve yeni ürün ile üretim yöntemi ve teknolojisi geliştirmeye yönelik projelerinin uluslararası kurallara uygun olarak desteklenmesidir.

Para-Kredi ve Koordinasyon Kurulu'nun 95/2 nolu Kararı ile sadece AR-GE projeleri kapsamında izlenip değerlendirilebilen girdileri belirli bir oranının karşılanması veya bu projelere sermaye desteği sağlanması amaçlanmıştır.

Kavram geliştirme, teknolojik/teknik ve ekonomik yapılabilirlik etüdü, geliştirilen kavramdan tasarıma geçiş süresince yer alan laboratuvar çalışmaları vb. çalışmalar, tasarım ve çizim çalışmaları, prototip üretimi, pilot tesisinin kurulması, deneme üretimi, patent ve lisans çalışmaları ve satış sonrası sorun giderme hizmetleri bu karar kapsamında desteklenmekedir.

Araştırma-Gelişirme Desteği iki bölümden oluşmuştur.

i- AR-GE Faaliyetlerinde Bulunan Kuruluşların Proje Bazında Desteklenmesi:

-Destekten faydalanacak AR-GE faaliyetlerine ilişkin harcamaların en fazla yüzde 50'si karşılanabilmekte ve destek süresi proje bazında en çok 3 yıldır.

-TÜBİTAK tarafından incelenerek uygun bulunduktan sonra Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın uygun görüşüne sunulmaktadır.

-Kuruluşların AR-GE faaliyetlerinin desteklenebilmesi için sözkonusu harcamaların ölçülebilir olması ve faturalandırılmış olması gerekmektedir.

-Tübitak tarafından proje bazında AR-GE harcamalarına uygulanarak destekleme oranı ile bu oran üzerinden hesaplanan toplam destek tutarı belirlenerek DTM'ye intikal ettirilmektedir. Desteklenen projeye ilişkin ödemeler DTM'nin uygun görüşüne istinaden T.C. Merkez Bankası tarafından yapılmaktadır.

-AR-GE desteğinden yararlanmak isteyen kuruluşlar taleplerini altışar aylık dönemler itibariyle TÜBİTAK'a yapmaktadırlar. (Söz konusu dönemler 1 Ocak-30 Haziran , 1 Temmuz-31 Aralık şeklinde olacaktır.)

-Kuruluşlar taleplerinde bir önceki dönemle ilgili proje bazında araştırma-geliştirme harcamalarını belgelemeleri gerekmektedir.

Bu karar çerçevesindeki destekleme AR-GE projeleri kapsamındaki;
- Personel giderleri
-Araştırma faaliyeti için kullanılan alet, teçhizat, yazılım giderleri.
-Araştırma faaliyeti çin kullanılan danışmanlık hizmeti ve buna eşdeğer hizmet alım giderleri
- Ülke içinde AR-GE kurum ve kuruluşlarına yaptırılan AR-GE hizmet giderleri
- Patent başvuru giderleri
- Doğrudan AR-GE faaliyetleri ile ilgili v.b.alım giderlerin içerir.

ii- Ürün Geliştirme ve Stratejik Odak Konuları Projelerine Sermaye Desteği:

- Ticari değeri olan yeni ürün oluşturulması veya mevcut ürünün rekabet gücünün yükseltilmesini yada bu amaçla üretim yönetimi sistemi ve tekniklerinin araştırılmasına ve geliştirilmesine yönelik AR-

GE projeleri ile "Stratejik Odak Konuları Projelerine" Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonundan projeyi yürüten sanayi kuruluşunu teşvik eder nitelikte destek sağlanır[324].

Belirtilen kriterlere uygun projesi olan bir kuruluş, bunun gerektirdiği AR-GE harcamalarının karşılanması için hazırladığı çalışma programı ve bütçe önerisini Türkiye Tenoloji Geliştirme Vakfı'na sunar. Vakıf tarafından incelenerek desteklenmesine karar verilen ve Müsteşarlığın onayladığı projelerin yürütülmesi için projeyi getiren kuruluş ve vakıf yetkilileri arasında sözleşme yapılır. Bu sözleşme koşullarına göre projenin uygulanması için gerekli AR-GE harcamalarının yüzde 50'sine kadarlık kısmı için Müsteşarlığın uygun görüşüne istinaden Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından sermaye desteği sağlanmaktadır. Öneriler proje bütçesinin yüzde 3'ü oranında bir pay projeyi öneren kuruluş tarafından sözleşme tarihinde Türkiye Teknoloji Gelişme Vakfı (TTGV)'ye nakden ödenmektedir.

- Sermaye katılımI ile desteklenen projelerin azami süresi 2 yıl olup, projelere sağlanacak sermaye desteği 1 milyon doları aşamaz. Statejik Odak Konuları projeleri için azami süre 1 yıl ve azami destek miktarı 100.000 doları aşamaz.

2.3.2. Çevre Maliyetlerinin Desteklenmesi

Ulusal ve uluslararası çevre koruması mevzuatlarının neden olduğu maliyet artışlarının azaltılmasına yönelik, sabit yatırım dışı çevre amaçlı faaliyetlerin desteklenmesidir.

---

324 Özcal KORKMAZ, "Devlet Destekleri Kobilere Neler Getiriyor?", **Girişim Dergisi**, Temmuz Ağustos 1995, S.5, s.41.

Firmaların uluslararası mevzuat gereğince[325];

- Çevre standartlarına uygunluk belgesi ve logosu almak için yaptıkları harcamalar ile,

- Ürünün ve ambalajının çevre standardına uygunluğunun kontrolu için yapılması gerekli laboratuvar testleri için yapılan harcamaların 1000 doları geçmemek kaydıyla yüzde 50'sinin,

- Çevre korumasına yönelik tesisleri bulunan Organize Sanayi Bölgelerinde üretim yapan firmalar ile hassas eko sistemlerinin bulunduğu bölgelerde atık kontrolüne yönelik kamu yönetimindeki ortak tesislerden yararlanan işletmelerin bu tesislerden yararlanmaları ile ilgili belgelendirilmiş harcamaların firma başına yıllık 2000 Doları geçmemek kaydıyla yüzde 25'inin karşılanmasını kapsamaktadır.

- Uygulama İhracatçı Birlikleri kanalıyla yürütülecektir.

Firmaların çevre maliyetleri desteğinden yararlanabilmeleri için ilgili ihracatçı birliklerine ibraz etmek zorunda oldukları belgeler aşağıda gösterilmiştir.[326]

i- Desteklenen faaliyetlerin harcamalarına ilişkin faturalar,
ii- Laboratuvar testlerinin olumlu sonuçlarını gösteririr belgeler
iii- Ürün ve/veya ambalajının uluslararası çevre standardına uygunluk belgesi ve/veya logosu alındığına ilişkin belge

---

325 Cevdet BAYKAL, "KOBİ'lerin İhracatta Örgütlenmelerine Bir Model: Sektörel Dış Ticaret Şirketleri", **Gümrük Birliği Sürecinde Türkiye** Ocak-Şubat, Mart Nisan 1996, S.21.22, s.7879

326 1 Haziran 1995 Tarih ve 22300 sayılı Resmi Gazete, s.37.

95/3 no'lu "Çevre Maliyetlerinin Desteklenmesine İlişkin Karar"da çevre maliyetinin desteklenmesi yönelik ödemelerin hangi esaslar çerçevesinde yapılacağı belirtilmiştir [327]

2.3.3. Pazar Araştırma Desteği

İhracatımızın geliştirilmesine teminen hedef pazarda ürün ve firma tanıtımı için Devlet Desteği sağlanmasıdır.

Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından tespit edilecek hedef pazara yönelik, Pazar Araştırma Desteğinden küçük ve orta büyüklükteki işletmeler (KOBİ) ile bu tür işletmelerin biraraya gelerek oluşturdukları Sektörel Dış Ticaret Şirketleri (SDŞ) yararlanabilmektedir. Tanıtım faaliyetlerini de içermektedir. "Yapılabilirlik raporu" ile ihracatçı birliğine başvurulması gerekmektedir[328].

95/4 sıra nolu Pazar Araştırma Desteğine İlişkin Kararda desteklenecek faaliyetler ve yararlanma koşulları açıkça belirtilmiştir.

Bu karara göre desteklenecek faaliyetler:

i- Firma temsilcisinin 500 dolara kadar ilgili ülkeye gidiş-dönüş THY uçak bileti,

ii- Tanıtım yapılacak ülkeye gitmeden önce bir hafta ve o ülkede tantım faaliyetleride bulunulduğu süre içerisinde, Ticaret Müşavirliklerince uygun görülen basım ve reklam araçlarında yer alacak 3000 doları geçmemek kaydıyla tanıtım harcamaları,

---

327 Ayrıntılı Bilgi İçin Bkz : 1 Haziran 1995 tarih ve 22300 sayılı R.G., s.38

328 ŞAHİN, **İhracata Yönelik.....**, s.13.

iii- Sözkonusu ülkeye götürülen numune ürünün THY ile taşıma masraflarının 500 doları geçmemesi kaydıyla yüzde 50'si bu karar çerçevesinde Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonundan ödenir.

Pazar Araştırma Desteğinden yararlanmak için bu kararın kapsamındaki tanıtımın yapılmasını müteakip en geç altı ay içerisinde üyesi bulunan ihracatçı Birliği'ne[329];

-Kullanılmış olan gidiş,dönüş uçak bileti,
-Tanıtım yapılan ülkelerdeki reklam masrafı faturası,
-Uçak ve numune taşıma faturası,
-O yıla ait üyesi olduğu İhracatçı Birliğine ait aidat makbuzu ibrazı zorunludur.

Bir firma veya şirket en fazla 2 kez aynı pazara yönelik tanıtım faaliyetinde bulunabilmekte ve ayrıca harcamaların fatura ile belgelendirilmiş olması şarttır.

2.3.4. Yurt Dışi Ofis-Mağaza İşletme ve Tanıtım Faaliyetlerinin Desteklenmesi

Firmaların yurtdışı ofis ve mağazalarını açarken sabit varlıklarının bir defalık alımından doğacak masraflarının; yurtdışı ofis ve mağazalarının kira masraflarının yurtdışı ofis ve mağazaları olan firmaların ürününün tanıtımına yönelik faaliyetlerinden doğan reklam giderlerinin desteklenmesidir.

95/5 sıra nolu Yurtdışı Ofis Mağaza İşletme ve Tanıtım Faaliyetlerinin Desteklenmesine ilişkin Karar Kapsamında sağlanacak

329 KAYA, **İhracatı.....**, s.156.

destekle, kurulacak veya halihazırda mevcut yurt dışında ofis ve/veya mağazaları bulunan firmaların[330].

i- Yurt dışı ofis ve mağazalarını açarken sabit varlıkların bir kerelik alımından doğacak masraflarının 5000 Doları geçmemek kaydıyla yüzde 10'unun,

ii- Yurt dışı ofis ve mağazalarının kira masraflarının yıllık 10.000 Doları geçmemek kaydıyla yüzde 50'sinin

iii- Yurtdışında ofis ve mağazaları olan firmaların doğrudan ve/veya bir PR (Piar) firması tarafından ürünün tanıtımına yönelik faaliyetlerden doğan reklam giderlerinin yıllık 10.000 Doları geçmemek kaydıyla yüzde 20'sinin Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonundan karşılanmasıdır.

Bu destekten, ilgili ofis ve mağazanın en fazla iki yıl süre ile yararlanması mümkündür.

Yurt dışında ofis ve mağazaların desteklenmesine yönelik ödemeler Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından tespit edilecek kriterler çerçevesinde yapılacaktır.

Ancak harcamaların fatura ile belgelendirilmeş olması şarttır.

Ödeme tarihinden itibaren en geç 1 ay içerisinde bulunduğu ülkedeki Ticaret Müşavirliği'ne veya müşavirliğin olmadığı yerlerde Konsolosluğa müracat edilmelidir. Firmaların Ticaret Müşavirliklerince veya Konsolosluklarca doğruluğu teyid edilen faturalarla birlikte bağlı bulundukları İhracat Birlikleri Genel Sekreterliklerine gerekli

330 1 Haziran 1995 tarih ve 22300 sayılı Resmi Gazete, s.40-41.

incelemenin yapılmasını teminen, harcamanın yapıldığı tarihten itibaren en geç 6 ay içerisinde müracat etmeleri gerekmektedir. İhracatçı birlikleri tarafından gerekli inceleme yapıldıktan sonra ödeme yapılacak firma ve ödeme miktarını Müsteşarlığa bildirir. Müsteşarlık uygun gördüğü talepleri ödemenin yapılmasını teminen Merkez Bankasına bildirir.

Desteklemede, ibraz edilen belgelerdeki giderlerin TL cinsinden olanları TL. döviz cinsinden olanları ise fatura tarihindeki T.C. Merkez Bankası çapraz kurları ve döviz alış kuru esas alınarak, ABD Doları karşılığı TL olarak T.C. Merkez Bankasınca Desteklenme ve Fiyat İstikrar Fonu'ndan ödenir.

2.3.5. Yurt Dışında Düzenlenen Fuar ve Sergilere Milli Düzeyde veya Bireysel Katılımın Desteklenmesi

Yurt Dışında düzenlenecek Fuar/sergilere katılınarak ihraç ürünlerimizin yurtdışında tanıtımı amacıyla gerekli desteğin sağlanmasıdır.

95/6 sıra nolu "Yurtdışında düzenlenen Fuar ve Sergilere Milli Düzeyde veya Bireysel Katılımın Desteklenmesine İlişkin Karar" kapsamında desteklenecek faaliyetler[331];

i- Milli Katılımlarda İştirakçi Firmaların Desteklenmesi:

Yurt dışında düzenlenenn fuar/sergiler için Müsteşarlıktan yeterlilik belgesi alarak, Türkiye adına Milli katılım gerçekleştiren organizatör firmaların organizasyonunda sözkonusu fuarlara iştirak eden firmaların organizatör firmaya m^2 üzerinden ödeyecekleri $30m^2$'ye

331 1 Haziran 1995 Tarih ve 22300 sayılı Resmi Gazete, s.42-43.

kadar ki katılım ücretlerinin yüzde 40'ı katılımcı firmaya ödenir. Ödenecek miktar her halükarda firma başına 5000 ABD Dolarını aşamaz.

ii- Breysel Katılımlarda Firmaların Desteklenmesi:

-Yurt dışı fuarlara breysel olarak katılan firmaların;

-Fuarı düzenleyen kuruluşa ödeyeceği yer kirası, stand inşaası ve dekorasyonuna ilişkin giderlerinin $30m^2$'yi geçmemek kaydıyla yüzde 40'ı,

-Fuar mallarının nakliyesine ilişkin olarak, beher m^2 için 75kg veya 1/4 metreküpü geçmeyecek şekilde hesaplanacak nakliye giderlerinin yüzde 40'ı ödenir. Ödenecek miktar firma başına 6.000 doları geçemez.

Milli düzeyde ve bireysel katılımlarda hangi fuarlarının destekleneceği madde ve ülke bazındaki ihracat politikaları esas alınarak müsteşarlıkça tespit edilecek kriterler çerçevesinde belirlenmektedir. Bir firmaya aynı fuar için 3 defadan fazla destek verilmemektedir.

2.3.6. Uluslararası Nitelikteki Yurtiçi İhtisas Fuarlarının Desteklenmesi

Para-Kredi Koordinasyon Kurulu'nun 95/7 nolu kararı ile uluslararası nitelikteki yurtiçi ihtisas fuarlarının dış tanıtımının sağlanması ve uluslararası düzeyde katılımın artırılması için Dış Ticaret Müsteşarlığınca gerekli desteğin sağlanması amaçlanmıştır.

Bu destek Türkiye'de uluslararası nitelikte ihtisas fuarları düzenleyen Müsteşarlıkça belirlenecek kriterlere uygun yerli

organizatörlerin fuar öncesinde ve fuar süresince gerçekleştirecekleri tanıtım ve promosyon faaliyetlerine ilişkin giderlerin belli bir oranının Fon'dan karşılanmasını kapsamaktadır.

Bu karar kapsamında desteklenecek faaliyetler şunlardır[332]:

i- Ticaret Müşavirliğince uygun görülen yayınlarda, organizatör firmaların fuar öncesi yapacakları yurtdışı tanıtım (basın,yayın, radyo, TV reklamları, afiş, broşür, basın toplantısı) faaliyetleri

ii- Organizatör firma tarafından önerilen ve Ticaret Müşavirliklerince uygun görülerek fuara davet edilen bazı önemli yabancı alıcıların (ülke başına iki kişiyi geçemez) yol giderleri,

iii- Fuar süresince fuarın konusu ile ilgili olarak düzenlenecek, seminer, konferans, panel ve ödüllü yarışmalara ilişkin masraflar.

Ayrıca, fuarın Ticaret Müşavirliklerince tanıtım ve fuarın ve organizatör firmanın DTM'ce desteklendiğinin teşviki, diğer destek sağlanacak faaliyetlerdir.

Uluslararası nitelikteki iç ihtisas fuarlarından hangilerinin destekleneceği madde ve ülke bazındaki ihracat politikaları esas alınarak aşağıda belirtilen kriterler çerçevesinde belirlenir:

i- Fuarın tekstil, konfeksiyon halı, deri (ayakkabı dahil) taşıt araçları ve yan sanayi, gıda ve gıda teknolojisi, elektrik ve elektronik sanayi, madeni eşya sanayi, toprak sanayi, inşaat sanayi, mobilya sanayi ürünlerine yönelik olması,

332 KAYA, **İhracatı**....., s.187.

ii - Fuarın enaz üç defadır yapılıyor olması,

iii - Bir önceki dönemde yapılan fuara asgari 25'i yabancı olmak üzere en az 100 Firmanın katılmış olması gerekmektedir.

95/7 nolu " Uluslararası Nitelikteki Yurtiçi İhtisas Fuarına İlişkin Kararı " kapsamında uluslararası nitelik taşıyan yurtiçi ihtisas Fuarının desteklenmesine yönelik ödemelerin hangi esaslar çerçevesinde yapılacağı belirlenmiştir.

Yukarıda açıkladığımız ihracata yönelik devlet yardımları dışında karar tasarısı şeklinde olan devlet yardımları da sözkonusudur. Şimdi kısaca bunlara değinelim.

2.3.7. Eğitim Yardımına İlişkin Karar Tasarısı

Eğitim teşviği, ağırlıklı olarak klasik yöntemlerle yönetilen, buna karşı belli bir potansiyel içeren imalatçı ihracatçıları çağdaş ticaret içine çekebilmeyi ve bu yolla verimliliği artırmayı amaçlamakta, bu teşvik de personel eğitiminden, profesyonel yönetici çalıştırmaya yurtdışı eğitim kurumlarına fizibilite hazırlattırılmasından, yatırım karar ve tercihleri öncesinde yine içinde ve dışardaki üniversitelerden teknik bilgi desteği sağlanmasını içermektedir[333].

Destek sağlanacak eğitim konuları arasında KOSGEB tarafından uygulanacak ve yürütülecek eğitim konuları, İGEME tarafından uygulanacak, yürütülecek eğitim konuları yer almaktadır.

Eğitim teşviğinde, şirketlerin eğitim harcamalarının yüzde 50'sinin devlet tarafından karşılanması öngörülüyor. Üniversitelerin işbirliği

333 **Dış Ticaret Bülteni**, Kasım 1995, s.10.

halinde yürütülecek olan bu teşvik kapsamında, teşvikten yararlanmak isteyen şirket, bir üniversite ile anlaşmaya vararak eğitim programı hazırlıyor. Bu tür faaliyetlere girişen şirketler yaptıkları masrafların yarısından kurtulabiliyor. Çünkü toplam masrafların yarısını devlet doğrudan üniversiteye ödeyerek katkısını ortaya koyuyor. Bu teşvikte devlet katkısının Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu'ndan karşılanması öngörülüyor.

2.3.8. İstihdama Yol Açma Karar Tasarısı

1-50 arasında işçi çalıştıran şirketlerin, bünyelerinde bulunmayan işletmesi ve mühendis veya üretim konusu gereği spesifik bir alanda uzmanlık eğitim görmüş eleman ihtiyacını karşılamak ve bu şirketin üretim, yönetim ve pazarlama sorunlarına çözüm getirmek üzere üniversitelerin ilgili bölümlerinden mezun olmuş kişilerin şirketlerce istihdam edilmeleri durumunda, istihdam yardım programları bu karar çerçevesinde ele alınmaktadır.

İstihdam teşviki daha çok Anadolu'da yerleşik ve orta boy şirketleri, ağırlıklı da olsa aile şirketlerini profesyonel eleman kullanmaya yönlendirmeyi amaçlıyor. Bu bütün işletmelerin ihtiyaç duyacakları mühendis ustabaşı, işletmeci , profesyonel, yönetici gibi elemanların istihdamının teşvik edilmesi öngörülüyor. Yeni teşvikle, bu amaca yönelik profesyonel eleman istihdam eden şirketlerin bu elemanlarla ilgili giderlerin yüzde 50'sinin devlet tarafından karşılanması karara bağlanıyor. Ancak bu uygulamanın sınırlı tutulması ve ilk 6 aylık dönem için geçerli olması öngörüldü. Örneğin dışa açılmak ve ihracat yapmak isteyen bir işletme bu amaçla profesyonel bir eleman istihdam ettiği takdirde 6 ay boyunca bu

elemanın masraflarının ancak yarısını üstlenecektir [334]. Bu teşvikte de devlet katkısının Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu'ndan karşılanması öngörülüyor.

2.3.9. Pazar Araştırma Desteğine ilişkin Karar Tasarısı

KOBİ'ler arasında işbirliğini geliştirmek amacıyla AB tarafından düzenlenen Europartenariat ve Madpartenariat ve İnterprise adlı organizasyonlara katılımda İKV ve İGEME; SDŞ ve üretici derneğince yürütülecek pazar araştırma faaliyetlerinde ve bir üretici şirketlerin pazar araştırmasında desteklenmesi öngörülmektedir.

2.3.10. Çevre Maliyetlerinin Desteklenmesine İlişkin Karar Tasarısı

KOBİ'lerin dünya pazarında karşılaştıkları teknik engellerin aşılması için gerekli olan İSO 900 serisi kalite güvence sistemin belgelerini, İSO 14000 çevre yönetim sistemi belgelerinin ve CE işaretinin alınması sırasında yaptıkları belgelendirme harcamalarının desteklenmesi öngörülmüştür.

2.4. İhracat Kredileri (Eximbank Tarafından Uygulanan Kredi ve Sigorta Programları)

2.4.1. İhracat Kredileri

2.4.1.1. Sevk Öncesi İhracat Kredisi

3332 sayılı Kanuna ilişkin 87/11914 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'nın 8/1 maddesini istinaden,ihracatçı ve imalatçıların ihracatta hazırlık aşamasında finansman ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla

334 **Para Dergisi**, "Teşviklerin Kapsamı Genişletiliyor" 5-12 Ocak 1997 S.123, s.48

Türk Eximbank, Sevk Öncesi Türk Lirası İhracat Kredisi (SÖİK-TL) ve Sevk Öncesi Döviz İhracat Kredisi (SÖİK-DVZ) programlarının kuralları, şartları ve takip usulleri bu uygulama esaslarında düzenlenmiştir[335].

Sevk Öncesi Türk Lirası Döviz İhracat Kredileri; Dış Ticaret Sermaye Şirketleri (DTS) ve Sektörel Dış Ticaret Şirketleri (SDTŞ) ihracatları veya imalatçı vasfına haiz ihracatçı firmalara, ihracat bağlantılı mal üreten imalatçı firmalarla (sadece nihai üreticiler) konur, kararname ve Tebliğlerle ihracı yasaklanan malların dışında kalan ve sevk öncesi ihracat kredisinden yararlanabilecek mal listesinde adları bulunan Türk menşeli malların serbest dövizle ve Türk Eximbank'a "İhracat Kredi Sigortası" yaptırmak koşuluyla kesin olarak ihracı taahhüdü karşılığı kullandırılmak üzere aracı bankalara tahsis edilir. Kredi, ihracat sayılan yurtiçi satış ve teslimler Transit Ticaret, Takas, Bağlı Muamele, Sınır ve Kıyı Ticareti Hükümleri çerçevesinde yapılan ihracatlar ve 1615 sayılı Gümrük Kanunu'nun " Geçici Muaflık" ile ilgili maddeleri kapsamında ithali yapılan malzemenin ihracatı için kullandırılmaz[336].

Sevk Öncesi İhracat Kredileri, kredi kullanan firmanın vasfına ve büyüklüğüne göre iki ayrı isim altında kullandırılır. Bunlar sevk öncesi TL ihracat kredisi ve sevk öncesi döviz ihracat kredisidir.

---

335 Türk Eximbank **Sevk Öncesi İhracat Kredileri Uygulama Esasları**, (17.02.1997 Revizyonu), Sayı:1 Madde:1

336 Türk Eximbank, **Sevk Öncesi İhracat Kredileri Uygulama Esasları**, (17.02.1997 Revizyonu), Sayı:1 Madde:2-3

2.4.1.1.1. Sevk Öncesi Türk Lirası İhracat Kredisi

İhracatçı firmaların desteklenmesi amacıyla ticari bankalar aracılığıyla kullandırılan kısa vadeli bir kredidir. Sevk Öncesi Türk lirası İhracat Kredisi, kredi kullanan firmanın vasfına ve büyüklüğüne göre dört ayrı isim altında kullandırılır.

i-Sevk Öncesi Türk Lirası İhracat Kredisi: İmalatçı ihracatçı ve imalatçı-ihracatçı firmalara kullandırılır.

ii- Sevk Öncesi Türk Lirası KOBİ İhracat Kredisi: KOBİ kapsamında faaliyetle bulunan, imalatçı ve imalatçı-ihracatçı firmalara kullandırılır.

iii- Sevk Öncesi Türk Lirası Köy İhracat Kredisi kalkınma da öncelikli yörelerde faaliyette bulunan imalatçı ve imalatçı,ihracatçı firmalara kullandırılır.

iv- Sevk Öncesi Türk Lirası Köy KOBİ İhracat Kredisi: Kalkınmada öncelikli yörelerde, KOBİ kapsamında faaliyette bulunan imalatçı ve imalatçı,ihracatçı firmalara kullandırılır.

Sevk öncesi Türk Lirası ihracat kredisinde, kredi tutarı, taahhüt edilen FOB ihracat tutarınca yüzde 50'sinin kredi talep tarihindeki T.C. Merkez Bankası döviz alış kuru üzerinden hesaplanan TL karşılığıdır.

Türk lirası birimli kısa vadeli ihracat kredi programlarında, sigortalı firmalar için 4 puan faiz indirimi getirilmiş olup, faiz indirimi, sigortalı firmaların riski açık kredilerine de uygulanacaktır. Sigortasız firmalar için ise cari faiz oranları geçerlidir[337].

337 **Türk Eximbank Bülten**, Nisan 1997, Sayı:11, s.3

Türk lirası birimleri kısa vadeli ihracat ve kredi programlarının faiz oranları Tablo. 3.10'da gösterilmiştir.

TABLO: 3.10- Kısa Vadeli İhracat Kredileri Faiz Oranları Tük Lirası Krediler

	SÖİK, SOİK-KOBİ, PTK, DTŞ		SÖİK-KÖY		SÖİK-KOBİ-KÖY	
Geri Ödeme Süresi (Gün)	Sigortalı	Sigortasız	Sigortalı	Sigortasız	Sigortalı	Sigortasız
1_30	50	46	40	36	40	36
31-60	55	51	45	41	45	41
61-90 (*)	60	56	50	46	50	46
91-120	67	63	57	53	57	53
121-180	_	_	_	_	57	53

(*) DTŞ-TL 90 gün vadeli olarak uygulamaya devam edecektir.

SÖİK : Sevk Öncesi Türk lirası ihracat Kredisi

SÖİK-KOBİ : Sevk Öncesi Türk lirası Küçük ve Orta Boy işletmeler (KOBİ) İhracat Kredisi

SÖİK-KÖY : Sevk Öncesi Türk lirası Kalkınmada Öncelikli Yöreler (KÖY) İhracat Kredisi

SÖİK-KOBİ-KÖY: Sevk Öncesi Türk lirası KOBİ KÖY ihracat Kredisi

PTK : Performans Türk lirası Kredisi

DTŞ : DTŞ Kısa Vadeli İhracat Kredisi

Sigortalı :Kısa vadeli İhracat Kredisi Sigortası yaptırmamış firmalar

Sigortasız : Kısa vadeli Kredi Sigortası yaptırmamış Firmalar

Kaynak: Türk Eximbank Kısa Vadeli İhracat Kredi Programları, Nisan 1997

Sevk Öncesi Türk lirası İhracat Kredisi, Sevk Öncesi Türk lirası KOBİ İhracat Kredisi ve Sevk Öncesi Türk lirası KÖY ihracat Kredisi tiplerinde, kredi vadesi azami 120 gün, Sevk Öncesi Türk Lirası KÖY KOBİ İhracat kredisi tipinde ise azami 180 gündür. Aşağıda Tablo 3.11'de Türk lirası ve döviz birimli kısa vadeli ihracat kredi programlarının vade yapıları gösterilmiştir.

TABLO: 3.11- Kısa Vadeli TL ve Döviz Kredilerinin Vade Yapıları

TL KREDİLERİ		DÖVİZ KREDİLERİ	
Kredi Türleri	**Vade (Gün)**	**Kredi Türleri**	**Vade (Gün)**
SÖİK-TL	120	SÖİK-DVZ	180
SÖİK-TL KOBİ	120	PDK	180
SÖİK-TL KÖY	120	PDK-KOBİ	270
SÖİK-TL-KOBİ-KÖY	180	DTŞ-DVZ	180
PTK	120		
DTŞ-TL	90		

Bir firmanın kullanmakta olduğu Sevk Öncesi Türk Lirası İhracat kredilerinin anapara bakiyelerin toplamı 120 milyar TL'sını aşamaz. Ancak, bu miktar, Türk Eximbank Yönetim Kurulu'nca sektörler ve firmalar itibariyle artırılabilir veya azaltılabilir. Kalkınmada Öncelikli Yörelerde faaliyette bulunan firmaların kullanacakları kredilerin faiz indirimi uygulanacak dilimi kredi talep tarihindeki T.C. Merkez Bankası Döviz Alış Kuru üzerinden hesaplanacak 500.000 ABD Doları karşılığı Türk lirasıdır.

2.4.1.1.2. Sevk Öncesi Döviz İhracat Kredisi (SÖİK-DVZ)

İhraç konusu malların serbest dövizle kesin olarak ihracı taahhüdü karşılığı kullandırılmaktadır.

Sevk öncesi Döviz İhracat Kredisi, kredi kullanan firmanın vasfına ve büyüklüğüne göre iki ayrı isim altında kullandırılır.

i-Sevk öncesi Döviz İhracat Kredisi: İmalatçı, ihracatçı ve imalatçı-ihracatçı firmalara kullandırılır.

ii- Sevk Öncesi DövizKOBİ İhracat Kredisi: KOBİ kapsamında faaliyette bulunan, imalatçı ve imalatçı-ihracatçı firmalara kullandırılır.

Sevk Öncesi Döviz İhracat Kredisi Firma limiti 10 milyon ABD Dolarıdır. Bu tutar bir defada 5 milyon ABD Dolarını geçemez. Kredi tutarı, FOB ihracat taahhüdünün yüzde 100'üdür. Kredi vadesi, Sevk Öncesi Döviz İhracat Kredisi tipinde azami 180 gündür (Tablo. 3.11)

Kredilere uygulanacak faiz oranları, faiz tahsilat dönemleri dikkate alınarak kredi türleri bazında Türk Eximbank'ca belirlenir ve aracı bankalara ayrıca duyurulur. Aracı bankalar, Türk Eximbank'ca belirlenen faiz oranının üzerine azami yıllık yüzde 0.75 puan ilave ederek firmalara yansıtabilirler[338].

Döviz birimli kısa vadeli ihracat kredi programlarında da ihracat kredi sigortası yaptırmış firmalar için 0.5 puan faiz indirimi yapılmış olup faiz indirimi sigortalı firmaların riski açık kredilerine de uygulanacaktır.

Geri ödeme süresine göre düzenlenen döviz birimli kısa vadeli ihracat kredi programlarında yeni faiz oranları Tablo.3.12'de gösterilmiştir.

338 Türk Eximbank **Sevk Öncesi İhracat Kredileri Uygulama Esasları**, (17.02.1997 Revizyonu), s. 13.

TABLO: 3.12- Döviz Kredileri Faiz Oranları

	SÖİK-DVZ, DTŞ-DVZ		PDK	
VADE(GÜN)	**Sigortalı**	**Sigortasız**	**Sigortalı**	**Sigortasız**
1_60	LIBOR-0.050	LIBOR-1	LIBOR-0.75	LIBOR-1.25
61-120	LIBOR-0.25	LIBOR-0.75	LIBOR-0.75	LIBOR-1.25
121-180	LIBOR	LIBOR-0.50	LIBOR-0.25	LIBOR-0.75
181-270(*)	_	_	LIBOR-0.25	LIBOR-0.75

* Riski açık ve 17.02.1997 tarihinden itibaren kullandırılacak PDK-KOBİ kredileri için geçerlidir.

SÖİK-DVZ : Sevk Öncesi Döviz ihracat Kredisi

DTŞ-DVZ : Dış Ticaret Şirketleri Kısa Vadeli Döviz ihracat Kredisi

PDK : Performans Döviz Kredisi

Alman markı cinsinden kullandırılan kredilerde FIBOR, İngiliz Sterlini cinsinden kullandırılacak kredilerde STG LIBOR için aynı spreadler geçerlidir. Japon Yeni cinsinden kullandırılacak kredilerde TIBOR değeri için uygulanacak spread tüm vadeler için aynıdır.

Japon Yeni Birimli Döviz Kredileri

GERİ ÖDEME SÜRESİ (GÜN)	SİGORTASIZ	SİGORTALI
1-180	TIBOR	TIBOR-0.1
181-270	TIBOR	TIBOR-0.1

* Riski açık ve 17.02.1997 tarihinden itibaren kullandırılacak PDK-KOBİ kredileri için geçerlidir.

2.4.1.2. Dış Ticaret Şirketleri Kredileri

2.4.1.2.1. Dış Ticaret Şirketi Kısa Vadeli İhracat Kredisi

Dış Ticaret Sermaye şirketleri (DTSŞ) ve Sektörel Dış Ticaret Şirketlerinin (SDTŞ) ihracat faaliyetleri ile ilgili finansman ihtiyaçlarını karşılamak amacı ile DTSŞ ve SDTŞ statüsü verilmiş firmalara kullandırılır.

Limit tahsis edilen firmalara doğrudan Türk Eximbank tarafından kullandırılır. Firma limiti firmaların bir önceki takvim yılı performansları bağlı olarak, Türk Eximbank tarafından belirlenir. Kredi tutarı, FOB ihracat tahhüdünün yüzde 50'sinin TCMB döviz alış kuru üzerinden hesaplanan TL karşılığıdır. Kredinin vadesi azami 90 gündür. Bu farklılıklar dışındaki koşullar SÖİK ile aynıdır.

2.4.1.2.2. Dış Ticaret Şirketleri Kısa Vadeli Döviz ihracat Kredisi

Dış Ticaret Sermaye Şirketleri (DTSŞ) ve Sektörel Dış Ticaret Şirketlerinin (SDTŞ) ihracat faaliyetleri ile ilgili finansman ihtiyaçlarını karşılamak amacayla DTSŞ ve SDTŞ statüsü verilmiş firmalara kullandırılır.

Limit tahsis edilen firmalara doğrudan Türk Eximbank tarafından ABD doları, Alman Markı, Japon Yeni, ve İngiliz Sterlini cinsinden kullandırılır. Türk Eximbank kredi taleplerini değerlendirir. Kabul edilmesi halinde kredi, firma hesabına aktarılmak üzere en kısa sürede EFT sistemi aracılığı ile Ticari Bankaya ödenir[339].

Firma limiti, firmaların bir önceki takvim yılı performanslarına bağlı olarak, Türk Eximbank tarafından belirlenir. Kredi tutarı, FOB ihracat taahhüdününü yüzde 100'ünün kullanım gününde Türk Eximbank tarafından tespit edilen döviz alış kuru üzerinden hesaplanan TL karşılığı olup, kredinin vadesi azami 180 gündür. Bu farklılıklar dışındaki koşullar SÖİK ile aynıdır.

---

339 Türk Eximbank, **Kısa Vadeli İhracat Kredi Programları**, Nisan 1997, s.17.

2.4.1.3. Performans Kredileri

2.4.1.3.1. Performans Türk Lirası Kredisi

Dış Ticaret Şirketleri (DTSŞ-SDTŞ) statüsünde olmayan, imalatçı-ihracatçı, ihracatçı veya ihracata yönelik mal üreten imalatçı vasfına haiz firmaların finansman ihtiyaçlarının karşılanması amacı ile doğrudan kullandırılan Performans Döviz Kredisinin Türk lirası seçeneği olan bir programdır.

Uygulama esasları madde 2 kapsamında yer alan firmalardan geçmiş takvim yılı veya müracat tarihinden, geçmiş takvim yılı başlangıcına kadar olan ve birbirini takip eden herhangi bir 12 yıllık dönem itibari ile DAB / FOB bazında 500.000 US Doları ve üzeri ihracat performansını gerçekleştiren firmalar performans TL kredisinden yararlanmak üzere başvurabilirler[340]. Firma analizini müteakip, başvurusu uygun bulunan ve kendilerine limit tahsis edilen firmalar krediyi TL olarak kullanabilir. Kredi EFT sistemi aracılığı ile firmaya aktarılır.

Performans döviz ve Türk lirası kredi kullanan firmanın toplam limiti 10 milyon ABD Dolarıdır. Türk lirası limiti 300 milyon TL'sı ile sınırlıdır. Taahhüt edilen FOB ihracat tutarının yüzde 50'si kredilendirilmektedir. Kredinin vadesi azami 120 gündür.

Performans Türk Lirası Kredilerine ilişkin faiz oranları aşağıda gösterilmiştir.

---

340 Türk Eximbank, **Performans Kredileri Uygulama Esasları**, (17.03.1997 Revizyonu)

GERİ ÖDEME SÜRESİ	FAİZ ORANI (Yıllık %)	KVİK (*) SİGORTASI VARSA
1-30 GÜN	50	46
31-60 GÜN	55	51
61-90 GÜN	60	56
91-120 GÜN	67	63

* Kısa Vadeli İhracat Kredisi (İhracatlarını Eximbank Kısa Vadeli İhracat Kredi Sigortası kapsamına aldıran firmalara 4 puan faiz indirimi uygulanacaktır.

2.4.1.3.2. Performans Döviz Kredisi

Bu krediden dış ticaret sermaye şirketleri, sektörel dış ticaret şirketleri hariç imalatçı-ihracatçı, ihracatçı veya ihracata yönelik mal üreten, imalatçı vasfına haiz firmalar yararlanabilir. Firmanın geçmiş takvim yılı veya başvuru tarihinden geriye doğru birbirini takip eden herhangi bir 12 aylık dönem itibari ile FOB/DAB bazında yapılan ihracat tutarı (ihracat performansı), en az 500.000 ABD Doları olmalı ve kredi ihracat tahhüdü karşılığında ve malların serbest dövizle ihraç edilmesi koşulu ile kullandırılır. Limit tahsis edilen firmalara Türk Eximbank tarafından doğrudan ve ABD Doları, Alman Markı, Japon Yeni ve İngiliz Sterlini cinsinden kullandırılır.

Kredi tutarı FOB ihracat tahhüdü yüzde 100'ünün kullanım gününde Türk Eximbank tarafından tespit edilen döviz alış kuru üzerinden hesaplanan TL karşılığıdır. Firmanın tek bir kredi talebi, 5 milyon ABD dolarını ve firmanın herhangi bir anda kullanmakta olduğu performans döviz kredisi ana para bakiyeleri toplamı 10 milyon ABD dolarını aşamaz. Kredinin vadesi azami 180 gündür. KOBİ ler için vade 270 gün uygulanacaktır. Performans döviz kredisine ilişkin faiz oranları aşağıdaki gibidir. (İhracatlarını Eximbank Kısa vadeli ihracat

kredi sigortası kapsamına aldıran firmalara 0.5 puan faiz indirimi uygulanacaktır.)

GERİ ÖDEME SÜRESİ	FAİZ ORANI (YILLIK %) SİGORTASIZ	FAİZ ORANI (YILLIK %) SİGORTALI
1-120 GÜN İÇİN	LIBOR-0.75	LIBOR-1.25
121-180 GÜN İÇİN	LIBOR-0.25	LIBOR-0.75
*121-270 GÜN İÇİN	LIBOR-0.25	LIBOR-0.75

* KOBİ'lere uygulanır.

Japon yeni cinsinden kullandırılacak kredilerde ise faiz oranı, vade ayrımı yapılmaksızın, sigortasız TIBOR, sigortalı TIBOR- 0.10 üzerinden taahhuk ettirilecektir.

2.4.1.4. İslam Kalkınma Bankası Orta Vadeli Ticaretin Finansman Fonu

İslam Kalkınma Bankası (İKB) ile Türk Eximbank arasında 1988 yılında imzalanmış olan anlaşma uyarınca, İKB bünyesindeki finansman programlarından "Orta Vadeli Tİcaretin Finansmanı Fonu" na Türk Eximbank aracılık etmektedir. Sözkonusu program, İslam Konferansı Teşkilatı üyesi ülkeler arasındaki ticaretin finansmanına yöneliktir[341].

İhraç edilecek ürünün yerini katkı payı oranının en az yüzde 50 olması programdan yararlanmanın önkoşuludur. Kredilendirilme oranı ihraç bedelinin azami yüzde 80'i kadardır ve ihraç ürününe göre 6-60 ay arasında değişmektedir.

341 ŞAHİN, **İhracata Yönelik**....., s.32.

Türk Eximbank, İKB bünyesinde aracılık ettiği bu krediyi ihracat işlemine ilişkin kontrat bedelinin 3 milyon ABD dolarına kadar olduğu işlemlerde yüzde 100'ünü, 3 milyor ABD dolarını aşan işlemlerde ise yüzde 80'ini finanse etmektedir. İthalatçıya tanınan geri ödeme süresi taşım ürünleri için 6 ay, tüketim malları için 24 ay, hammadde ve ara mallar için 36 ay, yatırım malları için 60 aydır. Geri ödemeler altışar aylık ve yıllık taksitlerle yapılmaktadır. Geri ödemeler Türk Eximbank'ın aracılık etmekte olduğu işlemlerde ithalatçı tarafından İKB'na Türk Eximbank'a tanınan limit çerçevesinde yapılan işlemlerde ise Türk Eximbank'a yapılmaktadır. Bu işlemler için İKB "Mark up" olarak adlandırılmakta olan bir "kar" payı almaktadır. Mark up oranları ise vadesi 24 aya kadar olan işlemler için yüzde 5.5, vadesi 24 ayı aşan işlemler için yüzde 6 olarak belirlenmiştir[342].

2.4.2. Ülke Kredileri Sigortası / Garanti Programları

Bu programlarla Türk ihracatçıları /Müteahhitlerinin uluslararası pazarlarda rekabet olanağının artırılması ve politik risk taşıyan yeni pazarlara girişinin sağlanması amaçlanmaktadır. Finansman Türk Eximbank'ça sağlanacağı gibi, Türk Eximbank garantisi altında Ticari banka kaynaklı da olabilmektedir. Kredilendirme oranı yüzde 85'i aşmamak üzere Türk Eximbank'ça belirlenmektedir. Ayrıca faiz oranı ve vade yapısı ile ilgili ülke bankası ile yapılan anlaşmaya göre oluşturulmaktadır.

2.4.2.1. Kısa Vadeli İhracat Kredi Sigortası

İhracatçıların kısa vadeli satışlarına ilişkin ihracat bedellerini ticari ve politik risklere karşı belirli limitler dahilinde teminat altına

342 **Türk Eximbank Bülteni**, Nisan 1996, S.7, s.5.

almak, ihracatı teşvik etmek ve yönlendirmekle birlikte, poliçenin teminat gösterilmesi ile ticari bankalardan ihracat kredisi teminini kolaylaştırmaktadır[343].

Bu program çerçevesinde, ihracatçının 1 yıl içinde Eximbank tarafından kapsama alınan ülkelerdeki çeşitli alıcılarına fiili ihraç tarihinden itibaren en fazla 360 güne kadar vade tanıdığı tüm sevkiyatları sigortalanmaktadır. Dolayısıyla ihracatçı ile her bir sevkiyatı için ayrı ayrı sigorta sözleşmesi yapılmasına gerek duyulmamakta ve yapılan tek bir sigorta sözleşmesi ile Eximbank'ça kabul edilen ülkelerdeki limitleri onaylanmış alıcılara yapılacak tüm sevkiyatlar sigorta kapsamına dahil edilmektedir.

Ticari ve politik risklerden kaynaklanan zararların yüzde 90'ı bu kapsamda karşılanmaktadır.

2.4.2.2. Spesifik İhracat Kredi Sigortası

Bu sigortanın amacı ihracatçıların tek bir satış sözleşmesine bağlı 5 yıla kadar vadeli ödeme koşulu ile yapacakları sermaye ve yarı sermaye malı ihracından doğan alacakların sevk öncesi ve sonrası dönemde ticari ve politik risklere karşı sigorta edilmesi ve sigorta edilen işlemi ile ilgili olarak ihracatçıya finansman olanağı sağlayan bankaların alacaklarının garanti altına alınmasıdır[344].

Orta vadeli ödeme koşuluyla satılan yerli katkı oranı en az yüzde 60 olan sermaye ve yarı sermaye malı niteliğindeki malların ihracatını kapsamaktadır. Türk Eximbank, spesifik ihracat kredi sigortası

343 İGEME, **Avrupa Topluluğu'nda Uygulanan.....**, s.92

344 İNECİ, s.254-256.

çerçevesinde teminat altına aldığı risklerden kaynaklanan zararların yüzde 80'ini ödemeyi taahhüt etmektedir.

3. Türkiye'de İhracatı Teşvik Uygulamaları ve Etkileri

3.1. Türkiye'de İhracatı Teşvik Uygulamaları

Türkiye'de ihracata önem veren politikaların başlangıcı 1980 yılı olmakla birlikte, 1980 öncesi yıllarda ihracatı teşvik etmeye yönelik çeşitli politikalar uygulanmıştır.

Ülkemizde ihracatın teşvikine yönelik ilk düzenleme 1940 yılında 3843 sayılı Kanunla yapılmıştır. Bu kanun ile ihracatta muamele vergisi istisnasına başlanılmıştır. 1963 yılında 261 sayılı Kanunla ihracatta vergi iadesi yürürlüğe konulmuştur. 1968 yılında 6/1049 sayılı Kararname ile düşük faizli ihracat kredisi ve döviz tahsisi, 1970 yılında faiz farkı iadesi ve dövizlerden mahsup uygulamaları getirilmiştir. Ancak, bu düzenlemelerle ihracatta önemli sayılabilecek bir gelişme kaydedilememiştir[345].

İhracatta önemli adımlar, 1980'de yürürlüğe giren 24 Ocak Kararları ile birlikte atılmaya başlanmıştır.

1980 yılında kabul edilen 8/182 sayılı Kararname ile daha önce sadece döviz tahsisi sağlanan ve ihracata yönelik üretim ve hazırlık aşamasında kullanılan ithal girdilerine gümrük muafiyeti tanınmıştır. 1980 yılında ilk defa uygulanmaya başlanılan diğer bir teşvik aracı ise

345 Sedat YÖRÜK, "Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü ve Faaliyetleri", **Hazine ve Dış Ticaret Dergisi**, Özel Sayı, s. 88.

Kurumlar Vergisi İstisnası olmuştur[346]. 1982 yılında kısmi Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu (DFİF) ödemesi, 1985 yılında Kaynak Kullanımı Destekleme Primi (KKDP) uygulaması, 1986 yılında Destekleme ve Fiyat İstikrarı Fonu (DFİF)'nun yaygınlaştırılması düzenlemeleri getirilmiştir. 1986 yılında KKDP, 1989 yılında ihracatta vergi iadesi, 1992 yılında ise DFİF uygulamaları yürürlükten kaldırılmıştır.

Yukarıda Türkiye'nin ihracata yönelik olarak uygulamış olduğu teşvik araçları tarihsel bir gelişim içerisinde kısaca özetlenmiştir. 1980 sonrası dönemde uygulanan ihracat teşvikleri EK.XIII Tablo 1'de verilmiştir. Tablodan anlaşılacağı üzere ülkemizde teşvikler çok sayıda ve değişik aşamalarda verilmektedir.

3.2. Türkiye'de İhracat Teşviklerinin Etkileri

Bu bölümde 1980 sonrası dönemde uygulanan ihracatı teşvik tedbirlerinin ihracat üzerindeki etkileri ortaya konmaya çalışılacaktır. Önce toplam parasal ihracat teşviklerinin ihracat üzerindeki etkisi, sonra da 1980-1989 döneminde yaygın olarak kullanılan vergi iadesi, ihracat kredileri ve döviz kuru politikalarının ihracat üzerindeki etkileri belirlenmeye çalışılacaktır.

3.2.1. Toplam Parasal İhracat Teşviklerinin Toplam İhracat Üzerindeki Etkisi

Türkiye'de 1980'lerin başında ihracata yönelik sanayileşme stratejisine geçilmesiyle birlikte, ihracat teşvikleri de buna paralel olarak değişmiştir. Başlangıçta, ihracat teşvikleri arasında, özellikle parasal teşvikler (vergi iadesi, DFİF, KKDP) önemli bir yer tutmuştur.

346 ÇELEBİ, s. 71.

Aşağıdaki tabloda, Türkiye'de toplam parasal ihracat teşvikleri, toplu olarak verilmiştir.

TABLO: 3.13- Toplam Parasal İhracat Teşvikleri (1982-1992)

Yıllar	Vergi İadesi (Milyon TL)	DFİF (Milyon TL)	KKDP (Milyon TL)	Toplam Teşvikler (Milyon TL)
1982	86.716	—	—	86.716
1983	148.99	—	—	148.99
1984	329.06	—	—	329
1985	287.378	—	45.53	332.908
1986	281.602	8.102	146.209	435.913
1987	437.207	145.5	78.22	660.927
1988	674.802	330.347	11.546	1.016.695
1989	389.517	733.975	3.724	1.127.216
1990	24.101	1.264.477	-626	1.287.952
1991	5.349	1.881.323	-190	1.886.482
1992	26.572	2.713.394	-23	2.739.943

Kaynak: HDTM, **1992 Faaliyet Raporu**, Teşvik ve Uygulama Genel Müd., Ankara, 1993

Türkiye'de toplam parasal ihracat teşviklerinin toplam ihracat üzerindeki etkilerini araştırmak için 1982-1992 verileri kullanılarak regrasyon analizi yapılmıştır.

1982-1992 döneminde toplam parasal ihracat teşviklerinin ihracat üzerindeki etkisi doğrusal bir model çerçevesinde gösterilebilir. Modelde toplam ihracat bağımlı değişken, toplam parasal ihracat teşvikleri bağımsız değişken olarak ele alınmıştır. Buna göre elde edilen regresyon çözümlemesi şöyledir:

$$\textit{İHRACAT} = -10648990{,}19 + 37{,}1453 \; \textit{TOPLAM PARASAL TEŞVİKLER}$$
$$(14.203)$$

$R^2 = 0{,}95 \qquad F = 201{,}73$

Bu sonuca göre, toplam parasal ihracat teşvikleri ile toplam ihracat arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Toplam parasal teşviklerdeki değişiklik ihracattaki değişikliğin yüzde 95'ini açıklamaktadır. Türkiye'nin belirlenen dönemde meydana gelen ihracat artışında, parasal teşviklerin önemli bir rol oynadığı söylenebilir.

3.2.2.Vergi İadesinin Toplam İhracat Üzerindeki Etkisi

İhracatı teşvik önlemleri arasında 1980 sonrası dönemde üzerinde en çok tartışılanlardan birisi, ihracatta vergi iadesi uygulamasıdır.

İhracatta vergi iadesi aracının uygulaması, 27 Haziran 1963 tarih ve 261 sayılı Kanun ile başlatılmış. İlk ödeme ise TCMB tarafından 1964 Mart ayında yapılmıştır. Bu uygulamanın amacı, üretim aşamasında ödenen vergi, resim ve harçların, bu ürünlerin ihraç edilmesi durumunda ihracatçıya geri ödenmesi idi. Özellikle, ihraç mallarına ihraç gücü kazandırmak ve uzun dönemde ihracatın yapısını değiştirerek mamul mal ihracının toplam ihracat içindeki payının artırılması için teşvik edilmesidir.

1975 öncesinde ihraç ürünlerine verilen vergi iadeleri her mal için ayrı ayrı hesaplanmaktaydı. Bu tarihten başlayarak sistem önemli ölçüde basitleştirildi. İhracatta vergi iadesinden yararlanacak mallar 11 listede toplandı, her liste için farklı bir vergi iade oranı saptandı. İhraç ürünlerine, ne oranda destekleneceğine bağlı olarak, bu listelerden biri içinde yer verildi. Zaman içinde destekleme politikalarının gereği olarak bu malların listelerdeki konumu değiştirildiği gibi, listelerin sayısı ve vergi iade oranları da yeniden düzenlendi. 1984'den başlayarak vergi

iade oranları sistematik olarak azaltılmıştır. 1987'de liste sayısı 10'dan 5'e indirildi[347]. 1989 yılının sonunda ihracatta vergi iadesi uygulamasına son verilmiştir. Bunda, gerek bazı firmaların hayali ihracat yoluyla vergi iadesi alması gerekse 1985'de Türkiye'nin GATT Sübvansiyonlar Kodu ile ilgili anlaşmaya imza koyması önemli bir rol oynamıştır.

Türkiye'de ihracatın teşvik edilmesinde geçmişte çok önemli bir yere sahip olan vergi iadesi uygulamasına ilişkin tablo, aşağıda verilmiştir.

347 Okan H.AKTAN, "GATT ve AT Mevzuatı Karşısında Türkiye'nin İhracatı Teşvik Politikası: Geçmişi ve Geleceği", **3. İzmir İktisat Kongresi Tebliğler: Gelişme Stratejileri ve Makroekonomik Politikalar**, Mali ve Mali Piyasaları Dış Ekonomik İlişkiler, Cilt 1, Haziran 1992, s. 10.

TABLO:3.14- İhracatta Vergi İadesi Tutarları ve Vergi İade Oranları

İhracat (milyon TL.)	Vergi İadesi Tabi İhracat milyon TL.)	Vergi İadesi Tutarı (milyon TL.)	Vergi İadesine Tabi İhracatın Toplam Oranı %	Vergi İadesine Tabi İhracata Göre Vergi İade Oranı %	Toplam İhracata Göre Vergi İade Oranı %
3696.94	103.6	12.12	2.8	11.7	0.33
4173.64	303.45	29.31	7.27	9.66	0.7
4414.57	219.67	27.55	4.98	12.54	0.62
4701.01	250.4	24.89	5.33	9.94	0.53
4467.77	247.83	57.87	5.55	23.35	1.3
4831.5	1426.52	208.27	29.53	14.6	4.31
6407.7	1732.89	290.1	27.04	16.74	4.53
9090.05	1957.13	413.15	21.53	21.11	4.55
11875.88	3209.69	718.89	27.03	22.4	6.05
18037.43	7379.8	1052.89	40.91	14.27	5.84
21197.29	6479.31	919.51	30.57	14.19	4.34
20075.05	7402	1385.58	36.87	18.72	6.9
30775.46	14433.9	3117.55	46.9	21.6	10.13
31338.5	16563.06	3448.56	52.85	20.82	11
55357.84	19727.32	2949.2	35.64	14.95	5.33
75742.7	24579.41	3290.07	32.45	13.39	4.34
221498.15	55030.98	4905.16	24.84	8.91	2.21
530715.74	174220.42	24653.14	32.83	14.15	4.65
937310.58	412611.81	86816.02	44.02	21.04	9.26
1298945.23	667930.92	148989.91	51.42	22.31	11.47
2608331.53	1583406	329059	60.71	20.78	12.62
4152927.05	2268406	2872238	54.62	12.66	6.92
5012345.48	2761355.7	281959.6	55.09	10.21	5.63
8844330.5	5183997.2	438475.3	58.61	8.46	4.96
16809242.01	7902032.9	674802.22	47.01	8.54	4.01
24819337	5202613.95	389516.7	20.96	7.49	1.57
33629902.5	341.474.78	240101.32	1.01	7.06	0.07
56880015.7	57527.97	5.349.05	0.1	9.3	0.009
101283345	6.313.36	26.571.76	0.006	420.88	0.02

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı ve Uygulama Bakanlığı Faaliyet Raporları değişik seneler ve HDTMTUGM 1992 Faaliyet Raporu.

Yürürlükten kaldırıldığı tarihi kadar 1980 sonrası dönemde ülkemizde ihracatı teşvik politikasının en önemli araçlarından biri olarak kabul edilen vergi iadesi uygulamasının ihracat üzerindeki etkisi yapılan regresyon analizi sonucunda gerek vergi iadesi ile toplam ihracat, gerekse vergi iadesi ile vergi iadesine tabi ihracat arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki bulunamamıştır (Bkz.: Ek. XIV Regresyon Sonuçları).

3.2.3. Döviz Kurunun Toplam İhracat Üzerindeki Etkisi

İhracat ile ilgili konular gündeme geldiğinde üzerinde en çok konuşulan konulardan biri izlenen kur politikalarıdır.

1980 yılı öncesinde, ülkemizde ithal yasaklamaları, gümrük vergileri ve katlı kur uygulamalarına dayalı dış ticaret politikasının yanısıra kontrollü kambiyo rejimi çerçevesinde TL'nı aşırı değerlendiren sabit kur politikası benimsenmiştir. Ancak dış ödeme dengesizliklerinin iyice yoğunlaşması karşısında, büyük oranlı devalüasyonlara başvurulmuştur. Bu uygulama devalüasyon yapılan yıllar hariç, ulusal paranın aşırı değerlenmesine yol açarak, ihracatın yeterince gelişememesi üzerinde etkili olmuştur.

1980 yılından itibaren dışa dönük bir sanayileşme stratejisinin benimsenmesi, dış ticaret ve kambiyo rejiminin liberalleştirilmeye başlanması ile birlikte, bu politikanın Türk lirası'nı aşırı değerlendiren bir kur uygulaması ile yürütülmesi mümkün görülmemiş ve ülke ekonomisinde gerçekleşen enflasyon oranının diğer ülkelere oranla daha yüksek olması durumunda sürekli olarak döviz kurlarının belirlenmesi yoluna gidilmiştir[348]. 1981 yılının Mayıs ayından itibaren

348 ÇELEBİ, s. 97.

döviz kurları Merkez Bankası tarafından günlük olarak belirlenmeye başlanmıştır. 1988 yılının Ağustos ayından itibaren de Merkez Bankası bünyesinde oluşturulan bankalararası döviz piyasasında belirlenmeye çalışılmıştır. Bu sistem çerçevesinde Merkez Bankası aracılık görevini üstlenmiş bulunmaktadır.

1980'li yıllarda izlenen esnek döviz kuru politikası, özellikle 1980'in ilk yıllarında, önceki dönemde görülen TL'nın aşırı değerlenmesini azaltmış ve hatta TL'nın eksik değerlenmesine yol açmıştır. Bu durum 1980 sonrası dönemde ortaya çıkan ihracat artışları üzerinde önemli bir rol oynayan bir gelişme olarak değerlendirilebilir. Bilindiği üzere ülkemiz parasının değerinin düşmesi halinde ihracatımızın artacağı, değerli bir TL'nin ise ihracatımızı azaltıcı bir etki yapacağı güçlü bir argüman olarak ifade edilmektedir. Ancak, 1980'li yılların sonlarında, özellikle döviz kurlarının Merkez Bankası'ndaki bankalararası döviz piyasasında belirlenmeye başlamasından sonra döviz kurlarındaki artış, TL'nin aşırı değerlenmesi olgusunu gündeme getirecek şekilde enflasyon oranının çok altında kalmıştır. Bu da; vergi iadesi gibi teşviklerinde azaltılmasının etkisiyle birlikte, ihracatta 1980'li yılların sonlarında görülen tıkanmalarda, rol oynayan önemli bir faktör olmuştur.

Burada döviz kuru ile ihracat arasındaki varolan ilişkinin 1980-1995 dönemi verileri kullanılarak istatistiksel bir analizi yapılarak, sözkonusu dönemin ihracatındaki gelişmede döviz kurunun katkısı belirlenmeye çalışılmıştır.

1980-1995 döneminde ihracat - döviz kuru ilişkisini gösteren denklem aşağıda verilmiştir.

İHRACAT= - 17114357,69 + 21050,31 DÖVİZ KURU

(40.032)

R^2= *0,99072* *F= 1602,59*

Elde edilen regresyon denkleminden döviz kuru ile ihracat arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki bulunduğu anlaşılmaktadır. Buna göre 1980'li yılların başından sonuna kadar geçen dönemde Türk lirası'nın değerinin sürekli düşürülmüş olmasının ihracat üzerinde etkili olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü R^2 değeri oldukça yüksek çıkmıştır. R^2 değeri yüzde 99 olarak bulunmuştur. Buda bağımsız değişken olarak alınan döviz kurundaki değişmelerin, bağımlı değişken olan toplam ihracattaki değişmelerin yüzde 99'nu açıkladığını göstermektedir.

3.2.4.İhracat Kredilerinin Toplam İhracat Üzerindeki Etkisi

Ülkemizde ihracata yönelik sanayileşme stratejisinin uygulanmaya başlandığı 1980 yılından itibaren dışa açılmak ve dünya ekonomisi ile bütünleşebilmek amacıyla ithalatın liberalizasyonu ile birlikte ihracatın yoğun olarak teşvik edildiği görülmektedir. İhracat kredileri, 1980'li yıllardan önce de uygulanmakla birlikte günümüzde ihracatı teşvik politikasının önemli araçlarından biri niteliğindedir.

Türkiye'de ihracat kredileri ile ilgili ilk uygulama, 1968 yılında 6/10649 sayılı "İhracatın Teşviki ve Geliştirilmesi Esaslarına Dair Karar" ile başlamıştır. İhracatın kalkınma planlarında öngörülen düzeyde gerçekleşmesini amaçlayan bu karar ile, ilk defa kısa vadeli, düşük faizli ihracat kredisi de uygulanmaya başlanmıştır. 1980 yılından itibaren ise ihracat kredileri ile ilgili düzenlemeler, 25.1.1980

tarih ve 16880 sayılı "İhracatı Teşvik Kararı" çerçevesinde Başbakanlığına bağlı olarak kurulan Teşvik ve Uygulama Dairesi tarafından yürütülmeye başlanmıştır.

1980 sonrası dönemde ihracat kredilerini, T.C.Merkez Bankası İhracat Kredileri, Mevduat Bankaları İhracat Kredileri ve Türk Evimbank Kredileri olarak üç grupta incelemek mümkündür.

Merkez Bankası'nca verilen ihracat kredileri 1980 sonrası dönemde belgesiz ihracat, kesin satış finansmanı, tütün finansmanı, vesikalı senetler, ihracatı teşvik fonu, belgeli ihracat ve ihracat hazırlık kredisi olmak üzere çeşitlendirilmiştir. 1985 yılından önceki dönemde, Belgeli İhracat Kredileri olarak kullandırılan, İhracata Hazırlık Kredileri 1985 yılından itibaren, Belgeli ve Belgesiz İhracat Kredilerini kapsamıştır. 1968 yılından beri devam eden Tütün Finansman Kredisi uygulamasına 1985 yılında son verilmiş, Vesikalı Senet Kredileri ise 1984 ve 1985 yıllarındaki aradan sona 1986-1989 döneminde yeniden uygulanmıştır.

İhracat kredileri uygulamasında 1985'den itibaren yeni bir dönemi girilmiş, 1986'dan itibaren, İhracat Reeskont Kredisi ve Vesaik Mukabili Kredi uygulamalarına başlanmıştır. 1987 yılında, Yurt Dışı Muteahhitlik Hizmetleri Reeskont Kredisi, 5 Nisan 1988 tarihinden itibaren de Türk Eximbank aracılığı ile Özel İhracat Reeskont Kredisi uygulamasına başlanmıştır.

Merkez Bankası 28 Ekim 1989 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan yeni bir karar ile Özel İhracat Reeskont Kredisi'ni yürürlükten kaldırarak Dış Ticaret Sermaye Şirketleri Reeskont kredisi adı altında yeni bir kredi oluşturulmuştur[349].

349 ÇELEBİ, s. 80.

Tablo 3.15'de T.C.Merkez Bankasınca açılan kredilerin yıllara ve kredi çeşitlerine göre dağılımı verilmiştir.

TABLO: 3.15 - T.C. Merkez Bankasınca Açılan İhracat Kredilerinin Yıllara ve Kredi Çeşitlerine Göre Dağılımı (1980-1990)

Yıllar	Belgesiz İhracat	Kes. Sa Finans	Tütün Finans	Ves Son	İhr.Teş. Fonu	Belgeli ihnracat	Y.Dışı Müt.Hız	İhr. Rees	Öz İhr Rees	DTSŞ krd	Top İh.krd.	Top MB Mb. krd	(%) (1/2)
1980	6604	5612	4978	363	5730	25822	.	..	..	..	48110	655183	7.34
1981	46479	48	8848	482	17871	39454	..	..	..	..	113182	925480	12.2
1982	23686	.	3006	468	614	72831	..	..	..	..	100605	910513	11.1
1983	29022	..	5307	994	400	145758	..	..	..	..	181571	1234079	14.7
1984	1180	..	276	..	..	32157	..	..	..	..	33613	879943	3.82
1985	..	..	13	..	..	6986	..	..	..	..	6999	1299640	0.54
1986	1035	..	..	1621	..	1271	..	..	..	..	3927	1828034	0.21
1987	52800	..	..	400	..	..	1400	..	..	..	54600	3438700	1.59
1988	86500	..	..	3100	..	..	..	..	253100	..	342700	6211100	5.52
1989	328000	..	..	900	..	..	..	6000	254600	..	589500	7196000	8.19
1990	..	..	..	..	..	..	..	..	..	229000	229000	8294400	2.76

Kaynak: TC.MB. Yıllık Raporlarından Yararlanılarak Hazırlanmıştır.

Merkez Bankası kredilerine ek olarak, mevduat bankalarınca açılan kredilerle, ülkemizde ihracat kredisi kullanımında önemli artışlar gözlenmiştir. 1980 öncesi dönemde Mevduat Bankası İhracat Kredilerinin toplam kredileri içindeki payı yüzde 3-4 arasında değişirken, bu oran 1980 yılından itibaren artış göstermeye başlamıştır. Özellikle 1989 yılında "Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında 32 sayılı karar" çerçevesinde yürütülen, kambiyo rejiminin liberalleştirilmesine yönelik çalışmalar Mevduat Bankalarının ihracatın finansmanındaki rolünü de artırmıştır.

Tablo 3.16 incelendiğinde Mevduat Bankalarının verdiği ihracat kredilerinin Merkez Bankası kredilerinin üzerinde seyretmiş olduğunu görmek mümkündür. Mevduat Bankası kredileri yıllar itibariyle çok düzensiz bir seyir izlemiştir. 1986 yılına kadar önemli dalgalanmalar gösteren ihracat kredileri ancak bu yıldan itibaren artış eğilimi

göstermeye başlamıştır. Mevduat Bankası ihracat kredilerinin Mevduat Bankası toplam kredileri içindeki payı da yıllar itibariyle aynı eğilimde olmuştur. 1993 yılından bu oran yüzde 22'ye ulaşmıştır.

TABLO:3.16 - Mevduat Bankalarınca Verilen İhracat Kredileri ve Toplam Banka Kredileri İçindeki Payı (1980-1993) (Milyon TL, Yüzde)

Yıllar	Mevduat Bank.İhr.Krd. (1)	% Değişim	Mevduat Bank.Krd. (2)	% Değişim (1/2)
1980	43180	—	789515	5.47
1981	93729	117	1318688	7.11
1982	379157	304.5	1805561	21
1983	547170	44.3	2417469	22.63
1984	560904	2.5	3149251	17.81
1985	717943	27.9	5567959	12.89
1986	1690705	135.5	10052781	16.82
1987	2142100	26.7	16033594	13.36
1988	3016200	40.8	23870600	12.65
1989	5667500	87.9	39356700	14.4
1990	9549600	68.5	69286700	13.78
1991	19861800	107.9	106490700	18.65
1992	37539632	89	195182100	19.23
1993	71954041	91.7	341526900	21.68

Kaynak: T.C. Merkez Bankası Yıllık Raporları Değişik Sayılar

Ülkemizde ihracatı ve ihracat içindeki sanayi ürünlerinin payını artırmak ve bu artışa süreklilik kazandırmak için ihracatçıya rekabet gücü kazandıracak nitelikte kredi ihracat finansman garantisi ve ticari, politik risklere karşı sigorta desteği sağlayacak bir kurumun oluşturulması için Devlet Yatırım Bankası 87/11914 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 21.8.1987 tarihinde Türk Eximbank'a dönüştürülmüştür[350]. Eximbank'ın kuruluşu ile birlikte Türkiye'de

350 Vecdi ÜNAY, **Bankalarca Dış Ticaretin Finanse Edilmesi Usulleri**, İstanbul, 1989, s. 188.

ihracatın yoğun olarak parasal teşviklerle desteklendiği bir dönemden, kredi, garanti ve sigorta programları gibi uluslararası standartlara uygun teşviklerin uygulandığı bir döneme geçilmiştir. Bu programlar çerçevesinde ihracatçı ve müteahhitlere önemli ölçüde destekler sağlanmıştır. Türk Eximbank tarafından kullandırılan krediler Tablo 3.17'de incelenmeye çalışılmıştır.

TABLO: 3.17. Türk Eximbank Kredileri (1990-1995) Milyon TL.

	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Krediler	2.890.831	5.512.570	9.294.859	18.218.608	57.529.270	128.504.354
Kısa Vadeli Krediler	1.623.603	2.757.841	5.645.593	12.191.282	38.698.176	91.025.302
Orta-Uzun Vadeli Krediler	1.267.228	2.754.729	3.649.266	6.027.326	18.831.094	37.479.052

Kaynak: 1990, 1991, 1992, 1993, 1994, 1995 Eximbank Yıllık Raporlarından Yararlanarak Düzenlenmiştir.

Eximbank ihracat kredileri ile ilgili ilk uygulama 1988 yılında Sev Sonrası İhracat Kredisi (SSİK) ile başlamıştır. Ancak bu kredi, 31 Ocak 1989 tarihinden itibaren Sevk Öncesi İhracat Kredisi (SÖİK) ile birleştirilmiştir. SÖİK uygulamaya konulduğu Mart 1989 tarihinden itibaren sürekli artış göstererek ihracatın desteklenmesinde önemli bir işlevi yerine getirmektedir. Aşağıdaki Tablo 3-18.'de Türk Eximbank tarafından ihracatçılara kullandırılan krediler gösterilmiştir.

TABLO: 3.18. Türk Eximbank İhracat Kredileri (1989-1995)

Yıllar	Sevk Öncesi İhracat Krd. (Milyar TL)	İhracat Döviz Kredisi (Milyon $)	Dış Ticaret Şirketler Reeskont Kredisi (Milyar TL)
1989	1.113	—	1.493
1990	3.19	3.8	538
1991	5.589	29.6	753
1992	10.52	11.2	1.594
1993	19.423	9.3	3.094
1994	22.201	570	9.606
1995	36.442	1.392	15.578

Kaynak: Eximbank Yıllık Raporları (1990, 1991, 1992, 1993, 1994, 1995)'nden yararlanılarak düzenlenmiştir.

1990 yılı içinde Sevk Öncesi İhracat Kredisi kapsamında 2.400 milyon US Dolar FOB ihracat taahhüdü karşılığı 3.190 Milyar TL kredi kullandırılmıştır[351]. 1991 yılında 5.589, 1992 yılında 10,520, 1993 yılında 19,423, 1994 yılında 22,201 ve 1995 yılında 36,442 milyar TL kredi kullandırılmıştır.

1990 yılında uygulamaya konulan ve DTSŞ'ne kullandırılan Kısa Vadeli Senet Reeskont Kredisi, 28.10.1989 tarihinden önce Özel İhracat Reeskont Kredisi olarak kullandırılmıştı. 1992 yılında yaklaşık 1.6 trilyon TL değerinde kullandırılan bu kredi 1993 yılında artarak 3.1 trilyon TL'na ulaşmıştır. 1995 yılında ise 15.6 trilyon TL olarak gerçekleşmiştir.

İlk kez 1990 yılında uygulamaya konulan döviz kredisi programı, 1994 yılında revize edilerek ihracat döviz kredisi adı altında yoğun bir şekilde kullandırılmıştır. Program çerçevesinde 1994 yılında 948.2 milyon ABD Doları FOB ihracat taahhüdü karşılığında 570 milyon

351 Türk Eximbank **Yıllık Raporu**, 1990, s. 18.

ABD Doları kredi kullandırılmıştır[352]. 1995 yılında ise 1.638 milyon ABD doları FOB ihracat taahhüdü karşılığında 1.392 milyar ABD doları kredi kullandırılmıştır.

Eximbank kredi programı içinde önemli bir yeri alan kredi türlerinden biri de Alıcı Kredileridir. Alıca kredileri ile ilgili yıllar itibariyle gelişmeler incelendiğinde bu kredilerin özellikle dünya ticaretine yeni açılan Bağımsız Devletler Topluluğu ve Doğu Avrupa ülkelerine girmemizde büyük rol oynadığını söylemek mümkündür.

İlk olarak 1989 yılında Sovyetler Birliği ile uygulanmaya başlayan Alıcı kredilerinden günümüzde bütün Türk Cumhuriyetleri yararlanabilmektedir. Bu ülkelere verilen kredi miktarları yıllar itibariyle Tablo 3.19.'da yer almaktadır.

352 Türk Eximbank **Yıllık Raporu**, 1994, s. 16.

TABLO:3.19. Türk Eximbank Alıcı Kredileri (Milyon ABD Doları)

ÜLKELER	ANLAŞMA TARİHİ	KREDİ TUTARI	1995 SONU İTİBARİYLE KULLANDIRIM
SSCB/RUSYA FED.		1.150.0	599.4
- 1.SSCB	18.04.1989	150	144.7
- 2. SSCB	28.07.1989	150	147.9
- 3. SSCB	20.12.1990	300	194.6
- 4. SSCB	28.05.1991	200	112.2
- Proje Kredisi	15.12.1995	350	-
ROMANYA	10.05.1990	50	45.7
SURİYE	03.08.1990	15	7
ARNAVUTLUK	01.02.1991	15	13.9
TUNUS	14.08.1991	40	1.9
ÖZBEKİSTAN		250	154.3
İhracat Kredisi	05.06.1992	125	124.6
Proje Kredisi	01.02.1993	125	29.7
TÜRKMENİSTAN		91	89.2
İhracat Kredisi	23.10.1992	75	75
Proje Kredisi	25.01.1993	16	14.2
KAZAKİSTAN		200	128.3
İhracat Kredisi	20.08.1992	55.7	40
Proje Kredisi	15.12.1992	144.3	88.3
KIRGIZİSTAN		75	32.9
İhracat Kredisi	20.06.1993	33.9	24.2
Proje Kredisi	15.01.1993	41.1	8.7
AZERBAYCAN		250	70.5
İhracat Kredisi	21.04.1993	100	58.3
Proje Kredisi	27.01.1994	150	12.2
GÜRCİSTAN		50	41.5
İhracat Kredisi	12.02.1993	50	41.5
TACİKİSTAN	50	20	
İhracat Kredisi	08.04.1993	50	20
NAHÇIVAN		20	19.6
İhracat Kredisi I	03.06.1992	10	9.7
İhracat Kredisi II	16.04.1993	10	9.9
TOPLAM		2.256.0	1.224.2

Kaynak: Türk Eximbank 1995 Yıllık Raporu, s. 22.

Kredi ve garanti programları yanında Eximbank'ın son yıllarda sigorta faaliyetlerine de büyük ölçüde ağırlık verdiğini söylemek mümkündür. Sigorta faaliyetleri incelendiğinde, kısa vadeli ihracat sigorta kapsamına alınan sevkiyat tutarı 1989 yılında 15.5 milyon ABD Doları iken 1994 yılında 1.780 milyon ABD dolarına yükseldiği görülmektedir. Spesifik ihracat Kredi Sigortası çerçevesinde ise 1990 yılında 57 milyon ABD Dolar tutarında ihracat işlemi sigorta kapsamına alınmışken bu değer 1994 yılı sonunda 82.2 milyon ABD Dolarına ulaşmıştır.

Türkiye'de ihracat kredilerini topluca değerlendirdiğimizde; toplam ihracat kredilerinin ihracat içindeki payı yıllar itibariyle dalgalanmakla birlikte bu oranlar bize özellikle son yıllarda ihracatın yarıya yakın bir kısmının krediler yolu ile finanse edildiğini göstermektedir. İhracat kredilerinin toplam ihracat içindeki payı yüzde 56'lara ulaşmıştır. Uygulanan politikalar çerçevesinde Merkez Bankası ihracat kredilerinin giderek azalması ve 1990 yılında tamamen kaldırılması üzerine ihracatın finansmanında Mevduat Bankalarının ve 1988 yılından itibaren Türk Eximbank'ın rolu giderek artmıştır. TABLO: 3.20. Türkiye'de ihracata yönelik kredilerin yıllar itibariyle gelişimi verilmiştir.

TABLO: 3.20- Türkiye'de İhracata Yönelik Kredilerin Gelişimi

Yıllar	Toplam İhracat	T.C.M.B İhr.Krd.	Mev.Bank. İhr.Krd.	Türk Ex. Krd.	Diğ.Mal. Ku.Krd.	Top.İhr. Krd.
1990	221498	48110	43180	—	—	91290
1981	530716	113182	93729	—	—	206911
1982	937311	100605	379157	—	—	479762
1983	1298945	181571	547170	—	—	728741
1984	2608332	33613	560904	—	—	594517
1985	4152927	6999	717943	—	—	724942
1986	5012346	3927	1690705	—	—	1694632
1987	8844331	54600	2142100	—	—	2196700
1988	16809242	342700	3016200	129284	33400	3521584
1989	24819337	589500	5667500	1323585	59000	7639585
1990	34471706	229000	9549600	3728200	78500	13565300
1991	53773403	—	19861800	6342000	206200	26410000
1992	111123668	—	37539632	12687500	248100	50475232
1993	171144874	—	71954041	24220000	—	96174041

Kaynak: T.C. Merkez Bankası Ve Türk Eximbank
Yıllık raporlarından yararlanılarak hazırlanmıştır.

1980-1993 döneminde ihracat kredisi kullanımındaki değişmelerin ihracat üzerindeki etkisi aşağıdaki gibi belirlenmiştir.

$$\textit{İHRACAT} = 4335637{,}75 + 1{,}796907\ \textit{İHRACAT KREDİLERİ}$$
$$(35.683)$$

$R^2 = 0{,}98989 \qquad F = 1273{,}25$

Yapılan regresyon analizi sonucunda, elde edilen regresyon denklemi, ihracat ile ihracat kredileri arasında aynı yönde ve istatistiksel açıdan anlamlı ilişki bulunduğunu göstermektedir. Hesaplanan regresyon denkleminden ihracat kredisi kullanımındaki yüzde 1'lik bir değişmenin ihracat üzerindeki etkisinin yüzde 1,79 olduğu anlaşılmaktadır. Buradan hareketle 1980 sonrası dönemde Türkiye'nin ihracat artışında, ihracat kredilerinin önemli bir yer tuttuğu söylenebilir.

3.2.5.Toplam İhracat ile Vergi İadesi, Döviz Kuru ve İhracat Kredileri İlişkisi

Burada vergi iadesi, döviz kuru, ihracat kredileri ve ihracatı teşvik belgeleri değişkenlerinin birlikte ele alınmasıyla çoklu regresyon analizi yapılmış ve ihracat üzerinde en fazla etkili olan aracın belirlenmesine çalışılmıştır.

Modelde toplam ihracat bağımlı değişken, vergi iadesi, döviz kuru (TL/Dolar), ihracat kredileri ve ihracatı teşvik belgeleri bağımsız değişken olarak ele alınmıştır.

1980-1993 döneminde vergi iadesi, döviz kuru, ihracat kredileri ve ihracatı teşvik belgelerindeki değişmelerinin ihracat üzerindeki etkisi aşağıdaki gibi tahminlenmiştir.

İHRACAT=1650675,5654-0,061869 VERGİ İADE TUTARI+10583,4971,48

(-0.182) (12.094)

DÖVİZ KURU (TL/DOLAR)+0,599967 İHRACAT KREDİLERİ 1030,632002

İHRACAT TEŞVİK BELGESİ (5.619) (-1.362)

R^2= *0.99* *D-W = 1,806*

Modelin analiz sonuçlarına göre ihracat değişimi ile döviz kuru, ihracat kredileri arasında aynı yönlü, vergi iadesi ve ihracat teşvik belgeleri arasında ters yönlü bir ilişki bulunmuştur. Döviz kuru, ihracat kredileri ile ihracattaki gelişmelerle olan ilişki diğerlerine göre daha anlamlıdır. T istatistiklerine bakarak vardığımız bu sonuca göre yüzde 10 önemlilik düzeyinde döviz kuru ve ihracat kredilerindeki

değişmeler ile ihracattaki değişme arasındaki ilişki pozitif yönde ve kuvvetlidir. Diğer iki değişkenle olan ilişki ise negatif yönde ve zayıftır.

Diğer taraftan korelasyon katsayısı (R^2) denenen serinin ihracat artışının yüzde 99'unu açıkladığını belirtmektedir.

Bu sonuca göre, 1980 sonrası dönemde ihracattaki değişmelerin önemli ölçüde ihracat kredileri ve bu dönemde izlenen döviz kuru politikalarına bağımlılık göstermiş olduğu söylenebilir. Gerçekten de ele alınan dönemin özellikle son yıllarında vergi iadesi miktarlarının azalması döviz kuru ve ihracat kredilerinin ihracat artışı üzerindeki önemini ön plana çıkarmıştır.

3.3. İhracat Teşviklerinin Makro Değişkenlere Etkisi

Bu bölümde toplam parasal ihracat teşvikleri ile GSMH, üretim, katma değer ve istihdam arasında ne tür bir ilişkinin olduğunu ortaya koymak amacıyla ekonometrik bir çalışma yapılarak, sözkonusu dönemde ihracat teşviklerindeki değişmelerin ilişki kurulan değişkenlere katkısı belirlenmeye çalışılacaktır.

Modellerde, toplam parasal ihracat teşvikleri bağımsız değişken, GSMH, üretim, katma değer ve istihdam bağımlı değişken olarak ele alınmıştır. Yapılan basit regresyon analizleri sonucu modellerin çözümü şöyledir.

1. Model: log GSMH= -3070676,20 + 461270,17 Log TOP.İHR.TEŞ.

$R^2 = 0.94$ $F= 186,57$ *(6.979)*

2. Model: log ÜRETİM = -3526,34 + 458.39 log TOP.İHR.TEŞ.

$R^2 = 0.91$ $F= 53,27$ *(5.700)*

3. Model: log KATMA DEĞER= -24820,08 + 3041,91 log TOP.İHR.TEŞ.

R^2 = 0.86 F= 32,22 (5.138)

4. Model: log İSTİHDAM = 1503,66+1254,86 log TOP.İHR.TEŞ.

R^2= 0.68 F= 11.73 (3.425)

Yukarıda sınanan modellerde, toplam ihracat teşvikleri ile GSMH, üretim, katma değer ve istihdam arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir.

En kuvvetli ilişki, toplam ihracat teşviklerinin bağımsız, GSMH'nın bağımlı değişken olarak ele alındığı birinci modelde sözkonusudur. Çünkü yapılan regresyon analizi sonucunda R^2 değeri oldukça yüksek bulunmuştur. Toplam ihracat teşvikleri ile GSMH arasındaki ilişkinin varlığı konusundaki en önemli kanıt, açıklayıcılık oranının yüzde 94 gibi oldukça yüksek bir düzeyde gerçekleşmesidir.

Modellerde T istatistiklerine bakarak vardığımız sonuçlara göre yüzde 10 anlamlılık düzeyinde toplam ihracat teşvikleri ile modelde bağımlı değişken olarak ele aldığımız değişkenler arasındaki ilişkinin kuvvetli olduğu söylenebilir. Toplam ihracat teşvikleri ile istihdam arasındaki ilişkinin sınandığı dördüncü modelde diğerlerine oranla daha düşük bir ilişki bulunmuştur. Bu sonuca göre toplam ihracat teşviklerindeki değişiklik istihdamdaki değişikliğin yüzde 68'ini açıklamaktadır. Çünkü R^2 değeri yüzde 68'dir.

Toplam ihracat teşvikleri ile diğer iki değişken arasındaki ilişki istatistiksel açıdan değerlendirildiğinde anlamlı bir ilişkinin varlığı sözkonusudur. Neticede, toplam ihracat teşviklerinin modelde yer alan değişken üzerinde olumlu bir katkısının olduğu söylenebilir. 1980 sonrası dönemde Türkiyenin ihracat artışında ihracat teşvikleri önemli bir yer tutmuş ve bu da diğer değişkenleri olumlu yönde etkilemiştir.

C. TÜRKİYE'DE YATIRIMLARA SAĞLANAN SÜBVANSİYONLAR

1. Türkiye'de Yatırım Teşvikleri

1.1. Gümrük Vergisi ve Fon Muafiyeti

Gümrük Muafiyeti, Teşvik Belgesi kapsamında ithali yapılacak yatırım malı, hammadde, ara malı ve işletme malzemelerinin ithali sırasında ödenmesi gereken gümrük vergi, resim ve harçlardan muafiyeti kapsamaktadır. Teşvik belgesi kapsamında gerçekleştirilen gümrük muafiyetli ithalatta ayrıca fon kesintisi uygulanmaktadır. Kesinti oranı sektörlere göre değişmekte olup, yatırımın yapılacağı bölgeye göre fon kesintisi muafiyeti de tanınabilmektedir.

Türkiye ile AB arasında yapılan "Türkiye-AT 36. Ortaklık Konseyi Toplantısı"nda alınan kararda "Topluluk İle Türkiye arasında ithalat ve ihracattan alınan gümrük vergileri, ile eş etkili vergiler, bu kararın yürürlüğe giriş tarihinde tamamen uygulamadan kaldırılacaktır. Topluluk ve Türkiye, o tarihten itibaren yeni ithalat ve ihracat vergileri ile eş etkili vergileri uygulamaya koymaktan kaçınacaklardır." hükmü esasa bağlanmıştır[353]. Gümrük Birliğinin sağlanması nedeniyle söz konusu karar uygulamaya geçmiş olup, Birliğe üye herhangi bir ülkeden yapılacak ithalatta gümrük vergi, resim ve harçların ödenmesi durumu ortadan kalkmıştır.

Bununla birlikte, Gümrük Birliğinden sonra gümrükler indirilince bu teşviğin önemi azalmışsa da, Avrupa Birliği dışında kalan ülkelerden yapılacak ithalatlarda gümrük vergisi ve Fon muafiyetinden yararlanmak halen büyük bir önem taşımaktadır.

353 **Türkiye - AT 36 - Ortaklık Konseyi Toplantısı**, İktisadi Kalkınma Vakfı Ya.No: 131, İstanbul, 1995, s. 2.

1.2. Yatırım İndirimi

Yatırım indirimi, ekonomik kalkınmayı sağlamak amacı ile özel sektörde faaliyet gösteren gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerine tanınan bir vergi istisnasıdır.

Yapılacak yatırımın asgari tutarının 18 milyar lira (zirai yatırımlarda 3 milyar TL) olması halinde yatırım indirimi uygulanmaktadır. Yatırım indiriminin oranı yüzde 30 ile yüzde 100 arasında değişmektedir. Uygulamada, yüzde 30'luk orana pek rastlanmamakta, genellikle yüzde 100'lük oran uygulanmaktadır. 1 Ocak 1995 tarihinden itibaren teşvik belgesi alınan ve yatırımına başlanılan yatırımlarda, ilgili yıl kazancından indirilemeyen yatırım indirimi tutarı, izleyen ilk üç yılda yeniden değerleme oranında artırılarak gözönüne alınır[354].

Bir yatırımın yatırım indirimi teşviğinden yararlanabilmesi için üretimi genişletmeye, verimliliği artırmaya, ihracatı geliştirmeye, mamul kalitesini yükseltmeye, enerji tasarrufu sağlamaya, kültür seviyesini yükseltmeye, bilimsel ve teknik araştırmaları geliştirmeye, çalışma güvenliğini sağlamaya ve turizmi teşvike matuf olmalıdır[355]. Yatırım indirim teşviğinin önemli bir özelliği, bu indirime yatırımın bina, makina, tesisat, araç ve benzeri amortismana tabi yeni aktif değerlerin maliyet bedelleri üzerine uygulanmasıdır.

---

354 Şükrü KIZILOT, "Teşvikle Hibeyi Birbirine Karıştıranlara Ders" **Sabah Gazetesi**, 22 Mayıs 1997, s. 12.

355 Erdoğan ALKİN ve Arif ESİN, **Sanayileşmede Teşvik Sistemleri**, TÜSİAD, İstanbul, 1990, s. 59.

KOBİ yatırımları "yatırım indirimi" ve "gümrük muafiyeti"nden 26.12.1994 tarih ve 94/6411 sayılı "Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar" çerçevesinde yararlandırılacaktır. Bu karar kapsamında KOBİ yatırımları "özel önem taşıyan sektör" yatırımı olarak kabul edilir. Bu sebeple, sözkonusu yatırımlar için yatırım indirimi oranı yüzde 100 olarak uygulanacaktır[356].

1.3. Finansman Fonu

Bir muafiyet ya da istisna uygulaması olmayıp, vergi ertelemesine yönelik düzenlemedir. Yapılacak yatırımların finansmanında kullanılacak bir fon niteliğindedir. Bu fondan, öteden beri faaliyetine devam eden ve hesap dönemini farklı kapatan kurumların yatırımları yararlanabilmektedir[357].

Yararlanmak isteyenler bazı koşulların gerçekleşmesine bağlı olarak kurumlar vergisi matrahının yüzde 25'ini ve yapılacak yatırım tutarını aşmayacak şekilde, ödeyecekleri vergiyi bir yıl erteleyebilirler. Finansman fonu, vergi ertelemesine yönelik bir uygulamadır.

1.4. Vergi, Resim ve Harç İstisnası

Teşvik Belgesi'ne bağlı ve ihracata yönelik yatırımlar için alınan yatırım kredilerinin alınmasından başlayıp, ödenmesine kadar geçen süre içinde yapılan her türlü banka, noter, tapu masraflarından bağışıklık sözkonusudur. Şirket kuruluşu ve sermaye artırımı ile gayri menkullerin ve irtifak haklarının aynı sermaye olarak konulması

356 Nilgün DEMİR, "Küçük ve Orta Boy İşletme (KOBİ) Yatırımlarında Devlet Yardımları", **Vergi Sorunları Dergisi**, Mart 1997, Y.15, S. 102, s. 131.

357 İGEME, **Avrupa Topluluğu'nda Uygulanan .....**, s. 46.

durumunda yapılacak tapu işlemleri sırasında oluşacak damga vergisi ve harçlar da bağışıklık kapsamındadır.

1.5. Bina, İnşaat Harcı İstisnası

Hastane, prevantoryum, sanatoryum, dispanser ve benzeri sağlık kuruluşları, her türlü fabrika, değirmen, sınai nitelikte imalathaneler ve tersaneler ile organize sanayi bölgeleri, küçük sanat sitelerinde yapılan her türlü bina inşaatı ve teşvik belgeli otel, motel ve benzeri turistik tesisler ile belediye mücavir alan sınırları içinde veya dışında inşa edilecek ahır, samanlık, kümes ve hayvan barınakları ile yemlik gibi yapı tesisleri bina inşaat harcından istisna tutulmuştur[358].

1.6. Makina ve Teçhizat Alımında KDV Desteği

Teşvik Belgesi istinadan düzenlenen yerli global listelerde yer alan, yeni olarak temin edilen, yurt çinde imal edilmiş olan makina ve teçhizattan, Müsteşarlıkça proje bazında uygun görülenlerin KDV'lerine 10 puan ilave edilerek tespit edilen tutar, Fon kaynaklarından yatırımcıya ödenir[359].

Ancak, bu iade, makina ve teçhizat alındıktan 1-1,5 yıl sonra yapılabilmektedir. Makina ve teçhizat alımlarında KDV desteği, uluslararası ihale neticesi ile yapılan Teşvik Belgesi Yatırımlarda, ihalenin yerli Firmada kalması halinde, yatırımcı Firma yerine, ihaleyi kazanan Firmalara ödenir. Milletlerarası ikili anlaşmalar çerçevesinde Türkiye'de iş yapan yabancı kuruluşlara KDV desteğine tabi mal teslimi yapan yerli firmalar içinde uygulanabilir. Yukarıda belirlenen oran, inşa edilen gemi ve yatlara fatura bedeli üzerinden uygulanır.

358 İNECİ, s. 221.

359 İNCEKARA, s. 95.

1.7. Katma Değer Vergisi Ertelemesi

Yatırım malları ithali yapılırken ödenmesi gereken Katma Değer Vergisi yerine gümrüğe bir banka teminat mektubu verilmektedir. Makina fiilen çalışmaya başladıktan sonra, normal işletme çalışmaları sonucunda ödenmesi gereken Katma Değer Vergisi'nin bir bölümünün, ithalat makina ve donanımın katma değer borcu olarak ödenmesi sözkonusudur. Böylelikle bir vergi bağışıklığı doğmaktadır[360].

1.8. Teşvik Kredileri

Teşvik Belgesine bağlı olan yatırımların orta ve uzun süreli iç ve dış kredilerden yararlanması sözkonusudur. Ayrıca 6411 sayılı Karar'da belirtilen konularda yapılacak yatırımların özel kredilerden yararlanabileceği belirtilmiştir. Devletin fon kaynaklarından vereceği krediler, normal piyasa koşullarında alınabilecek kredilerden daha düşük faiz oranına sahip olmaktadır.

1.9. Teşvik Primi

Yurtiçinde imal edilmiş makina ve teçhizatın KDV'sine karşılık gelen miktar teşvik primi olarak yatırımcılara ödenmektedir.

1.10. Enerji Teşviki

Enerji desteği Kalkınmada Öncelikli Bölgelerde belirli sektörlerde yapılacak yatırımların, işletme dönemine geçildikten sonraki ilk beş

360 Nurgil R. CHAMBERS, "Avrupa Birliği'nde ve Türkiye'de Yatırımlara Uygulanan Devlet Yardımları", **Vergici ve Muhasebeci ile Diyalog Dergisi**, 1996/9, s. 49-50.

yıllık elektrik enerjisi tüketiminin yüzde 25'inin, Para Kredi ve Koordinasyon Kurulu tarafından belirlenecek esaslar çerçevesinde, fon kaynaklarından karşılanmasını kapsamaktadır.

1.11. Arsa Sağlanması

Kalkınmada Öncelikli Yörelerde ve Sanayi kuşaklarında yapılacak yatırımlar için devlet tarafından arsa sağlanması sözkonusu olabilmektedir.

1.12. Dış Kredi Teminat Mektubu Masraflarına Katkı

Türkiye'de döviz kazandırıcı yatırım yapan, mal üreten müteşebbislerin faaliyetlerine dönük, kendi imkanları ile temin ettikleri dış krediye kamu bankaları aracılığı ile verecekleri teminat mektubu masraflarının yüzde 50'si, Müsteşarlıkça çıkarılacak tebliğ ile belirlenecek esasları çerçevesinde, fondan karşılanır[361].

1.13.Taşınma Desteği

Yatırımların, gelişmiş sanayi bölgelerinden, kalkınmada öncelikli bölgelere taşınması durumunda, taşınma masraflarının yüzde 50'si kadar fon kaynaklarından kredi verilebilecektir. Bölgeler arası dengesizliğin giderilmesi amacıyla sağlanan bir destektir.

1.14. Kalite-Standart Sağlama

Yatırımcıların TSE ve ISO normlarına uygun kalite ve standart belgesi almak için yapacakları başvuru sırasında, TSE tarafından

361 İNCEKARA, s. 95.

yapılan hizmet bedelinin tamamı fon kaynaklarından karşılanabilecektir. Önceki yıllarda sözkonusu olmayan bu desteğin, yatırımcıların gümrük birliğine uyum sorunlarını azaltmak amacıyla uygulamaya getirildiği düşünülmektedir[362].

2.Türkiye'de Yatırım Teşvik Uygulamaları ve Etkileri

2.1. Türkiye'de Yatırım Teşvik Uygulamaları

Ülkemizde teşvik sistemi ve teşvik politikalarının tarihi Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar uzanmaktadır.

Türkiye'de yatırımların teşviki, ilk defa Osmanlı İmparatorluğu zamanında 1913 yılında uygulamaya konan ve gümrük muafiyeti tanıyan Teşvik-i Sanayi Kanunu Muvakkıtı yasası ile gerçekleştirilmiştir[363]. Daha sonra 1927 yılında 1055 sayılı Teşvik-i Sanayi Kanunu yürürlüğe konulmuştur. Bu kanun ile milli sanayinin teşvik ve korunması amaçlanmıştır[364].

1967 yılında 202 sayılı Kanun ile yatırım indirimi uygulamaya konmuş, aynı yıl yürürlüğe giren 933 sayılı Kanun ile mevcut teşvik sisteminin temelleri oluşturulmuştur. 1968 yılında Teşvik Belgesi adı altında yeni bir teşvik dağıtma yöntemi uygulanmaya başlanmıştır. 1969-1979 yılları arasında yatırım teşvik tedbirlerinin etkinliği ve sayısında önemli bir değişiklik olmamış, 1979 yılında yayımlanan 33

362 Nurgil R.CHAMBERS, "Yatırımları Özendirme Önlemlerindeki Gelişmeler", **Vergici ve Muhasebeci ile Diyalog Dergisi**, Y.11, S. 11, 1996/4-5, 1996, s. 71.

363 YÖRÜK, s. 88.

364 Coşkun Can AKTAN, "Teşvik Kollamacılık 2", **Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Y. 31, Aralık 1994, s. 42.

sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile, 1969 yılında iptal edilen gümrük muafiyeti teşviği tekrar yürürlüğe konulmuştur. 1982 yılında 2716 sayılı Kanun ile yasal temele kavuşturulmuştur.

1980 sonrası dönemde yatırımları teşvik edici önemli kararlar alınmıştır. 1985 yılında Kaynak Kullanımını Destekleme Primi (KKDP) yürürlüğe konulmuştur. KKDP uygulamasına 1991 yılında son verilmiş ve yerine Fon Kaynaklı Kredi uygulaması ihdas edilmiştir. Bu arada 1989 yılında yürürlükten kaldırılan yatırımlara ait yerli makina-teçhizata uygulanan teşvik primi 1992 yılında tekrar uygulamaya konmuştur.

Ülkemizde 1980 sonrası dönemde uygulanan başlıca yatırım teşvikleri Ek- XIII Tablo 2'de gösterilmiştir.

2.2. Türkiye'de Yatırım Teşviklerinin Yatırımlara Etkisi

Ülkemizde 1968 yılında belgeli sisteme geçilmesi ile yatırımların teşvik tedbirlerinden yararlanması Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü tarafından verilen Yatırım Teşvik Belgesi vasıtasıyla sağlanmıştır.

Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü tarafından yürütülen Yatırımları Teşvik Mevzuatı kapsamında; 1980-1996 yılları arasında verilen yatırım teşviklerinin yıllar itibariyle dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

TABLO: 3.21 . Türkiye'de Yatırım Teşvik Belgeleri Gelişimi

Yıllar	Belge Sayısı (Adet)	Toplam Yatırım Tutarı (Milyon TL)	İstihdam (Kişi)
1983	1.031	521.216	51.738
1984	1.176	1.105.224	58.897
1985	1.821	3.531.418	106.604
1986	2.459	5.129.353	157.306
1987	2.81	6.830.337	161.4
1988	2.742	11.653.387	268.297
1989	3.256	19.376.212	205.338
1990	3.141	22.683.675	181.408
1991	1.775	33.175.088	172.186
1992	1.554	51.230.072	116.025
1993	3.051	410.396.696	197.857
1994	1.399	208.861.728	97.516
1995	4.954	2.187.010.655	376.113
1996	5.023	1.997.992.354	271.541

Kaynak: HDTM

Tabloda da görüldüğü gibi belge sayısı 1984 yılından sonra belirgin bir artış göstermiştir. Hem belge sayısı hem de belgenin temsil ettiği yatırım tutarı belirli bir istikrar göstermektedir. Ancak bu istikrar 1989 yılına kadar korunabilmiş, bu yıldan sonraki yıllarda hem belge hem de tutar olarak bir gerileme içine girilmiştir. 1993 yılından sonra tekrar canlılık kazanmıştır.

Yukarıdaki teşvik tutarlarının sektörel dağılımı ise aşağıdaki gibi olmuştur.

TABLO: 3.22- 1983-1996 Yılları Arasında Yatırım Teşviklerinin Sektörel Dağılımı (Milyon TL)

Yıllar	Tarım	Madencilik	İmalat	Enerji	Hizmet	Toplam
1983	21.784	30.378	270.981	2.694	224.197	550.394
1984	22.972	214.472	557.723	25.209	236.157	1.055.633
1985	40.1	136.7	918.5	1.511.600	1.924.500	3.531.400
1986	37.3	305.2	1.986.600	207.2	2.593.200	5.129.500
1987	160.5	516	2.563.800	642.5	2.947.600	6.830.400
1988	126.175	232.341	5.739.057	1.079.435	4.476.379	11.653.387
1989	508.618	529.458	9.361.274	364.456	8.612.406	19.376.212
1990	2.381.373	607.517	15.639.180	462	3.593.605	22.683.675
1991	574.502	1.365.426	23.884.247	1.647.245	10.703.668	38.175.088
1992	663.028	1.468.217	34.079.244	1.124.421	13.877.162	51.230.072
1993	2.474.540	6.527.906	159.259.221	12.887.121	48.887.120	229.274.908
1994	2.283.642	4.301.436	125.011.196	10.448.266	66.816.688	208.861.728
1995	8.475.981	13.358.781	1.915.498.755	51.690.834	147.986.304	2.187.010.655
1996	36.261.363	25.085.478	1.472.011.599	68.372.736	396.261.178	1.997.992.354

Kaynak: HDTM

Yatırım teşviklerinin 1983-1996 yıllarını kapsayan dönemde sektörler itibariyle göstermiş olduğu gelişim yatırım teşviklerinde ağırlığın imalat ve hizmetler sektörleri arasında paylaşıldığını göstermektedir. Türkiye'de yatırım teşviklerinin, yatırım teşvik araçları itibariyle dağılımı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

TABLO: 3.23- Türkiye'de Yatırım Teşvik Araçlarının Gelişimi (Milyar TL) Fiyatlarla

Yıllar	Adedi	KKDP	TP	Yİ	KK/KKDI	GM	VRHİ
1989	3257	5015	841	9449	—	4002	570
1990	3141	6924	66	15313	—	800	521
1991	1775	5046	709	21049	1970	3692	817
1992	1555	—	588	27703	1212	5480	1445
1993	3053	—	3791	128527	39285	19266	7111
1994*	1037	—	2165	26791	7065	9827	4330

Kaynak: Kapital Dergisi, Y.3, S.1, Ocak 1995, s. 85

(KKDP: Kaynak Kullanımı Destekleme Primi, TP: Teşvik Primi, Yİ: Yatırım İndirimi, FKK: Fon Kaynaklı Kredi, KKDK: Kaynak Kullanımı Destekleme Kredisi, GM: Gümrük Muafiyeti, VRHİ: Resmi, Resim ve Harç İstisnası)

* Ocak-Ekim sonu

Türkiye'de yatırım teşviklerinin gelişimine kısaca değindikten sonra, burada yatırım teşviklerinin toplam yatırımlar üzerindeki etkisini araştırmak için basit regresyon analizi yapılmıştır. Önce yatırım teşvikleri ile toplam sabit sermaye yatırımları arasında, sonra da yatırım teşvikleri ile özel kesim sabit sermaye yatırımları arasındaki ilişki araştırılmıştır. Regresyon analizi 1987-1997 verileri kullanılarak yapılmıştır.

Modelde toplam sabit sermaye yatırımları bağımlı değişken, toplam yatırım teşvikleri bağımsız değişken olarak ele alınmıştır.

Sözkonusu dönemde TSSY-Toplam Yatırım Teşvikleri ilişkisini gösteren denklem aşağıda verilmiştir.

TOPLAM SABİT SERMAYE YATIRIMLARI=797089,303+0,000884 TOP. YATI. TEŞ.

(4.795)

R^2= *0,70* *F= 22,9*

Yapılan basit regresyon analizi sonucunda, toplam yatırım teşviklerinde meydana gelen değişmeler toplam sabit sermaye yatırımlarını etkilemektedir. Çünkü R2 yüzde 70 olarak bulunmuştur. Aralarındaki ilişkinin kuvvetli olduğu söylenebilir. T istatistiklerine bakarak vardığımız bu sonuca göre yüzde 10 önemlilik düzeyinde toplam yatırım teşvikleri ile toplam sabit sermaye yatırımları arasındaki ilişki aynı yönde ve kuvvetlidir.

Teşvikler en genel anlamda, kamu kesiminden özel kesime yönelmiş bir gelir aktarımıdır. Girişimciler uluslararası pazarlarda zorlanmadan rekabet edebilsinler diye onlara sağlanmış bir birim

maliyeti düşürme önlemi olarak değerlendirilebilecek olan teşvikler, girişimcilerin plan doğrultusunda eylemde bulunmaları karşılığında aldıkları ödül olarak da değerlendirilebilir. Türkiye ekonominde teşviklerin her iki işlevide yerine getirmeye yöneldiği söylenebilir. Ancak, Türkiye ekonomisinde uzun yıllar iç pazara yönelik olarak çalışmış olan özel kesim, 1980'lerden sonra uluslararası rekabet kaygısı duymaya başlamıştır. Bununla birlikte, Türkiye, altyapısını henüz tamamlayamamış bir ülke olarak, girişimcilere gelişmiş ülkelerin sunabildiği altyapıyı sunamamaktadır. Teşvikler bu eksikliği bir ölçüde azaltan bir etken olarak da anlam kazanmaktadır.

Türkiye ekonomisinde yatırım teşvikleriyle özel kesim yatırımlarının sıkı ilişkiler içinde olduğu gözlenmekte ve ekonometrik çalışmalarda bunu ortaya koymaktadır.

Yatırım teşvikleriyle özel kesim yatırımları arasında ne tür bir ilişki olduğunu ortaya koymak amacıyla bir basit regresyon analizi yapılmış, yapılan analiz sonucunda elde edilen regresyon denklemi aşağıdaki gibidir:

ÖZEL KESİM SSY= 534 622,50+0,000775 TOP.YAT.TEŞ.

(5.225)

R^2= *0,74* *F= 27,29*

Özel yatırımlarla teşvikler arasındaki ilişkinin varlığı konusundaki en önemli kanıt, açıklayıcılık oranının yüzde 74 gibi yüksek bir düzeyde olmasıdır. Bu da göstermektedir ki, özel yatırımların yatırım teşviklerinden bağımsız olduğu konusundaki görüş, olaylar tarafından doğrulanmayacaktır. Ne var ki, bu ilişkinin neden-sonuç ilişkisi gibi

değerlendirilmesi doğru olmaz. Bir başka deyişle, teşvikler yatırımları yaratan nedenler değildir. Elbette ki, özel yatırımlar, özel kesim elinde biriken fonların bir sonucudur; teşvikler bu fonlara bir katkı niteliğinde ortaya çıkar, ancak yine de özel yatırımları etkilemeyi başarır.

Yukarıdaki model neden-sonuç ilişkisini değilde, özel yatırımlardaki değişmelerle yatırım teşviklerindeki değişmeler arasındaki bağımlılığı gösterir.

Dışa dönük sanayileşme sürecinin başlatıldığı 1980 sonrasında, yatırım teşvikleri uluslararası rekabet gücünü artırıcı bir etki yaratmıştır. Aynı dönemde aşırı maliyetlerin yatırım teşvikleriyle bir ölçüde giderilmesi sözkonusu olduğundan, dışa dönük sanayileşme sürecinde yatırım teşvikleri özel yatırımlar için büyük bir önem taşıyacaktır. Bu nedenle, bu süreç içerisinde yatırım teşviklerinin artırılması gerekli görülmektedir.

2.3.Yatırım Teşviklerinin Makro Değişkenlere Etkisi

Çalışmamızın bu bölümünde yatırım teşviklerinin GSMH, üretim, katma değer ve istihdam üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla basit regresyon analizleri yapılmıştır.

Elde edilen regresyon sonuçlarına göre aşağıdaki denklemler tahminlenmiştir.

1. Model: log GSMH= - log 54836,68 + 207965,72 log TOP.YAT.TEŞ.

R^2= *0.90* *F= 83,78* *(9.153)*

2. Model: log ÜRETİM= - log 134,16 + 181,77 log TOP.YAT.TEŞ.

R^2= 0.91 F= 86,94 (9.324)

3. Model: log KATMA DEĞER= -log 15693,29+2009,49 log TOP.YAT.TEŞ. *(9.200)*

R^2= 0.91 F= 84,64

4. Model: log İSTİHDAM= log 10597,48 + 510,73 log TOP.YAT.TEŞ.

R2= 0.85 F= 53,71 (7.329)

Birinci modelde, GSMH bağımlı değişken, yatırım teşvikleri bağımsız değişken olarak ele alınmıştır. GSMH ile yatırım teşvikleri arasındaki ilişkinin varlığı konusunda, modelin açıklayıcılık oranının yüzde 90 gibi oldukça yüksek bir düzeyde çıkması, değişkenlerdeki değişmeler arasındaki ilişkinin bağımlılığını gösterir. Yani yatırım teşviklerindeki artış neticesinde yeni yatırımların yapılmasının GSMH üzerinde olumlu etkisi olmaktadır.

Üretiminin bağımlı değişken, yatırım teşviklerinin bağımsız değişken olarak ele alındığı ikinci modelde, yatırım teşviklerindeki değişiklik üretimdeki değişikliğin yüzde 91'ini açıklamaktadır. Buda bize istatistiksel açıdan anlamlı ilişki bulunduğunu göstermektedir. Üçüncü modelde ise katma değer ile yatırım teşvikleri arasındaki ilişki sınanmıştır. Oldukça yüksek anlamlılık taşıyan ilişkide, yatırım teşviklerinin katma değer üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Çünkü modelde R^2 değeri yüzde 91 olarak bulunmuştur. Bağımsız değişken olan yatırım teşvikleri bağımlı değişken olan katma değerdeki değişmelerin yüzde 91'ini açıklamaktadır.

Dördüncü modelde, elde edilen regresyon denklemi, istihdam ile yatırım teşvikleri arasında aynı yönde ve istatistiksel açıdan anlamlı ilişki bulunduğunu göstermektedir. T istatistiklerine bakarak vardığımız bu sonuca göre yüzde 10 önemlilik düzeyinde değişkenlerin katsayıları anlamlıdır. Ayrıca R^2 değerinin de yüzde 85 olarak bulunması ilişkinin kuvvetli olduğunu gösterir.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz. Yatırım teşvikleri modelde yer alan değişkenler üzerinde etkisi doğrudan olmasa da diğer yollarla etkili olabilmektedir.

SONUÇ

Uluslararası ticaret açısından içinde bulunduğumuz dönem, İkinci Dünya Savaşı sonrası liberalizmin yerini 1970'lerin ikinci yarısından bu yana süregelen yeni korumacılığa bıraktığı bir dönemdir.

Bilindiği üzere, İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar ticarette uygulanan korumacı politikalar nedeniyle ülkelerin karşılıklı gümrük vergilerini yükseltmeleri sonunda yaşanan ekonomik durgunluk, uluslararası ticarette rasyonel düzenlemelere gidilmesini zorunlu kılmıştır. bu çerçevede, dünya ticaretinin serbestleşmesi ve ticaretin önündeki engelleri kaldırmayı amaçlayan GATT imzalanmıştır.

Dünya ticaretini artırmayı ve belirli kurallara dayandırmaya yönelik olarak GATT çerçevesinde bugüne kadar sekiz çok taraflı ticaret müzakeresi geçekleşmiştir. Daha önceden de değinildiği gibi, ilk yıllardaki müzakerelerde sadece gümrük tarifelerinde indirimler geçekleştirilmiş Kennedy ve Tokyo Round müzakerelerinde ise tarife dışı önlemlere ve GATT sisteminin işleyişine de yer verilmiştir. Kennedy round sonucunda ise gelişme yolundaki ülkelere farklı ve lehte muamele yapılması esasına getirmiştir. Bu müzakerelerin sonuncusu olan Uruguay Round, en geniş kapsamlı ve en çok katılımın sağlandığı round olmuş ve bu müzakereler neticesinde GATT kurumsal bir yapıya kavuşturularak Dünya Ticaret Örgütü'ne dönüştürülmüştür.

Uluslararası ticaretin serbestleşmesi yönünde çok taraflı ticaret müzakereleri sonucunda gümrük tarifeleri önemli ölçüde indirilmiş ve dünya ticareti üzerinde kısıtlayıcı bir unsur olmaktan giderek

uzaklaşmasına rağmen, ülkelerin korumacılığa olan ilgileri dinmemiş ve birbiri ardısıra değişik tarife dışı önlemler geliştirmişlerdir. Korumacılık yönündeki taleplere direnemeyen ülkeler 1960'lı yılların son bölümlerinden itibaren, gerek uluslararası ekonomik sıkıntılar gerekse gelişmekte olan ülkelerden yükselen yeni rekabet tehdidine karşı, artan oranlarda tarife dışı önlemlere başvurmaya başladılar.

Dünyada gelişmiş ülkelerin serbest ticaretten yana olmakla birlikte, bu tür önlemlere sıkça başvurdukları görülmektedir. İkinci bölümde yapılan değerlendirmelerden de görülebileceği gibi, başta ABD ve AB ülkeleri olmak üzere diğer ülkeler, bu amaçla gönüllü ihracat kısıtlaması, anti-damping gibi araçları serbest ticaretin önüne koymaktadırlar. Ayrıca, bu ülkeler koruma politikaları yanında, değişik amaç ve etkilere sahip teşvik önlemlerine de yoğun olarak uygulamada yer vermektedirler.

Dünya ticaretinin yapısını belirleyen, ticaretin önündeki engelleri kaldırarak, dünya ticaretinin serbestleşmesini amaçlayan bu ülkelerin, dış ticaret üzerine belli bir sınırlama getirmeleri uygulamayla bağdaşmayan bir durum olarak gözükebilir. Ancak, bu durum serbest ticaretin yapısına ters düşmeyen bir olgu olarak kabul edilmektedir.

Konuyu ülkemiz açısından değerlendirdiğimizde, bilindiği üzere Türkiye'de 1980 yılına kadar ithal ikameci politika hakim idi. Bu dönemde klasik koruma araçları kullanılarak yüksek bir koruma getirilmişti. 1980 ile birlikte dışa dönük bir sanayileşme politikasına geçilerek, ithalatın libere edilmesinin bir sonucu olarak, özellikle 1980'lerin ikinci yarısından sonra yoğunlaşmak üzere, gerek GATT gerekse AT yükümlülüklerimiz çerçevesinde koruma oranları düşürülmüştür.

İthalatta koruma oranlarının düşürülmesi ekonominin genelde dünya rekabetine açılmasını sağlamış ve 1996 yılında başlayan AB ile Gümrük Birliği'nin ekonomik altyapısı oluşturulmuş ve Türkiye ekonomisinin dünya ekonomisi ile bütünleşmesi sürecinde önemli bir aşamayı katetmesini sağlamıştır. Ancak, tam anlamıyla ticaret libere edilememiştir.

Türkiye, başlangıçta korumacılık ile yerli sanayinin rekabet gücünü artırmış, dış ticaret politikalarında ağırlığı ihracata yöneltmiş, bazı sanayi dalları dışında korumacılığı azaltmışsa da zaman zaman korumacı uygulamalara yer vermektedir. Bu kapsamda, anti-damping ve telafi edici vergi uygulamaları, ihracat kotası, standartlar gibi çeşitli önlemlere başvurulmaktadır. Haksız ticari rekabetle karşılaşıldığında bu tür önelemler uygulamaya konulmaktadır. AB ile gerçekleştirilen gümrük birliği neticesidne gümrük vergisi oranları sıfırlanırken, üçüncü ülkelere ticareti sınırlayıcı uygulamalar söz konusudur. Bunun yanında, gelişmiş ülkelerde olduğu gibi, ihracat ve yatırımlara sağlanan destekler vardır.

Analitik kısımda regresyon analizine başvurulmuş ve kurulan denklemler sistemleriyle ihracat ve yatırım teşviklerinin, ihracat, yatırım ve bazı makro değişkenler üzerindeki etkileri test edilmiştir.

1980 sonrası dönemde uygulanan teşvik politikalarının bir bütün halinde veya tek başına ihracat performansı üzerindeki etkilerine bakmak uygulanan teşvik araçları konusunda bir değerlendirme yapmaya imkan sağlamıştır.

Genel olarak analiz sonuçlarından, ihracata yönelik olarak uygulanan dolaylı ve doğrudan teşviklerle döviz kuru ve ihracat kredilerinin 1980 sonrasındaki ihracat performansı üzerinde olumlu etkide bulundğu şeklinde bir yorumda bulunmak olanaklıdır. Fakat

göreli olarak hangi teşvik aracının etkin olduğu konusunda genelleme yapmak, analizin kapsandığı zaman dilimi ve kapsamın değişmesi nedeniyle olanaklı görülmemektedir. Ancak, ihracatta yeni pazarlara girişin ve ürün çeşitlendirmesinin yoğun olduğu 1980'lerin ilk yarısında doğrudan teşviklerin daha etkin olduğu gözlenmektedir. Buna karşılık ihracat artışının istikrar kazadığı dönemlerde reel kur gerilemesinin diğer teşviklere oranla daha belirleyici olduğunu söyleyebiliriz.

Toplam ihracat teşviklerini, GSMH, üretim, katma değer ve istihdama olan etkilerini test ettiğimizde değişkenler arasında anlamlı bir ilişkinin varolduğu bulunmuştur. Buda bize ihracat teşviklerinin, bu değişkenlere doğrudan etkisi olmasada, diğer yollardan değişkenler üzerinde etkisi olabildiğini gösterir.

Aslında ihracatı teşvik etmenin en uygun yolu, ihraç fiyatlarına doğrudan müdahale etmeyen, ihracatı yatırım, üretim ve pazarlama aşamalarında destekleyen politikaların seçilmesidir. Bu konuda, incelendiği gibi gelişmiş ülkelerde yaygın olarak kullanılan ihracat kredileri, ihracat sigortası ve uluslararası pazarlamada devletin sağladığı yardım ve garatiler gibi araçların Türkiye'de de kullanılması ve kullanımının etkinleştirilmesi, yaygınlaştırılması gerekmektedir. Dünyadaki gelişmeleri yakından izleyen ve küreselleşme olgusunu dikkate alan, GATT ve AB normlarına uygun bir teşvik politikası oluşturulmalıdır.

Ülkemizde, 1980 sonrası dönemde yatırım teşviklerinin toplşam yaıtırmlar, GSMH, üretim, katma değer ve istihdam üzerinde ne oranda etkili olduğunu belirlemek amacıyla yapılan diğer bir analizde, değişkenler arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur. Bilindiği gibi, iktisadi açıdan yatırımlar ekonominin arz yönünü belirleyen önemli bir faktördür. Yatırımlardaki değişme, ekonominin bugünkü ve gelecekteki üretim kapasitesini etkileyecektir. Yatırım teşvikleri, yatırımları belirleme de tek unsur olmasa da önemli

bir yer teşkil etmektedir. Yatırım düzeyini artırarak, neticede, GSMH, üretim, katma değer ve istihdamı da olumlu yönde etkilemektedir.

Türkiye sanayileşme ile ilgili önceliklerini uluslararası ekonomik yapıdaki gelişmeleri dikkate alarak tesbit etmeli, nasıl bir strateji izleyeceğini net olarak belirlemelidir. Mevcut endüstrilerin rekabet gücüne göre sınıflandırılması yapılmalı, dinamik bir karşılaştırmalı üstünlükler yaklaşımı ile korunması gereken sektörler tesbit edilmelidir. Kamu yönetiminin bu politikalar uygulanırken ekonomik rasyonele göre hareket etmesi sağlanmalıdır. Mevcut uluslararası ticaret rejimi içinde Türkiye'nin faydalanabileceği tarife dışı engel (yeni korumacılık) tedbirleri stratejik ticaret politikasına uygun bir biçimde kullanılmalıdır. Ayrıca bu durum, liberal politikalardan vazgeçme ya da korumacı ekonomik yapıya geri dönüş olarak değerlendirilmemelidir.

Dünya ticaretin giderek artan bir oranda liberalleştirilmesi yönünden istek ve eğilimler bulunmasına karşın, endüstrileşmiş ülkeler tarafından uygulanan ve yeni korumacılık olarak tanımlanan "tarife dışı" engellerin son on yılda giderek öneminin ve kapsamının arttığı gözlemlenmektedir. GATT/UNCTAD kararlarında, uluslararası ticaretin geliştirilmesi kararları bulunmakla beraber, kotalar, sübvansiyonlar, karşılayıcı gümrük vergileri gibi örnekleri bulunan tarife dışı engellerin dünya ticaretindeki hacim ve değerleri günümüzde yadsınılamayacak bir düzeye ulaşmıştır.

Sonuç olarak; günümüzde serbest ticaretin yerine kendi kendine yeterliliği ve kendi kendine gelişmeyi savunan içe dönük kapalı bir ekonomi anlayışını savunmak sözkonusu olamaz. Çünkü böyle bir yaklaşım globalleşmenin söz konusu olduğu günümüz dünyasında artık geçerliliğini yitirmiştir. Günümüzde serbest ticareti ve ülkeler arasında ekonomik bütünleşmeyi esas alan açık ekonomi anlayışı geçerlidir.

Ancak, günümüzde sanayileşmiş ülkeler, serbest ticareti savunmakla ve bunun yararlarını gözardı etmekle birlikte, belirli ölçülerde korumacılık politikaları da uygulamaktadırlar. Uluslararası rekabete dayanamayacak ve bu rekabet baskısı altında tamamen yok olacak sanayilerin korunması için birçok korumacı önlemler almaktadır. Sınırlı ve gerektiği kadar korumacılık, liberal ekonomik düzene tamamen ters düşmez. Liberal ekonomik düzende serbest ticaret esas olmakla birlikte, bazı sektörlerde sınırlı ve geçici korumacı önlemler almak yanlış değildir. Hangi sektörlerde ne tür korumacılık araçlarının kullanılacağı ve bunların ne kadar süre ile geçerli olacağının gerçekçi bir şekilde tespit edilmesi önem taşımaktadır.

SEYİDOĞLU, Halil : **Uluslararası İktisat**, Ana. Üni. Ya. No: 961, AÖF. Ya. No: 530, Eskişehir, Kasım 1996

SEYİDOĞLU, Halil : **Uluslararası İktisat Teori, Politika ve Uygulama**, İstanbul, 1988

SEYİDOĞLU, Halil : **Ulusararası İktisat**, İstanbul, 1994

SEYİDOĞLU, Halil :**Türkiye'de Sanayileşme ve Dış Ticaret Politikası**, Ankara, 1982

SÖNMEZ, Mustafa : **Türkiye Ekonomisinde Bunalım**, Cilt II, İstanbul, 1982

SUNER, M. Süreyha : "Uluslararası Ticarette Yeni Korumacılık Yöntemleri", **1980-1990 Döneminde Türkiye'de Ekonomik Politika ve Uygulamalar Tebliğleri**, HDTM Eko. Arş. Ve Değ. Gen. Müd., Mayıs 1994

ŞAHİN, Arif : **İhracata Yönelik Finansman Araçları:Türkiye'de Mevcut Uygulamalar,** İGEME, Kasım 1995

ŞAHİN, A. Ergin : "Türkiye'de Uygulanan İhracat Teşvikleri", **Vergi Sorunları Dergisi**, S. 86, 1996

ŞAHİNALP, Bülent : "Doğu Asya Ülkeleri Nasıl Başardılar", **Dış Ticaret Dergisi**, S. 1, Nisan 1996

ŞENSES, Fikret : **1980 Sonrası Ekonomi Politikaları Işığında Türkiye'de Sanayileşme**, Ankara, 1989

ŞENYURT, Deniz : "GATT-Uruguay Round Sübvansiyonlar ve Karşı Tedbirler Anlaşması", **Hazine Dergisi**, Sayı:1, Ocak 1996

ŞENYURT, Deniz : "Küçük ve Ortaboy İşletmelerin Gümrük Birliği Sonrası Teşviki", **Gümrük Birliği Sürecinde Türkiye**, Ocak-Şubat-Mart-Nisan 1996, S. 21-22

ŞENYURT, Deniz : "Avrupa Birliği Ülkelerinde Uygulanan Parasal Olmayan İhracat Teşvikleri", **İSO Dergisi,** S. 347, Şubat 1995

TES-İŞ : **Gümrük Birliği'ne Girerken Türkiye**, Temmuz 1995

The World Bank : **China, Foreign Trade Reform**, Washington, D. C., 1994

TOBB : **Ekonomik Rapor 1993**, 49. Genel Kurul, TOBB Genel Ya. No: 285, AYDB, Mayıs 1994

TOGAN, Subidey ENG Ercüment A. : "Uruguay Round:Dünya Ekonomisinde Öngörülen Gelişmeler ve Türkiye'ye Sağlayacağı Yararlar", **İşletme ve Finans Dergisi**, S. 100, Temmuz 1994

TOGAN, Sübidey : "İthalatta Vergi Uygulaması", **Yeni Forum**, Sayı: 14, 1993

TOGAN, Sübidey : **1980'li Yıllarda dış Ticaret Rejimi ve Dış Ticaretin Liberalizasyonu**, Türk Eximbank Arş. Diz. 1, 1993

TOGAN, Sübidey : "1980'li Yıllarda Dış Ticaretin Liberasyonu", **İşletme ve Finans Dergisi**, y. 7, S. 78, Eylül 1992

TOGAN, Sübidey
YILMAZ, Alper : "Türkiye ve Avrupa Birliği", Türkiye İçin Yeni ve Orta Vadeli İstikrar Programına Doğru, **Tüsiad**, Haziran 1995

TOMANBAY, Mehmet : **Dış Ticaret Rejimi ve İhracatın Finansmanı**, Ankara, 1995

TUNCER, Selahattin : "Geleneksel Korumacılık", **ISO**, Nisan1994

TUNCER, Selahattin : "Geleneksel Korumacılık Uygulaması II", **Dünya Gazetesi**, 21 Şubat 1994

TUNCER, Selahattin : "Korumacılığa Karşı Serbest Ticaret Tartışması", **Dünya Gazetesi**, 15 Şubat 1994

TÜRKKAN, Erdal : **Ekonomi ve Demokrasi**, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar:1, Ankara, 1996

TÜRK EXİMBANK : **Sevk Öncesi İhracat Kredileri Uygulama Esasları** (17.02.1997 Revizyonu)

TÜRK EXİMBANK : **Türk Eximbank Bülteni**, Nisan 1997

TÜRK EXİMBANK : **Kısa Vadeli İhracat Kredi Programları**, Nisan 1997

TÜRK EXİMBANK : **Performans Kredileri uygulama Esasları** (17.03.1997 Revizyonu)

TÜRK EXİMBANK : **Yıllık Rapor**, 1989-1995

TÜSİAD : **21.yy. Doğru Türkiye, Geleceğe Dönük Bir Atılım Stratejisi**, İstanbul, Kasım 1992

TÜSİAD : **2000'li Yıllara Doğru Yeni Ekonomik Süpergüç Çin**, Tüsiad Ya. No: T195, 7-182, Temmuz 1995

ULUDAĞ, İlhan : **İzlenen Ekonomik Politikalar Işığında Türkiye Ekonomisi- (Teori, Politika ve Değerlendirme)**, 1990

ULUTAŞ, Erdoğan : "İthalatın yapısal İncelenmesi" (1938-1988 Dönemindeki Türkiye ekonomisindeki Gelişmeler ve Dış Ticaretimizin Konumu), **Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı**, Ankara, 1988

UZUNOĞLU, Sadi : "Avrupa İhracatçısını Nasıl Teşvik Ediyor", **Ekonomik Trend**, 19 Haziran 1994

ÜNAY, Vecdi : **Bankalarca Dış Ticaretin Finanse Edilmesi Usulleri**, İstanbul, 1989

VAKIFBANK : **Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisine Muhtemel Etkileri** (1), Araştırma Dizisi, 1995

WTO : "The Results of Uruguay Round of Multialtreral Trade Negations", **Journal of EconomicsCooperation Among Islamic Countries** 16, 3-4 (1995)

WTO : **Draft Singapore Ministerial Conference**, Singapore 9-13 December, 1996

WTO : **Information and Media Relation**, Division, 1995

YAKICI, Ahmet : "Türkiye'de İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkında Kanun ve Uygualması", **Damping, Anti-damping ve Telafi Edici Vergi Uygulamaları, Uluslararası Sempozyum** (25 Mayıs 1992), İSO-Mar. Üni. AT. Enst., İstanbul, 1992

YAŞAR, Ertuğ : "Üçüncü Ülkelere Uygulanan Kota ve Gözetim Önlemleri", **Gümrük Birliği Sürecinde Türkiye**, Ocak-Şubat-Mart-Nisan 1996, S. 21-22

YETİŞ, Nüket : "İnsangücü Teknolojisi Rekabet Perspektifinde Stratejik Sanayi Politikalarının Çizimi ve Uygulanması", **Sanayi ve Tic. Bak. II. Sanayi Şurası, Çağrılı Bildiriler**, 15-16 Haziran 1996

YARARLANILAN KAYNAKLAR

AKGÜLOĞLU, S. : "Tek Vergi Uygulamalarına Doğru", **HDTM Dergisi**, Aralık 1992

AKMAN, M. Sait : "Uluslararası Ticarette GATT Sisteminin Yeniden Yapılanması ve Dünya Ticaret Örgütü", **Gümrük Birliği Sürecinde Türkiye Dergisi**, Sayı: 24, Temmuz-Ağustos 1996

AKTAN, Okan H. : "GATT ve AT Mevzuatı Karşısında Türkiye'nin İhracatı Teşvik Politikası: Geçmişi ve Geleceği", **3. İzmir İktisat Kongresi Tebliğler**, Cilt 1, Haziran 1992

AKTAN, Ç. Can : "Teşvik Kollamacılık 2", **Banka ve Eko. Yor. Der.**, Y. 31, Aralık 1994

ALKİN, Erdoğan : **Uluslararası Ekonomik İlişkiler**, İstanbul, 1990

ALKİN, Erdoğan
ESİN, Arif : **Sanayileşmede Teşvik Sistemleri**, Tüsiad, İstanbul, 1990

ALPAR, Cem ve ONGUN, M. Tuba : **Dünya Ekonomisi ve Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar**, İstanbul, 1988

ALPAR, Cem : **Azgelişmiş Ülkelerin Dış Ticaret Sorunları ve Sanayileşme**, Ankara, 1982

AOKI, R. and PRUSAT, T. : "International Standarts For Intellectual Property and R and D Incentiver", **Journal of International Economics**, 1993

ARIN, Tülay : "Dünya Düzeni: Emperyalizm Nereye?" **Onbirinci Tez, Kitap Dizisi**, İstanbul, 1991/1

AYANOĞLU, Kamil : **Türkiye İhracat Performansının Ekonomik Büyüme ve Üretkenliğe Etkisi**, DPT Ya. No: 2344, Mayıs 1994

BAHÇEKAPILI, Cengiz : "Küreselleşme Bölgeselleşmeyi Geride Bıraktı", **İktisat Dergisi**, Y. 30, Temmuz 1994

BAL, Kadir : "Dünya Ticaret Örgütü Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması" **Dış Ticaret Dergisi**, S. 4, Y. 2, Ocak 1997

BALKIR, Canan
DEMİRCİ, Muzaffer :**Uluslararası Ekonomik Bütünleşme ve Avrupa Topluluğu**, İstanbul, 1989

BALKIR, Canan
ÜNAL, Hülya : **Uluslararası Ticarette Haksız Rekabet ve Anti-Damping Uygulamaları, "Türkiye İçin Uygulanabilir Bir Model"**, Dış Ticaret Derneği Araştırma Mrk., Ağustos 1986

BALKIR, Canan : "İthalatta Haksız Rekabet ve Anti-Damping Uygulamaları", **Egevizyon Dergisi**, Y. 1, S. 3, Tem.-Agus. 1993

BARATOV, Korkut
TÜRKCAN, Ergun : **Türkiye'de Sanayileşmenin Yeni Boyutları ve KİT'ler,** Tarih Vakfı Ya., İstanbul, Ekim 1994

BARATOV, Korkut : **Türkiye İktisat Tarihi**, Ankara, 1986

BASKIN, S. Yaşar : "Uruguay Round ve Türk Tekstil Sektörü", **Dış Ticaret Dergisi**, S.1, Nisan 1996

BAŞOL, Koray : **Türkiye İktisat Tarihi**, İzmir, 1994

BAYKAL, Cevdet : "KOBİ'lerin İhracatta Örgütlenmelerine Bir Model: Sektörel Dış Ticaret Şirketleri", **Gümrük Birliği Sürecinde Türkiye,** S. 21-22, D.Ş.M.N., 1996

BERKSOY, Taner : "Kamu Müdahalesi Koruma ve Sanayileşme", **Ank. San. Oda. Der.**, Y. 13, S. 100, Eylül-Ekim 1989

BOLAT, Ömer : "GATT-Uruguay Round Görüşmelerinde Son Durum", **İSO Dergisi**, Y. 28, S. 331, Ekim 1993

BONNAZ, Herve : "Uluslararası Ticarette Stratejik Konular-GATT Çıkmazda mı?", **1994 Ekonomisi**, Cep Üni., İstanbul, Mart 1994

CHACHOIADES, Mitiades : **International Economics**, McGraw-Hill Publishing Company, 1990

CHAMBERS, Nurgil R. : "Avrupa Birliği'nde ve Türkiye'de Yatırımlara Uygulanan Devlet Yardımları", **Vergici ve Muhasebeci ile Diyalog Dergisi**, 1996/9

CHAMBERS, Nurgil R. : "Yatırımları Özendirme Önlemlerindeki Gelişmeler", **Vergici ve Muhasebeci ile Diyalog Dergisi**, Y. 11, S. 11, 1996/4-5

CARBOUGH, Robert Y. : **International Economics**, 1993

ÇELEBİ, Işın : **Dışa Açık Büyüme ve Türkiye**, İstanbul, Aralık 1991

CLINE, R. William : **Trade Policy in the 1980 s.**, Washington:Institute For International economics, 1983

ÇUBUKÇU, Tuğrul : GATT "Uruguay Round" Müzakerelerinin Sonuçları ve Etkileri, **TUSİAV**, Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Merkezi, Ankara, 1994

ÇARIKÇI, Emin : **Türkiye'de İç ve Dış Ekonomik Gelişmeler**, Ankara, 1994

ÇAKIROĞLU, Deniz : "Hedef Pazar Çin", **İGEME**, Ocak-Mart 1997, Sayı: 1

DEMİR, Nülgün : "Küçük ve Orta Boy İşletme (KOBİ) Yatırımlarında Devlet Yardımları", **Vergi Sorunları Dergisi**, Y. 15, S. 102, Mart 1997

DEMİR, Ömür : "İthalatta Vergi Uygulamaları", Hazine ve **Dış Ticaret Dergisi**, S. 9, 1991/2

DİNÇMEN, Yener : "GATT ve Uruguay Round Müzakereleri", **Hazine ve Dış Ticaret Dergisi**, 1994/1, S. 20

DPT : **Küreselleşme ve Bölgesel Entegrasyonlar ve Türkiye (Değerlendirme Raporu)**, Kitap 1, DPT Ya. No: 2374-ÖİK: 439, Ocak 1995

DPT : **Türkiye'de Sanayileşme Politikaları ve Geleceği**, Ankara, 1986

DPT : **1980'den 1990'a Makroekonomik Politkalar, Türkiye Ekonomisindeki Gelişmelerin Analizi ve Bazı Değerlendirmeler**, Ankara, 1990

DPT : **1993 Yılı Programı**, 1992

DRUCKER, Peter, (Çev: F. ÜÇCAN) : **Gelecek İçin Yönetim 1990'lar ve Sonrası**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1992

EKER, M. Emin : **Çok Taraflı Ticaret Sistemi, Yeni Korumacılık ve Türkiye**, DPT Ya. No: 2330-İPGM: 436, Ankara, Ekim 1993

Ekonomik Vizyon Der. : "Çin'de Tarife İndirimleri", **İzm. Tic. Odası**, 1996

ENGİN, Nazım : **Uluslararası Ticarette Korumacı Eğilimler**, İTO Ya. No: 1992-4

ERGÜN, Özden : **Avrupa Birliği'nde Ekolojik Etiketler ve Ekolojik Tekstil Ürünleri**, İGEME, Ekim 1996

ERTÜRK, Emin : **Ekonomik Entegrasyon Teorisi ve Türkiye'nin İçinde Bulunduğu Entegrasyonlar**, Mart 1993

ERZAN, Refik : "Korumacılık Eğilimleri ve Sanayi Politikaları", **Görüş Dergisi**, S. 7, Ocak 1993

ESİN, A., ALAGÖZ, ÇALIŞ, Ş : **Avrupa Birliği'nde Teşvik Sistemi-İlkeler ve Uygulamalar,** İKV Ya. No: 127, İstanbul, Eylül 1994

ESİN, Arif : **Uluslararası Değişken Sosyo-Ekonomik Konjonktürde Bir Müdahale Biçimi: Devlet Yardımları-Avrupa Topluluğu Örneği**, İKV Ya. No: 107, İstanbul, 1991

ESİN, Arif : **Dünya'da ve Türkiye'de İhracat Teşvikleri**, İKV Ya. No: 107, İstanbul, 1991.

GÖKDERE A.- İÇÖZ, Ç.OKTAY E. ve Diğerleri : **İktisadın İlkeleri**, Ankara, 1996

GÖKÇE, Deniz : "Bedelsiz İthalat", **Yeni Yüzyıl**, 31.12.1996

GILPIN, R. : **The Political Economy of International** Relations, Prenceton University Press, 1987

GREENAWAY, David : **International Trade Policy-From Tariffs to the New Protectionism**, 1983

GÜLKAYA, Musa
SÖNMEZ, Alper : **Tek Pazar Oluşumunda Avrupa Birliği ve Teknik Mevzuatın Uyumu**, İGEME, Ankara, 1996

GÜNKUT, Ahmet : **GATT Kuralları ve Çok Taraflı Ticaret Müzakereleri**, TOBB, EM:1, Ankara, 1993

HAN, Ergül : **Türkiye'de Sanayileşme Süreci ve Stratejisi**, Eskişehir, 1997

HAN, Ergül : **İktisada Giriş 2**, Eskişehir, 1994

HARRIS, Richard G. : "The New Protectionism Revisited" **Canadian Journal of Economics**, V. 22, Number 4, November 1989

HATİPOĞLU, Zeyyat : **Gelişme ve Türkiye İktisadı**, İstanbul, 1993

HATİPOĞLU, Zeyyat : **Temel Uluslararası İktisat**, İstanbul, Ağustos, 1993

HEIN, John : "Origins of the New Protectinism", **Economic Impact**, 1983/3

HINLEY, J. Brian : "Valuntary Export Restraint and the GATT's Main Escape Clause", **The World Economy**, 1980

HILLMAN, Arye L. : **The Political Economy of Protection**, Harwood Akademic Publisher, Switzerland, 1989

IRMAK, Esin : **Kapitalist Gelişme ve Türkiye Ekonomisi**, İstanbul, 1992

IŞIL, Erhan : "Gümrük Vergisi ve Korumacılık", **Dünya Gazetesi**, 16 Şubat 1993

INOQUCHI, Takashi and OKIMATA Daniel I : **The Political Economy of Japon**, Stanford University Press, Stanford, Colifornia, 1988

İGEME : **Dünya Ticaretindeki Gelişmeler**, Kasım 1996

İGEME : **GATT-Uruguay Round (Uluslararası Ticarete ve İş Çevrelerine Etkileri)**, Kasım 1996)

İGEME : **AT Uygulanan Devlet Yardımları Teşvikler ve Türkiye ile Mukayeseli İncelenmesi**, İGEME, Haziran 1993

İKV : **Türkiye-AT 36-Ortaklık Konseyi Toplantısı**, İKV Ya. No:131, İstanbul, 1995

İNCEKARA, Ahmet : **Türkiye'de Teşvik Sistemi (Genel Değerlendirme)**, İSO Ya. No:1995-10

İNECİ, Barbaros : **Avrupa Topluluğu ve Türkiye'de Sübvansiyonlar**, İSO-MÜ AT Enst., Kasım 1993

İntermedya Ekonomi : **Son Değişikliklerle Birlikte Gümrük Birliği Sonrası İthalat-İhracat Rehberi (El Kitabı)**, Y. 2- S. 52, 28 Ocak-3 Şubat 1996

İSO : **1996 Yılı Başında Türkiye Ekonomisi**, İSO Ya. No: 1996/1, Nisan 1995

İSO-Mar. Üni. AT. ENST. : **Sanayide Devlet Yardımları ve Teşvikler (GATT Kodu, AT ve EFTA Kuralları ve Uygulaması)**, Uluslararası Sempozyum (20-21 Mayıs 1992), İstanbul, 1992

İSO : **Türkiye için Rekabet Politikaları**, İSO Ya: 9, İstanbul, 1993

İYİBOZKURT, M. Erol : **Uluslararası İktisat Teorisi**, Uludağ Uni. Ya. No: 3-043-0117, Bursa, 1995

KALAYCIOĞLU, Sema : **Dış Ticarette Korumacılık ve Liberasyon**, İstanbul, Kasım 1991

KARATAŞ, Süleyman : **Sanayileşme Sürecinde Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler**, İstanbul, 1991

KARAUÇAKOĞUZ, Şebnem : "Avrupa Birliği'nde KOBİ'lere Sağlanan Destekler", **İKV**, Ocak-Şubat 1996, S. 128

KARLUK, S. Rıdvan : **Küreselleşen Dünyada Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar ve Entegrasyonlar**, Tütünbank Ya., Eskişehir, 1995

KARLUK, S. Rıdvan : **Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar ve Birleşmeler**, Mayıs 1990

KARLUK, S. Rıdvan : **Uluslararası Ekonomi**, İstanbul, Kasım 1991

KARLUK, S. Rıdvan : **Türkiye Ekonomisi-Tarihsel Gelişim Yapısal Değişim**, Eskişehir, 1995

KARLUK, S. Rıdvan : **Avrupa Birliği ve Türkiye**, İst. Menkul Kıymetler Borsası Yayınları, İstanbul, 1996

KAYA, M. Emin : **İthalatçının Kitabı**, Ankara, 1997

KAYA, M. Emin : **İhracatı Teşvik, Teşvik 1**, Ankara, 1995

KAZGAN, Gülten : **Ekonomide Dışa Açık Büyüme**, 1988

KIZILOT, Şükrü : "Teşvikle Hibeyi Birbirine Karıştıranlara Ders", **Sabah Gazetesi**, 22 Mayıs 1997

KİBRİTÇİOLU, Aykut : "Bebek Endüstrilerinin Korunmasıyla İlgili Argümanlar: Friedrich list'inki ve Diğerleri", **Hazine ve Dış Ticaret Dergisi**, Mart 1993/1, Sayı:16

KREININ, M. E. : **International Economics: A Policy Approcah,** Harcourt Brace Yavanovich, NewYork, 1991

KÜÇÜKSÖZEN, Makbule : "Ticarette Teknik Engeller (GATT
EDREMİTLİOĞLU, Esin Sisteminde ve AB'de)", **HDTM Dış Ticarette Standardizasyon Gen. Müd.**, Eskişehir, Ekim 1994

KURAL, Koray : **GATT Normları ve Uluslararası**
KARAKEÇİLİ, Ferudun **Bütünleşmeler Açısından Devlet Yardımları**
SAKIZOĞLU, Aylin **(Mükayeseli Bir İnceleme)**, AB ile İlişkiler Gen. Müd. DPT, Ankara, 1995

KÜÇÜKAHMETOĞLU, Osman : "Gümrük Birliği ve Türkiye'nin Rekabet Gücü", **Gümrük Birliği Sürecinde Türkiye**, Ocak-Şubat-Mart-Nisan 1996, S. 21-22

LEE, John SWAGEL Phillips : "Trade Borries and Trade Flows Across Wha Countries and Industries", **NBER Working Paper Series**, No: 4799, National Bureau of Economic Research Cambridge, July 1994

LİNDERT Peter, H. and KINLEBERGER Charles P. 1982 : **International Economics,** Sevent Edition,

MASUN, Attan : "Dış Ticaretin finansmanında Eximbank'ların Rolü ve Türk Eximbank", **Banka ve Eko. Yor. Der.**, Y. 34, S. 3, Mart 1997

MOLDİBİ, Adnan : "İhracattaki Gelişmeler ve Teşvik Tedbirleri", **HDTM Eko. Arş. Değ. Gen. Müd.**, Ankara, 1988

NAGVİ, S. N. Haider : "Developing Countries and The Uruguay Round Agreement", **Journal Of Economic Cooperation Among Islamic Countries**, 15, 1-2 (1995)

NELSON, D. R. : "The Politicial Stiucture of the New Protectionism", **World Bank Staff Working Paper**, No: 471, Temmuz 1981

NURAY, Haluk : "AT Ortak Ticaret Politikasının Korunmacı Hükümleri ile Ağırlıklı Olarak Anti-Damping Mevzuatı ve Uygulamaları Hakkında Not", Damping, **Anti-Damping ve Telafi Edici Vergi Uygulamaları**, Uluslararası Sempozyum (25 Mayıs 1992), İSO-MÜ.-AT. ENST., İstanbul, 1992

NURAY, Haluk
ÇALIŞ, Şirin : **Avrupa Birliği'nde Tarife Dışı Engeller ve Bu Çerçevede Türkiye-AB Gümrük Birliğinin Değerlendirilmesi**, İKV Ya. No: 140, İstanbul, 1996

ONANER, Mehmet S. : "Dünya Ticaret Örgütü, Yeni Gündem ve AB Endeksi", **Dış Ticaret Dergisi**, S. 2, Temmuz 1996

ONGUN, M. Tuba : "Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları (TRIPs) Anlaşması ve Gelişmekte Olan Ülkeler", **Ekonomik Yaklaşım**, Cilt: 7, S. 22, 1996

ONGUN, M. Tuba : "Uruguay Round Agreement: An Evalutaion", **Journal of Economic Cooperation Among Islamic Countries**, 15, 1-2 (1994)

ONGUN, M. Tuba : **Sanayileşme ve Uluslararası Ekonomik İlişkiler**, Ankara, 1991

ONURSAL, Erkut : "İhracatı Teşvik Politikası ve Gelişmiş Bazı Ülkelerde Teşvik Tedbirleri Uygulaması", Dış Ticarette Durum, S. 23-24, Ocak 1991

OYGUR, Halime : "Yeni Korumacılık", **ASO Dergisi**, Y. 13, S. 100, Eylül-Ekim 1989

ÖZDEMİR, Hülya : "Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması ve Son Gelişmeler", İzm. Tic. Oda., **Ekonomik Vizyon Dergisi**, Y. 66, Sayı: 6, Aralık 1993

ÖZDEMİR, Hülya : "Dünya Ticaret Örgütü ve Uluslararası Ticaret Konusundaki Düzenlemeleri", **Ekonomik Vizyon Dergisi**, Y. 67, S. 16, Temmuz-Ağustos 1995

ÖZDEMİR, Hülya : "Gümrük Birliği Kapsamındaki Türkiye'deki KOBİ'ler İçin İhracatı Teşvik Olanakları", **Ekonomik Vizyon Dergisi**, Y. 68, S. 23, Eylül-Ekim 1996

ÖZEL, Mustafa : "İhracatın Finansmanı ve Sigortası-Eximbank Modelleri-", **Dış Ticarette Durum,** S. 23-24, Ocak 1991

ÖZHAN, Gazi
TANRIKULU, Kenan : "Türkiye Sanayiinde Koruma Oranları (1985-1989)", **İşletme ve Finans Dergisi**, S. 79, Ekim 1992

ÖZTÜRK, Hüseyin
YAZICIOĞLU, Yasemin :"Gümrük Birliği Çerçevesinde Dampinge Karşı Uygulamalar, Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri", **Dış Ticaret Dergisi**, Y. 2, S.4, Ocak 1997

PRENDERGAST, R. STEWART, F. (Çev: İdil ESER) : **Piyasa Güçleri ve Küresel Kalkınma**, Mayıs 1995

Para Dergisi : **"Teşviklerin Kapsamı Genişletiliyor"**, 5-12 Ocak 1997, Sayı: 123

Resmi Gazete : 31.12.1995 tarih ve 22510 Mükerrer sayılı

Resmi Gazete : 19 Temmuz 1996 tarih ve 22701 Sayılı

Resmi Gazete : 1 Şubat 1996 tarih ve 22541 Mükerrer Sayılı

Resmi Gazete : 06.01.1996 tarih ve 22515 Sayılı

Resmi Gazete : 1.06.1995 tarih 22300 Sayılı

SALVATORE, Dominick : **International Economics**, Macmillan Publishing Company, NewYork, 1990

San. Ve Tic. Bak. : **Sanayi Stratejisi 1995-2005 (İkinci Sanayi Şurası, 15-16 Haziran 1995)**, Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı, Ankara, 1995

SAYKUN, Okan : "KOBİ'ler Gümrük Birliği Kıskacında", **Girişim**, Nisan 1995

SESTRCİC and ICDT : "The Uruguay round of Trade Negations: A. Preliminary Assesment", **Journal of Economic Cooperation among Islamic Countries,** 15, _ (1994)

YILDIRIM, Şule
ÇAKIROĞLU, Deniz : **AET'de Tarife Dışı Engeller ve İç Piyasanın Tamamlanması**, İGEME, Ankara, 1988

YILMAZ, Şiir Erkök : **Dış Ticaret Kurallarının Evrimi**, Gazi Ün. Ya. No. 178, İ.İ.B.F. Ya. No: 57, Ankara, 1992

YİĞİT, Mehmet : **İhracat ve İhracat Teşviklerinin Ekonomik Analizi**, Kütahya, 1996

YÖRÜK, Sedat : "Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü ve Faaliyetleri", **Hazine ve Dış Ticaret Dergisi**, Özel Sayı

EK I

TABLO.1: ÜLKE TARAFINDAN KORUMANIN ÖLÇÜLERİ

ÜLKE	SEKTÖRLER	TARİFE ORANI			TARİFE DIŞI ENGELLER		
		İTHAL AĞIRLIKLI	ÜRETİM AĞIRLIKLI	STANDART SAPMA	İTHAL AĞIRLIKLI	ÜRETİM AĞIRLIKLI	STANDART SAPMA
U.S.	27	4.9	4.5	4.2	37.5	26.6	29.9
İNGİLTERE	27	7.1	7.1	6.8	17.9	18.3	27.8
BELÇİKA	27	7.0	7.0	7.6	16.6	29.5	28.2
DANİMARKA	27	7.1	7.2	4.1	18.2	21.0	27.0
FRANSA	27	7.4	7.1	14.3	18.4	18.7	26.1
B. ALMANYA	27	7.4	7.1	6.0	22.3	15.1	27.4
İTALYA	22	7.6	7.6	14.4	20.9	23.7	27.1
HOLLANDA	27	7.1	7.1	7.6	20.6	21.4	28.1
SWEDEN	27	4.3	3.6	3.5	7.7	8.4	21.0
KANADA	27	7.4	7.5	5.1	4.1	6.0	12.7
JAPONYA	26	4.9	3.5	7.7	11.3	6.9	11.0
YUNANİSTAN	27	7.0	8.5	8.6	25.5	34.3	25.8
İRLANDA	25	7.5	7.5	8.4	20.8	29.0	27.0
PORTEKİZ	24	7.1	7.1	3.4	19.1	22.7	20.2
İSPANYA	27	6.8	6.9	4.8	13.9	17.7	22.1
TÜRKİYE	27	27.9	26.0	28.2	90.4	84.8	29.4
CHILE	27	26.7	28.8	14.9	8.8	15.3	23.5
KOLOMBİA	27	45.6	50.4	22.5	64.1	74.8	29.7
EKVATOR	27	38.4	50.3	27.0	51.5	72.8	28.9
GUATEMALA	27	14.8	26.5	26.7	100.0	98.8	9.6
VENEZUELLA	27	24.9	33.3	24.4	0.5	3.2	23.8
BARBODAS	18	20.7	17.7	13.7	33.9	38.7	32.1
KIBRIS	23	19.0	26.5	18.7	49.0	53.3	36.2
JORDAN	25	30.9	26.1	18.5	25.6	22.5	31.1
SURİYE	25	22.0	26.6	27.7	61.0	61.7	25.0
MISIR	27	16.6	59.1	425.8	38.6	47.8	33.6
BANGLADEŞ	25	61.9	76.5	50.4	57.5	65.9	30.0
SRİ LANKA	24	39.5	58.6	35.0	14.7	39.5	32.3
HONG KONG	25	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.1
INDIA	26	152.5	153.4	45.2	94.5	93.4	11.6
İNDENOZYA	23	17.7	21.7	16.7	10.7	6.6	11.4
KORE	26	16.8	17.7	13.1	1.8	3.3	14.9
MALEZYA	26	11.7	16.1	12.5	6.8	7.7	8.6
PAKİSTAN	26	41.4	44.0	34.0	9.7	19.3	34.1
PİLİPİNLER	26	27.2	26.8	13.4	61.1	53.2	32.8
SİNGAPUR	20	0.9	0.6	1.8	1.2	1.1	1.7
TAYLAND	27	35.2	46.4	21.5	5.5	13.7	20.0
KENYA	20	30.7	33.9	21.6	23.9	31.1	35.2
MAURİTUS	22	65.2	88.5	91.5	37.5	43.3	15.2
ZİMBABWE	26	26.3	26.7	11.8	96.0	96.1	20.5
TUNUS	15	27.7	34.0	37.4	63.7	66.5	31.2

KAYNAK: Johg-Wha LEE- Philip SWAGEL, s. 27.

TABLO: 2- ENDÜSTRİ TARAFINDAN KORUMANIN ÖLÇÜLERİ

ENDÜSTRİ	ÜLKELER	TARİFE ORANLARI			TARİFE-DIŞI ENGELLER		
		İTHAL AĞIRLIKLI	ÜRETİM AĞIRLIKLI	STANDART SAPMA	İTHAL AĞIRLIKLI	ÜRETİM AĞIRLIKLI	STANDART SAPMA
GIDA ÜRÜNLERİ	40	9.8	11.6	33.6	45.9	37.2	300
İÇECEKLER	40	7.2	20.7	335.6	43.1	37.1	38.1
TÜTÜN	38	39.7	25.5	68.2	2.3	5.5	40.5
TEKSTİL	39	11.7	15.9	24.5	69.8	63.4	38.2
GİYİM KONFEKSİYON (Ayakkabı hariç)	35	12.3	17.2	30.4	71.7	57.6	35.7
DERİ ÜRÜNLERİ	38	6.1	12.9	31.3	1.4	7.7	40
AYAKKABI GİYECEĞİ (Kauçuk hariç)	36	13.3	20.3	44.5	33.8	23.2	41.9
MOBİLYA DIŞINDA ODUN ÜRÜNLERİ	39	5	5.5	30.3	0.5	1	42.1
METAL DIŞINDA MOBİLYA	40	6.4	7.7	46.2	0.9	10.1	46.5
KAĞIT VE KAĞIT ÜRÜNLERİ	41	6.5	4.5	22	1.7	1.8	34.3
BASIM VE YAYIN	40	6.5	4.9	22.7	1.2	0.7	29.8
SİNAİ KİMYASALLAR	41	10.2	9.9	23.5	9.1	10.1	30.1
DİĞER KİMYASALLAR	40	8	9.9	24.2	7.4	11.7	31.3
PETROL RAFİNERİLERİ	37	7.9	11.1	26.9	2.3	5.8	40
MUHTELİF PETROL VE KÖMÜR	28	1	7.5	19.8	1.6	7.6	33.1
KAUÇUK ÜRÜNLERİ	39	9.3	14.5	32.2	4.9	8.6	35.5
GÖMLEK, ÇİNİ-ÇANAK ÇÖMLEK	37	9.4	12.4	41.5	0.6	7.4	43.6
CAM VE ÜRÜNLERİ	39	10.1	9.6	29	6	8.8	34.5
DİĞER METALİK OLMAYAN MİNERAL ÜR.	40	6.9	8.2	26.3	10.2	13.1	34.8
DEMİR-ÇELİK	36	9.8	12.2	38	47.7	41.1	34.6
DEMİRSİZ METALLER	34	6.4	6.7	24	1.4	2.9	35.1
FABRİKASYON METAL ÜRÜNLERİ	41	6.3	5.3	27.7	3.9	4.4	32.7
MAKİNE (Elektrikli Hariç)	39	7	4.7	23.8	10.5	12.2	32
ELEKTRİKLİ MAKİNELER	41	8.6	5.8	28.3	14.3	10.1	33
NAKLİYE EKİPMANI	40	7.9	6.1	30.7	25.5	27	38.8
PROFESYONEL VE BİLİMSEL EKİPMAN	35	6.5	4.7	23.6	2.7	3.8	30.3
DİĞER MAMUL ÜRÜNLER	38	6.6	7.6	35.2	1.7	2	33

KAYNAK: Jong-Wha lee-Phillip swagel, "trade Barriers and Trade Flows Across Countries and Industries", NBER WORKING PAPER SERIES, W.P.No:4799, National Bureau of Economic Research, Cambridge, July 1994, s. 28.

EK II

TARİFE-DIŞI ENGELLERİN SINIFLAMASI

BİRİNCİ TİP ENGELLER

(İTHALAT ÜZERİNDE TİCARET SAPTIRICI ETKİSİ OLANLAR)

A. MİKTAR ÜZERİNE ETKİSİ OLANLAR

1. GLOBAL İTHALAT KOTALARI
2. İKİLİ İTHALAK KOTALARI
3. KISITLAYICI LİSANS
4. LİBERAL LİSANS
5. GÖNÜLLÜ İHRACAT KISITLAMALARI
6. AMBARGOLAR
7. HÜKÜMET ALIMLARI
8. DEVLET TİCARETİ UYGULAMALARI
9. DAHİLİ GİRDİ DÜZENLEMELERİ

B. FİAT VE MALİYET ÜZERİNDE ETKİSİ OLANLAR

1. DEĞİŞKEN İTHALAT RESİMLERİ
2. AVANS TEMİNAT ZORUNLULUĞU
3. ANTİ-DAMPİNG VERGİLERİ
4. TELAFİ EDİCİ KESİNTİLER
5. İTHAL REKABETÇİLERE SÜBVANSİYONLAR
6. İTHALATÇILARA KREDİ KISITLAMASI
7. İTHAL REKABETÇİLERİ VERGİ KOLAYLIKLARI
8. AYIRIMCI DAHİLİ NAVLUN MALİYETLERİ
9. ULUSLARARASI MAL ANLAŞMALARI
10. DÜZENLİ PAZARLAMA DÜZENLEMELERİ

İKİNCİ TİP ENGELLER

(TİCARİ KISITLAYICI AMACI İKİNCİL OLANLAR)

A. MİKTAR ÜZERİNDE ETKİSİ OLANLAR

1. İLETİŞİM-MEDYA KISITLAMALARI
2. REKLAMLARIN KANTİTATİF OLARAK KISITLANMASI

B. FİYAT VE MALİYET ÜZERİNDE ETKİSİ OLANLAR

1. PAKETLEME VE ETİKETLEME KURALLARI İLE İLGİL DÜZENLEMELER
2. SAĞLIK VE TEMİZLİK DÜZENLEMELERİ
3. GÜVENLİK VE SANAYİ STANDARTLARI
4. SINIR VERGİSİ DÜZENLEMELERİ
5. KULLANICI VERGİLERİ VE KESİNTİLERİ
6. GÜMRÜK İŞLERİNİ SONA ERDİRME İLE İLGİLİ DÜZENLEMELER
7. GÜMRÜK SINIFLANDIRMA İŞLEMLERİ
8. GÜMRÜK DEĞERLEME İŞLEMLERİ
9. DÖVİZ KISITLAMALARI
10. BEYAN DÜZENLEMELERİ
11. İTHAL REKABETÇİ ENDÜSTRİLER İÇİN MÜTEŞEBBİSLERE HÜKÜMETÇE SAĞLANAN ARAŞTIRMA, KALKINMA VE DİĞER FİNANSAL YARDIMLAR

ÜÇÜNCÜ TİP ENGELLER

(TİCARET ÜZERİNDE YÖN ETKİLERİ OLANLAR)

A. MİKTAR ÜZERİNE ETKİSİ OLANLAR

1. SİLAH ENDÜSTRİ GİBİ ALANLARDA HÜKÜMETİN İMALAT VE DAĞITIM TEKELİ
2. HÜKÜMETİN TİCARETİ ETKİLEYEN YAPISAL VE BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKALARI
3. HÜKÜMETİN GEÇİCİ ÖDEMELER DENGESİ TEDBİRLERİ
4. ULUSAL VERGİ PROGRAMLARINDA DEĞİŞİKLİKLER
5. ULUSAL SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİNDE DEĞİŞİKLİKLER
6. SERMAYE AMORTİSMANI METODLARINDA DEĞİŞİKLİKLER
7. FİNANSMANI HÜKÜMETÇE SAĞLANAN SAVUNMA, HAVACILIK VE ASKERİ OLMAYAN PROJELERİN YAN ETKİLERİ
8. HÜKÜMET ALIMLARININ SEBEP OLDUĞU ÖLÇEK ETKİLERİ
9. ULUSAL STANDARTLARIN KURAL VE UYGULAMALARINDA DEĞİŞİKLİKLER
10. DIŞ TAŞIMACILIK VERGİLERİ VE HÜKÜMETÇE GARANTİ EDİLEN ULUSLARARASI TAŞIMACILIK ANLAŞMALARI
11. LİMAN TRANSFER MALİYETLERİ

KAYNAK: Laird ve Yeats, 1990, s. 302.

EK III

Tarife Dışı Dış Ticaret Engellerinin Sınıflandırılması

1) Doğruda	(yani, doğrudan doğruya ve özellikle dış ticaretin sınıflandırılması amacını güden)	1-a) Miktarı Sınırlayan Araçlar i-Doğrudan Miktar Sınırlamaları (Kotalar) ii-Tarife Kotaları iii-Gönüllü İhracat Sınırlamaları ve düzenli pazarlama anlaşmaları 1-b) Mali araçlar i-Üretim Sübvansiyonları ii-İhracat Sübvansiyonları iii-İhracat kredi Sübvansiyonları iv-Devlet Satınalımları Politikaları 1-c) idari Araçlar i-İthalat Lisans Uygulamaları
2) Dolaylı	(yani,asıl olarak başka bir politika hedefini gerçe leştirme amacı güden fakat dış ticareti de dolayl olarak etkileyen)	2-a) Mali Araçlar i-Bölgesel Sübvansiyonları ii-Kamu Kuruluularının Sübvanse edilmesi iii-Bağlı yardımlar 2-b) İdari Araçlar i-Sağlık ve Sosyal Güvenlik kuralları ii-"Çevre" denetim araçları iii-Gümrük Değerleme Prosedürleri iv-Menşee ilişkin bilgiler

KAYNAK: David GREENAWAY, International Trade Policy-From Tariffs to the New Protectionism, 1983, s. 132

URUGUAY ROUND MÜZAKERE ŞEMASI

TİCARET MÜZAREKERE KOMİTESİ

1. Standstill ve Rollback İzleme Organı
2. Hizmetler Müzakere Grubu ($500 bn; $ 50bn)
3. Mal Müzakere Grubu ($2500 bn; $400bn)

MAL MÜZAKERE GRUBU ALT-GRUPLARI

Ticari Engeller	**Sektörler**	**GATT Sistemi**	**Yeni Konular**
-Tarifeler ($2000bn; 140 bn) -Tarife-dışı tedbirler ($700bn; $330 bn)	- Doğal Kaynak Ürünleri ($130 bn; az) -Tekstil ve Giyim ($ 160 bn; $50bn) -Tropik Ürünler ($40 bn; $2bn) --Tarımsal Ürünler ($330 bn; $100bn)	-Koruma Önlemleri -Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Vergiler -GATT Maddeleri -Çok Taraflı Ticaret Müzakereleri (MTV) Anlaşması ve Düzenlemeleri -GATT'ın İşlemesi ,Anlaşmazlıkların Çözümü	-Ticeretle İlgili Fikri Mülkiyet Hakları (TRIPS) -Ticaretle İlgili Yatırım Tedbirleri (TRIMS)

Not: Parantez içindeki rakamların ilki her bir müzakere grubunun 1987 yılı itibariyle kapsadığı ticaret hacmini; ikincisi ise tam serbestleşme sağladığı taktirde sağlanacak büyümeyi ifade etmektedir.

Kaynak: Greenaway'den M.Metin Eker. s. 159

EK.V

DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜNÜ KURAN ANLAŞMANIN EKLERİ

EK 1-Round Görüşmelerinin en önemli bölümü teşkil eden "çok taraflı ticaret anlaşmalarını" kapsar. Bunların tamamı zorunlu nitelik arzeder, yani tüm üye ülkeler açısından bağlayıcıdır. Ek.1 üç alt bölüme ayrılmıştır.

Ek1/A: GATT 1994 ve Mal Ticareti ile ilgili anlaşmalar ile tarife taviz listelerinden oluşan bu bölüm tüm ticaretin en kapsamlı kısmını oluşturmaktadır. GATT 1994 şu ana kadar bahsini ettiğimiz GATT'ı (GATT 1947) revize edilmiş halıyle içermektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere eski GATT tamamen ortadan kalkmış ancak gerekli değişiklikleri de kapsayacak şekilde WTO anlaşmasının ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır. GATT 1994'ün (dolayısıyla GATT 1947'nin) herhangi bir hükmü ile Ek,1 A'daki herhangi bir anlaşmanın bir hükmü arasında doğabilecek bir uyuşmazlıkta adı geçen anlaşma esas alınacaktır.

Ek1/B: Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS) ve ona bağlı taviz listelerini içermekte olup ilk kez bu anlaşma ile dünya ticareti kapsamlı ve küresel bir düzenlemeye tabi tutulmuştur.

Ek1/C: Ticarete ilişkin fikri Mülkiyet Hakkları (TRIPs) anlaşmasını içerir. Bu anlaşma ile amaçlanan bir yandan fikri mülkiyet hakları korunurken diğer yandan bunun dünya ticaretine bir engel getirmesinin önlenmesidir.

EK 2- Bu bölüm 1,2 ve 4 nolu eklerde yer alan anlaşmalar ile ilgili uyuşmazlıklarda uygulanması gereken zorunlu hükümleri içermektedir. WTO'nü GATT'a kıyasla daha büyük bir yaptırım gücü sağlayan bu kurallar ihtilafların sistem içinde ortadan kaldırılmasını sağlamakla ileriye doğru atılmış bir adımdır.

EK 3- Uruguay Round ile getirilen bir yenilikte 'Ticaret Politikası Gözetim Makenizmasıdır." (TPRM) Buna göre tüm üye ülkelerin ticaret politikaları düzenli veperidodik şekilde bir rapor ile WTO kural ve disiplinlerine uygunlukları açısından incelemeye alınacaktır. Her ne kadar bu yaptırım gücüne sahip olmasada bu mekanizma şeffaflığın sağlanabilmesii açısından oldukça yararlıdır.

EK 4- Bu kısımda sadece imza atmak suretiyle kabul edilen ülkeler açısndan bağlayıcılığı olan ve sınırlı konuları esas alan "çoklu taraflı" anlaşmalar bulunmaktadır.

EK. VI

DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜNÜN YAPISI

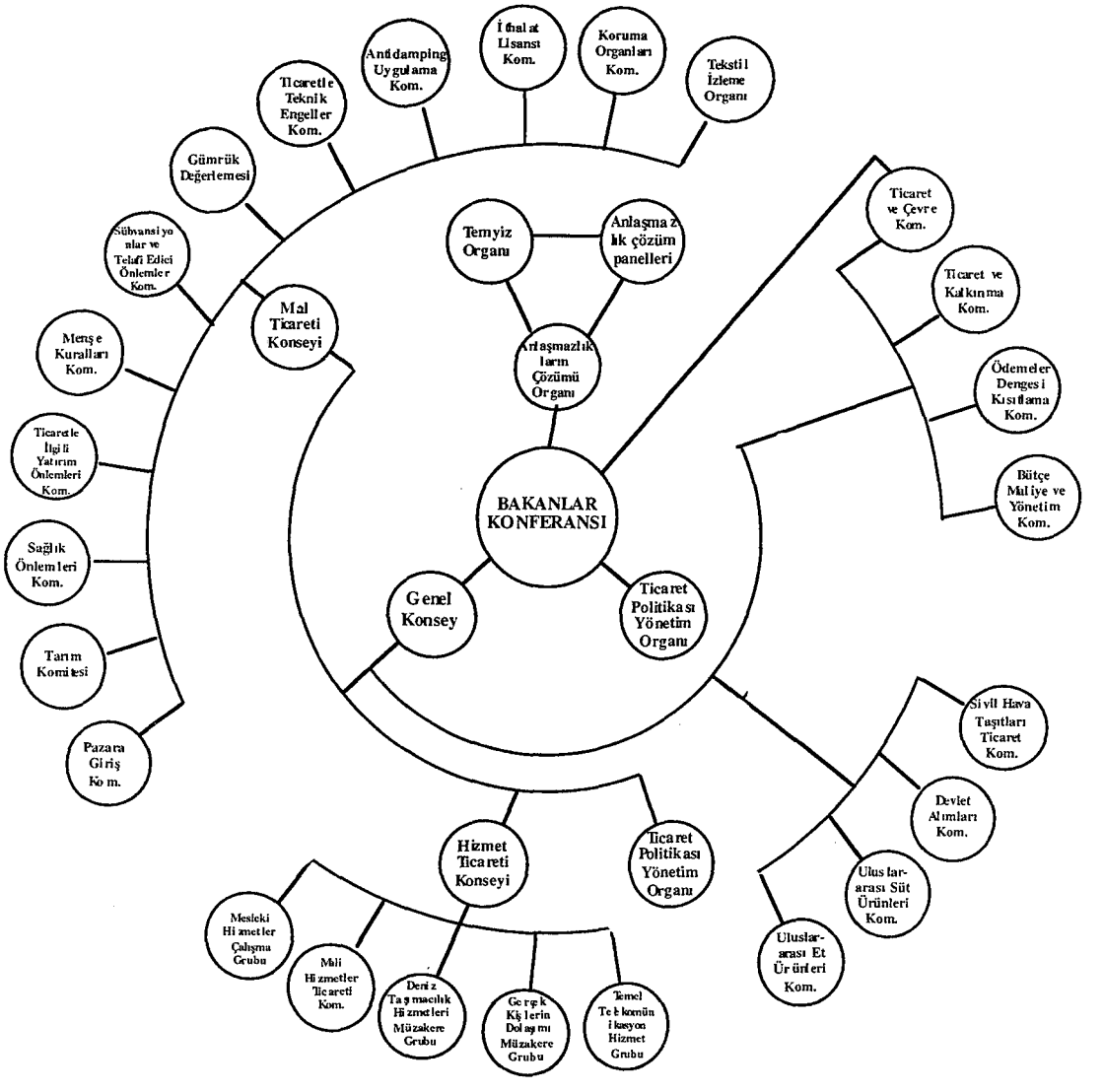

Kaynak : World Trade Organization, Information and Media Remation Division, 1995

EK- VII

AT'DA DEVLET YARDIMLARININ UYGULANIŞ ARAÇLARI

(A) NAKDİ YARDIM

- Ar-Ge Faaliyetlerinin Doğrudan Finansmanı
- Vergi Kredileri
- Vergi İndirimi veya Muafiyeti
- Sosyal Sigorta Primlerinde İndirim

(B) DEVLETİN ÖZSERMAYEYE HİSSE SENEDİ YOLUYLA KATILIMI

- Her türlü hisse senedi alımı
- Kamuya olan borçların tahvile çevrilmesi

(C) İYİLEŞTİRİLMİŞ KREDİLER

- Ucuz kredi (Özel ve kamu kaynaklarında devlet garantisiyle kredi kullanmak)
- Krediye ilişkin ödemelerin ertelenmesi (geri ödemenin projenin başarıyla tamamlanmasından sonra başlaması veya vergilerin projenin tamamlanmasından sonraya ertelenmesi gibi)

(D) DEVLET GARANTİLERİ

- Her türlü riskin devlet garantisiyle karşılanması, pratikte faizsiz kredi veya düşük faizli kredi gibi imkanların toplulukta kullanılmasını sağlamaktadır.

KAYNAK: Koray KURAL, Feridun KARAKEÇİLİ, Aylin SAKİZOĞLU, GATT Normları ve Uluslararası Bütünleşme Açısından Devlet Yardımları (Mukayeseli Bir İnceleme) DPT Avrupa Birliği ile ilişkiler Genel Müd., Ankara Mart 1995, s.29

EK.VIII- Avrupa Birliğinde KOBİ'lere Yönelik Teşvikler

ÜLKELER	TEŞVİK TÜRÜ	AÇIKLAMASI
YUNANİSTAN	Sinai Gelişme Projeleri	Tamamen yeni projelerin üretim aşamasına kadar yapılan yatırım hazırlık giderlerinin %50,70'lik kısmı finanse ediliyor.
	Ortak Teşhir Selonları	Aynı imalat grubu icerisinde yer alan küçük işletmelerin pazarları ve tanıtımları için "sabit tanıtım,pazarlama merkezleri" oluşturuluyor.
FRANSA	İdari Kolaylıklar	Yeni İşletmelerin kurulmasında her türlü kayıt işlemi tek bir yerde yapılmaktadır. Şirketlere tek bir sicil numarası verilmiştir. Her türlü vergi sosyal sigorta vb. için bu numara kullanılmaktadır.
	Vergisel Kolaylıklar	KOBİ şirket sahiplerinin ve aile fertlerinin sigorta primlerinin %30'u vergi matrahından düşülebiliyor.
	Bölgesel Yardımlar	500.000 FF'a kadar yatırılan her istihdam başına bölgelerin öncelik sıralamasına göre 35.000FF-50.000FF işletmelere yardım yapılıyor.

NGİLTERE	Vergisel Kolaylıklar	Kurumlar vergisi, karı 250.000 sterlinden azolan küçük işletmeler için %25, 250.000-1.250.000sterlin arassında işletmeler için %33 olarak uygulanıyor.
	Yatırım Teşvikleri	Çok geniş amortisman imkanları sağlamakta (makina maliyetleri ilk yıl %40, sonraki yılda %25'lik oranlarında amorte ediliyor.)
	Yeni İşletme Kurma Teşvikleri	Yeni İşletme Kuran müteşebbüsler ilk yıl vergi indiriminden yararlanmakta ve kredi taleplerinde danışman tahsis edilmekte.
	Ar-GeTeşvikleri	500'den az işçi çalıştıran firmaların aldığı 5-15 günlük profesyönel danışmanlık hizmetlerinin yarısı Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından karşılanmakta, 50'den az işçi çalıştıran işletmelerde belli alanlarda yenilik getiren faaliyetleri %50'si 25.000 Sterline kadar karşılanmakta 250'den az işçi ç alıştıran işletmelerde yeni bir metod geliştiren faaliyetlerin masraflarının %30'u 150.000 pound'a kadar karşılanmakta.

ELÇİKA	Bölgesel Yardımlar	Brüksel'de KOBİ'lere faiz indirimistopaj muafiyeti sermaye katkısı ve hızlandırılmış amortisman yoluyla yardımda bulunmakta.
	Yeni İşletme Kurma	Yeni iş kurma imkanları yaratılması kaydıyla işletmelerin sosyal sigorta primlerinde veya vergilerinde indirmlere imkan tanınmakta, ayrıca eğitim projeleri masrafları kısmen veya tamamen karşılanabilmektedir.
TALYA	Yatırım Kolaylıkları	Yatırımın %40'ına kadar olmak üzere arazi, makina, malzeme, hammadde ve ara mamül alımlarına azami 10 yıl süreli kredi olanakları sağlamakta.
	Vergi Kolaylıkları	Kredi işlemlerinden alınan damga kayıt, tesis vergilerinden muafiyet, diğer işlemlerden alınan muamala vergilerinden %50 indirim sağlanmakta.
SPANYA	Yatırım Teşvikleri	KOBİ'lere kredi garantisi sağlamakta ve teknik danışmanlık hizmeti verilmekte.
	Ar-Ge Teşvikleri	KOBİ'leri Destekleme İdaresi tarafından tasarımı konusunda danışmanlık hizmetleri verilmekte.

HOLLANDA	Yatırım Teşvikleri	Kaynak kullanımı destekleme prim verilmektedir. Primden yararlanmak için en az2.700 Gildenlik yatırım yapma şartı aranmaktadır. işletmelerin ek yatırımları için 3 sene %40 faiz sübvansiyonu sağlayabilmekte. Sermaye şirketlerinden risk sermayesi alan şirketlerin zarar etmeleri durumunda, zararların %50'si devlet tarafından karşılanmaktadır. Patent almak isteyen işletmelerin patent kayıt harcamaları devlet tarafından karşılanmaktadır.
	Ar-Ge Faaliyeti Teşvikleri	Pazar araştırma ve teknik proje değerlendirme harcamalarının %60'ı devlet tarafından karşılanmaktadır.Mikro-Elektronik ve imalat teknikleri konularında ücretsiz danışmanlık hizmetleri verilmekte.
DANİMARKA	Yatırım Teşvikleri	kalkınmada öncelikli yörelerde 75'ten az işçi çalıştıran işletmelere yatırım miktarının en fazla %45'i orananda piyasa faizlerinin altında 2 sene ödemesiz, uzun vadeli krediler sağlanmakta.

	Ulusasal İhalelere Katılımın Ortak Finansmanı	İhracatı Teşvik Konseyi KOBİ'lerin uluslararası ihalelere katılım maliyetlerinin bir kısmını karşılamakta.
ALMANYA	Yatırım Yardımı	Her işletme ve heryıl başına 1.000.000 DM'ı geçmemesi şartıyla maksimum %20'lik yatırım yardımları imalat sanayındeki ve esnaf sektöründeki yatırımları sağlamakta.
	Yenilikçilik Teşvik Programı	Proje desteği maliyetinin %35'i kadar kredi, patent foraliteleri ve başvurusu, ruhsat ücretleri, üretim tesisinin hazırlıkları için yapılan harcamaların%'si kadar hibe.
	Özsermaye Yardımı	Bir işyerinin veya serbest meslek mensubunun işyeri açması işletmelerin devralınması ve özel bir işletmenin güçlendirilmesi için özsermayesi yardımı niteliğinde uzun vadeli krediler verilmektedir.

EK IX

TÜRKİYE'DE GÜMRÜK BİRLİĞİ ÖNCESİ VE SONRASI NOMİNAL KORUMA ORANLARI (NKO)

	SEKTÖR ADI	AB ÜLKELERİNE UYGULANAN **NKO 1994**	GB Sonrası **NKO**	**Üçüncü Ülk. Uyg. NKO 1994**	**GB Sonrası Ort. Men. Gümrük vergi oranı**	**Gb sonrası GSP Kapsamlı uyg. NKO**
1	TARIM	41.27	41.26	41.65	41.26	21.26
2	HAYVANCILIK	3.48	1.37	4.18	1.37	1.37
3	ORMANCILIK	0.01	0.01	0.10	0.01	0.01
4	BALIKÇILIK	47.92	47.84	54.08	47.84	47.84
5	KÖMÜR MADENCİLİĞİ	3.33	0.00	3.33	4.00	0.00
6	HAM PETROL ÇIKARIMI	5.59	0.00	0.00	0.00	0.00
7	DEMİR CEVHERİ ÇIKARIMI	0.00	0.00	2.22	0.00	0.00
8	DİĞER METALİK C. ÇIKARIMI	0.13	0.00	1.21	0.00	0.00
9	METALİK OLMAYAN MADENLER	9.09	0.00	11.02	0.95	0.95
10	TAŞ OCAKÇILIĞI	1.95	0.00	2.18	0.02	0.00
11	MEZBAA URUNLERI	10.21	10.21	10.21	10.21	10.21
12	SEBZE VE MEYVA İŞLEME	72.49	68.01	72.62	68.01	68.01
13	BİTKİSEL VE HAY. YAĞLAR	16.31	16.31	16.38	16.29	16.29
14	UN VE UNLU MAMÜLLER	41.33	41.02	41.33	41.02	41.02
15	ŞEKER ÜRETİMİ	28.79	28.79	28.79	28.79	28.79
16	DİĞER BESİN ÜRÜNLERİ	26.47	18.31	28.99	18.31	18.31
17	ALKOLLU IÇKILER	72.10	5.25	94.28	11.28	7.35
18	ALKOLSÜZ İÇKİLER	56.92	0.00	69.81	14.83	0.00
19	TÜTÜN SANAYİİ	44.40	0.00	99.91	9.40	0.00
20	ÇIRÇIRLAMA	0.00	0.00	2.22	0.72	0.72
21	DOKUMA SANAYİİ	21.19	0.00	27.10	17.30	7.60
22	ELBİSE VE GİYİM EŞYASI	14.75	0.00	20.65	19.90	9.30
23	DERI VE KURK URUNLERI	7.85	0.00	12.57	10.20	2.80
24	AYAKKABI SANAYİİ	24.40	0.00	35.70	22.50	9.10
25	AĞAÇ VE MANTAR ÜRÜNLERİ	15.25	0.00	18.97	2.00	0.05
26	AĞAÇ MOBİLYA MEŞRUFAT	26.22	0.00	32.64	5.50	0.00
27	KAĞIT VE KAĞIT ÜRÜNLERİ	13.59	0.00	17.58	2.70	0.00
28	BASIM YAYIN CİLTÇİLİK	8.23	0.00	10.79	4.52	0.00
29	KIMYASAL GUBRELER	8.22	0.00	16.38	8.10	0.00
30	İLAÇ SANAYİ	3.33	0.00	8.99	5.30	0.00
31	DİĞER KİYASAL MADDELER	10.79	0.00	17.62	8.71	0.04
32	PETROL ARITIMI	22.54	0.00	24.35	2.70	0.00
33	DİĞER PET. VE KÖM. ÜRÜN.	5.62	0.00	7.52	2.15	0.00
34	KAUÇUK VE KAUÇUK ÜRÜN.	19.57	0.00	23.91	5.60	0.03
35	PLASTIK URUNLERI	24.61	0.00	31.68	9.90	0.00
36	CAM VE CAMDAN MAM. EŞ.	16.85	0.00	21.94	5.76	0.00
37	ÇİMENTO SANAYİ	30.45	0.00	32.88	13.14	0.00
38	DİĞER TAŞ VE TOP. DAY. SAN.	18.33	0.00	23.21	5.47	0.00
39	DEMİR-ÇELİK ANA SANAYİİ	8.00	0.00	10.70	5.50	3.30
40	ELEKTRİKSİZ MAKİNALAR	4.52	0.00	8.43	3.20	0.50
41	METAL EŞYA SANAYİİ	18.36	0.00	25.29	6.00	0.11
42	ELEKTRİKSİZ MAKİNALAR	7.36	0.00	12.50	4.40	0.00
43	TARIMSAL MAK. TAÇH.	6.98	0.00	12.18	3.50	0.00
44	ELEKTRİKLİ MAKİNALAR	9.69	0.00	16.64	8.30	0.00
45	DENİZ ULAŞIM ARAÇLARI	6.13	0.00	12.89	0.50	0.00
46	DEMİRYOLU ULAŞIM ARAÇLARI	8.00	0.00	4.61	4.04	0.00
47	DİĞER KARA ULAŞIM ARAÇLARI	27.33	0.00	33.10	9.40	0.00
48	DİĞER TAŞIMA ARAÇLARI	0.01	0.00	1.76	1.60	0.00
49	DİĞER İMALAT SANAYİ	2.92	0.00	8.19	2.95	0.00
	AĞIRLIKLI ORTALAMA	10.22	1.34	22.14	6.92	2.71

Kaynak: Sübidey TOGAN, Yılmaz ALPER, "Türkiye ve Avrupa Birliği", Türkiye İçin Yeni Bir Orta Vadeli İstikrar Programına Doğru, TÜSİAD, Haziran, s. 151-152.

EK: X

Türkiye tarafından miktar kısıtlaması ve gözetim uygulanacak ülkeler

SIRA NO	ÜLKE ADI	MIKTAR Kısıtlaması	GÖZETİM	19.12.95 Tebliğ Ro.	29.12.95 Tebliğ No.	12.01.95 Tebliğ No.	13.01.96 Tebliğ No.
1	Arjantin	X		95/2			
2	Arnavutluk		X	95/4			
3	Azerbeycan		X	95/4			
4	**Bangladeş**		**X**	**95/2**			**96/4**
5	**B. Rusya**	**X**		**95/2**			
6	**Brezilya**	**X**		**95/2**			
7	**Bulgaristan**	**X**		**95/2**	**95/7**		
8	Çek Cumhuriyeti	X		95/2			
9	Çin	X		95/2			
10	**Endonezya**	**X**		**95/2**	**95/7**		
11	Ermenistan		X	95/4			
12	Estonya		X	95/4			
13	Fas	X		95/2, 95/2			
14	Filipinler	X		95/2			
15	**Güney Kore**	**X**		**95/4**			
16	Gürcistan			95/2			
17	Hong Kong	X		95/2			
18	Hindistan	X		95/2			
19	Kazakistan		X	95/4			
20	Kırgızistan		X	95/4			
21	**Letonya**		**X**	**95/4**			**96/4**
22	Litvanya		X	95/4			
23	**Macaristan**	**X**		**95/2**		**96/2**	
24	**Makao**	**X**		**95/1**			
25	Malezya	X		95/2			
26	Malta	X	X	95/2, 95/4			
27	**Mısır**	**X**	**X**	**95/1, 95/3**			
28	**Moğolistan**	**X**		**95/1**			
29	Moldova		X	95/4			
30	Ozbekistan	X	X	95/2, 95/4			
31	Pakistan	X		95/2			
32	Peru	X		95/2			
33	**Polonya**	**X**		**95/1**			
34	**Romanya**	**X**		**95/1**			
35	Rusya	X		95/2			
36	**Slovak Cum.**	**X**		**95/1**			
37	Slovenya		X	95/4			
38	**Sri Lanka**	**X**		**95/1**			
39	Singapur	X		95/2			
40	Tacikistan		X	95/4			
41	Tayland	X		95/2			
42	**Tayvan**	**X**		**95/2**		**96/2**	
43	Tunus	X	X	95/2			
44	Türkmenistan		X	95/4			
45	Ukrayna	X		95/2			
46	**Vietnam**	**X**	**X**	**95/2, 95/4**			
47	Bosna-Hersek	X		95/5	95/7		
48	Hırvatistan	X		95/5			
49	Makedonya	X		95/5			
50	K. Kore	X		95/5			
51	BAE	X	X	95/6			

(*) Çift taraflı miktar kısıtlaması uygulanacak bu ülkelerden hanüz anlaşma imzalanamayanlarına "Tek taraflı miktar kısıtlaması" uygulanmaktadır.

Not: Bold (Kalın siyah) olarak yazılanlar, anlaşma imzalanan ülkeler

Kaynak: Gümrük Birliği Sürecinde Türkiye, Ocak-Şubat-Mart-Nisan 1996, S. 21-22, s. 162.

EK: XI

HASSAS ÜRÜNLERDE AB TARAFINDAN UYGULANAN OGT ORANLARI

GTİP	MADDE İSMİ	OGT
4202.11	Dış Yüzeylere Tabi	3.8
5202.12.11.00.00	Evrak çantaları, okul çantaları ve benzeri mahfazalar	10.6
4202.12.19.00.00	Diğerleri	10.6
4202.12.50.00.00	Kalıplanmış plastik maddelerden yapılmış olanlar	6.5
4202.12.91.10.00	Evrak çantaları, okul çantaları ve benzeri mahfazalar	4.3
4202.12.91.90.00		
4202.12.99.10.00	Diğerleri	4.3
4202.12.99.90.00		6.2
4202.19.10.00.00	Alüminyum olanlar	4.3
4202.19.90.00.00	Diğer maddelerden olanlar	
4202.19.90.30.00		
4202.19.90.50.00		
4202.19.90.90.00		
4202.21.00.00.00	Dış yüzeyleri tabii veya terkib yoluyla elde edilen deri ve köseleden ve rugandan olanlar	3.8
4202.22.10.00.00	Plastik madde yapraklarından yapılmış olanlar	10.6
4202.22.90.10.00	Dokumaya elverişli maddelerden olanlar	4.3
4202.22.90.90.00		
4202.29.00.00.00	Diğerleri	4.3
4202.31.00.00.00	Dış yüzeyleri tabii veya terkib yoluyla elde edilen deri ve köseleden ve rugandan olanlar	3.8
4202.32.10.00.00	Plastik madde yapraklarından yapılmış olanlar	10.6
4202.32.90.10.00	Dokumaya elverişli maddelerden olanlar	4.3
4202.32.90.90.00		
4202.39	Diğerleri	4.3
4202.91	Dış yüzeyleri tabii veya terkib yoluyla elde edilen deri ve köseleden ve rugandan	3.8
4202.92.11.00.00	Seyahat çantaları, tuvalet çantaları, sırt çantaları, spor çantaları	10.6
4202.92.15.00.00	Müzik aletleri mahfazaları	8.8
4202.92.91.10.00	Diğerleri	10.6
4202.92.91.10.00	Seyahat çantaları, tuvalet çantaları, sırt çantaları, spor çantaları	3.7
4202.92.91.90.00		
4202.92.98.10.00	Diğerleri	3.7
4202.92.98.90.00		
4202.99	Diğerleri	4.6
6403	Dış tabanı kauçuktan, plastik maddeden, tabii veya terkib yoluyla elde edilen köseleden ve yüzü deriden olan ayakkabılar (6403.59.11.00; 6403.91.98.00.11,12; 603.99.38.00.11,12 ve 6403.99.98.00.11,12)	8
6403.59.11.00.00	Tabanı ile topuk yüksekliği 3 cm'den fazla olanlar	6.2
6403.91.98.00.00	Kadınlar için	6.2
6403.99.38.00.11,12	Kadınlar için	6.2
6403.99.98.00.11,12	Kadınlar için	7.4
6405	Diğer ayakkabılar (6405.10.90 ve 6405.90.10 hariç)	4.4
6405.10.90.00.11,12	Dış tabanı diğer maddelerdoen olanlar	4.1
6405.10.90.00.13,14		
6405.10.90.00.15,16		
6405.90.10.00.11	Dış tabanı kauçuktan, plastik maddeden, tabii veya terkib yoluyla elde edilen	18.2
6405.90.10.00.12	Dış tabanı kauçuktan, plastik maddeden, tabii veya terkib yoluyla elde edilen	18.2
6405.90.10.00.13	Dış tabanı kauçuktan, plastik maddeden, tabii veya terkib yoluyla elde edilen	18.2
6406	Ayyakbı aksamı (dış tabanlar dışındaki tab.lara tutturulmuş/tutturulmamış ayak. yüzleri dahil); çıkarılabilir iç tab.ları iç ta.lar, topuk rampası vb, eşya, getr ve tozluklar, dizlikler vb eşya; ve bunların aks. (6406.99.10.00.00 VE 6046.99.30.00.00hariç)	3.6
6406.99.10.00.00	Getr, tozluklar, bacak koruyucuları ve benzeri eşya ve bunların aksamı	4.2
6406.99.30.00.00	Dış tabanı olmayan fakat iç taban veya diğer iç kısımlara tutturulmuş ayakkabı yüzlerinden meydana gelenler	4.1

Kaynak: Gümrük Birliği Sürecinde Türkiye, Ocak-Şubat-Mart-Nisan 1996, S. 21-22, s. 161.

EK: XII

İTHALİ BELLİ KURUM VE KURULUŞLARA BIRAKILAN MADDELER (1)	
İthali İzne Bağlı Madde	**İzin Mercii**
Kina, kina kabukları, potasyum iyodür, kina kina alkoloidleri ve bunların türevleri	Kızılay Genel Müdürlüğü
4257 sayılı İspirto ve İspirtolu İçkilerin inhisarı Kanununda yer verilen alkollü mühtahzarlar	Tekel Tütün Mamülleri Tuz ve Alkol İşletmeleri Genel Müdürlüğü
İçki imalinde kullanılan alkollü birleşik mühtahzarlar	Tekel Tütün Mamülleri Tuz ve Alkol İşletmeleri Genel Müdürlüğü ile bu kuruluş tarafından inhisar kapsamında olmadığına karar verilmesi durumunda meşrubat sanayine dahil kuruluşlar
Zehirli gazlar	Milli Savunma, Sağlık, Tarım ve Köyişleri, Orman, Maliye, İçişleri Bakanlıkları veya Gümrük Müsteşarlığının ihtiyacı için bu kuruluşlar tarafında
İşlenmiş altın	T.C. Merkez Bankası ve Kıymetli Madenler Borsası üyesi
Yaprak tütün ve tütün döküntüleri, tütün veya tütün yerine geçen madd.den yapılmış purolar, uçları açık purolar, sigarilololar ve sigaralar, diğer mamül tütün vetütün yerine geçen maddeler "homojenize" veya yeniden tertip edilmiş tütün hulasa ve salçalar	İmalatçılar (ithal taleplerinde Tekel Tütün Mamülleri Tuz ve Alkol İşletmeleri Genel Müdürlüğü'nün ilgilendirildiği Bakanlıktan, tütün ve tütün mamülü üretmek üzere fabrika açma ve işletme iznini alındığına dair belge aranacaktır)
Yanlız Çek Kağıtları	Bankalar
Tütün tohumu ve fidesi	1177 sayılı Kanunun 8/b maddesi uyarınca, Tekel Tütün Mamülleri Tuz ve Alkol İşletmeleri Genel Müdürlüğü'nün ilgilendirildiği Bakanlık ile Tarım ve Köyişleri Bakanlığının ortak izni
Av ve taş barutları, lağım patlatmakta kullanılan patlayıcı maddeler ve burların fitil, kapsül, ateşleme aletleri ile mal.leri, nişan tüfek ve tabanca fişekler, maytaplar ve benzerleri, dolu veya boş av fişekleri ile bunların hazırlanmasında kullanılan tapa, kapsül gibi av malzemesi saçması ve av tüfekleri, hava ve gaz basıncı ile çalışan ateşsiz nişan tüfek ve tabancaları ve bunların parçaları (barut ve patlayıcı maddelerle silah ve teferruatı ve avmalzemesinin inhisarından çıkarılması hakkında 6551 sayılı Kanun ve 29.06.1987 tarih, 87/12028 sayılı Karara İlişkin Tüzük, 6136 sayılı Kanunun 23.06.1981 tarihli Kararnamenin 2. ve 3. maddeleri) silah ve mermiler (Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında 6136 sayılı Kanun ile 18.06.1989 tarih, 20199 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 89/14238 sayılı Karara İlişkin Yönetmelik)	İthal Taleplerinde İçişleri Bakanlığının uygunluk yazısı/belgesi aranacaktır.
Ölçü ve Ölçü Aletleri (3156 sayılı Kanun çerçevesinde ithal edilebilecek ölçü ve ölçü aletlerinin damgalamak suretiyle ayarlanmış bulunmak ve Gümrük Yönetmeliğinin 348 maddesinde yazılı gümrüklerden ithal edilmek şartıyla)	Fiili ithali gümrük izniyle yapılacaktır. "Uluslararası birimler sistemine göre yapılmamış olan ve bu sisteme göre imal edilmiş olmakla beraber nitelikleri bakımından 3516 sayılı Kanun hükümlerine uygun bulunmayan ölçü ve ölçü aletlerinin ithali yasaktır.
Sinema video ve müzik eserleri	3257 sayılı Sinema Video ve Müzik Eserleri Kanunu hükümleri çerçevesinde Kültür Bakanlığınca oluşturulacak Denetleme Kurulunun uygunluk yazısı aranacaktır
Kuran'ı Kerimler	Diyanet İşl. Bakanlığının 05.08.1985 tarih, k/123 05/14987 s. onayı ile yürürlüğe giren Diyanet İşl. Başk.lığı Merkez ve Taşra Teşkilatı Görev ve çalışma Yönergelerinin 6.ncı maddesi çerçevesinde, ithal talebinde Diyanet İşleri Başk.nın izni aranacaktır.

İTHALİ BELLİ KURUM VE KURULUŞLARA BIRAKILAN MADDELER (1)

İthali İzne Bağlı Madde	İzin Mercii
Metal Paralar	İthal talebinde Bankalarca işlenmiş olup olmamasına bakılmaksızın Darphane ve Damga Matbaası Genel Müdürlüğü'nün ön izin belgesi aranacaktır.
Petrol yağları ve bitümenli minerallerden elde edilen yağlar (ham), motor benzini, uçak benzini, nafta, gazyağı, jet yakıtı, motorin, hafif fuel oil, ağır fual oil, sıvılaştırılmış petrol gazı (LPG)	Permi hakkı sahibi rafineri şirketlerinin dışında kalan tüm kuruluş ve şirketlerin ithal taleplerinde Enerji ve Tabi Kaynaklar Bakanlığı Petrol İşleri Genel Müdürlüğünün ithal belgesi aranılacaktır.
Diğer üzüm şıraları, saf ve saf olmayan (teknik) metil alkol, takdir aletleri	4257 sayılı İspirto ve İspirtolu içkilerin İnhisarı Kanunu hükümleri uyarınca, İthal taleplerinde Tekel Tütün Mamülleri Tuz ve Alkol İşletmeleri Genel Müdürlüğü'nün onay belgesi aranacaktır.
Gaz maskeleri gaz maskelerinin aksam, parça aksesuarı, yanlız gaz maskesi süzgeci	İthal taleplerinde Makina ve Kimya Enstitüsü Kurumunun ön izin belgesi aranacaktır.
Taksimetreler, elektronik, elektromekanik, takograflar	İthal talebinde Sanayi ve Ticaret Bakanlığının izni aranacaktır
Orijinal gravürler, estamplar ve (litografyalar, heykel veya yontu, sanatının orijinal eserleri yapıldığı madde ne olursa olsun).	İthal talebinde Sanayi ve Ticaret Bakanlığının izni aranacaktır
Tütün yapraklarının damarlarını ayıklayan bu yaprakları kıyan makinalar, sigar ve sigara imal eden makinalar (tamamlayıcı olarak paketleme tertibatı olsun olmasın) sigara filtresi takıma makina ve cihazları bu makinalırın aksam ve parçaları	Tütün ve Tütün Mamülleri Üretimi ile ilgili Fabrikaların Kurulmasına Dair Usul ve Esaslara İlişkin Yönetmelik uyarınca ithal talebinde Tekel Tütün Mamülleri Tuz ve Alkol İşl.Gen. Müd.'nün ilgilendirildiği Bakanlık uygunluk yazısı veya belgesi aranacaktır
İthalat:96/3 sayılı Tebliğ eki listede belirtilen maddeler	İthal talebinde Türkiye Atom Enerjisi Kurumunun uygunluk yazısı aranılacaktır.
İthalat:96/6 sayılı Tebliğ eki listede belirtilen maddeler	İthal Taleplerinde Sanayi ve Ticaret Bakanlığınca verilmiş Bakım Onarım ve Servis Garantisi Yeterlilik Belgesi aranacaktır.
İthalat:96/8 sayılı Tebliğ eki listede belirtilen maddeler	İthal taleplerinde Sanayi ve Ticaret Bakanlığınca vize edilmiş proforma fatura aranır. Bu maddeler gümrüğün denetimi altındaki yerlere getirildikten sonra, anılan Bakanlık yetkililerince kontrol edilecek ve uygun bulunması halinde ithal ithal Araç Karayolu Uygunluk Belgesi Düzenlenecektir
İthalat:96/10 sayılı Tebliğ eki listede yer alan maddeler	İthal taleplerinde Ulaştırma Bakanlığı Telsiz İşleri Genel Müdürlüğünün onay belgesi aranılacaktır.
İthalat:96/11 sayılı Tebliğ kapsamındaki maddeler (Yalnız çek kağıtları hariç)	T. Cumhuriyet Merkez Bankası ve Sermaye Piyasası Kurulu uygunluk yazısı aranılacaktır.
İthalat:96/12 sayılı Tebliğ eki listedeki maddeler	İthal Taleplerinde İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğünün uygunluk yazısı aranılacaktır.
İthalat:96/13 sayılı Tebliğ eki maddeler	İthal taleplerinde Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Petrol İşleri Genel müdürlüğünün uygunluk belgesi aranılacaktır.
Amyant (Aspest)	İthal taleplerinde Çalışma veSosyal Güvenlik Bakanlığı İşçi Sağlığı ve Güvenliği Enstitüsü Müdürlüğünün uygunluğu belgesi aranılacaktır.

Ek: XIII

TABLO:1- 1980 Sonrasında Türkiye'de Başlıca İhracat Teşvikleri

A. Doğrudan Parasal Teşvikler
1. Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu
2. Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu
3. İhracatta Vergi İadesi (1.1.1989'da uygulamadan kaldırıldı)

B. Finansal Teşvikler
1. Vergi ve Fon İstisna ve Muafiyetleri
   1.1. Gümrük muafiyeti ithalat için döviz tahsisi
   1.2. Geçici kabul rejimi ile mal ithali
   1.3. İhracat sayılan satış ve tesisler ile döviz kazandırıcı hizmet ve faaliyetler
   1.4. Konut fonu muafiyeti
   1.5. Kurumlar Vergisi istisnası
   1.6. KDV istisnası
   1.7. İhracat karşılığı dövizlerden mahsup
2. Türk Eximbank Kredileri ve Sigorta Programları
   2.1. Eximbank Kredileri
      2.1.1. Alıcı kredisi (ülke bazında)
      2.1.2. Satıcı kredisi (sevk öncesi dış yatırım kredisi)
      2.1.3. Dış Ticaret Sermaye Şirketleri için reeskont kredisi
   2.2. Eximbank sigorta programları
      2.2.1. Kısa ve orta vadeli ihracat kredi sigortası
      2.2.2. Spesifik ihracat kredi sigortası
      2.2.3. Yurtdışı müteahhitlik hizmetleri kredi sigortası
   2.3. Eximbank garanti programları
3. Merkez Bankası Kaynaklı İhracat Krediler
   3.1. İhracata Hazırlık Kredisi
   3.2. Tütün İhracatçılarına Verilen Krediler
   3.3. İhracat Reeskont Kredisi
   3.4. Belgeli İhracat Kredisi
   3.5. Vesaik Mukabili Kredi
   3.6. Belgesiz İhracat Kredisi
4. İhracatı Teşvik Fonu Kredisi
5. Prefinansman
6. Enerji İndirimi ve Muafiyeti

C. İhracata İlişkin Diğer Yasal ve Kurumsal Teşvikler
1. Dış Ticaret Sermaye Şirketleri
2. İGEME
3. Kur Politikaları
4. Serbest Bölgeler
5. Uluslararası Sergi ve Fuarlara Katılım İndirimleri
6. ABD'ye Yönelik İhracatta Navlun İndirimi
7. Uzak Yol Navlun Primi

TABLO: 2- 1980 Sonrasında Türkiye'de Başlıca Üretim ve Yatırım Teşvikleri

A. Yatırım Aşamasındaki Teşvikler

1. Gümrük muafiyeti (Yatırım malları ithalinde)
2. Düşük faizli iç ve dış yatırım kredisi
3. Çeşitli vergi, resim ve harçlarda istisna
4. Kaynak kullanımı destekleme primi
5. Dahilinden tedarik edilen yatırım malları üzerinden imalatçılarına "Teşvik Primi"
6. Bina inşaat harcı istisnası
7. Katma Değer Vergisi ertelenmesi (istisna)
8. Döviz tahsisi
9. Finansal kiralama (Leasing)
10. Diğer teşvikler

B. İşletme Aşamasındaki Teşvikler

1. Yatırım indirimi istisnası
2. Finansman fonu istisnası
3. Düşük faizli kredi
4. Emlak Vergisi muafiyeti
5. Hızlandırılmış amortisman ve yeniden değerlendirme
6. Kullanılmış tesis ithali
7. İhracat taahhütlü orta ve uzun vadeli kredilerde vergi, resim harç istisnası

C. Hem Yatırım Hem de İşletme Aşamasında Uygulanan Teşvikler ile Özel Alanlara Teşvikler

1. Devletçe arazi tahsisi ve altyapı yatırımlarının üstlenilmesi (Turizm yatırımları)
2. Özel önem taşıyan sektörler ile kalkınmada öncelikli yörelerde çalışanların ücretlerinin vergilendirilmesinde indirim
3. Konut inşatı ile kalkınmada öncelikli yörelerde yapılacak yatırımlarda vergi, resim ve harç istisnası ve muaflığı
4. Aynı ve nakdi dış kredi kullanma imkânı
5. Turizm, ziraat ile ilgili yatırımlarda devlete ait fonlardan (Turizm Geliştirme Fonu) veya ihtisas bankasından düşük faizli kredi
6. Rıhtım resmi muafiyeti (8.6.1985 tarih ve 85/9569 sayılı Kararname gereğince)

Kaynak: T.Güngör URAS, **Ekonomide Özal'lı Yıllar 1980-1990**, Eylül 1993, s. 79-80.

XIV

REGERSYON ANALİZİ VERİLERİ VE REGRESYON SONUÇALRI (Milyar TL)

YILLAR	İHRACAT	VERGİ İADESİNE TABİ İHRACAT	VERGİ İADE TUTARI	DÖVİZ KURU (TL/$)	İHR. TEŞVİK BEL.	İHRACAT KREDİLERİ	TOPLAM İHRACAT TEŞVİKLERİ	GSMH
1980	221,498.15	55,030.98	4,905.16	77.54	2,334	91,290	-	-
1981	530,715.74	174,220.42	24,653.14	112.20	2,965	206,911	-	-
1982	937,310.58	412,611.81	86,816.02	165.27	2,829	489,762	86,716	2,329,496
1983	1,298,945.23	667,930.92	148,989.91	230.33	3,473	728,841	148,990	2,427,645
1984	2,608,331.53	1,583,406.00	329,059.00	375.10	3,136	594,517	329,060	2,600,178
1985	4,152,927.05	2,268,406.00	2,872,238.00	528.48	3,141	724,942	332,908	2,712,038
1986	5,012,345.48	2,761,355.70	281,959.60	680.89	3,072	1,694.63	435,913	2,895,377
1987	8,844,330.50	5,183,997.20	438,475.30	872.53	2,961	2,196.70	660,927	3,179,533
1988	16,809,242.01	7,902,032.90	674,802.22	1,472.98	2,977	3,521.58	1,016.69	3,225,667
1989	24,819,337.00	5,202,613.95	389,516.70	2,142.05	4,287	7,639.58	1,127.21	3,278,196
1990	33,629,902.50	341,474.78	240,101.32	2,634.50	3,985	13,565.3	1,287.95	3,585,235
1991	56,880,015.70	57,527.97	5,349.05	4,224.56	4,215	26,410.0	1,886.48	3,597,753
1992	101,283,345.00	6,313.36	26,571.76	6,979.30	4,795	50,475.2	2,739,94	3,828,122
1993	171,144,044.00	-	-	11,176.2	4,652	96,174.0	-	4,139,808
1994	550,041,704.00	-	-	29,386.6	-	-	-	3,887,903
1995	1,004,480,250.00	-	-	-	-	-	-	4,197,095
1996								4,528,666

YILLAR	TOP. SAB. SER. YAT.	KAMU	ÖZEL	YATIRIM TEŞ. BEL.	TOP. YATIRIM TUTARI	ÜRETİM	KATMA DEĞER	İSTİHDAM
1987	733,913	301,309	432,603	2,81	6,830,377	2,642	16,318	18,172
1988	736,911	248,668	488,243	2,74	11,653,387	2,747	16,575	18,445
1989	759,615	260,043	499,572	3,25	19,376,212	2,812	17,076	19,146
1990	866,721	277,694	589,027	3,14	22,683,675	3,030	18,729	19,736
1991	876,709	278,482	598,227	1,77	33,175,088	3,080	19,174	19,769
1992	904,515	294,041	610,473	1,55	51,230,072	3,270	20,281	19,804
1993	1,136,6	308,543	828,128	3,05	410,396,69	3,487	22,165	20,356
1994	946,186	188,767	757,419	1,39	208,861,72	3,356	24,775	21,106
1995	1,839,7	326,721	1,513,0	4,95	2,187,010	3,687	27,776	21,378
1996	3,543,8	677,460	2,866,3	5,02	1,997,992	-	-	21,376
1997	6,282,5	1,306,2	4,796,3	-	-	-	-	-

Dependent variable.. IHRACAT Method.. LINEAR

Listwise Deletion of Missing Data

Multiple R ,97841
R Square ,95729
Adjusted R Square ,95255
Standard Error6778390,96355

Analysis of Variance:

	DF	Sum of Squares	Mean Square
Regression	1	9,2689420E+15	9,2689420E+15
Residuals	9	4,1351926E+14	45946584054703

F = 201,73299 Signif F = ,0000

---------- Variables in the Equation ----------

Variable	B	SE B	Beta	T	Sig T
TOPTESV	37,145346	2,615266	,978413	14,203	,0000
(Constant)	-10648980,019951	3144740,165		-3,386	,0080

Dependent variable.. IHRACAT Method.. LOGARITH

Listwise Deletion of Missing Data

Multiple R ,79658
R Square ,63454
Adjusted R Square ,59393
Standard Error19828653,1531

Analysis of Variance:

	DF	Sum of Squares	Mean Square
Regression	1	6,1438819E+15	6,1438819E+15
Residuals	9	3,5385794E+15	3,9317549E+14

F = 15,62631 Signif F = ,0033

---------- Variables in the Equation ----------

Variable	B	SE B	Beta	T	Sig T
TOPTESV	23238119,527759	5878584,554	,796578	3,953	,0033
(Constant)	-285553279,398924	78358967,24		-3,644	,0054

Hi-Res Chart # 6:Curvefit for ihracat

Dependent variable.. IHRACAT Method.. LINEAR

Listwise Deletion of Missing Data

Multiple R ,21633
R Square ,04680
Adjusted R Square -,03986
Standard Error30266894,1639

Analysis of Variance:

	DF	Sum of Squares	Mean Square
Regression	1	4,9472223E+14	4,9472223E+14
Residuals	11	1,0076934E+16	9,1608488E+14

F = ,54004 Signif F = ,4778

---------- Variables in the Equation ----------

Variable	B	SE B	Beta	T	Sig T
VIT	-8,419562	11,457151	-,216326	-,735	,4778
(Constant)	23348705,109774	9703846,276		2,406	,0349

Dependent variable.. IHRACAT Method.. LOGARITH

Listwise Deletion of Missing Data

Multiple R ,33527
R Square ,11241
Adjusted R Square ,03172
Standard Error29206670,4042

Analysis of Variance:

	DF	Sum of Squares	Mean Square
Regression	1	1,1883304E+15	1,1883304E+15
Residuals	11	9,3833256E+15	8,5302960E+14

F = 1,39307 Signif F = ,2628

---------- Variables in the Equation ----------

Variable	B	SE B	Beta	T	Sig T
VIT	-5246478,679446	4445098,229	-,335272	-1,180	,2628
(Constant)	81302503,800719	52758032,08		1,541	,1516

Hi-Res Chart # 1:Curvefit for ihracat

Dependent variable.. VITAIH Method.. LINEAR

Listwise Deletion of Missing Data

Multiple R ,27272
R Square ,07438
Adjusted R Square -,00977
Standard Error2560846,52603

Analysis of Variance:

	DF	Sum of Squares	Mean Square
Regression	1	5796535659415	5796535659415
Residuals	11	72137284228826	6557934929893

F = ,88390 Signif F = ,3673

---------- Variables in the Equation ----------

Variable	B	SE B	Beta	T	Sig T
VIT	,911366	,969376	,272723	,940	,3673
(Constant)	1660234,367630	821031,0873		2,022	,0682

Dependent variable.. VITAIH Method.. LOGARITH

Listwise Deletion of Missing Data

Multiple R ,62723
R Square ,39342
Adjusted R Square ,33828
Standard Error2073054,82937

Analysis of Variance:

	DF	Sum of Squares	Mean Square
Regression	1	30660700307087	30660700307087
Residuals	11	47273119581153	4297556325559

F = 7,13445 Signif F = ,0218

---------- Variables in the Equation ----------

Variable	B	SE B	Beta	T	Sig T
VIT	842733,674239	315507,8009	,627232	2,671	,0218
(Constant)	-7836188,967843	3744702,552		-2,093	,0604

Hi-Res Chart # 2:Curvefit for vitaih

Dependent variable.. IHRACAT Method.. LINEAR

Listwise Deletion of Missing Data

Multiple R ,99566
R Square ,99134
Adjusted R Square ,99072
Standard Error26212958,4123

Analysis of Variance:

	DF	Sum of Squares	Mean Square
Regression	1	1,1011582E+18	1,1011582E+18
Residuals	14	9,6196686E+15	6,8711919E+14

F = 1602,57240 Signif F = ,0000

---------- Variables in the Equation ----------

Variable	B	SE B	Beta	T	Sig T
TLDOLAR	21050,315808	525,835358	,995660	40,032	,0000
(Constant)	-17114357,697013	7440187,650		-2,300	,0373

Dependent variable.. IHRACAT Method.. LOGARITH

Listwise Deletion of Missing Data

Multiple R ,73837
R Square ,54518
Adjusted R Square ,51270
Standard Error189962402,322

Analysis of Variance:

	DF	Sum of Squares	Mean Square
Regression	1	6,0557792E+17	6,0557792E+17
Residuals	14	5,0520000E+17	3,6085714E+16

F = 16,78165 Signif F = ,0011

---------- Variables in the Equation ----------

Variable	B	SE B	Beta	T	Sig T
TLDOLAR	103836540,60694	25347366,75	,738366	4,097	,0011
(Constant)	-625455200,472413	188992431,2		-3,309	,0052

Hi-Res Chart # 3:Curvefit for ihracat

Dependent variable.. IHRACAT Method.. LINEAR

Listwise Deletion of Missing Data

Multiple R ,99532
R Square ,99066
Adjusted R Square ,98989
Standard Error4977960,96722

Analysis of Variance:

	DF	Sum of Squares	Mean Square
Regression	1	3,1551280E+16	3,1551280E+16
Residuals	12	2,9736114E+14	24780095391184

F = 1273,25095 Signif F = ,0000

---------- Variables in the Equation ----------

Variable	B	SE B	Beta	T	Sig T
IHKREDI	1,796907	,050358	,995321	35,683	,0000
(Constant)	4335637,754330	1520234,172		2,852	,0146

Dependent variable.. IHRACAT Method.. LOGARITH

Listwise Deletion of Missing Data

Multiple R ,83465
R Square ,69664
Adjusted R Square ,67136
Standard Error28374806,6403

Analysis of Variance:

	DF	Sum of Squares	Mean Square
Regression	1	2,2187085E+16	2,2187085E+16
Residuals	12	9,6615558E+15	8,0512965E+14

F = 27,55716 Signif F = ,0002

---------- Variables in the Equation ----------

Variable	B	SE B	Beta	T	Sig T
IHKREDI	19677134,423924	3748388,851	,834651	5,249	,0002
(Constant)	-259697528,707460	55814608,87		-4,653	,0006

Hi-Res Chart # 5:Curvefit for ihracat

```
* * * *  M U L T I P L E  R E G R E S S I O N  * * * *
Listwise Deletion of Missing Data

Equation Number 1    Dependent Variable..   IHRACAT

Block Number  1.  Method:  Enter      VIT      TLDOLAR  IHKREDI
IHTESBEL


Variable(s) Entered on Step Number
   1..     IHTESBEL
   2..     VIT
   3..     IHKREDI
   4..     TLDOLAR


Multiple R            ,99972
R Square              ,99945
Adjusted R Square     ,99917
Standard Error 855050,34802

Analysis of Variance
                  DF      Sum of Squares      Mean Square
Regression         4 10565807044953990,0 2641451761238498
Residual           8 5848888781199,49000 731111097649,936

F =    3612,92801       Signif F =  ,0000


------------------ Variables in the Equation ------------------

Variable             B        SE B       Beta         T  Sig T

VIT           -,061869     ,339087   -,001590     -,182  ,8598
TLDOLAR    10583,497148  875,085967    ,725648    12,094  ,0000
IHKREDI         ,599967     ,106774    ,297921     5,619  ,0005
IHTESBEL   -1030,632002  756,913239   -,024578    -1,362  ,2104
(Constant) 1650675,5654 2145871,479                ,769  ,4639


End Block Number   1   All requested variables entered.

          * * * *  M U L T I P L E  R E G R E S S I O N  * * * *

Equation Number 1    Dependent Variable..   IHRACAT


Residuals Statistics:

                  Min           Max          Mean       Std Dev   N

*PRED      -95065,3828 100856040,000 19771403,5746 29672949,3043  13
*RESID   -1677705,1250  1042649,8125         ,0000   698145,6857  13
*ZPRED          -,6695        2,7326         ,0000        1,0000  13
*ZRESID        -1,9621        1,2194         ,0000         ,8165  13
Total Cases =       17

Durbin-Watson Test =   1,80656
```

Dependent variable.. GSMH Method.. LINEAR

Listwise Deletion of Missing Data

Multiple R ,91872
R Square ,84405
Adjusted R Square ,82673
Standard Error 209686,81548

Analysis of Variance:

	DF	Sum of Squares	Mean Square
Regression	1	2141814402830	2141814402830
Residuals	9	395717045283,6	43968560587,1

F = 48,71241 Signif F = ,0001

---------- Variables in the Equation ----------

Variable	B	SE B	Beta	T	Sig T
TOPTESV	,564651	,080902	,918724	6,979	,0001
(Constant)	2543902,125196	97281,28021		26,150	,0000

Dependent variable.. GSMH Method.. LOGARITH

Listwise Deletion of Missing Data

Multiple R ,97672
R Square ,95398
Adjusted R Square ,94887
Standard Error 113906,36001

Analysis of Variance:

	DF	Sum of Squares	Mean Square
Regression	1	2420759518453	2420759518453
Residuals	9	116771929660,3	12974658851,1

F = 186,57597 Signif F = ,0000

---------- Variables in the Equation ----------

Variable	B	SE B	Beta	T	Sig T
TOPTESV	461270,177654	33769,72522	,976720	13,659	,0000
(Constant)	-3070676,204802	450135,7033		-6,822	,0001

Dependent variable.. URETIM Method.. LINEAR

Listwise Deletion of Missing Data

Multiple R	,94359
R Square	,89037
Adjusted R Square	,86296
Standard Error	87,35985

Analysis of Variance:

	DF	Sum of Squares	Mean Square
Regression	1	247929,86	247929,86
Residuals	4	30526,97	7631,74

F = 32,48666 Signif F = ,0047

---------- Variables in the Equation ----------

Variable	B	SE B	Beta	T	Sig T
TOPTESV	,000298	5,2252E-05	,943595	5,700	,0047
(Constant)	2497,373390	83,891050		29,769	,0000

Dependent variable.. URETIM Method.. LOGARITH

Listwise Deletion of Missing Data

Multiple R	,96445
R Square	,93017
Adjusted R Square	,91271
Standard Error	69,72335

Analysis of Variance:

	DF	Sum of Squares	Mean Square
Regression	1	259011,45	259011,45
Residuals	4	19445,38	4861,34

F = 53,27979 Signif F = ,0019

---------- Variables in the Equation ----------

Variable	B	SE B	Beta	T	Sig T
TOPTESV	458,390825	62,799278	,964452	7,299	,0019
(Constant)	-3526,341736	884,995795		-3,985	,0163

Dependent variable.. KATDEG Method.. LINEAR

Listwise Deletion of Missing Data

Multiple R	,93190
R Square	,86843
Adjusted R Square	,83554
Standard Error	649,42251

Analysis of Variance:

	DF	Sum of Squares	Mean Square
Regression	1	11135043,5	11135043,5
Residuals	4	1686998,4	421749,6

F = 26,40203 Signif F = ,0068

---------- Variables in the Equation ----------

Variable	B	SE B	Beta	T	Sig T
TOPTESV	,001996	,000388	,931896	5,138	,0068
(Constant)	15125,405629	623,635901		24,254	,0000

Dependent variable.. KATDEG Method.. LOGARITH

Listwise Deletion of Missing Data

Multiple R	,94318
R Square	,88958
Adjusted R Square	,86198
Standard Error	594,93793

Analysis of Variance:

	DF	Sum of Squares	Mean Square
Regression	1	11406237,3	11406237,3
Residuals	4	1415804,6	353951,1

F = 32,22546 Signif F = ,0048

---------- Variables in the Equation ----------

Variable	B	SE B	Beta	T	Sig T
TOPTESV	3041,918922	535,855993	,943176	5,677	,0048
(Constant)	-24820,083264	7551,524703		-3,287	,0303

Dependent variable.. ISTIHDAM Method.. LINEAR

Listwise Deletion of Missing Data

Multiple R	,77735
R Square	,60427
Adjusted R Square	,50534
Standard Error	507,45083

Analysis of Variance:

	DF	Sum of Squares	Mean Square
Regression	1	1572841,9	1572841,9
Residuals	4	1030025,4	257506,3

F = 6,10797 Signif F = ,0688

---------- Variables in the Equation ----------

Variable	B	SE B	Beta	T	Sig T
TOPTESV	,000750	,000304	,777350	2,471	,0688
(Constant)	18088,586028	487,301489		37,120	,0000

Dependent variable.. ISTIHDAM Method.. LOGARITH

Listwise Deletion of Missing Data

Multiple R	,86357
R Square	,74575
Adjusted R Square	,68218
Standard Error	406,75301

Analysis of Variance:

	DF	Sum of Squares	Mean Square
Regression	1	1941075,3	1941075,3
Residuals	4	661792,0	165448,0

F = 11,73224 Signif F = ,0267

---------- Variables in the Equation ----------

Variable	B	SE B	Beta	T	Sig T
TOPTESV	1254,866784	366,359286	,863565	3,425	,0267
(Constant)	1503,666454	5162,900543		,291	,7853

Dependent variable.. TSSY Method.. LINEAR

Listwise Deletion of Missing Data

Multiple R ,86132
R Square ,74187
Adjusted R Square ,70960
Standard Error 471429,68440

Analysis of Variance:

	DF	Sum of Squares	Mean Square
Regression	1	5109814812266	5109814812266
Residuals	8	1777967578686	222245947335,8

F = 22,99171 Signif F = ,0014

---------- Variables in the Equation ----------

Variable	B	SE B	Beta	T	Sig T
TOPYATUT	,000884	,000184	,861317	4,795	,0014
(Constant)	797089,303925	174772,7190		4,561	,0018

Dependent variable.. TSSY Method.. LOGARITH

Listwise Deletion of Missing Data

Multiple R ,77834
R Square ,60582
Adjusted R Square ,55654
Standard Error 582565,04185

Analysis of Variance:

	DF	Sum of Squares	Mean Square
Regression	1	4172726167087	4172726167087
Residuals	8	2715056223866	339382027983,2

F = 12,29507 Signif F = ,0080

---------- Variables in the Equation ----------

Variable	B	SE B	Beta	T	Sig T
TOPYATUT	326349,127222	93071,54711	,778342	3,506	,0080
(Constant)	-4728076,495355	1710412,635		-2,764	,0245

Hi-Res Chart # 8:Curvefit for toplam sabit sermaye yatırımları

Dependent variable.. OZEL Method.. LINEAR

Listwise Deletion of Missing Data

Multiple R ,87940
R Square ,77335
Adjusted R Square ,74501
Standard Error 379539,16011

Analysis of Variance:

	DF	Sum of Squares	Mean Square
Regression	1	3932013497986	3932013497986
Residuals	8	1152399792475	144049974059,3

F = 27,29618 Signif F = ,0008

---------- Variables in the Equation ----------

Variable	B	SE B	Beta	T	Sig T
TOPYATUT	,000775	,000148	,879401	5,225	,0008
(Constant)	534622,502827	140706,2244		3,800	,0052

Dependent variable.. OZEL Method.. LOGARITH

Listwise Deletion of Missing Data

Multiple R ,80669
R Square ,65075
Adjusted R Square ,60710
Standard Error 471130,94815

Analysis of Variance:

	DF	Sum of Squares	Mean Square
Regression	1	3308698328032	3308698328032
Residuals	8	1775714962428	221964370303,5

F = 14,90644 Signif F = ,0048

---------- Variables in the Equation ----------

Variable	B	SE B	Beta	T	Sig T
TOPYATUT	290603,672848	75268,65343	,806693	3,861	,0048
(Constant)	-4391162,580169	1383241,816		-3,175	,0131

Dependent variable.. GSMH Method.. LINEAR

Listwise Deletion of Missing Data

Multiple R ,78170
R Square ,61106
Adjusted R Square ,56244
Standard Error 300413,16832

Analysis of Variance:

	DF	Sum of Squares	Mean Square
Regression	1	1134303016377	1134303016377
Residuals	8	721984573615,0	90248071701,9

F = 12,56872 Signif F = ,0076

---------- Variables in the Equation ----------

Variable	B	SE B	Beta	T	Sig T
TOPYATUT	,000416	,000117	,781703	3,545	,0076
(Constant)	3538720,153569	111371,9139		31,774	,0000

Dependent variable.. GSMH Method.. LOGARITH

Listwise Deletion of Missing Data

Multiple R ,95543
R Square ,91284
Adjusted R Square ,90194
Standard Error 142214,40512

Analysis of Variance:

	DF	Sum of Squares	Mean Square
Regression	1	1694488093801	1694488093801
Residuals	8	161799496190,7	20224937023,8

F = 83,78212 Signif F = ,0000

---------- Variables in the Equation ----------

Variable	B	SE B	Beta	T	Sig T
TOPYATUT	207965,729456	22720,40674	,955425	9,153	,0000
(Constant)	-54836,680824	417541,9016		-,131	,8988

Dependent variable.. URETIM Method.. LINEAR

Listwise Deletion of Missing Data

Multiple R	,70515
R Square	,49724
Adjusted R Square	,42542
Standard Error	268,85956

Analysis of Variance:

	DF	Sum of Squares	Mean Square
Regression	1	500445,98	500445,98
Residuals	7	505998,25	72285,46

F = 6,92319 Signif F = ,0339

---------- Variables in the Equation ----------

Variable	B	SE B	Beta	T	Sig T
TOPYATUT	3,52299430E-07	1,3389E-07	,705154	2,631	,0339
(Constant)	3007,920847	99,796790		30,140	,0000

Dependent variable.. URETIM Method.. LOGARITH

Listwise Deletion of Missing Data

Multiple R	,96202
R Square	,92549
Adjusted R Square	,91484
Standard Error	103,50518

Analysis of Variance:

	DF	Sum of Squares	Mean Square
Regression	1	931450,96	931450,96
Residuals	7	74993,26	10713,32

F = 86,94324 Signif F = ,0000

---------- Variables in the Equation ----------

Variable	B	SE B	Beta	T	Sig T
TOPYATUT	181,775332	19,494722	,962022	9,324	,0000
(Constant)	-134,160916	351,065419		-,382	,7137

Dependent variable.. KATDEG Method.. LINEAR

Listwise Deletion of Missing Data

Multiple R	,79791
R Square	,63666
Adjusted R Square	,58475
Standard Error	2529,28007

Analysis of Variance:

	DF	Sum of Squares	Mean Square
Regression	1	78465265,5	78465265,5
Residuals	7	44780803,8	6397257,7

F = 12,26545 Signif F = ,0100

---------- Variables in the Equation ----------

Variable	B	SE B	Beta	T	Sig T
TOPYATUT	4,41135556E-06	1,2596E-06	,797907	3,502	,0100
(Constant)	18872,514284	938,832268		20,102	,0000

Dependent variable.. KATDEG Method.. LOGARITH

Listwise Deletion of Missing Data

Multiple R	,96105
R Square	,92362
Adjusted R Square	,91271
Standard Error	1159,65681

Analysis of Variance:

	DF	Sum of Squares	Mean Square
Regression	1	113832441,8	113832441,8
Residuals	7	9413627,5	1344803,9

F = 84,64613 Signif F = ,0000

---------- Variables in the Equation ----------

Variable	B	SE B	Beta	T	Sig T
TOPYATUT	2009,499833	218,415992	,961051	9,200	,0000
(Constant)	-15693,297439	3933,285287		-3,990	,0053

Dependent variable.. ISTIHDAM Method.. LINEAR

Listwise Deletion of Missing Data

Multiple R	,73266
R Square	,53680
Adjusted R Square	,47889
Standard Error	824,53916

Analysis of Variance:

	DF	Sum of Squares	Mean Square
Regression	1	6303017,0	6303017,0
Residuals	8	5438918,6	679864,8

F = 9,27099 Signif F = ,0159

---------- Variables in the Equation ----------

Variable	B	SE B	Beta	T	Sig T
TOPYATUT	9,81537248E-07	3,2236E-07	,732663	3,045	,0159
(Constant)	19443,016580	305,680690		63,606	,0000

Dependent variable.. ISTIHDAM Method.. LOGARITH

Listwise Deletion of Missing Data

Multiple R	,93293
R Square	,87036
Adjusted R Square	,85416
Standard Error	436,20238

Analysis of Variance:

	DF	Sum of Squares	Mean Square
Regression	1	10219755,5	10219755,5
Residuals	8	1522180,1	190272,5

F = 53,71115 Signif F = ,0001

---------- Variables in the Equation ----------

Variable	B	SE B	Beta	T	Sig T
TOPYATUT	510,731642	69,688408	,932933	7,329	,0001
(Constant)	10597,483377	1280,691440		8,275	,0000